

THE LIBRARY
COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND

โหวตจากรัฐธรรมนูญไทยประเภทรองสมัยรัชกาลที่ 2
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ปริญญานิพนธ์

ของ

นวลจันทร์ รัตนากร

21 ส.ย. 2517

เสนอต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

8 มีนาคม 2517

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาปัญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับ
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตของวิทยาลัยวิชาการศึกษาได้.

รศ. นพ. น. น. น.

ประธาน

วิบูลย์ 12/10/65

กรรมการ

6 มีนาคม 2517

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชนิพนธ์คุณูปการ อุดหนุนการวิจัยประจำปีการศึกษา ๒๕๑๖
ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้า ฯ

บวรจันทร์ รัตนกร

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า	5
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	5
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	6
กำหนดาคัพท์เฉพาะ	7
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	8
2 โวหารรัก	13
โวหารรักในขณะที่ฝ่ายหญิงผูกสวักสรักไกร่กัน	14
โวหารรักในขณะที่ฝ่ายหญิงอยู่ร่วมกัน	58
โวหารรักในขณะที่ชายหญิงพลัดพรากกัน	88
3 ลักษณะแห่งโวหารรัก	143
โวหารโดยตรง	147
โวหารอุปมา (Simile)	169
โวหารอุปลักษณ์ (Metaphor)	191
โวหารอธิพจน์ (Hyperbole)	197
โวหารบุคลาธิษฐาน (Personification)	214
4 บทย่อ สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ	219
บทย่อ	219
ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า	219
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	219
การวิเคราะห์ข้อมูล	220
สรุปผลการศึกษาค้นคว้า	220
อภิปรายผล	221
ข้อเสนอแนะ	223

บทที่	หน้า
ครรชณีเรื่อง	224
ครรชณีชื่อผู้แต่งและครรชณีชื่อเรื่อง	236
ครรชณีโวหารกินใจ	237
ครรชณีชื่อผู้กล่าวโวหาร	249
บรรณานุกรม	256

บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า (Reference Service) เป็นบริการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับห้องสมุด ทั้งนี้เพราะการศึกษาในปัจจุบันมุ่งให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้จากแหล่งอื่น ๆ มาประกอบความรู้ที่ได้รับจากการเรียนในชั้น ทำให้มีความจำเป็นต้องใช้บริการของห้องสมุดมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าของห้องสมุด เพราะวัตถุประสงค์ของแผนกนี้ คือ การช่วยเหลือผู้ใช้ห้องสมุดให้ค้นหาเรื่องราวที่ต้องการได้โดยสะดวก¹ หนังสืออ้างอิงจึงมีส่วนช่วยให้บริการของแผนกตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

หนังสืออ้างอิงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีในห้องสมุดทุกประเภท หนังสือประเภทนี้มีวิธีการเขียนที่แตกต่างไปจากหนังสือประเภทอื่น ๆ คือจะให้เรื่องราวที่มีหลักฐานแน่นอน เชื่อถือได้, นอกจากนี้ผู้เขียนหรือผู้รวบรวมยังพยายามคิดหาวิธีต่าง ๆ ที่จะให้ผู้ใช้ได้ความสะดวกและรวดเร็วในการค้นหา โดยเรียบเรียงไว้อย่างเป็นระเบียบ เช่น มีการเรียบเรียงตามตัวอักษร แบบพจนานุกรม หรือเรียบเรียงตามลำดับเหตุการณ์และอื่น ๆ สุดแต่ความเหมาะสม มีการรณึกนเรื่อง (Index)² มีส่วนโยง (Cross-reference)³ มีสารบาญและอาจมีสิ่งช่วยกันกว่าอื่น ๆ อีก หนังสือประเภทนี้ทั้งที่ให้ความรู้เฉพาะวิชาและให้ความรู้ทั่ว ๆ ไป

¹Louis Kaphan, "Reference Service in University and Special Libraries Since 1900," College and Research Libraries 1 x 1 (1958) p. 217.

²กรรณึก คือคำหรือวลี ที่พิมพ์ไว้ท้ายหนังสือ ระบุนำหน้าหนังสือที่มีเรื่องนั้น ๆ หรือชื่อนั้น ๆ อยู่

³ส่วนโยง คือการแนะนำให้ดูข้อความจากเรื่องหนึ่งไปยังอีกเรื่องหนึ่งในงานชิ้นเดียวกัน เพื่อหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวซ้ำ

Shores¹ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ "Basic Reference Books" ซึ่งพอจะสรุปความหมายของหนังสืออ้างอิงได้ว่า เป็นหนังสือที่ให้เรื่องราวและข้อเท็จจริงแก่ผู้ที่ต้องการค้นคว้าเรื่องที่กองการทราบ หนังสือประเภทนี้จะจัดเรียงรายการไว้อย่างถูกต้องสะดวกแก่การใช้ และเป็นหนังสือที่อนุญาตให้ใช้ภายในห้องสมุดเท่านั้น ไม่นิยมให้ยืมหรือนำหนังสือนี้ออกไปนอกห้องสมุด เจ้าหน้าที่จะจัดหนังสือประเภทนี้ไว้อย่างมีระเบียบเพื่อให้ผู้ใช้สามารถหยิบใช้ได้โดยสะดวก

หนังสืออ้างอิงนี้มีคุณค่าและประโยชน์ในด้านบริการตอบคำถาม คือ เป็นหนังสือสำหรับใช้ค้นคว้าหากคำตอบที่ต้องการ และช่วยในการประกอบการค้นคว้าหาความรู้ได้เป็นอย่างดี หนังสืออ้างอิงแต่ละประเภทจะให้ประโยชน์ในการค้นคว้าและตอบคำถามตามลักษณะของหนังสือแต่ละประเภทนั้น

ในการสำรวจปริมาณหนังสืออ้างอิงของห้องสมุดของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ปรากฏว่าผู้ใช้บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า อันได้แก่ คณาจารย์และนิสิตนักศึกษา ต่างมีความเห็นตรงกันเป็นส่วนใหญ่ว่า ยังมีปริมาณไม่พอใช้ค้นคว้าในเรื่องต่าง ๆ ที่ต้องการ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยควรจะได้จัดหาเพิ่มเติมอีก และสำหรับในแง่ความคิดเห็นของบรรณารักษ์บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว่านั้น ก็ปรากฏผลเช่นเดียวกันว่าหนังสืออ้างอิงยังมีไม่พอใช้

หนังสืออัญประกาศ (Quotations) เป็นหนังสืออ้างอิงประเภทหนึ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ใช้อย่างยิ่ง หนังสือประเภทนี้จะรวบรวมถ้อยคำ โวหาร คำคม กติ บทประพันธ์ จากแหล่งต่าง ๆ มารวบรวมไว้ แล้วจัดระเบียบในการใช้โดยมุ่งให้ผู้ใช้ได้รับความสะดวกและรวดเร็วในการค้นหาเป็นสำคัญ

ผู้ศึกษาในฐานะเป็นบรรณารักษ์จึงค้นคว้าและรวบรวมหนังสืออัญประกาศ (Quotations) ขึ้น เพราะห้องสมุดในประเทศไทยยังขาดแคลนหนังสือประเภทนี้ โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับวรรณคดีไทย

¹Louis Shores, Basic Reference Books, p. 5.

²ธิดา โพธิ์พุทธรังษะ "บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2515, หน้า 274.

ซึ่งมีหนังสือที่มีคุณค่าควรแก่การสนใจอยู่เป็นจำนวนมาก น่าที่จะนำมาศึกษาคุณค่าเพื่อรักษามรดกไทยไว้

วรรณคดีไทยมีคุณค่าเกี่ยวกับการขึ้นเอกลักษณ์ของคนในชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณคดีประเภทร่ายกรอง แสดงเอกลักษณ์ของคนไทยถึงความพิถีพิถัน คนไทยเป็นคนเจ้าพหุเจ้ากลอน พระราชนิพนธ์ รวบรวมโดยกรมศิลปากร ทรงกล่าวว่า คนไทยเรานั้นเป็นชาตินักกลอน แม้จะเขียนอ่านหนังสือไม่ได้ คงว่ากลอนได้¹ วรรณคดีไทยมีศิลปะแห่งการใช้อยคำ ศิลปะแห่งการวางคตินิภาพ ศิลปะแห่งการเปรียบเปรียบเทียบ ศิลปะการโต้ตอบ ศิลปะการกลั่นกรองอารมณ์ ศิลปะการพรรณนา ศิลปะการบรรยาย² ด้วยเหตุนี้ชาวไทยจึงสามารถใช้โวหารบรรยายให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมได้อย่างดียิ่ง

อันความสำคัญของโวหารนั้น ในอรรถาธิบายกล่าวไว้ว่า ถึงแม้ว่าสุกก็ถ้าขาดเกลือแล้วอาหารไม่อร่อยฉันใด กาพย์ปราศจาก "รส" ก็ไม่อร่อยฉันนั้น เช่นนี้ เราจึงกล่าวถึง "รส" ในที่นี้³

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงมีหนังสือถึงความไพเราะเพราะพริ้งแห่งวรรณคดีของกวีนิพนธ์ในหนังสือมหานงกุฎคุณานุสรณา

¹ แยม ประพัฒน์ทอง รสวรรณคดีไทย หน้า 4.

² ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "ข้อสังเกตเรื่องวรรณคดีไทย" วารสารห้องสมุด, 11 (กรกฎาคม - สิงหาคม, 2510), 221.

³ วาควณ อรรถาธิบาย ป.ส. ศาสตราจารย์ แปล ปริจเฉทที่ 5 หน้า 37.

ฟ้าลั่นครันกระหึ่มก้อง	นภาภาศ กี้ติ
กรัตถิกลีปะพายัพ	ชัยศรีม
สะคิงฤทธิเฉกกวีวาท	ไพเราะ ไฉนรา'
พจนาสาวสวาทพริ้ม	เพราะเพียงนิพนธ์หรือ
การเวกหรือวิเวกร่อง	ระงมสวรรค์
เสนานิเหมือนเสนานิฉันท	เสนานิซึ่ง
ประกายฟ้าสุริยาจันทร์	แจ่มโลก ไฉนฤ
เมฆยับยับแสงสอชิง	อรามาแพะพนธ์เฉลย

โดยเฉพาะไฉนรัก หรือที่ทางบาลีเรียกว่า สิ่งการรสนั้น จัดว่าเป็นหัวใจของวรรณคดีประเภทร้อยกรอง กวีได้พรรณนาไฉนรักที่ไพเราะกินใจให้อารมณ์ร่วมแก่ผู้อ่าน อ่านแล้วจับใจผูกคืบไม่รู้ลืม การที่กวีสามารถพรรณนาถึงไฉนรักได้อย่างไพเราะเช่นนี้ เพราะอิทธิพลของความรักของชายและหญิงที่มีต่อกัน ดังสุนทรภู่ได้กล่าวในนิราศเมืองสุพรรณว่า ใครที่มีทุกข์ ช่วยแก้คำโคลง¹

เนื่องจากวรรณคดีไทยประเภทร้อยกรองมีไฉนรักที่ไพเราะกินใจดังกล่าวแล้ว ดังนั้นผู้ศึกษาสนใจจึงนำลักษณะเด่นของวรรณกรรมไทยชิ้นนี้มาศึกษา โดยใช้หลักเกณฑ์การจำแนกไฉนรักตามคัมภีร์สุโขทัย² อันเป็นคัมภีร์ฝ่ายบาลี แนะนำวิธีการแต่งคำประพันธ์ให้ไพเราะและถูกต้อง ได้กล่าวถึงรสต่าง ๆ ในวรรณคดีไว้ว่ามีอยู่ 9 ประการด้วยกัน คือ สิ่งการรส รสรัก, หัสสรส รสธรรมชาติ, กรุณรส รสสงสาร, รุทสรส รสแดน, วิวรส รสกล่า, ภูยานกรส รสสยดสยอง, วิภังกรส รสขะแยง, อันฤตรส รสประหลาดใจ และสันตรส รสระงับใจ ในเรื่องของสิ่งการรสนั้นจำแนกไฉนรักเป็น 3 ประเภท คือ

1. อโยกะ ความรักในขณะที่ชายหญิงผู้สมครรักใคร่กัน
2. สัมโลกะ ความรักในขณะที่ชายหญิงอยู่ร่วมกัน
3. วิปปโยกะ ความรักในขณะที่ชายหญิงพลัดพรากกัน

¹สุนทรภู่ นิราศเมืองสุพรรณ หน้า 27.

²แย้ม ประพันธ์ทอง ล.ค. หน้า 43.

เนื่องจากคัมภีร์สุโขธาถึงการจำแนกประเภทของโวหารรักเป็นหมวดหมู่โดยเรียบเรียงดังกล่าวนั้น ผู้ศึกษาจึงยึดการแบ่งหัวข้อโวหารรักตามแบบนี้

การที่เลือกศึกษาโวหารรักจากวรรณคดีไทยในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะเป็นสมัยที่วรรณคดีของไทยรุ่งเรืองยิ่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นอกจากจะทรงปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุขและทำนุบำรุงความเจริญรุ่งเรืองให้แก่บ้านเมืองในด้านต่าง ๆ แล้ว ยังทรงเป็นกวีและกวีปินอีกด้วย ทรงเชี่ยวชาญทั้งในด้านอักษรศาสตร์ วรรณคดี คณิตศาสตร์ ดนตรี ตลอดจนศิลปกรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะในด้านอักษรศาสตร์และวรรณคดีนั้น พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เป็นจำนวนมาก พระองค์ทรงทำนุบำรุงยกย่องผู้ที่มีความสามารถในทางอักษรศาสตร์และวรรณคดี เป็นเหตุให้วรรณคดีของไทยในรัชสมัยของพระองค์เจริญรุ่งเรือง จนได้รับการยกย่องว่าเป็น "ยุคทองแห่งวรรณกรรมของสมัยรัตนโกสินทร์"¹ ตัวอย่างวรรณกรรมในยุคนี้ได้แก่ บทละครในเรื่องอิเหนา บทละครนอก 6 เรื่อง คือ ไกรทอง คาวี ไชยเชษฐ์ มณีพิชัย สังข์ทอง และสังข์ศิลป์ชัย บทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นต้น

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาค้นคว้ารวบรวมโวหารรักจากวรรณคดีไทยประเภทร้อยกรองในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นการริเริ่มผลิตหนังสืออ้างอิงประเภทอัญประกาศ (Quotations)
2. เพื่อศึกษาลักษณะของโวหารรักและจำแนกโวหารออกตามลักษณะต่าง ๆ รวมทั้งจัดทำบรรณนิชิตต่าง ๆ เพื่อช่วยในการศึกษาค้นคว้า

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ผลของการศึกษาค้นคว้าจะได้หนังสืออ้างอิงเกี่ยวกับวรรณคดีไทยประเภทโวหารรักจากบทร้อยกรองในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

¹ กรมศิลปากร "ก้านนำ" บทละครนอกเรื่องรามเกียรติ์ เล่ม 1 หน้า ข.

2. เพื่อประโยชน์ของบรรณารักษ์แผนกบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าจะได้ใช้เป็นคู่มือในการให้บริการแก่ผู้ใช้ห้องสมุด

3. เป็นการริเริ่มผลิตหนังสืออ้างอิงเฉพาะวิชาขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนผู้สนใจทั่ว ๆ ไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ค้นคว้ารวบรวมเฉพาะวรรณคดีไทยประเภทร้อยกรองในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพิจารณาว่าวรรณคดีเล่มนั้นจะต้องแต่งระหว่างพุทธศักราช 2352-2367 อันเป็นระยะเวลาที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยครองราชสมบัติ ทั้งรายชื่อหนังสือต่อไปนี้

รายชื่อหนังสือ	กวีผู้แต่ง
กาพย์เห่เรือ	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
โคลงนิราศนรินทร์	นายนรินทรธิเบศ (อิน)
โคลงนิราศพระยาตรัง	พระยาตรัง
บทพากย์โขน	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
บทละครนอก 5 เรื่อง.* ไกรทอง คำวีย์	
ไชยเชษฐา สังข์ทอง และสังข์ศิลป์ชัย	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
บทละคร เรื่องรามเกียรติ์	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
บทละคร เรื่องอิเหนา	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
เพลงยาวนรินทร์อิน	นายนรินทรธิเบศ (อิน)
เพลงยาวพระยาตรัง	พระยาตรัง
เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน	พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

* อันที่จริงบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 มี 6 เรื่อง คือรวมเรื่องมณีพิไชยเข้าด้วย แต่เฉพาะส่วนที่เป็นพระราชนิพนธ์ไม่มีโวหารรัก จึงตัดออกเสียเรื่องหนึ่ง

ขอบเขตของโหวตรักที่นำมาศึกษาครั้งนี้

1. คัดเลือกเฉพาะโหวตรักระหว่างชายหญิง ประเภทสังการส คือรสแห่งความรักอันมีบทเกี่ยวพาราสี (นารีปราโมทย์) ตักพ้อต่อว่า (พิโรธวาทัง) และคร่ำครวญเศร้าโศก (สัลลบัณฑิลา)
2. ในการคัดเลือกโหวร จะพิจารณาเนื้อความที่แสดงความรักเป็นสำคัญ ไม่ใช่พิจารณาจากศัพท์
3. คัดเลือกโหวรสำนวนนิราศที่มีแปงอยู่ในวรรณคดีบางเล่ม เช่น ในบทละครเรื่องอิเหนา ตอนชมกงบางบทจะร่ำพันเปรียบเทียบถึงบุคคลอันเป็นที่รักอยู่ด้วย
4. คัดเลือกโหวรที่ตัวละครใช้ในการสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งแสดงความใส่ใจในเรื่องความรัก
5. วรรณคดีประเภทนิราศ เป็นโหวรที่กวีพรรณนาถึงความเศร้าโศกยามจากนางอันเป็นที่รักทั้งสิ้น เลือกเฉพาะโหวรที่มีน้ำหนักแสดงความรักอย่างเด่นชัดเท่านั้น
6. วรรณคดีประเภทกาพย์เห่เรือ บทพากย์โขน และเพลงยาว คัดเลือกเฉพาะบางตอน
7. ไม่พิจารณาโหวตรักที่แสดงถึงบทอัศจรรย์

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. โหวตรัก หมายถึงโหวรที่มีเนื้อความแสดงความรัก เขียนเป็นคำประพันธ์ร้อยกรอง เป็นโหวรที่ชายและหญิงโต้ตอบกัน กล่าวชื่นคนเดียวนางร่ำพัน กล่าววณสือกกลางในรูปต่าง ๆ เช่น แม่สื่อ พี่เลี้ยง จารึกในกลีบดอกไม้ จดหมายรัก รวมทั้งโหวรร่ำพันในวรรณคดีประเภทกาพย์เห่เรือ บทพากย์โขน เพลงยาว และนิราศ
2. วรรณคดีไทย หมายถึงวรรณคดีประเภทร้อยกรองในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่แต่งขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2352 - 2367
3. ร้อยกรอง หมายถึงคำประพันธ์ประเภท โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาวรรณคดีไทยประเภทร้อยกรอง ในสมัยรัชกาลที่ 2
2. พิจารณาคัดเลือกโวหารรักตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้
3. จัดแบ่งประเภทโวหารรักออกเป็น 3 ประเภท คือ
 - 3.1 โวหารในขณะที่ชายหญิงผูกสมัครรักใคร่กัน
 - 3.2 โวหารในขณะที่ชายหญิงอยู่ร่วมกัน
 - 3.3 โวหารในขณะที่ชายหญิงพลัดพรากกัน
4. วิเคราะห์ลักษณะของโวหารรักว่าโวหารใดเป็นโวหารที่กวีใช้เพื่อสะท้อนความรู้สึกและความหมายของกวีให้แก่ผู้อ่าน โดยแบ่งตามเนื้อความของโวหารรักนั้น ๆ ดังนี้
 - 4.1 โวหารโดยตรง เป็นโวหารที่กล่าวถึงความรักโดยตรงไปตรงมา ชัดเจนในข้อความอยู่แล้ว เช่น

ไม่เป็นกินเป็นนอนแต่รัก ออกจะหักใจรัญจนป่วนปั่น

ขุนช้างรำพัน ขุนช้างขุนแผน

- 4.2 โวหารอุปมา (Simile) เป็นโวหารที่กวีนำเอาสิ่งสองสิ่งมาเปรียบเทียบกัน แต่สิ่งทั้งสองเป็นคนละเรื่องกัน มักใช้คำว่า ดัง เช่น เหมือน ฯลฯ ในโวหารนั้น ๆ เช่น

รักนางพางเพียงจะกล้ำกลืน หญิงอื่นหมั่นแสนไม่นำพา

เพชรแก้วรำพัน ขุนช้างขุนแผน

- 4.3 โวหารอุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นโวหารที่กวีนำชื่อ กิจาอาการ หรือลักษณะของสิ่งหนึ่งไปใช้กับอีกสิ่งหนึ่ง เป็นการเปรียบเทียบเช่นเดียวกับโวหารอุปมา แต่ไม่มีคำว่า ดัง เช่น เหมือน ฯลฯ แต่จะพูดว่าสิ่งนี้คือสิ่งนั้น เช่น

เจ็บเรียมสุขหอมหวน	หาบหาม แม่ฮา
บอกซึ่งหนามเอาหนาม	แสะเสี้ยน
บ่งพิณพื้จากความ	เจ็บแม่ แต่แม่
เกาะเปี่ยงใจเพี้ยน	พิไ้ครอมตาย

โคลงนิราศพระยาตรัง

4.4 โวหารอหิพจน์ (Hyperbole) เป็นโวหารที่กล่าวพรรณนาภาพหรืออารมณ์เกินความเป็นจริง แต่โดยอารมณ์ ความรู้สึก อาจเป็นเช่นนั้นได้ เช่น

เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อรเอย
เมรุขบสมุทรคินลง	เลขแต้ม
อากาศจักจวนฉง	จารึก พอฤ
โคมแม่หยากฟ้าแย้ม	อยู่รอนฤเห็น

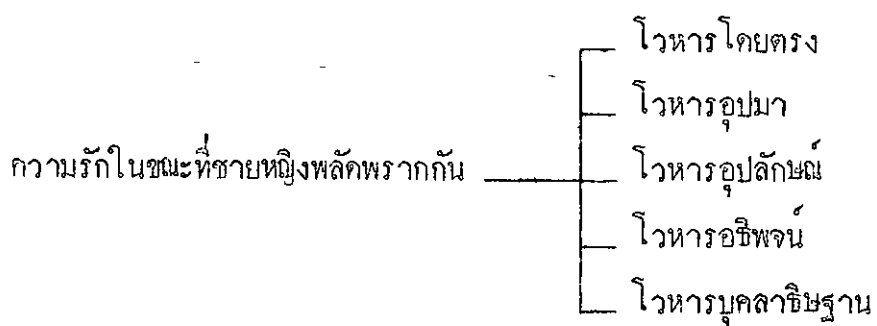
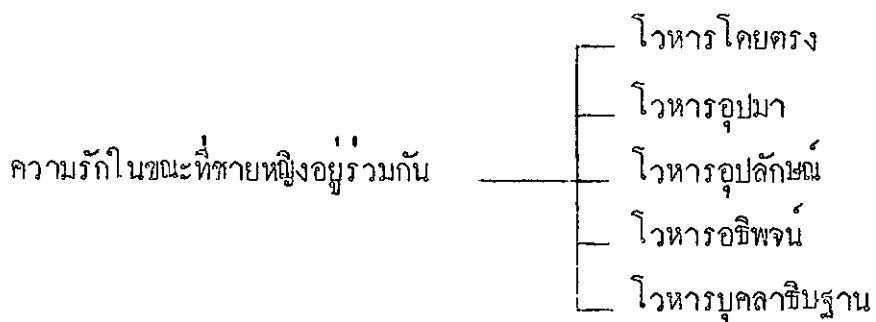
โคลงนิราศนรินทร์

4.5 โวหารบุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นโวหารที่กล่าวถึงสิ่งที่ไม่มีชีวิต หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมประดุจว่าสิ่งนั้นเป็นบุคคล เป็นการปลุกให้มีชีวิตขึ้น เช่น

เรียมมามาลูก้าว	ดาวคนอง แลวเฮ
เทอญเทพย่นำสารสนอง	ชาวเจ้า
ดาวนามคนองหมอง	ดาวฤกษ์ บนนา
ถืออยู่คอกอย่าเศร้า	ไ้กร้อนรมถวิล

โคลงนิราศพระยาตรัง

การแบ่งประเภทของไวยาหารรัก เป็นไปตามเค้าโครงดังนี้คือ

5. เจงนับความดีของไวยาหาร เพื่อหา

แนวโน้มลักษณะไวยาหารรักของวรรณคดีไทยประเภทร้อยกรองสมัยรัชกาลที่ 2

6. จัดหาพรรณไม้ประเภทต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ผู้คนที่สามารถค้นหาอาหารที่ต้องการนำไป
อ้างอิงได้ในเวลาอันรวดเร็ว พรรณไม้ที่จัดทำมีดังนี้คือ

6.1 พรรณไม้เรื่อง

6.2 พรรณไม้ชื่อผู้แต่งและพรรณไม้ชื่อเรื่อง

6.3 พรรณไม้อาหารกินใจ

6.4 พรรณไม้ชื่อผู้กล่าวหาอาหาร

หลักเกณฑ์ในการคัดลอก

1. ถ้าอาหารในแต่ละบทมีรสกรุกหรือทุกทุบท ก็จะพิจารณาคัดลอกอาหารทั้งบท แต่ถ้า
อาหารนั้นมีรสกรุกไม่ครบทุกทุบทในตอนนี้ ๆ จะคัดลอกเฉพาะบทที่แสดงอาหารรักเท่านั้น

ตัวอย่างอาหารรักทั้งบท

นอนนั่งค้างอยู่ในเปลึงกาล

กอดเข้าเหงาง่วงตลิ่งไป

-- ยามเสวยเลยตลิ่งลืมหัน

ทำไฉนจะไค้เห็นกลยา

ยามสร่งไปสร่งสาคร

ร้อนทั้งกายนอกภายใน

ยามเข้าไสยยังอวรณ์

คลุ้มคลั่งทั้งพิกลกิริยา

อกเอ๋ยจะคิดฝันใดดี

มะเคเหวี่สัญญาว่าไว้

ให้รำคาญชุ่มหมองไม่มืองไส

ชลไฉนไหลอาบรักตรา

หลงเหลียวชะเง้อแลหา

สักหน่อยหนึ่งรำไห้ยาใจ

น้ำคองกายร้อนคังเพลิงไหม้

มิไค้มีสุขสักเวลา

เราร้อนฤทัยถวิลหา

พระราชาขุนจอมตรอมใจ

จึงจะไค้แก้แค้นพิณพิณ

จะไค้ไค้สมถวิลจินดา

ตัวอย่างอาหารรักเฉพาะบท

พิณการหาญหักเพราะรักนุช

ไค้สมปรารถนาพยายาม

ถึงสิ้นสุคติชีวิตไม่คิดขาม

แล้วจะทิ้งโฉมงามเสียฉันท

2. การคัดลอกโวหาร คัดลอกตามอักขรวิธีที่ปรากฏอยู่ในต้นฉบับที่ใช้ในการศึกษานี้ เช่น
 ร่อนทั้งภายในนอกภายใน มิได้มีคู่ชกเวลา

3. เมื่อคัดลอกโวหารรักลงแล้ว จะแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องนั้น ๆ เพิ่มเติม
 กล่าวคือ ระบุชื่อตัวละคร ผู้พูด ผู้ฟัง ชื่อเรื่องของวรรณคดี ถ้าเป็นละครก็ระบุฉาก องค์ตอน เช่น

"เสียงแรงฟังจิตรพิศวาส เป็นนิมิตขาดที่มากหมาย
 ถึงวันบรรลัยไม่เสียกาย ผู้ตายจะอยู่เป็นคู่เกล้า"

อิเหนา – จินตะหรา อิเหนาเล่ม 6 อิเหนาขึ้นหานางจินตะหรา

อิเหนา – จินตะหรา หมายถึงอิเหนาพบกับจินตะหรา

อิเหนา เล่ม 6 -- เป็นชื่อเรื่องบทละครอิเหนา เล่ม 6

อิเหนาขึ้นหานางจินตะหรา -- เป็นชื่อตอนของบทละครอิเหนา

บทที่ 2

โहारรัก

โहारรักที่กล่าวถึงในบทนี้ได้รวบรวมจากวรรณคดีไทยประเภท ร้อยกรองสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การคัดลอกได้แบ่งโहार ออกเป็น 3 ตอนคือ

- ตอนที่ 1 โहारรักในขณะที่ชายหญิงผูกสมัครรักใคร่กัน
- ตอนที่ 2 โहारรักในขณะที่ชายหญิงอยู่ร่วมกัน
- ตอนที่ 3 โहारรักในขณะที่ชายหญิงพลัดพรากจากกัน

การจัดเรียงโहारรักในแต่ละตอนนี้ เรียงตามลำดับอักษรของชื่อ เรื่องวรรณคดี วรรณคดีเล่มใดมีชื่อเป็นแบบฉบับ * จะใช้ชื่อที่เป็นแบบฉบับนั้น เช่น ขุนช้างขุนแผน รามเกียรติ์ อิเหนา ส่วนวรรณคดีที่ไม่มีชื่อเป็นแบบฉบับ ใช้ชื่อเรื่องตามที่ปรากฏในหน้าปกใน และการเรียงโहारรักในวรรณคดีแต่ละเล่ม จัดเรียงตามลำดับใจความที่ปรากฏ

* หนังสือวรรณกรรมคลาสสิกหรือหนังสือที่เป็นแบบฉบับของไทย มักจะเป็นหนังสือที่มีคุณค่าทางภาษาหรือวิริเต่ง บางเล่มทราบชื่อผู้แต่งแน่นอน บางเล่มไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง บางเล่มชื่อผู้แต่งยังเป็นที่ถกเถียงกัน บางทีก็มีหลาย ฉบับหลายสำนวนหลายสมัยแตกต่างกันออกไป และผู้แต่งก็มีหลายคนด้วยกัน และบางทีก็มีทั้งการแปลและดัดแปลงให้เหมาะสมเข้ากับรสนิยมของผู้่าน เพื่อ รวบรวมหนังสือเรื่องเดียวกันที่มีหลายฉบับไว้ด้วยกัน จึงได้มีการกำหนดชื่อเรื่อง ที่เป็นแบบฉบับขึ้นใช้ในห้องสมุด

ตอนที่ 1

โหวตารักในขณะที่ชายหญิงผูกสมัครรักใคร่กัน

ขุนช้างขุนแผน

ไอ้พืมนั่นมวลของเณรแก้ว	เจ้าไปแล้วจะรำลึกถึงพี่บ้าง	1
ดูงามปัสสิแม่จะลืมน้ำใจนาง	แต่ครุ่นครางครวญคิดจนก่อนกิน	2
ทำไฉนจึงจะได้นางพิมชม	ให้เคลื่อนคลายอารมณ์รำสละอื่น	3
รักนางห่างเพียงจะกล้ำกลืน	หญิงอื่นหื่นแสนไม่นำพา	4
ได้ร่วมหมอนพี่จะซ้อนชั้นชมชื่น	ทุกคำคืนมิได้ขาดเส่นหา	5
ทำไฉนจึงจะได้สนทนา	กับพิมแก้วแววตาสักสองคำ	6
บ้านช่องของน้องซึ่งตำแหน่ง	ไม่รู้แห่งเห็นเจ้าเข้าจวนคำ	7
ได้ชมนางแต่เมื่อกลางสำแดงธรรม	อายขุนช้างเจ้ากรรมจลาจล	8
เจ้าเดือดคำพาบ่าวเข้าไปบ้าน	พี่พลุ่งพล่านเทศน์ปลงเป็นหลายหน	9
พอลับเจ้าพี่เฝ้าเป็นทุกชั้น	พรั่งนี้เข้าพี่จะค้นไปโดยเดา	10
ถึงจะอยู่ชอกห้วยหุบเหวผา	จะเสาะหาไปให้พบตำแหน่งเจ้า	11
ยิ่งคะนึ่งถึงนางไม่บางเบา	ไก่อ๊กร้าวเร้งรีบในราตรี	12

เณรแก้วรำพึงถึงพิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 3 พลายแก้วบวชเณร ะ เณรแก้ว
กรวญถึงนางพิม

กรานันจึงโฉมเจ้าขุนช้าง	กะนึ่งนางนิทรหาลับไม้	13
พลิกคว่ำครว้าครวญจวนใจ	ไอ้แม่พิมพิลาไลยของขุนช้าง	14
ฟังเสียงเกลี้ยงกลมเมื่อเจ้าว่า	วาจาแจ้วเจ้อยแจ่มกระจ่าง	15
อรชรอ่อนแอ้นบั้นเอวบาง	หมื่นนางก็ไม่มีเหมือนนางเดียว	16
เจ้าหมสืบทิมริมชลีบทอง	สอสองซบในสไบเขียว	17
แขนอ่อนท่อนท้ายแม่พรั่งเพรียว	งามตาเมื่อเจ้าเหลียวชำเลืองมา	18
ทำไฉนจะได้แนบสนิทนาง	ขุนช้างจะทูลเหนือเกศ	19
จะคลึงเกล้าเฝ้าเป็นอันอัครา	ข้าวปลาจะป้อนให้หล่อนกิน	20
ยามเดินจะเชิญโฉมเจ้าชีช้าง	ยามนอนจะให้นางหอมประทีน	21

อาบน้ำจะทำสุหร่ายริน	แผ่นดินมิให้ข้างระคางกาย	1
รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวิต	กลัวจะเสียแรงคิดไม่เหมือนหมาย	2
ด้วยรูปชั่วกลัวเจ้าใจเกลียดกลาย	ถึงใจรักก็จักอวยด้วยลายงอน	3

ขุนช้างรำพึงถึงพิมลธิดาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 3 พลายแก้วบวชเณร : ขุนช้างครวญถึงนางพิม

แสนยากที่จะหากจะเพียร ผ่อน	ให้หยุดหย่อนร้อนรนเป็นพันกลืน	4
มาพบพี่ก็เป็นที่สำคัญครั้น	ข้าหมายมั่นจะมอบชีวาไลย	5
อันเณรน้อยเหมือนกระต่ายหมายชมจันทร์	อยู่ดินธุระจะคืบขึ้นไปได้	6
แต่คร่อมคร่อมผอมร่างก็บางไป	ด้วยทางไกลกลางหาเมื่อคราวปอง	7
ได้องค์อินทร์แลจะสิ้นสำเร็จตรม	จะได้ชมกระต่ายสวรรค์จันทร์ผยอง	8
อินทราอุปมาเหมือนสายทอง	พิน้องเหมือนกระต่ายในวงจันทร์	9
มาฟังฟังถ้าไฉ่ถึงธรรณ้อง	คงเป็นสองกระต่ายชมสมสวรรค์	10
จะขอบคุณที่การุญให้ครามครัน	กว่าชีวันฉนั้นจะวอดชีวาวาย	11
พี่เอ็นดูช่วยชูให้น้องขึ้น	ให้คลายกินไถ่แสนนั้นเสื่อมหาย	12
เหมือนขลุ่ยขึ้นอย่าให้รับถึงเรือนตาย	เณรพลายนี้ไม่พลั้งไม่แพลงคำ	13

เณรแก้ว - สายทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 3 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม : เณรแก้ววานนางสายทองเป็นสื่อ

แยกกายเอากระต่ายมากล่าวถ้อย	ว่าพิน้องเหมือนกระต่ายในสวรรค์	14
จะฟังพักยกว่าสารพัน	ไม่เคยเห็นกระต่ายจันทร์เป็นสองตัว	15
ถ้าอินทราหากกระต่ายให้หายไถ่	ทุกแหล่งโลกก็จะฉินว่าอินทร์ชู้	16
ดวงจันทร์นั้นผยองจะหมองมัว	ข้ากลัวเสียแล้วเณรอย่าเจรจา	17

สายทอง - เณรแก้ว ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม : เณรแก้ววานนางสายทองเป็นสื่อ

นิจาไมเวทนาสีกาพี	ทุกวันนี้เณรน้องคณิงหมาย	1
รักพี่มิได้มีอารมณ์คลาย	พี่สายทองทิ้งน้องเสียกลางทาง	2
เคียดปรี ยังมีซึ่งโยเยื่อ	ได้มาฟังแล้วก็เผื่อฉันไว้อ้าง	3
ได้พิมพ์เซยดูจะเลยทั้งพี่นาง	ก็เหมือนอย่างหวานข้าวลงในดิน	4
ถึงน้ำท่าฟ้าฝนจะแห้งแล้ง	อย่านึกแหม่งว่าจะสูญเสียหมดสิ้น	5
แต่ขึ้นชั่วถึงว่าตัวมิได้กิน	นกหูกผกผันได้เป็นทาน	6
ถ้าหม่อมพี่มีคุณแก่ฉันเล่า	เห็นจะเปล่าเจียวดูน้องมาอยู่บ้าน	7
คงจะแทนคุณพี่มิไค้นาน	ให้สมานเสมอหิมผู้มีนวล	8

เณรแก้ว - สายทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม : เณรแก้ว
วานนางสายทองเป็นสื่อ

จะใคร่หักด้วยรักกำเรบทรวง	ยังหนักหน่วงไม่เคยก็คิดขาม	9
ปากสั่นห้วนจิตต์แต่คิดตาม	ขยับปากแล้วก็กร้ามประหม่าใจ	10
เอาความรักหักจิตต์ที่คิดกลัว	กระดกด้วยช่องเขื่องมานั่งใกล้	11
เขื่อนยืมหักเจ้าพิมพิลาโลย	สัจใจตัวแข่งด้วยความอาย	12

พลายแก้ว - พิมพิลาโลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม :
เณรแก้วสีกมาหาพิมที่ไร่ฝ้าย

พี่ติดตามมาด้วยความที่รักน้อง	สายทองบอกบ้างดูหาไม่ว่า	13
ตั้งแต่วันเทศนายังอาโลย	ครวญไกรมิไถ่เว้นอวธรรม์วาย	14
ยามนอนตาตื่นทั้งสี่ยาม	ดังไฟตามติดอยู่ไม่รู้หาย	15
ร้อนโรคโศกเสียวอยู่เดียวดาย	แม่สบายอยู่ดูประการใด	16

พลายแก้ว - พิมพิลาโลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม : พลายแก้ว
พูดกับนางพิมที่ไร่ฝ้าย

เป็นกุศลคลึงคณิงหา	จะอยู่ด้วยมารคานันไม่ได้	1
เสนทุกขสุดทุกขระทมใจ	ดั่งกองไฟฟอนฟอกอยู่พุ่มพิน	2
จึงคิดอ่านลาท่านมารดาบวช	เร็วรวดรีบรัดไปวัดอื่น	3
แต่สุพรรณใกล้กันถึงข้ามคืน	อุส่าห์หินทองเที่ยวผู้เดียวมา	4
มาพบพิมแม่ไม่ยิ้มไม่เขื่อนทัก	ยิ่งทุกชั้นนักแสนโหม่นศา	5
พบสายทองได้ช่องจึงจรจา	สั่งถึงแก้วแววตาค่อยคลายใจ	6
พบพักตร์ครั้นจะหักเมื่อใส่บาตร	ยังขยาดขยັນนักไม่หักได้	7
มาพบกันวันนี้ไม่มีใคร	จะมอบไมตรีพิมผู้มนวล	8
ไผ่จะแกลังแต่หล่อแต่พอได้	ที่จริงใจมันแน่นสักระลอก	9
ขอเป็นกู่อยู่กับน้องประคองนวล	อย่าร้างจวนที่จะจากจะจิตจาง	10

พลายแก้ว - พิมพิลาโลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม :

พลายแก้วพูดกับนางพิมที่ไร้ฝ่าย

อันความรักหนักแน่นแสนวิค	ระอาอกแทบเท่าภูเขาสว่าง	11
พรหมินทร์จันทรจันทร์สิ้นทั้งปวง	กับบวงสรวงฟ้าสุราโลย	12
เชื่อเชิญเมินหน้าไม่มาช่วย	เห็นคงม้วยไม่หมายผู้ใดได้	13
เว้นแต่เจ้าเขาวอยอดผู้ร่วมใจ	จะผลักพลิกแพลงให้บันเทาลง	14

พลายแก้ว - พิมพิลาโลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม :

พลายแก้วพูดกับนางพิมที่ไร้ฝ่าย

แต่แรกรักเพียงจักสู่ตายได้	ประโลมใจว่าจะตายไม่หน่ายหนี	15
จึงบุกป่าฝ่าดงพงพี	เพราะไมตรีตรึงตรอมทุกเวลา	16
อันมนุษย์แสนสุดที่โลกเหลือ	ไม่ควรเชื่อตามความปรารถนา	17
เหมือนของกินสิ้นไปทุกเวลา	ต้องหาเปรี้ยวหาเกลือมาเจือจาง	18
คัมแกงแต่งเจียวหึ่งปึงจี	เข้าซื้อสารพันที่มันหวาน	19

เลือกดิบเลือกสุกทุกประการ	ถ้าข้าสิ่งใดนานก็เบื่อไป	1
คิดดูเถิดนะเจ้าแต่เท่านั้น	ยังไม่กลืนกลืนเคี้ยวสิ่งเดียวได้	2
ประเวณีเป็นที่กำเรบใจ	แต่ใหม่ใหม่มุ่งมอมชีวิตกัน	3
อุปมาเหมือนผ้าที่นุ่งห่ม	ซื้อใหม่ก็นิยมว่าเจ็ดฉับ	4
ขามขัดสนจนมาสารพัน	ผืนนั้นนุ่งซ้ำประจำกาย	5
ครั้นได้อันผืนใหม่เข้ามาผลัด	ก็เหวอะหยัดขัดกรุยทำฉุยฉาย	6
เป็นสองผืนขึ้นจิตตักตลบาย	นุ่งห่มกรุยกราบทุกเวลา	7
ก็เหมือนกันกับหมายไม่วายรัก	ที่เก่าก่อนแล้วชักประเช็นนำ	8
ลงประเช็นแล้วก็เมินทุกเวลา	ลงเป็นผ้าซุบอาบไม่เอื้อเพื่อ	9
แต่ชักชักฟาดฟาดจนขาดวัน	จนเป็นชิ้นเช็ดใช้ไม่เหลือเหลือ	10
ถึงจะเย็บตะเข็บขาดไม่พาดเจือ	ให้เป็นเนื้อเดิมได้ดังก่อนมา	11
เหมือนหญิงชายว่าจะตายด้วยกันได้	จะเห็นใจๆไม่จางไปข้างหน้า	12
สิ้นกับพันอยู่ด้วยกันเป็นอัตรา	ลางเวลาก็กะทบกระทั้งกัน	13
เหมือนตัวเจ้ามาเฝ้ารำพรณถึง	มาหมายพึงพูดวอนให้ผ่อนผัน	14
ก็คิดอยู่เอนดูเจ้าครั้นครั้น	ไม่หักห้ามอาลัยให้เด็ดตาย	15

พิมพ์ลาย - หลายแก้ว ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 หลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม :

หลายแก้วพูดกับนางพิมที่ไร่น้อย

พี่รักพิมปี่มจะดีให้ตนตาย	หึงเว้นวายวันนี้ได้พบน้อง	16
กลับไปกว่าจะได้มาขอสู่	ยังไม่รู้ว่าจะได้ประสมสอง	17
เกลือกท่านมารดาภิเษกครอง	ยิ่งไกลน้องนับวันจะจืดจาง	18
งามปลื้มแม่จะลืมนลงทุกวัน	สารพันรวนเราจะเหห่าง	19
ถึงประสบพบกันที่กลางทาง	คงระคางไปไม่เหมือนแต่ก่อนมา	20
ถ้ามันคงปลงใจว่ารักแก้ว	แต่แล้วอย่าให้ห่างเส่นหา	21
ขอฝากดวงจิตเจ้าจงเมตตา	แต่ครั้งคราเดียวเกิดอย่าถือใจ	22
ซึ่งเจ้าเปรียบเทียบจิตจิตมนุษย์	หาสิ้นสุดความโลก ลงได้ไหม	23
เหมือนของกินหาสูญสิ้นไปเมื่อไร	เป็นวิไลยสังเกตุแก่ผู้คน	24

ถึงนั้นหน้อยนี้หน้อยอร่อยรศ	ปรากฏก็แต่ข้าวแลเป็นต้น	1
ดูความเสน่ห์หาจลาจล	ร้อนรณก็รักกำเรบใจ	2
เหมือนผ้าเก่าเตีร่าทรุดพิรุณัก	จะซ้ำชักเสียให้ขาดหาควรไม่	3
เป็นยกทองต้องดาก้อไอลย	มิใช่ตาบัวปกแลเมสิดงา	4
กว่าจะได้หม่นงำบำรุงกาย	มิใช่จ่ายต่อตามกันหนักหนา	5
กับอึ่งก็แพงแรงรารา	ถึงเก่าแล้วก็สุส่าหัดนอมชม	6
ประจงใส่หีบหอมถนอมไว้	เมื่อมีงานการใหญ่เป็นการสม	7
จึงหยิบคลี่ด้วยเป็นที่คนนิยม	แล้วอบรมกลิ่นฟุ้งจรงใจ	8
ถึงผ้าอื่นผืนใหม่ได้มามาก	ก็นุ่งลากเสียดอกละไ้ได้	9
ขอลาวนวลจวนกำไมชื่นใจ	ทั้งอาไลอยลำบากจะจากน้อง	10

พลายแก้ว - พิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม : พลายแก้ว
พูดกับนางพิมที่ไร่ฝ้าย

รักน้องสิจะปองให้เป็นผล	กลางหนพุมารรักทำหักหาญ	11
ไม่รักแต่งดอกจึงแกลังทำประจาน	มาคว้นรานรับได้แต่โดยใจ	12

พิมพิลาไลย - พลายแก้ว ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม : พลายแก้ว
พูดกับนางพิมที่ไร่ฝ้าย

เจ้าเนื่อนมพิมน้อยอนาทร	มาตัดรอนแรกรักบากบั้น	13
จงคงเจือกเหือกโกรธที่โทษทัณฑ์	พลากรับขวัญยอดสร้อยอัยน้อยใจ	14
พี่รักนุชสุจริตน้ำจิตศรัท	ไม่หาญหักก่อนดอกละไ้ได้	15

พลายแก้ว - พิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม : พลายแก้ว
พูดกับนางพิมที่ไร่ฝ้าย

อนิจว่าแล้วหาพึ่งไม่	จะฆ่าพิมเสนที่ไร่นี้แล้วดู	1
รักน้องกลางหนให้คนดู	อย่างนี้น้องไม่ถือว่ารักน้อง	2
โดยชั่วถึงตัวมิได้แต่ง	ก็จัดแจงน้องนี้มีหอห้อง	3
พอควรการแล้วฉันจะปรองดอง	มิให้ขงขัดเคืองกระเดื่องใจ	4
ตัวน้องมิใช่ของอันเคยขาย	จะเรียงรายกลางหนหาควรไม่	5
พิเคราะห์ให้เหมาะก่อนเป็นไร	กลับไปเกิดพ่อแก้วผู้แววตา	6
อดข้าวคอกกะเจ้าชีวิควาย	ไม่ตายคอกเพราะอดเส่นหา	7
นางกมอยู่กับตักขบพักตรา	เผ้าวอนว่าไหวพลงพ่อวางพิม	8

พิมพิลาโลย - พลายแก้ว ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นคู่กับนางพิม : พลายแก้ว
พูดกับนางพิมที่ไร่ฝ้าย

ส่งสารให้ว่อนให้ผ่อนวาง	รักนางมิใครจะไกลได้	9
พี่จะหอบเส่นหาลาไป	เหลืออาโลยที่จะทรมาน	10

พลายแก้ว - พิมพิลาโลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นคู่กับนางพิม : พลายแก้ว
พูดกับนางพิมที่ไร่ฝ้าย

โอ้ว่าแก้วแววตาของพิมเอ๋ย	จะล่องเลยลิมแล้วดูโชน	11
ดูเจืองน้องข้องแค้นระจางใจ	จึงหึงไว้ว่าเหวอยู่เอกา	12
มิรักน้องก็แต่แรกอย่ารักน้อง	ทำให้หมองแล้วจะเมินไม่มาหา	13
ยังจดจำถ้อยคำที่สัญญา	ว่าจะมาถึงห้องที่พิมนอน	14
ยามหนึ่งถึงแล้วพ่อแก้วเอ๋ย	ไม่มาเลยใจน้องนี้ค่อนข้าง	15
แต่อนตรีกบึกหาหยิ่งอาวรณ	พระจันทร์จรดดับก็กลับไป	16

พิมพิลาโลยรำพึงถึงพลายแก้ว ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นคู่กับนางพิม :
นางพิมกลับบ้าน

เจ้างามปลอดคอยครักของพลายแก้ว	ได้มาแล้วเมื่อย่าขับให้กลับหนี	1
พี่สูต่ายไม่เสียคายแก่ชีวี	แก้วพี่อย่าเพ่อพร่ำรำพรรณความ	2
พี่ติดพี่ก็มาอุกแกโทษ	จงคลายโกรธเมื่อย่าถือว่าหาบหายาม	3
พี่ชมโฉมโฉมดูด้วยใจงาม	ทราชมสวาทคืนไปไม่ไยดี	4
รอยเลืบน้มน้ำจืดด้วยจับต้อง	ติดข้องเพราะเจ้าบ่ดสลัดพี่	5
ก่อนทวักผลึกพลิกแล้วหยิกตี	ห้อยที่ผูกขวนแค้นเลืบน้มน้ำ	6
ติดตามมาด้วยความรักน้อง	กลัวจะหมองต้องเนื้อเจ้าจะเจ็บ	7

พลายแก้ว - พิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม :
พลายแก้วขึ้นหานางพิม

ไม่เมตตาก็ก็น้ำเสียเกิดน้อง	กระทุ้งห้องร้องไปให้แจ้วแจ้ว	8
จงเอามีตมากริดให้เป็นแนว	อย่าหนีเกลยพลายแก้วจะกลัวตาย	9
อิงแซ่หม่อมแม่จะมาจับ	ผิดก็ยื้ออยู่กับที่ไม่หนีหาย	10
จะกอดพินีนางไม่ห่างกาย	ตามแต่สายสุดสวาทจะปราณี	11

พลายแก้ว - พิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม :
พลายแก้วขึ้นหานางพิม

จะกล่าวถึงเจ้าจอมหม่อมขุนช้าง	ความสมัครรักนางให้ป่วนปั่น	12
แต่เวียนคิดถึงพินีนางจันทร์	ตั้งแต่วันพึ่งเทศน์ไม่บันเทา	13
เข้าเย็นเป็นทุกข์ทุกเวลา	ไม่เห็นหน้าพินีน้อยก็สร้อยเศร้า	14
นอนหลับกลับเพื่อละเมอเมา	จนล่วงเข้าปลายเดือนไม่เคลื่อนไหว	15
ให้รุ่มร้อนนอนนิ่งไม่เป็นสุข	หลับแล้วรื้อลูกขึ้นมีคหน้า	16
กอดหมอนนอนซมไม่ลืมตา	ข้าวปลาไม้นี้ก็จะอยากกิน	17
อดเปรี้ยวอดหวานไม่ทานไส้	อกใจตึกตึกนึกถวิล	18
โกรธพูดจาวว่าไรไม่ได้ยิน	มัวถวิลถึงเจ้าพิมพิลาไลย	19

ขุนช้างรำพึงถึงพิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 5 ขุนช้างขอนางพิม : ขุนช้างคลั่งถึง
นางพิม

โอ้ว!พืมนั้นนวลของข้างเอ๋ย	เมื่อไรเลยจะได้เคียงอยู่เรียงหมอน	1
อกใจดังไฟ เข้าฟอกฟอน	พี่จะซ่อนตัวตายไม่ว่ายกรวญ	2
รักใครไม่เหมือนที่รักพิม	เจ้างามพริ้มงามถึงงามดีถ้วน	3
งามรูปงามจรดกระปัดกระบวน	งามล้วนขำคมเจ้าสมงาม	4

ขุนช้างรำพึงถึงพิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 5 ขุนช้างขอนางพิม : นางเทพทอง
ไม่ยอมขอนางพิม

ว่าพืมนั้นนวลกับสายทอง	เป็นสองสุดสวาทไม่แห้ว	5
ผู้ตายหมายจิตต์ไม่จืดจาง	ซึ่งจะร้างแรมรักอย่ารำพึง	6

เณรแก้ว - สายทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 5 ขุนช้างขอนางพิม : เณรแก้วเกี่ยว
นางสายทอง

จะกล่าวถึงโฉมเจ้าขุนช้าง	คะนึ่งนางพิมน้อยละห้อยหา	7
แต่เข้าคำคร่ำครวญทุกเวลา	ตั้งแต่มาจากบ้านศรีประจัน	8
ไม่เป็นกินเป็นนอนแต่รอนรัก	อกจะหักใจรัญจวนป่วนปั่น	9
มิได้มีความสบายมาหลายวัน	แทบจะกลืนใจตายไม่ว่ายคิด	10
อยู่ในห้องร้องไห้พิไรรำ	ทุกคำเข้าเฝ้านอนแต่ถอนจิตต์	11
ทำไฉนจะได้แอบแนบชิด	กับเจ้าพืมนั้นสนิทของพี่อา	12

ขุนช้างรำพึงถึงพิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 5 พลายแก้วเข้าห้องนางสายทอง :
ขุนช้างไปบอกนางศรีประจัน
ว่าจะขอนางพิม

พलयแก้วยิ้มแล้วตอบสายทอง	วานอย่าร้องเลยฉันเข้ามาหา	1
ด้วยสัจจะกลืนกลืนรักหนักอูรา	ขอขมาเถิดอย่าถือว่าพี่เมีย	2
พี่ก็ไม่แค้นกว่าฉันนัก	ถึงร่วมรักครองกันนั้นไม่เสีย	3
แถมว่านี่ก็ยังมีเป็นพี่เมีย	วานอย่าห้ามให้ละเหี่ยละห้อยใจ	4

พलयแก้ว - สายทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 6 พलयแก้วเข้าห้องนางสายทอง :
พलयแก้วเข้าห้องสายทอง

ขุนช้างได้ฟังอ้ายไทรว่า	ตั้งใครเอาดาบผ่ากระบาลหัว	5
เสียตายพินทุกันใจสั้นร้าว	น้ำตา รั่วหันหน้าเข้าฝาบัง	6
โอ้อวอนิจจาแก้วตาพี่	ครั้งนี้เห็นไม่ได้ตั้งใจหวัง	7
คงจะพากเพียรไปมิได้ฟัง	ถึงเป็นเมียก็ขำงั้นเป็นไร	8

ขุนช้างรำพึงถึงพินพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 7 พलयแก้วแต่งงานกับนางพิม :
ขึ้นหมากพलयแก้ว

ครั้นพลบค่ำย่ำแสงทนิกร	ขุนช้างนอนอยู่ในหอใหญ่นั้น	9
แต่คลั่งคลุ้มจุ่มง่ามมาสามวัน	ให้ผูกพันถึงเจ้าพิมกระหมี่ใจ	10
แต่ลองช้อนนอนกอดหมอนข้างนี้	เต็มคิกนึ่งเพื่อจนเหลือไหล	11
เหงื่อเปียกเปื้อนที่นอนร้อนภายใน	ครั้นหลับไปก็ละเมอเพื่อถึงพิม	12

ขุนช้างรำพึงถึงวันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 12 นางศรีประจันยกนางวันทองให้ขุนช้าง :
ขุนช้างเฝ้าหอ

น้อยๆพูดจาช่างน่ารัก	เสนานักน้ำคำเจ้าเสียศีล	1
ปืมจะกลืนขึ้นใจในวาที่	สงสารด้วยยังไม่มีคู่กรรม	2
แม่นชายใดได้อยู่เป็นคู่ครอง	จะแนบข้อมเอยเปิดสนิสนม	3
พี่จะอยู่สู้รักไม่แรมชม	มิใช่ลวงน้อมอย่าหมองใจ	4
อย่าว่าแต่เจ้ายากอยู่สืบท้า	ถึงห้าซึ้งพี่ก็หามาช่วยได้	5
บุญหลังได้สร้างมาปางใด	เผอิญให้จำเพาะพบประสบนาง	6

ขุนแผน - แก้วกิริยา ขุนช้างขุนแผน ตอน 17 ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา :
ขุนแผนเข้าห้องนางแก้วกิริยา

ถ้าหม่อมรักฉันแท้ไม่ทอดทิ้ง	อย่าควั่นชิงเชิญตให้งามหน้า	7
อย่าให้น้องหมองสัจย์ที่สัญญา	เชิญไปว่ากับคุณพ่อแต่พอควร	8
หม่อมรักใช้ฉันจักไม่รักตอบ	จะลักลอบกลัวผิดสักพันส่วน	9
รักตัวกลัวอายเสียตายขวล	สุดสงวนอยู่แล้วอย่าวอนเลย	10

แก้วกิริยา - ขุนแผน ขุนช้างขุนแผน ตอน 17 ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา :
ขุนแผนเข้าห้องนางแก้วกิริยา ,

น้องเอยเพราะน้อยๆด้อยคำ	หวานฉ่ำจริงแล้วเจ้าแก้วเอย	11
เจ้าเนื้อหอมพร้อมถิ่นดงอบเชย	เงยหน้ามาจะว่าไม่อำพราง	12
ได้ชมชิดเข้าสนิทอย่างนี้แล้ว	ขอเชิญแก้วกิริยาเมตตาบ้าง	13
พี่จะมอบเสน่ห์ไว้ที่ในนาง	อย่าระทางข้องแค้นระคายเคือง	14
ถ้าพี่ลวงน้อมให้หมองสัจย์	จงวิบัติเกิดเชิญให้เป็นเนือง	15

สารพัดวิชาสง่าเปลื้อง

เจ้าเนื้อเหลืองดังทองมาทาบทับ

1

ขุนแผน - แก้วกิริยา ขุนช้างขุนแผน ตอน 17 ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา :
ขุนแผนเข้าห้องนางแก้วกิริยา

คนนี่แลแน่แล้วที่เราฝัน	รูปโฉมโฉมพรรณหาผิดไม่	2
น้องเอ๋ยรูปร่างช่างกะไร	ถึงนางในกรุงศรีไม่มีเทียม	3
ดังพระจันทร์วันเพ็ญเมื่อส่องผุด	บริสุทธิ์โอภาสสะอาดเอี่ยม	4
สองแก้มแยมเหมือนจะยั่วเรียม	งามเสงี่ยมราศีผู้ดีจริง	5
ทั้งจริตกริยามารยาตร	กลลวดไว้วางอย่าง ผู้หญิง	6
อ่อนละอ่อนเหมือนจะวอนให้ประวิง	จะยื่นพรากก็พรั่งพร้อมเพราดา	7
คูไหนไม่ขัดแต่สักอย่าง	นี้คู่สร้างของเรากระมังหนา	8
พอแอลอดสอดรับจับในตา	ตั้งว่าเจ้าจะตัดเอาหัวไทย	9
หญิงอื่นหมิ่นแสนที่เคยเห็น	ก็หาจับใจเป็นเช่นนี้ไม่	10
ถ้าแน้นได้ร่วมรักสักอึดใจ	จะตายไปก็ไม่คิดสักนึกเดียว	11

พลาวยงามรำพึงถึงศรีมาลา ขุนช้างขุนแผน ตอน 28 พลาวยงามไฉนนางศรีมาลา :

พระพิจิตรไฉนนางศรีมาลา

ออกมาไหว้ขุนแผนพลาวยงาม

พอสบเนตรให้สะท้อนละลานจิตต์	ยิ่งต่อตาก็ยิ่งกิดพิสมัย	12
อกอ่อนร้อนรุ่มดังสุ่มไฟ	ไม่อยู่ไฉนก็ลาเข้ามาเรือน	13
แอบช่องมองดูอยู่ข้างใน	ยิ่งเพ่งพิศพาใจอาลัยเลือน	14
ความรักมีแต่รักกระตุ้นเตือน	พันเพือนตั้งจะคลั่งตั้งตามอง	15

ศรีมาลารำพึงถึงพลาวยงาม ขุนช้างขุนแผน ตอน 28 พลาวยงามไฉนนางศรีมาลา :

พระพิจิตรไฉนนางศรีมาลา

ออกมาไหว้ขุนแผนพลาวยงาม

ไอ้พ่อพลายงามของน้องเอ๋ย	ใครเลยจะเอ็นดูให้รู้ถึง	1
ว่าน้องนี้มีจิตต์คิดรำพึง	ตั้งสรกริ่งทรวงใส่กวีโยคคิด	2
พ่อชายตามาสบเมื่อน้องแล	จะรู้แน่ว่าจะแทงแกลงในจิตต์	3
ดูลาเลาเจ้าก็ใครจะเป็นมิตร	ฤาวิปริตคิดว่าไม่ปรานี	4
ออกน้องยากนักด้วยเป็นหญิง	ต้องซ่อนรักหนักนึ่งอยู่กับที่	5
แม่นเป็นชายพ่อหลายเป็นสตรี	คำวันนี้เป็นตายจะหมายไป	6

ศรีมารารำพึงถึงพลายงาม ขุนช้างขุนแผน ตอน 28 พลายงามได้นางศรีมาลา :

นางศรีมาลาครวญถึงพลายงาม

เจ้าพลายกายหอมหวานอนนึ่ง	สุดประวิงอกใหม่ไส้พุงชม	7
กำเรบรักหนักแน่นแสนระทม	ไอ้เจ้ามพวงพี่ศรีมาลา	8
ปานนี้เนื้ออ่อนจะนอนสนิท	ดูดวงจิตต์จะนึกเสนาหา	9
ดูที่เหมือนจะมีซึ่งเมตตา	แต่ทว่าเป็นหญิงกึ่งใจ	10
อันความรักหนักแน่นนอกพี่	ซอนี้เจ้าจะรู้ฤาหาไม	11
แม้พี่เจ้าก็เห็นจะอาไลย	จงมิให้เสียที่พี่หมายพิศ	12
เขาย่อมว่าถ้ามีมิตรใจ	แล้วคงไม่สาบสูญมิตรจิตร	13
พี่รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวิต	นี้จะกิดฉันทให้เป็นการ	14
จะวนเวียนเพียรพูดให้ถึงปาก	ก็สุดยากเชิงรักสมัครสมาน	15
ด้วยพรุ่งนี้ก็จะไปไม่อยู่นาน	จะพึงพานผู้ใดก็ไม่มิ	16
ถ้าจะไว้สู่ออกต่อซากลับ	เห็นตัวพี่นี้จะยับลงเป็นผี	17
ด้วยความรักหนักใจเสียเต็มที	จะหวีขึ้นทุกวันจนบรรลัย	18
จำจะคิดเข้าสนิทให้สมนึก	จึงจะกิดทำศึกต่อไปได้	19
แม่นมิได้ศรีมาลาอย่าใจ	ซึ่งจะไปเฝ้างาใหม่อย่าสงกา	20
ความแต่บุญกรรมเดิคน้องแก้ว	กนหลับแล้วจะลอบเข้าไปหา	21
ถ้าแม่นแก้วพี่เมตตา	ก็ตามแต่เวรเราจะเป็นไป	22

พลายงามรำพึงถึงศรีมาลา ขุนช้างขุนแผน ตอน 28 พลายงามได้นางศรีมาลา :

อันอกของระเด่นมนตรี	เหมือนอกผีที่โหยหา	1
คล้ายระเด่นกับพระนุชบุษบา	แต่ไม่มีจรรกาจึง ผิดกัน	2
ถ้าใครเป็นจรรกาเข้ามาแก้ง	จะไม่แปลงอย่างเช่นระเด่นนั้น	3
จะจิกหัวจรรกาเอามาพัน	แล้วสรวลสันต์ต้นแปรแลฆ่าเลื่อง	4

หลายงามรำพึงถึงศรีมาลา ขุนช้างขุนแผน ตอน 28 หลายงามได้นางศรีมาลา :

หลายงามชมเครื่องเรือน
นางศรีมาลา

เมื่อตะกัฟวิตกนี้กะไร	ถ้าบรรลโดยพี่ชายจะตายตาม	5
พืบนบวงเทวดาจะมาช่วย	จึงรอดด้วยเทพโหมได้ห้าม	6
ห่านเอนดูโฉมฉายกับหลายงาม	เพราะเห็นความรักพี่มีค่อน้อง	7
แต่แลพบสบตาเมื่อมาถึง	พี่เหมือนหนึ่งกับปลามาติดข้อง	8
หุรนร้อนรักจึงจะนิ่งปอง	ถ้าเจ้าไม่ปรองคองก็ฆ่าตาย	9
เหลือที่พี่จะโสโครครักร้าง	ช่วยรักษาพี่บ้างพอห่างหาย	10

หลายงาม - ศรีมาลา ขุนช้างขุนแผน ตอน 28 หลายงามได้นางศรีมาลา : หลายงาม
เกี่ยวนางศรีมาลา

อนิจจาแก้วตาช่างว่าได้	ไม่เห็นใจว่ารักสมัครหมาย	11
พี่กล้ำมาถึงตัวไม่กลัวตาย	ก็เพราะรักโฉมฉายกว่าชีวิต	12

หลายงาม - ศรีมาลา ขุนช้างขุนแผน ตอน 28 หลายงามได้นางศรีมาลา : หลายงาม
เกี่ยวนางศรีมาลา

ถ้าร้างรักหักใจไปจากเจ้า	ทุกคำเข้าจะระทมตั้งตรมผี	1
คงบรรลวยไม่ทันเป็นไมตรี	ใช้ว่าพี่จงจิตต์จะคิดร้าย	2
เพราะชักขวางอย่างอื่นไม่คิดเห็น	จำเป็นจึงเข้ามาหาโฉมฉาย	3
ถ้าเจ้าไม่ปราณีพี่ยอมตาย	ขอฝากกายไว้ในห้องของน้องรัก	4

พลาตงาม - ศรีมาลา ขุนช้างขุนแผน ตอน 28 พลาตงามได้นางศรีมาลา : พลาตงาม
เกี่ยวนางศรีมาลา

น้องเอ๋ยที่จะไปอย่าได้คิด	สิ้นชีวิตก็จะตายอยู่ในห้อง	5
พี่ไม่ลวงหลอกคอกณะน้อง	จะครอบครองเป็นคู่อยู่จนตาย	6

พลาตงาม - ศรีมาลา ขุนช้างขุนแผน ตอน 28 พลาตงามได้นางศรีมาลา : พลาตงาม
เกี่ยวนางศรีมาลา

บทละครนอก

กาวิ

โอ้ว่านวลน้องเจ้าของผม	ถ้าได้ชมจะถนอมเป็นจอมขวัญ	7
เกศาหอมฟุ้งดังปรุงจันทน์	จะทรงโฉมโฉมพรรณนาค	8
ทรวงหงส์สูงต่ำดำขาว	ชั้นชาแก่สาวสักคราวไหน	9
แม่นรู้ว่าอยู่บุรีใด	พี่จะไปติดตามเจ้าหรรษชม	10
ถึงจะเป็นกระไรก็ไม่ว่า	แต่ให้ได้เห็นหน้าเจ้าของผม	11

สันนุราชรำพึงถึงจันทสุตา กาวิ ตอน 1 ท้าวสันนุราชหานาง ผมหอม

นี่กุศลหนหลังเราทั้งสอง	เคยเป็นคู่ครองเสนหา	12
เก็บดอกไม้ไหว้พระด้วยกันมา	วาสนาทำไว้จึงได้น้อง	13
แต่วันพบผอบผมเจ้าลอยน้ำ	พี่ครวญคร่ำไต่กาหาเจ้าของ	14
ให้เสนขั้วผ้าเขียวปาวร้อง	ได้ข่าวน้องเพราะยายค่อยคลายใจ	15

ที่นี่เสร็จสมอารมณ์นึก	ดังเอาน้ำอำมฤตมารคให้	1
ถึงจะได้นางฟ้าสุราลัย	ไม่ดีใจเหมือนเจ้าเขาวมาลัย	2

สันนุราช - จันทสุตา กาวิ ตอน 1 ท้าวสันนุราชหานาง ผมหอม

อย่าชิงชังรังเกียจที่หนุ่มแก่	จงชมแต่ยศดาบรรดาศักดิ์	3
ที่จะเสกโฉมของนางลักษณะ	ให้เป็นเอกอัครเทวี	4
ทุกวันท่านยายก็แก่เฒ่า	ขอเชิญเจ้าร่วมแท่นแทนที่	5
สมบัติพิสดานเรามั่งมี	คงดีกว่าผิวเก่าของเจ้าจม	6
พี่ให้ไปรับน้องมา	หวังว่าจะรักเป็นพิศพล	7

สันนุราช - จันทสุตา กาวิ ตอน 1 ท้าวสันนุราชหานาง ผมหอม

แม้นมิได้เชยชมสมหมาย	จะสู้วายชีวาอาลัย	8
แต่พี่มีเมียมานับพัน	ไม่เหมือนขวัญเนตรน้องต้องติดใจ	9
จริงจริงพี่รักเจ้านักหนา	ไม่เสแสร้ง แล ลังว่าสบได้	10
เจ้าจงเมตตาอาลัย	อย่าให้ได้ผอมตรอมใจตาย	11

สันนุราช - จันทสุตา กาวิ ตอน 1 ท้าวสันนุราชหานาง ผมหอม

น้อยหรือพี่รักนักหนา	กระนั้นแล้วแก้วตายังว่าชั่ว	12
นี่เนื้อเกราห้เพราะชราหูตามัว	ไม่เหมือนผิวของเจ้าเฝ้าเคียงคুম	13
อย่าเลี้ยวลตทดลองให้ต้องแท้	กลัวแต่แก่จะชนะหนุ่ม	14

สันนุราช - จันทสุตา กาวิ ตอน 1 ท้าวสันนุราชหานาง ผมหอม

ผีเสื้อแสนทรนมาพยายาม	เพราะนางรูปงามทรามชม	1
ตามใจสารพัดไม้ซัดข้อง	ถนอมน้องต้องจิตสนิทสนม	2

กาวิ (สันนุราช) - จันทสุตา กาวิ ตอน 2 ท้าวสันนุราชชุบตัว

สังข์ทอง

งามละม่อมพร้อมสิ้นทั้งอินทรีย์	นางในธรณีไม่มีเหมือน	3
สร้างท่าแลเลียงเปี่ยงเปื้อน	ให้พันเพื่อนเดือนจิตคิดปอง	4
พระจึงตั้งสัจย์อธิฐาน	แน้นบุญญาธิการเคยสมสอง	5
ขอให้ทราชมสงวนนวลน้อง	เห็นรูปพี่เป็นทองต้องใจรัก	6

เจ้าเงาะรำพึงถึงรงนา สังข์ทอง ตอน 6 พระสังข์ได้นางรงนา

ชะรอยบุญเราไซ้จึงได้เห็น	ต่อจะเป็นคู่ครองกระมังหนา	7
คิดพลางนงเงียงมาลา	แน่ว่าเคยสมภิรมย์รัก	8
ขอให้พวงมาลัยนี้ไปคอง	เจ้าเงาะรูปทองจงประจักษ์	9
เงียงแล้วโฉมขงนงลักษณ์	ผินพักตร์ทิ้งพวงมาลัยไป	10

รงนารำพึงถึงเจ้าเงาะ สังข์ทอง ตอน 6 พระสังข์ได้นางรงนา

บุญพี่กับนางได้สรวลสม	เคยภิรมย์ร่วมรักสมัครสมาน	11
พื่ออยู่ถึงนอกฟ้าหิมพานต์	เทวัญบันดาลให้เหี่ยวมา	12
เหมือนหนึ่งแก้งชักนำจำเพาะ	จึงได้เมียงามเหมาะจะจนเกินหน้า	13
ไม่ควรเคียงลูกสาวท้าวพระยา	แต่ว่าสนาของเงาะเคราะห์ดี	14

เจ้าเงาะ - รงนา สังข์ทอง ตอน 6 พระสังข์ได้นางรงนา

สังข์ศิลป์ชัย

อันความที่พี่รักเจ้าหนักยิ่ง	จริงจริงนะน้องอย่ากินแหนง	1
เรามาในที่ทางกลับแลง	ขอเป็นพักเป็นแรงจึงค่อยไป	2

ศรีสันต์ - สุพรรณ สังข์ศิลป์ชัย ตอน 1 สังข์ศิลป์ชัยตกแห

ถึงเจ้าจะว่าให้อารู	จะโบยตีพี่ผู้เสียหลัง	3
ตายไหนตายไปคงไม่ฟัง	เอ็นดูพี่มั่งเิดิกแก้วตา	4
อันพี่น้องครองกันแลยังยืน	ไม่เสียเรือนผู้อันดีหนักหนา	5

ศรีสันต์ - สุพรรณ สังข์ศิลป์ชัย ตอน 1 สังข์ศิลป์ชัยตกแห

พี่จ้องนอนว่าแต่โดยตี	ไม่พอที่โกรธซึ่งอิงอ้อ	6
เพราะรักเจ้าหนักหนาจึงคร่ำขื่อ	ควรหรือแก้วตาไม่ปราณี	7

ศรีสันต์ - สุพรรณ สังข์ศิลป์ชัย ตอน 1 สังข์ศิลป์ชัยตกแห

รามเกียรติ์

พี่คิดถึงทุกทิวาราตรี	จนวันนั้นนอนกลางวันฝันไป	8
จึงอุตส่าห์หาจ้อขอโทษ	หมายว่าเจ้าเล่าจะโกรธไปถึงไหน	9
กำบุรุษท่านยอมว่าไว้	มิตรจิตมิตรใจกระไรน้อง	10
จะรังเกียจเดียดฉันท์กันไยเล่า	บุญเราเคยภริมย์สมสอง	11

ที่จะรับทราบสงวนนวลละออง ไปครอบครองวังในเหมือนใจคิด 1

ทศกัณฐ์ - สีดา รามเกียรติ์ เล่ม 1 ทศกัณฐ์ลงสวน

เห็นรักแล้วหรือไม่ถือโทษ	จงเหือดหายคลายโกรธลงเสียมั่ง	2
มิใช่พื้นนี้จะทำด้วยชิงชัง	จะปลูกฝังโฉมยงนงลักษณ์	3
อย่าครวญคร่ำรำพึงถึงพระราม	ถึงรูปงามก็จนคนต่ำศักดิ์	4
ไม่ควรอยู่คู่เคียงเรียงพักตร์	เจ้าหลงรักเปล่าเปล่าไม่เข้ายา	5
จงไปชมสมบัติพิสดาน	ในเมืองมารมั่งมีคตินักหนา	6
อย่าสลัดคิดรักชักช้า	สาวสวรรค์ขวัญตาจงปราณี	7

ทศกัณฐ์ - สีดา รามเกียรติ์ เล่ม 1 ทศกัณฐ์ลงสวน

ยอดเอยยอดมิ่ง	เป็นความในใจจริงทุกสิ่งสรรพ	8
หวังสวาทหมายไม่วายวัน	จะรับขวัญนัยนาธาณี	9
พี่ผูกใจจึงไปคลจิตเจ้า	ให้โฉมนางนงเยาว์มาดังนี้	10
ขอเชิญดวงดอกฟ้าสู่มาลี	อยู่เป็นศรีนครศนีเวศน์วัง	11

ทศกัณฐ์ - เบญกาย (สีดา) รามเกียรติ์ เล่ม 1 นางลอย

เจ้าอายเหนียมเรียมไถนะเทวี	เสียแรงพี่จงรักไปสักมา	12
หวังจะเสกสาวสวรรค์ขวัญเนตร	เป็นเอกองค์อัครเศสนหา	13
ครองสมบัติพิสดานทั้งลังกา	พี่มิให้แก้วตาอนาทร	14

ทศกัณฐ์ - เบญกาย (สีดา) รามเกียรติ์ เล่ม 1 นางลอย

จะทูลขอให้เห็นยังกรักราค	ใจจะขาดเพราะเสียสายสมร	1
แน้นสั่งให้ไปสังหารราญรอน	จะผันผวนขอไว้มิให้ตาย	2
พอดั่งนี้มีรับสั่งให้มาส่ง	สมจำนงใจจิตที่คิดหมาย	3
จะฝากรักไปกว่าชีวาวาย	โฉมฉายอย่าสลัดตัดอาลัย	4
พี่จะฉนวนพลสงวนน้อง	เป็นคู่ครองเซยชิดพิสมัย	5
ไม่ทิ้งขว้างร้างรักแรมไกล	ดวงใจจงเมตตาปราณี	6

หนุมาน - เบญกาย รามเกียรติ์ เล่ม 1 หนุมานจับนางเบญกาย

พี่อุตส่าห์มาส่งถึงลังกา	หมายจะฝากเส้นหาอาลัย	7
ควรหรือถือแต่ว่ารับสั่ง	จะเห็นดีพี่มั่งก็หาไม	8
นิจจาเอ๋ยอาภัพกลับไป	เสียน้ำใจจริงเจ้าเขาวมาลัย	9
เมื่อสุดแสนเสนาหาไม่ว่าเล่น	หวังจะเป็นคู่รักสมักรสมาน	10
มิใช่จะแกล้งแต่งกลเกี่ยวพาน	เขาวมาลัยอย่าแหยงแกลงใจ	11

หนุมาน - เบญกาย รามเกียรติ์ เล่ม 1 หนุมานจับนางเบญกาย

โฉมเอ๋ยโฉมเฉลา	ถ้าผิดเจ้าเทวีแล้วที่ไหน	12
นี่ชะรอยกุศลลฤพัย	เพอญให้เมตตาปราณี	13
เมื่อตะกีพี่ถามเจ้าไม่บอก	จึงขูหยอดกอน้องอย่าหมองศรี	14
เจ้างามสรรพสารพางค้อย่างนี้	จะมาดีเขาวมาลัยประการใด	15
ซึ่งโทษทัณฑ์ทำผิดพี่คิดโกรธ	เจ้าจงน้อมขอโทษก็ยกให้	16
แต่จะขอออกปากฝากอาลัย	ด้วยหวังไว้ชีวันกับกัลยา	17

หนุมาน - สู้พรรณัจฉา รามเกียรติ์ เล่ม 1 หนุมานจับนางสู้พรรณัจฉา

จะต้องขบใจอยู่ไหม	เชิญช่วยรับไมตรีของพี่ไว้	1
ถึงมัจฉา วานรเป็นคู่ครอง	ก็เห็นว่าหาต้องห้ามไม	2
จะบิดเบือนเอื้อนอำไปทำไม	สุดแต่ใจจะเมตตา	3

หนุมาน - สู่พรหมมัจฉา รามเกียรติ์ เล่ม 1 หนุมานจับนางสู่พรหมมัจฉา

แต่ความรักหนักหน่วงในดวงจิต	เป็นสุดที่พี่จะคิดผ่อนผัน	4
เจ้ายิ่งทำเหินห่างไปอย่างนั้น	เหมือนแกล้งกันจะให้ขาดราชการ	5

หนุมาน - วานรินทร์ รามเกียรติ์ เล่ม 2 หนุมานเข้าห้องนางวานรินทร์

ชะรอยเป็นกุศลลลจิต	เคยภริยสัมพันธ์เสนาหา	6
พื่ออยู่ถึงกองทัพลับพลา	เป็นพวกพระรามาปัจจามิตร	7
เผอิญให้เข้ามาสามภักดิ์	ท้าวรักเป็นบุตรสุจริต	8
ให้เฝ้าแทนแทนองค์อินทรีชิต	ทรงฤทธิ์โปรดปรานประทานน้อง	9
จะถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงเจ้า	นางเยาว์อย่าระคางหมางหมอง	10

หนุมาน - สู่วรรณกัณฐมา รามเกียรติ์ เล่ม 3 หนุมานเข้าห้องนางสู่วรรณกัณฐมา

อย่าพักพูดฝันแปรแซเชือน	จะหาไหนได้เหมือนหนึ่งนวน้อง	11
ถึงยังมีลูกเจ้ายิ่งเพราะพรัง	ขอดยิ่งหญิงอื่นไม่มีสอง	12
พระยามารประทานให้เป็นคู่ครอง	พอสมจิตคิดปองที่ถองใจ	13

หนุมาน - สู่วรรณกัณฐมา รามเกียรติ์ เล่ม 3 หนุมานเข้าห้องนางสู่วรรณกัณฐมา

ธรรมดาวานรแล้วอย่างนี้	ไม่รู้ที่ท่าทางเหมือนอย่างยักษ์	1
สารพัดผิดกันเช่นนั้นน้อง	จึงเคืองข้องหมองใจไม่สมัคร	2
อันอินทรพิศผิวเก่าที่เจ้ารัก	ก็ต้องศรพระลักษมณ์บรรลือ	3
จะร้องไห้ให้เลือดตากระเด็น	ใช่จะเป็นกินมากก็หาไม่	4
จะทุกข์ถึงภัสศาไปว่าไร	จงหักใจเสียบ้างให้บางเบา	5
มาลองรักกับพี่จะดีกว่า	เกลือกกว่าจะลืมยักษ์รักถึงเล่า	6

พญามาน - สุวรรณกัมพูมา รามเกียรติ์ เล่ม 3 พญามานเข้าห้องนางสุวรรณกัมพูมา

อิเหนา

เมื่อขม้ายมาสบหลบนตรหนี	ท่วงทีที่ท่ายังจำได้	7
ยังแสนเสนหาอาโลย	เราร้อนฤไทยเกรียมนตรม	8
จะผ่นผ่นจันใดนะออกเอ๋ย	จะได้เชยชวนชิตสนิทสนม	9

อิเหนารำพึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 2 อิเหนาเห็นนางจินตะหรา

ทอดองค์ลงกับที่ไผ่ยาณ	ขอรก่ายวิลาศลิลิตา	10
ที่นี่เสร็จการจะน่านช้า	จึงจะได้เห็นหน้านางเทวี	11
จะผ่นผ่นจันใดนะออก	จะได้ยู่หมั้นหยากรุงศรี	12
พระบิดาให้กลับไปธานี	มิรู้ที่จะทว่าประการใด	13
ยังมิได้สนิทเสนหา	จะนิราศกลาสกลาอะไรได้	14
แม่นมิสมดังจิตที่คิดไว้	ก็ไม่ไปภารากุเรปัน	15

อิเหนารำพึงถึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 3 อิเหนาพบนางจินตะหราเมื่อลงสร้าง

ยิ่งคิดพิศมัยใจปอง	พระนึ่งนิกตริกตรองไปมา	1
อันระเค้นบุษบาดุนาหงัน	ตามวงศ้อสัญแดหว่า	2
แต่มีไคมีใจเจตนา	เหมือนระเค้นจินตะหาญพาพาล	3
ชรอยวาสนาได้สร้างไว้	พเอิญให้จงรักสมักรสมาน	4
จะว่าไปก็ในวงศ์วาร	เขาวมาลย์ก็มีใช้หาไหนมา	5
มาตรแน่นสองกษัตริย์จะขัดเคือง	มิให้กูอยู่เมืองหมันหยา	6
ก็จะพาดวงใจไกลคลา	ไปมะจุมมะงาหราสำราญ	7

อิเหนารำพึงถึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 3 อิเหนาหลงนางจินตะหรา

พระนึ่งนิกตริกคิดพิศวง	ตลิ่งหลงอาไโดยไผ่ผืน	8
ทอดองค์ลงกับที่แท่นสุวรรณ	แสนวิโยคโศกศัลย์รัญจน	9
โอ้อะคิดผ่อนผันฉันใด	จึงจะได้โฉมงามทราชมสงวน	10
พลางสท่อนตอนใจใคร่ครวญ	บั้นป่วนไม่เป็นสมประดี	11
พระลิมลวงเวลาสร่งเสวย	กรกอดเชนขอยู่ในที่	12
ความรักหนักทรวงแสนทวี	ภูมิเศร้าสร้อยลห้อยใจ	13

อิเหนารำพึงถึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 3 อิเหนาหลงนางจินตะหรา

ในลักษณะอักษรเสนาหา	ของพี่อาจารย์กลีบปะหนัน	14
มาแจ้งความทราชมไยวิไลวรรณ	ด้วยผูกพันพิศวาสไม์คลาสคลาญ	15
แต่ทุกขตรอมจนผอมผิตร้าง	เจ้าไม่เห็นบ้างฤาโฉมฉาย	16
ถึงจะม้วยชีวันอันตราญ	ก็ไม่หมายว่าจะคืนภารา	17
นี่เนื้อชรอยกรรมได้ทำไว้	จะจำไกลพุ่มพวงดวงยิหว่า	18
มิรู้ที่จะแข่งขัดพระบัญชา	จะขอลาโฉมงามอยู่จงดี	19
ข้าโยะจะขอเปลี่ยนสไบบาง	ไปชมพลาจต่างภักตร์ยาหนี	20
กับทั้งชานสลาจงปราณี	เหมือนช่วยชูชีรีของพี่ไว้	21

ถึงกลับไปก็ไม่ว่าง	จะคืนมาชมชีวิตพิศมัย	1
จงเป็นมิตรไมตรีแต่ไป	ตั้งได้ตุนาหงันกันมา	2

สารอิเหนาถึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 3 อิเหนาพูดลาท้าวหมันหย้า

ไอ้ดวงยิหวายาใจพี่	แต่นั่นน่านข้าจะมาเห็น	3
จะทุกข์ถึงกนิษฐนางไม่ว่างเว้น	ด้วยจำเป็นจำใจไคลคลา	4

อิเหนารำพึงถึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 3 อิเหนากลับจากเมืองหมันหย้า

พระกรกำถ้ำถราจาบัลย์	หวนหวนถวิลถึงจินตะหรา	5
ปานนี้โถมตรอยู่ภารา	จะนิทราหลับแล้วดูฉันท	6
เจ้าจะมีมิตรจิตคิดคำนึง	รำฤกษ์ถึงพี่บ้างดูหาไม	7
เห็นทีชนิษฐาใจ	จะโหยหาอาลัยถึงพี่ชาย	8

อิเหนารำพึงถึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 3 อิเหนากลับจากเมืองหมันหย้า

แต่เห็นน้องก็ต้องหฤทัย	พิศมัยไม่วายหวังถนอม	9
แสนทุกข์ระทมตรมครอม	จนผ่ายผอมผิรูปชুবทร	10
ไอ้ว้ายาหิของพี่เอ๋ย	เมื่อไรเลยจะได้ดังประสงค์	11

อิเหนารำพึงถึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 3 อิเหนากลับจากเมืองหมันหย้า

เดินทางพลางกับรุกขชาติ	เคียรคาสดวงจอกออกไสว	1
หอมประทีนเหมือนกลิ่นทรามไวย	ภูวไนยถวิลหาปารภ	2
สกุณาพาคู่เคียงบิน	เหมือนเคียงภักตร์ทักษิณที่พระศพ	3
โมรีเรียงหน้าบนกำกอบ	เหมือนพี่แสวงแก่ลงกระทบอักษานาง	4
นกขมิ้นบิน ผัวเข้าพวง	เหมือนเจ้าเดินหนีพี่ไปห่าง	5
สีชมพูเหมือนสีสไบบาง	ที่เปลี่ยนมากลางทางแทนองค์	6
นางนวลเล่นน้ำอยู่ในหนอง	เหมือนนวลน้องเมื่อสนานในสระสร้ง	7
ชมพลาทางระทดกำสรดทรง	ให้รีบรักจตุรงค์จรัส	8

อิเหนารำพึงถึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 4 อิเหนาเข้าเฝ้าท้าวอุเรปัน

โอ้อวยหาฮีของพี่เอย	เมื่อไรเลยจะได้เห็นหน้า	9
ยังมีหันสู่สมภิมรษา	เวราสิ่งใดให้ไกลกัน	10
แน้นซ้ำอีกสักห้าราตรี	เห็นทีจะได้ดังฝ่ฝัน	11

อิเหนารำพึงถึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 4 ท้าวดาหาขอตุนาหงันนางวิยะดาให้สียะตรา

เอนองค์ลงรำพึงคณิงใน	ดังได้โฉมตรูมาสู่สม	12
ซินทีปรีดาในอารมณ์	พลาจข่มสไบบางต่างเทวี	13
หอมตระหลบอบชาบนาสา	เหมือนกลิ่นจินตะหรา มารศรี	14
นึ่งนิกครึกโครในราตรี	ภูมิไม่สนทนิตรา	15
แต่เฝ้าเปรมปรีดิ์กระห่มใจ	เหมือนพรั่งนี้จะได้ไปเห็นหน้า	16
พระกรรมดรับนับห่มนาฬิกา	นั่งคอยเวลาจะคลาไคล	17

อิเหนารำพึงถึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 4 อิเหนาทูลลาไปโล้นเนื้อ

เข้าในอรัญวาป่าใหญ่	ภูวไนยคณิงถึงโฉมศรี	1
โอ้ว่าจินตะหรวาตี	ปานฉนี้ดวงใจจะไผยา	2
ดูจะตื่นนิทราเพลาดึก	รำฤกถึงพี่กระมังหนา	3
หอมหวนอวลรสสุมาลา	พระพายพากลิ่นตระหลบอบอาย	4

อิเหนารำพึงถึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 4 อิเหนาทุลลาไปโล่เนื้อ

เดินเอยเดินทาง	ตามหว่างหนาเนินกิ่งขร	5
พฤชาสองข้างที่ทางจร	บ้างรบัดใบอ่อนออกผลา	6
ลมพลอวลกลิ่นคอกประหนัน	คล้ายกันกับกลิ่นจินตะหรา	7
เห็นเล็บนางแบ่งบานตระการตา	เหมือนนขาโฉมงามทรมวไย	8
การเกิดลีเลื่องเรื่องเรื่อ	เหมือนผิวเนียนวลน้องผ่องใส	9
เห็นชายผ้าสีดาบนค้ำไฉ	เหมือนลม้ายชายสไบบังอร	10
ดูดอกสร้อยฟ้าระย้าย้อย	เหมือนสายสร้อยประดับทรวงดวงสมร	11
ชมพลาถวิลหาอาวรณ์	พระเร้งรัดอัศศรีรับมา	12

อิเหนารำพึงถึงจินตะหรา อิเหนา เล่ม 5 อิเหนาไปถึงแดนเมืองหมันหยา

เสียแรงที่จงจิตรพิศวาส	เป็นนิจไม้ชาดที่มาดหมาย	13
ถึงชีวันบรรลโดยไม้เสียตาย	สู่ตายจะอยู่เป็นคู่เกล้า	14

อิเหนา - จินตะหรา อิเหนา เล่ม 6 อิเหนาขึ้นหานางจินตะหรา

ที่หวังจะผิงฝากไมตรีจิตร	รักร่วมสนิทเส่นหา	15
ควรดูดวงฤไทยไม้เมตดำ	แต่จะตอบวจากก็ไม่มี	16
ช่างผินผินหันหลังไม้แลดู	โฉมตรูขัดใจสิ่งไรพี่	17

เชิญมาย้ายตามาข้างนี้	จะสับค้เบือนหนีพี่ยาโย	1
จะเล่าให้เจ้าฟังแต่หลังมา	พี่ทุกซ์แทบเลือดตาจะหลั่งไหล	2
เพราะหวังชมสมสวาติทราญวอย	สู้เอาชีวาไโดยมาแลกรัก	3
ควรดูไม่เยื่อนข้างเชือนเฉย	ไม่เห็นเลยพี่วิตกเพียงอกหัก	4
อู่ยหน้าอย่าชวนพี่ยานัก	เสียตายเลืบน้องรักจะหักไป	5
ถึงเจ้าจะเอากฤษที่พี่เห็นับ	แทงเข้าจักเจ็บก็หาไม่	6
ด้วยความรักร้อนริงตริงใจ	คั่งไฟกองกลุ้มสุมกาย	7

อิเหนา - จินตะหรา อิเหนา เล่ม 6 อิเหนาขึ้นหานางจินตะหรา

ซึ่งรุกรานหาญหักเข้ามา	ก็เพราะแสนเสนหามารศรี	8
ถึงบิดุเรศมารดาของนารี	ก็ยอมทราบคคืออยู่เต็มใจ	9
พี่ก็ไ้วอนว่าคุณาหงัน	สองประหมันอนุญาตยอมให้	10
จะเกรงผิดคิดพันด้วยอันใด	ไ้ส่ลอบลักรักใคร่เป็นใจกัน	11
วาสนาสองราเราเคยคู่	โฉมตรูอย่ารังเกียจเคียดฉั่น	12
จะสงวนชวนขึ้นทุกคืนวัน	มิให้ขวัญเนตรน้องข้องเคืองใจ	13

อิเหนา - จินตะหรา อิเหนา เล่ม 6 อิเหนาขึ้นหานางจินตะหรา

ธรรมดาน้อยหน้าก็เจียมตัว	เห็นมิบุญก็กลัววาสนา	14
ไม่หมายมาตรอัจเอื้อมถึงดอกฟ้า	พระอย่าควรคิดให้ผิดที	15
ซึ่งว่ารักนักข้อมมักหน้าย	จะเชื่อส้นลมชายก็ไ้ที่	16
อย่าพักดวงโลมเล่นให้เห็นดี	เต็มทีจะรักสักกี่วัน	17

จินตะหรา - อิเหนา อิเหนา เล่ม 6 อิเหนาขึ้นหานางจินตะหรา

รักเจ้าเท่าดวงชีวา	เมื่อไม่เชื่อวาทกัจำจน	1
เสียแรงพยายามด้วยความยาก	สู้ลำบากบุกป่าพนาสณฑ์	2
มิได้คิดแก่ชีวิตจะวายชนม์	หวังจะได้ันฤมลมายาใจ	3
ที่ตั้งใจสุจริตจิตจง	ว่าจะเลี้ยงโฉมยงให้เป็นใหญ่	4
แน้มสมดังจิตรที่คิดไว้	อันนางอื่นพี่ไม่ไยดี	5
ถึงศรีปัทมราจะกริ้วโกรธ	ลงโทษก็จะรับใส่เกย	6
จะอยู่ชมสมสู่ด้วยเหว	อันคาหาธานีพี่ไม่ไป	7

อิเหนา - จินตะหรา อิเหนา เล่ม 6 อิเหนาขึ้นหานางจินตะหรา

ก็ย่อมรู้อยู่กับใจด้วยกัน	ทั้งชาวกูเรบันแลหมันหยา	8
ว่าพี่แสนพิศวาสวนิดา	พยายามตามมาถึงธานี	9
อันความอภัยสอคงสุ	ชอบแต่จะอยู่กับตัวพี่	10
จะอวรณ์ร้อนใจไปไยมี	ไม่พอที่จะรับอับปรมาณ	11

อิเหนา - จินตะหรา อิเหนา เล่ม 6 อิเหนาขึ้นหานางจินตะหรา

ไม่เห็นทุกข์ที่วิคคเพียงอกหัก	แสนรักสุดรักนี้หนักหนา	12
แต่ร้อนรุ่มกลุ้มกลัดอยู่อัครา	พึงพบพิพสุธาयाใจ	13

อิเหนา - จินตะหรา อิเหนา เล่ม 6 อิเหนาขึ้นหานางจินตะหรา

เสียแรงมาหาเจ้าสีเฝ้าขับ	อรามรักจักกลับกระไรได้	14
ถึงจะหยิกจะตีกัมิไป	จะอยู่ให้เห็นจริงของพี่ยา	15

อิเหนา - มาหารัศมี อิเหนา เล่ม 7 อิเหนาเข้าห้องมาหารัศมี

อันความที่พี่รักกล้าหา	ยิ่งกว่าดวงเนตรดวงใจ	1
จะถนอมเนื่อवलสงวนน้อง	มิให้ช้องเคืองขัดอ้อชมาไศรย	2
เมื่อมิเชื่อโฉมตรรกอยดูไป	พี่มิให้เสียสัจซึ่งสัญญา	3

อิเหนา - สะการวาที อิเหนา เล่ม 7 อิเหนาเข้าห้องนางสะการวาที

เมื่อความรักร้อนใจดังไฟกลบ	จะให้กลืนให้ทนกลต	4
เจ้าจะห้ามความอื่นไม่ขึ้นขัด	อันจะห้ามประติพัทธนี้ไม่ได้	5

อิเหนา - สะการวาที อิเหนา เล่ม 7 อิเหนาเข้าห้องนางสะการวาที

แต่เวียนคลีกระดาษาวาทรูปนาง	ดูกลางพินิจพิศวง	6
ทำไฉนจะได้นางโฉมยง	เหมือนดังใจจงจำนงคิด	7
แน้นรู้ว่าอยู่บุรีใด	จะตามไปภิรมย์สมสนิท	8
ไม่อาไลยไยดีแก่ชีวิต	นี้สุดรู้สุดฤที่สุดอารมณ์	9
เอารูปแบบอุระประทับไว้	อกเอ๋ยคิดไฉนจะได้สม	10
แสนถวิลวิตกกอกตรม	รำไรไม่ประสมแต่ไศก	11

วิทยาสะกัร่าฟิงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 9 วิทยาสะกัคลั่ง

ซึ่งจะให้ระงับดับอวรณ์	สุดรักสุดร้อนจะผ่อนผัน	12
เมื่อเป็นพิศม์คิดทรวงดวงแค้น	นับวันแต่ชีวิตจะวอดวาย	13
ถึงจะขึ้นไปทูลพระบิดา	พระจะหาไหนมาให้เหมือนหมาย	14
กิจจาก็จะแจ้งแพร่กระจาย	อภัยสอศอายแก่ฝูงคน	15
ผิดชอบก็จะม้วยด้วยความรัก	มิให้ใครประจักษ์เหตุผล	16

วิทยาสะกั - กะหมันหรา อิเหนา เล่ม 9 วิทยาสะกัคลั่ง

พระยี่งขึ้นชมโสมนัส	ในจิตรประคิทธิพิศมัย	1
มีแต่เปรมปรีดกระหมื่นใจ	ตั้งได้เสวยสววรรค์ขึ้นฟ้า	2

จรรกรำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 12 จรรกาทราบข่าวศึกคิดเมืองคานา

ความรักกรุมจิตรพิศวง	จนลืมนงคัลลิมอายนางโฉมศรี	3
ไม่เป็นอารมณ์สมประดี	ภูมิหลงขับขึ้นฉับพลัน	4

อิเหนารำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 12 อิเหนาหลงนางบุษบา ๔

จะคิดโฉนคิณอกเอ๋ย	จะได้เซยชมชิตพิศมัย	5
พระเร่ร่อนร่ำนทพนาใจ	ตั้งเพลิงกาลผลาญไหมทั้งกายา	6
ดูใจได้คิดสการแล้ว	ตั้งดวงแก้วตกต้องแผ่นสา	7
ร้าวระย้าเข้าจิตรเจ้าบุรา	ประหนึ่งว่าจะวายชีวี	8
แน่อนนอนถอนฤไทยไหลหลง	ถึงองค์บุษบายาหี	9
ลืมนามสุดานารี	ภูมิสร้อยเศร้าโศกล้าย	10

อิเหนารำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 12 จรรกาเข้าเฝ้าท้าวคานา

พระแสนรฤกตรีกดนิ่ง	ถวิลถึงบุษบาสาวสววรรค์	11
ให้เราร้อนอุราจาบัลย์	ตั้งเพลิงกลบปลามลนสกลกาย	12

อิเหนารำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 13 อิเหนาตัดดอกสำเจียกให้นางบุษบา
ถวายนางบุษบา

ในลักษณะที่ว่าจรรกา	รูปชั่วคำบ้าทั้งศักดิ์ศรี	1
พรัลพิษพิกลอินทรีย์	ภูไหนไม่มีจำเริญใจ	2
เกษานาสักขงเนตร	สมเพชพิริตพิตวิไลย	3
เสียงแหบสั่นเป็นพันไป	รูปร่างช่างกะไรเหมือนยักษ์มาร	4
เมื่อซึ่มเหมือนหลอกหยอกเหมือนขู	ไม่กรวญ์เคียงภักตร์สมักสมาน	5
ดังกากาจชาติข้าสาธารณ	มาประมาณหมายหงษ์หงษ์พระยา	6
แน่นแผ่นดินสิ้นชายที่พึงเชย	อย่ามีคู่เลยจะดีกว่า	7
พี่พลอยร้อนใจแทนทุกเวลา	ดูว่าศน่าน้องจะต้องกัน	8

สารอิเหนาถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 13 อิเหนาตัดดอกกล่าเจียกให้นางยุบล
ถวายนางบุษบา

๑

นอนนั่งดังอยู่ในเพลิงกาล	ให้รำคาญขุนหมองไม่ผ่องใส	9
กอดเข้าเหงาง่วงคลึงไป	ชลในชลไหลอาบภักตรา	10
ยามเสวยเลยคลึงลิ้มเคี้ยว	หลงเหลือยยะแฉ่งแลหา	11
हांไหนจะได้เห็นกัลยา	สักหน่อยหนึ่งราให้เข้าใจ	12
ขามสรงไปสรงสาคร	น้ำต้องกายร้อนดังเพลิงไหม้	13
ร้อนทั้งภายนอกภายใน	มิไ้มีสุขสักเวลา	14
ขามเข้าไสยยังอาวรณ์	เราร้อนฤไทยฉวิลหา	15
คลุ้มคลั่งดังพิกลกิริยา	พระราชาชูปหอมตรอมใจ	16
อกเอ๋ยจะคิดนั้นใดดี	จึงจะได้แก้วพี่มาพิสมัย	17
มะเดหวีสัญญาวาไว้	จะให้ได้สมฉวิลจินดา	18

อิเหนารำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 14 อิเหนาเตือนนางมะเดหวีให้พูดของ
นางบุษบา

ทอดองค์ลงกับที่บรรจรรณ	เราร้อนฤทัยถึงโฉมศรี	1
โอ้ดวงดอกฟ้าสุมาลี	ครั้งนี้กำหนดงานเห็นการจวน	2
ยลกรเบื่องซ้ายขึ้นกายภักตร์	สุดรักแสนเสียกายไม่หายหวน	3
นึกจนถึงนางครวญครวญ	ทรงกำสรวยสท่อนถอนใจ	4
อกเอ๋ยจะคิดไหนที	จึงจะได้แก้วพิมาพิสมัย	5
แต่เดือนเดือนก็เชือนเฉยไป	เร่งแปลกเปลี่ยนใจเป็นพันคิด	6
ถึงมะเดหวิมีเมตตา	อันจะเสียวจากก็เห็นผิด	7
จะเตือนไปกว่าจะสุดฤทธิ์	มิสมคิดไม่อยู่ไซ้	8

อิเหนารำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 15 อิเหนาให้เตือนนางมะเดหวิครั้งที่ 2

โอ้ว่าครานี้ ฌ อกกุ	จะคงปีวิตอยู่อย่าสงไสย	9
แม่นยำแต่งการกันวันใด	จะกลั่นใจให้ม้วยมรณา	10
เมื่อได้ต้องถือถึงมือแล้ว	กลั่นแก้วยังคิดนาสา	11
เนื่อนวลนวลแนบแอบอุรา	ยังอุ่นอกพี่อย่าไม่เว้นวาย	12
งามภักตร์งามโฉมประโลมจิตร	ยังเตือนคิดตาอยู่ไม่รู้หาย	13
บุญใดได้ต้องประคองกาย	บาบิโทษพรากสายสมรไกล	14
อุปปางก่อนเราเคยพรากสัดว	ให้คู่เกล้าเขาพลัดดูโฉน	15
เวรามาเตือนภูวนาย	จึงพรากน้องไปให้จรรกา	16
จุกใจได้คิดสืพิศนิก	ไปพะวงหลงรักจินตะหรา	17
ประยูรหงษ์ไม่จงเจตนา	ไปหลงชมสกุลาว่าดี	18
โอ้แสนเสียกายสายสวาดิ	ไม่สมมาดหมายมิ่งมารศรี	19
จะอาไลยไยเล่าแก่ชีวี	ชาตินี้มีได้ซัดสนิพนวล	20

อิเหนารำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 16 นางมะเดหวิไม่รับช่วย

น้องจะใคร่กลั่นใจให้ดับจิตร	สุดคิดที่จะทนทานได้	1
อันความร้อนรนเป็นหันไป	ตั้งนอนอยู่ในอศิกกาล	2
หนักอกตั้งขกภูเขาลวง	มาหับทรวงให้แยกแตกฉาน	3
แน้มมาหมัวยมุตสุดปราณ	ก็ดีกว่าทรมานไม่สมคิด	4

อิเหนา - คาหยัน อิเหนา เล่ม 15 นางมะเคหวิไม่รับช่วย

พระวิโยกโศกเศร้าเปล่าเปลี่ยว	ดังมาเคียวส่วไลคดถึงหลง	5
จนสายดือที่พระหัตถ์ก็พลัดลง	จึงค่อยคงกินสมประสิดาล	6
กระจำจแสงแสงเหียนโคมส่อง	เหมือนเมื่อน้องเสียงเหียนอธิฐาน	7
ลมพัดพลิงดับอนธการ	ประมาธเหมือนต้อนค้างคาวดับไฟ	8
กลิ่นล้าควนพวนหอมเหมือนกลิ่นเจ้า	ที่คลึงเกล้าซมซิดยังคิดได้	9
เดือนดับลับเมฆมืดไป	เหมือนมืดในวิหารบนศิริ	10
แว่วเสียงสำเนียงดูเหว้าร้อง	เหมือนเสียงน้องร้องทูลมะเคหวิ	11
วังเวงใจในเวลาราคี	จนแสงทองส่องศรีสว่างฟ้า	12

อิเหนารำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 15 อิเหนาออกจากเมืองดาหา

ไก่อ้นกระชั้นฉ่ำเฉื่อย	บุหร่งเรื้อยร้องรับจับพฤษา	13
เห็นนางนวลนิกนวลวนิดา	นวลภักตราน้องล่องนวล	14
เบญจวรรณเหมือนวันเมื่อเข้าเฝ้า	ได้เห็นเจ้าต้องใจฤไทยหวาน	15
นกกะแลแลลับซึบครวญ	แลตามทราธสงวนจนลับตา	16
กระคุมภูจับเจ้าที่เขาใหญ่	เหมือนเมื่อไปใช้บนบนภูผา	17
แอนเกล้าเกล้าอุบิณมา	เหมือนเกล้าเคียงกลยาประคองพาน	18
จากกะพรากจากรังเร่ร้อง	เหมือนจากน้องมาในไพรสาณต์	19
ครวญคณึงถึงยอดเขาวมาลัย	พลางเร่งทวยหาญคลาไคล	20

อิเหนารำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 15 อิเหนาออกจากเมืองดาหา

ทอดองค์ลงกับที่ไสยาสน์	ร้อนราชฤทัยหม่นหมอง	1
พระเฝ้ายามสู่บรรณอันเรืองรอง	ฝันภักตร์สู่ส่องแสงเดือน	2
ทรงกลดหมดเมฆบริสุทธิ์	นวลล่อนงนึ่งนุชลม้ายเหมือน	3
ยิ่งคิดคิดต้องอารมณ์เดือน	แสนสวาสก็ไม่เคลื่อนคลายคั่น	4
ยอกรกายหาคนลาตัว	หวั่นหวั่นฤทัยถวิลถึง	5
ตั้งศรศักดิ์ปักทรวงตราตรึง	ปิ่นประหนึ่งจะสิ้นสมประดี	6
ลมหวานอวลกลิ่นสุมาลัยมา	จับกับกลิ่นผ้าสไบศรี	7
หอมตระหลบอบซาบอินทรีย์	แต่เฝ้าดมหม่อมคลีคลุ่มองค์	8
ไอดวงยิหาวาของพี่เอย	เมื่อไรเลยจะได้ชมสมประสงค์	9

อิเหนารำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 15 อิเหนาชมผ้า

น้องเอยน้องรัก	งามชนงวงภักตร์ตั้งเลขา	10
พี่ตั้งจิตคิดจะฝากชีวา	กลยาควรฤมาถือใจ	11
เจ้าหยิกข่วนพี่ล้วนแต่รอยเล็บ	ความรักจักเจ็บก็หาไม่	12
เสียตายเล็บของน้องสงวนไว้	จะหักไปเสียเปล่าไม่เข้าการ	13
อนิจารักเจ้าแต่เฝ้าปลอบ	ก็ไม่ตอบพจนาวาชน	14

อิเหนา - บุษบา อิเหนา เล่ม 16 อิเหนาโลมนางบุษบา

พี่ทำโดยสุจริตจิตรจง	มิให้เสียสุริวงศ์สูญหา	15
รักเจ้าเท่าเทียมชีวา	กระนั้นแล้วแก้วตาไม่ปราณี	16
จะถือโทษโกรธซึ่งไปถึงไหน	ช่างไม่เห็นวิตกนอกพี่	17
โทษผิดคิดหนึ่งแต่เพียงนี้	ไม่ว่าที่สละตัดตรอน	18
เป็นความสัตย์ทุกสิ่งจริงจัง	โฉมงามจงพึงพี่มั่งก่อน	19
เสียแรงรักเจ้าเฝ้าวิงวอน	จงอดอ่อนผ่อนลงเถิดนางเยาว์	20

อิเหนา - บุษบา อิเหนา เล่ม 16 อิเหนาโลมนางบุษบา

อันนางจินตะหราวาตี	ใช้พี่จะมุ่งมาดปราดนา	1
หากเขาก่อนก่อนหย่อนมา	ใจพี่พาลากังวายเป็น	2
ที่ลอบโลมเล่นแต่เช่นชู้	มิได้เลียงเป็นคู่พิศมัย	3
อันตัวพี่กับเจ้าก็เข้าใจ	ตุนาหงันกันไว้แต่เยาว์มา	4
ถึงจะมีเมื่อก่อนสักนับร้อย	ก็เป็นน้อยแก้อยอดเสนา	5
ตามจารีตสุริวงศ์พงศ์เทว	โดยได้สัญญาว่ากัน	6

อิเหนา - บุชบา อิเหนา เล่ม 16 อิเหนาโลมนางบุชบา

ดวงเอยดวงยิหาวา	ใช้จะชิงฉันทามารศรี	7
สู่หาญหักเพราะรักเทวี	ยากที่จะหยิบอย่างมาอ้างอิง	8
แน้นแหะทรวงดวงจิตรพี่ออกได้	ระประจักษ์แจ้งใจเจ้าทุกสิ่ง	9
อันโทษแต่หลังนั้นผิดจริง	พี่ก็วิ่งวอนขออรไทย	10
เจ้าก็ไม่เวตดาปราณี	อันชีวีพี่จะคงอย่าสงไสย	11
เดิมทีได้ออกจาวาไว้	แนบมิได้ไม่อยู่โยคี	12
ที่นี่สุดสิ้นวาสนา	ชรอกรรมเวราของพี่	13
จะได้เห็นหน้ากันแต่วันนี้	ก่ออยู่จึ่งดีจะขอลา	14
เจ้าอย่ากินแค้นแกล้งจิตร	ว่าจะคิดกินหลังยังหันหย่า	15
มิให้เสียคำมั่นสัญญา	จะสู่ตายในป่าพนาลี	16

อิเหนา - บุชบา อิเหนา เล่ม 16 อิเหนาโลมนางบุชบา

ซึ่งทำการหาญหักว่ารักใคร่	เกลือกสัมผัสจะไม่เป็นหวาน	17
เห็นจะแสรังแกล้งทำจิตทาล	คำวิหการเกรงกริ่งทุกสิ่งไป	18
ข้างระตุสู่ตายไม่นึกหวัง	น้องจะพึงพี่ยากหาไม่	19
เขาจะอยู่ด้วยเราสักเท่าใด	เขาจะเห็นอะไรแก่น้องนี้	20

เมื่อเขารักร่วมชีวิต	สารพันแจ้วอยู่กับใจพี่	1
แต่องค์พระชนกชนนี	ยังไม่มียำเยงเกรงใจ	2

บุษบา - พี่เลี้ยง อิเหนา เล่ม 16 อิเหนาโลมนางบุษบา

กันแต่ครวญคร่ำกำสรด	จะโศกก็ลยรับหดไปถึงไหน	3
ฝ่ายพี่นี้จวนจงใจ	หวังจะเกร่ปากซีหิวิ	4
สร้างพระน้องสืข้องเคียงนัก	หาญหักไม่วัเชื้อโยพี่	5
จะเด่นขึ้นฤไทยโยมี	ก่ออยู่จึ่งติจะลาไป	6

อิเหนา - บุษบา อิเหนา เล่ม 16 อิเหนาโลมนางบุษบา

แต่เพียงนี้พี่พอรู้เท่า	จะว่าไปไยเล่า ณ เจ้าพี่	7
รศกร้อนทรวงแสนทวิ	สุดที่จะหักห้ามความในใจ	8

อิเหนา - บุษบา อิเหนา เล่ม 16 อิเหนาโลมนางบุษบา

พี่หวังจะฝังปากไมตรีจิตร	กว่าชีวิตจะวายไม่หน่ายหนี	9
อันนางใดพี่ไม่ไยดี	มารศรีตกไหนไม่ไกลกัน	10

อิเหนา - บุษบา อิเหนา เล่ม 16 อิเหนาโลมนางบุษบา

ซึ่งทำการหาญหักเพราะรักใคร่	จนได้ถูกตือถึงมือพี่	11
พี่จะสมปราณากรานี้	สุดที่จะเจียดคงคอกใจ	12

ถึงมิใช่คู่ขอสู้ไว้	เป็นบุญจึงได้เจ้าดวงตา	1
เนื้อลุ่มนูนอ่อนคั่งสำลี	กระนี้ฤๅจะใช้เป็นภาษา	2
พี่ก็ไม่มีกำลังไคมา	จะใช้ตามวาสนางงเยาว์	3
สุดแต่จะเป็นเพื่อนนอนพี่	การสิ่งนี้และจะใช้เจ้า	4

บันหี - กันจะหนา อิเหนา เล่ม 18 บันหีไคนางกันจะหนา

พี่สู้ข้ามคกงามหาระณพ	หวังจะพบवलนางต่างภาษา	5
โฉมงามทรามสวาดีเพียงบาดตา	นางในเมืองชวาไม่เหมือนน้อง	6
พี่จะขอฝากส่งไมตรีจิตร	อย่าคิดเคืองระคางหมอง	7
จะอยู่ไยทีในสัดจอง	ขอเชิญดำเนินน้องไปห้องใน	8

สังคามาระตา - หวันยิหวา อิเหนา เล่ม 19 นางหวันยิหวตามบันหีพบสังคามาระตา

นั่งแอบแนบชิดชมนาง	พระพลางกล่าวแล้งแฉลงไซ	9
วันนี้เห็นน้องต้องฤไทย	นึกอยู่ว่าจะใคร่เป็นไมตรี	10
พี่ผูกใจจึงไปคลจิตรเจ้า	พเอิญให้ขวัญเข้ามาถึงนี้	11
จะชิงชัดคักใจไปไยมี	สนทนาพาทีด้วยพี่ชาย	12

สังคามาระตา - หวันยิหวา อิเหนา เล่ม 19 นางหวันยิหวตามบันหีพบสังคามาระตา

น้อยเอยน้องรัก	ทำเหมือนไม้ส้มคพิสมัย	13
ฤๅผิภาษาน้องมิต้องใจ	เสนหาอาไโดยเหมือนกัน	14
พี่จะสอนภาษาชวาให้	แจ้งใจเจ้าแล้วจึงผายผัน	15
จะทำให้เขินค้างอยู่กลางคัน	ยังมีหั้นที่จะได้เป็นไมตรี	16

สังคามาระตา - หวันยิหวา อิเหนา เล่ม 19 นางหวันยิหวตามบันหีพบสังคามาระตา

ทรมายทรมาสงวน	งามกระบวนยวนยั่วเสนา	1
พี่รักเจ้าเท่าเทียมพี่วา	ไม่ประจักษ์ว่าจากเจ้าจน	2

สังคามาระตา - หวันยิหว่า อิเหนา เล่ม 19 นางหวันยิหว่าตามบันหีบสังคามาระตา

โฉมเฉลาเยาวชอดยุพาพาล	พี่แสนรักหักหาญมาหาน้อง	3
ควรฤสาวน้อยดอยหนี	ทำที่ระทวงหมางหมอง	4
โฉมอุปถัมภ์กลางประคอง	นวลล่องจางฟุ้งวาวา	5
พี่ก็ยังไม่เคยมีคู่	ให้อดสูแก่ใจหนักหนา	6
รักเจ้าเท่าเทียมพี่วา	อนิจาไม่คิดปราณี	7

อุณากรรม - กุสุมา อิเหนา เล่ม 19 อุณากรรมแกลังทำสังวาสนางกุสุมา

นางเอยนงลักษณ์	พี่รักเจ้าจริงอย่าสงไสย	8
ไม่คิดแต่แต่งแกลังใส่ไคล	สิ่งใดจริงไม่เจรจา	9
แต่วันเห็นโฉมเจ้าเยาวลักษณ์	ให้มีจิตตรึงรักเป็นหนักหนา	10
จะใคร่พบประสพสนทนา	แต่ว่าพี่ยังอดสูใจ	11

อุณากรรม - กุสุมา อิเหนา เล่ม 19 อุณากรรมแกลังทำสังวาสนางกุสุมา

อันดอกไม้ให้พี่ที่กลางทาง	ได้ดมพลาตต่างภักตร์พิสมัย	12
ความคั่นถึงนุชสุดอาลัย	ครวญใคร่ครุ่นคิดยังติดตา	13
จึงมานั่งเล่นพลาตทางคอยดู	เหมือนจะรู้ว่าเจ้าจะมาหา	14
พอเหลือบไปเห็นแก้วกัลยา	ก็สมดังปรารถนาที่นึกไว้	15

อุณากรรม - มะลาหรา อิเหนา เล่ม 20 นางมะลาหราตามอุณากรรม

รศรักร้อนจิตรพิศวาส	ภูวนารถเต้าสร้อยละห้อยพวน	1
คิดถึงโฉมยงอนงค์นวล	ยิ่งรัญจวนจาบัลย์พันทวี	2
อกเอ๋ยจะแนะนำทำไฉน	จึงจะได้เปี่ยมสมสรี	3
แน้มนิเกราพระองค์ทรงธรณี	อันจะละเหวียก่าสงกา	4
นี้สุดรู้สุดฤทธิจะคิดหมาย	แสนรักเสียคายนววิหาว	5
เมื่อไรจะได้เห็นภักตรา	พอกสายร้อนอุราจาบัลย์	6

บันทึกว่าฟังถึงสะการหนึ่งหรัค อิเหนา เล่ม 23 บันทึกถึงนางสะการหนึ่งหรัค

ในเรื่องรศพจมานสารศรี	ว่ามิสาระบันทึกสุภาหรา	7
แสนสวาทิมาคหมายพระธิดา	แต่รัญจวนหวนมาไม่เว้นวัน	8
เมื่อสมโภชอรไทยนันทได้เห็น	เป็นสองครั้งทั้งไปเล่นสตาหมัน	9
ยิ่งอวรณ์ร้อนใจจาบัลย์	ครวญใครไผ่ฝันทุกเวลา	10
อกเอ๋ยจนจิตรคิดขัดสน	ด้วยเป็นคนบุญน้อยวาสนา	11
เหมือนกระต่ายหมายชมจันทร์รา	อันสูงส่งสาขาคาอยู่เต็มไกล	12
แน้มมิได้สมสนทไม่คิดขาม	จะสู้ม้วยด้วยควมพิศมัย	13
โฉมยงจงเห็นที่จริงใจ	อย่าสลัดอาลัยให้จำตาย	14

๐ สารบันทึกถึงสะการหนึ่งหรัค อิเหนา เล่ม 23 บันทึกถึงนางสะการหนึ่งหรัค

ทอดองค์ลงกับที่บรรจรรณ	ให้อวรณ์วิตกเพียงอกหัก	15
พระกรกำววิลาศพาดภักตร	ถวิลถึงนงลักษณ์แล้วถอนใจ	16
จะทำไฉนดี ณ อกเอ๋ย	จะได้เปี่ยมสมจิตพิศมัย	17
จนจิตรสุดคิดไม่เห็นใคร	จะช่วยให้ได้สมดังจินดา	18
เอาอุบะขึ้นวางไว้กลางทรวง	นึกว่าพุ่มพวงคายนววิหาว	19
พระเชษฐมคมคอกไม้กัลยา	หอมซาบนาสาที่ยจาบัลย์	20

แต่พลิกกลับสับสนทนทเวษ	จะนั่งนอนหลับเนตรก็ไผ่ฝัน	1
แสนสวาดิมาดหมายผูกพัน	มิได้บรรทมหลับในราตรี	2

ย่ำหรีนรำพึงถึงเกนหลง อิเหนา เล่ม 26 บันหิโยโรธสืบไลย่ำหรีน

แต่ตรีกตรอมจนตอมพิศทรง	เพราะจ่านงจงจิตรเสนาหา	3
แสนทุกข์ทรมานนานมา	เจ้าดวงยิหว่าไม่แจ้งใจ	4
ยามกินพิกันแต่ช่นเนตร	ร่ายจวนครวญเทศโหยให้	5
จะสู้สิ้นชีวาไม่อาไลย	น้องรักจงได้ปราณี	6

ย่ำหรีน - เกนหลง อิเหนา เล่ม 26 ย่ำหรีนลักนางเกนหลง

พระเชษฐาก็ม้าอนุญาต	ยอมยกสายสวาทิให้แก่พี่	7
เชิญผินพักตรามาพาที	มารศรีหรือข้าใส่กาจาบัลย์	8
เป็นบุพเพนิพาศวาณนา	จึงได้มาพบคู่ตุนาหงัน	9
พี่หวังจะฝังฝากชีวัน	อย่างเคืองเคียดเกียจกันโกรธา	10

ย่ำหรีน - เกนหลง อิเหนา เล่ม 26 ย่ำหรีนเข้าห้องนางเกนหลง

พี่นี้แสนที่เจ้าเฝ้าชมเชย	จะร่วมเรียงเสนยไม้หน้ายหนี	11
จนม้วยมุตสุดสิ้นชีวี	ก็ไม่ม้วยไมตรีที่ผูกพัน	12

ย่ำหรีน - เกนหลง อิเหนา เล่ม 26 ย่ำหรีนเข้าห้องนางเกนหลง

พี่มีแต่คู่หนาหงัน	จึงผูกพันสนิทเสนหา	1
มิได้อาไลยแก่ชีวา	จึงได้ดวงยิหามาหาใจ	2
พระเชษฐาพาเจ้ามาเดินป่า	แต่ยังเขาวงพญาจนใหญ่	3
พี่ตั้งแต่โตกาอาไลย	จึงติดตามทรมไวยไคลคลา	4
แน้นพี่มีคู่ครองต้องใจ	จะมาให้ยากโยที่ในป่า	5
ชีวิตก็ปมจะมรณา	ทรมสงวนควรว่าไม่ปราณี	6

ย่าหรีน - เกนหลง อิเหนา เล่ม 26 ย่าหรีนเข้าห้องนางเกนหลง

บุญพี่จึงได้พบเจ้า	โฉมเฉลาเขาวงออกเสนหา	7
ขอเชิญพุ่มพวงดวงสุดา	สนทนาพาทีด้วยพี่ชาย	8

ย่าหรีน - คระราหวัน อิเหนา เล่ม 27 นางคระราหวันลอบไปหาย่าหรีน

ดวงเอยดวงสมร	อย่าสลดตัดรอนไมตรีจิต	9
พี่รักนางพางเพียงชีวิต	หวังคิดจะประกอบคอบไมตรี	10
ตัวเป็นใจไพรแต่ใจตรง	ไม่จำนงจรรยาหน่ายหนี	11
เจ้าทำคุณพี่อาไวครานี้	จะทดแทนโฉมศรีถึงวันตาย	12
ถ้าแน้นมีแก้วแหวนเงินทอง	จะสนองคุณนางให้มากหลาย	13
นี่ตกยากพรากพลัดมาเดี๋ยวตาย	มีแต่กายจะแทนคุณน้อง	14

ย่าหรีน - คระราหวัน อิเหนา เล่ม 27 นางคระราหวันลอบไปหาย่าหรีน

เสียแรงเจ้าปะดาพาหาความชอบ	หวังจะให้ประกอบเป็นแก่นสาร	1
พี่ก็ได้ปะดาพาชำนาน	บุญนั้นบันดาลให้พบกัน	2
พลเรือนเห็นประจักษ์ดูไม่เจ้า	ทั้งสองเราคงได้คู่หนาหนั้น	3
วचनाเคยสนิหิตพิณ	จะรังเกียจเคียดจันกันไยมี	4
พี่จะรับทราบสงวนนวลน้อง	ไปเป็นคู่ครองของพี่	5
ศฤงฆารบริวารนารี	บรรดาจะมีมอบให้ครอบครอง	6

บันทึก - แอหนัง อิเหนา เล่ม 28 บันทึกปลอมเป็นเทวดาลวงนางแอหนังว่าจะไป
ส่งสวรรค์

เดินทางข้ามหว่างเนินพนม	รุกขชาติขึ้นร่มพระสุริยไศ	7
เห็นบุหงาแบ่งบานตระการใจ	ภูวนายครุ่นคิดจิตรจง	8
พลาจชันดอกดวงพวงผกา	แก้วกุหลาบสร้อยฟ้ามหาหง	9
สาวหยุดพูดจิบปิบประยงค์	กาหลงชงโคมลิวัน	10
จำปาสารภีขึ้น	พิณบุณนาคนมสวรรค์	11
เห็นวิหคนกเปล้าเคล้าคลึงกัน	พระหวันหวันฤไทยไปมา	12
อนิจาปักช้ายังมีคู่	แต่ตัวกูไรเพื่อนเสนหา	13
คิดไว้อย่างไม่สมจินดา	เป็นเวราสิ่งใดดังนี้	14
แสนรักกลัดกลุ้มรุมรัง	ฉวิลถึงกุสุมาโฉมศรี	15
ยิ่งสทอนถอนใจพันทวี	พลาจเรงโยธีคลาไคล	16

สังคามาระตารำพึงถึงกุสุมา อิเหนา เล่ม 31 ท้าวประมอตันให้สังคามาระตาทาเชลย
อุณากรรณกลับไป

อนิจากุสุมาโฉมเฉลา	พี่พาเจ้ามาในไพรสามัคคี	17
ท่าโฉนจะได้เขาวมาลัย	มาแนบนอนให้สำราญฤดี	18
ถึงใกล้เหมือนใกล้กันหนักหนา	แก้วตาไม่เห็นอกพี่	19

แสนสูกกระแสนพันทวี	หากเกรงองค์บันหยีพี่ยา	1
หาไม่จะไปสมสนิห	ให้ดวงจิตรแจ่มเล่ห์เสนาหา	2
แต่คร่ำครวญถึงระเค้นกุสุมา	จนม้วยนิทราหลับไป	3

สังคามาระตารำพึงถึงกุสุมา อิเหนา เล่ม 31 ข้าวประมอตันให้สังคามาระตาพาเขย
อุณากรรณกลับไป

เมื่อเจ้าอยู่ด้วยอุณากรรณ	พี่นี้ผูกพันเสนาหา	4
อาโลยในองค์วนิดา	ไม่เว้นสักเวลานาที	5
จนเจ้าตกไปประมอตัน	ยิ่งร่ำจวนใจถึงโฉมศรี	6
เป็นบุญให้เกิดไฟรี	พี่จึงได้ยกไปอิงไชย	7
สู้เอาชีวิตรเข้าแลกรัก	หาญหักไม้กล้วยตักไชย	8
ครั้นเสร็จศึกได้เห็นอรไทย	ค่อยคลายใจที่ทุกข์ทรมาน	9
พี่อู่ส่าหกล้นความเสนาหา	ตลอดมาในทางไพร่สาบซี้	10
บัดนี้บันหยีไชยชาญ	ประทานองค์นคราญให้พี่ยา	11

สังคามาระตา - กุสุมา อิเหนา เล่ม 31 สังคามาระตาเข้าห้องนางกุสุมา

จะรักเจ้าตราบเท่าบรรโลยลาน	ไม่ทอดทิ้งเขาวมาลัยให้ไต่อาย	12
ถึงเจ้าเกียงเสียงแก่ประการใด	พี่ก็ไม่ละวางนางโฉมฉาย	13
จะประคองน้องแอบไว้แนบกาย	กว่าจะสมอารมณ์หมายของพี่นี้	14

สังคามาระตา - กุสุมา อิเหนา เล่ม 31 สังคามาระตาเข้าห้องนางกุสุมา

ขุนช้างขุนแผน

ก็สาสมที่อารมณ์เราโศกชั่ว	รักตัวแล้วหารักสบายไม	1
เข้าคำจะรำไกรเสมอไป	สักเมื่อไรจะหายวายรำคาญ	2
รักพิมพิมรักพี่พลายแก้ว	รักแล้วปลุกรักมาหักหาญ	3
มาหักตันโคนทิ้งทรมาน	ไฉ่รักก็จะรานไปแรมไกล	4

พิมพิลาไลย - พลายแก้ว ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม • พลายแก้ว
ขึ้นหานางพิม

เจ้าพลายแก้วปลอบแล้วลูบประโลม	พี่รักโฉมหาให้ห่างระคางไม	5
ไก่อ้วพันแจ้วจะจำไกล	อย่าเสียใจที่จะมาหาทุกคืน	6
พอพลบจะหลบมาโลมน้อง	ถึงแห่งห้องให้หายไศกสะอื่น	7
จากพิมปืมพี่ต้องป็น	ขยับยื่นส่งพี่พ้อพันเรือน	8
ปลอบพลางทางโอบกระหวัดอุ้ม	พิกพุ่มพายน้ำตาหน้าเพื่อน	9
ถึงประตูหุบรูด้วยแสงเดือน	นี่เนื้อเหมือนกรรมวิบากระบมิใจ	10
แสงทองส่องฟ้ามาเหลืองเหลือง	จะย่ำเชิงจากนางไม่ย่ำได้	11
ทรุดนั่งพัวพัวด้วยอาไลย	ประโลมจูบดูไลไม่สมประสี	12

พลายแก้ว - พิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 4 พลายแก้วเป็นชู้กับนางพิม : พลายแก้ว
กลับไปบวชเณร

นิจจาพิมเจ้าไม่รู้ว่่าพี่รัก	ไม่ซึ้งนักคอกหานึกเข่นนั้นไม	1
รักเจ้าเท่าเทียบเปรียบดวงใจ	กอดประคองน้องไว้นัววาวาง	2

พลายแก้ว - พิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 6 พลายแก้วเข้าห้องนางสายทอง :
พลายแก้วจ้องนางพิม

อัปสรีสุริยาจะรีบรด	ยิ่งระทดจะจากไปให้ใจหาย	3
โศกซ่าน้ำตาลพร่างพราย	เสียคายคังใครลวงเอาดวงใจ	4
จะจากเจ้าพี่เสร้างไปเจียนน้อง	เพราะมิตรอิจฉาปองเป็นเหตุใหญ่	5
รักษาตัวเดิณผัวจะลงไป	ระวังภัยอย่าให้ผิดแก่คนพาล	6

พลายแก้ว - พิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 6 พลายแก้วเข้าห้องนางสายทอง :
พลายแก้วลานางพิมไปหาแม่

ใจหายพอพลายมาจำจาก	อกจะครากเสียด้วยร้างเสนาหา	7
ยามดึกจะรำลึกทุกเวลา	เคยมาชวนพิมให้พาที	8
ที่นอนน้องจะเย็นเมื่อยามหนาว	อกจะร้าวใจน้องจะหมองศรี	9
คังพระกาลมาผลาญเอาชีวี	ตั้งแต่นั้นน้ำตาจะนองตา	10

พิมพิลาไลย - พลายแก้ว ขุนช้างขุนแผน ตอน 6 พลายแก้วเข้าห้องนางสายทอง :
พลายแก้วลานางพิมไปหาแม่

จะจากไปแทบใจเจียนจะขาด	แสนสวาทห้วงอยู่ไม่รู้สิ้น	1
แบ่งภาคได้จะแบ่งไว้เป็นเพื่อนกัน	นี้สุดสิ้นมิใช่ฤทธิพระนารายณ์	2

พलयแก้ว - พิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 6 พलयแก้วเข้าห้องนางสายทอง :
พलयแก้วลานางพิมไปหาแม่

เจ้าพलयแก้วพึงชอบพลอบประโลม	พี่รักโฉมเขาวยอดเสนาหา	3
อย่าสงไสยที่ใจไม่สัจจา	แน้นแผ่ผ้าอกไค้จะให้ดู	4
นี้สุดคิดที่จะปลิดให้ดูไค้	ถึงตัวไปใจพี่ก็ยังอยู่	5
ห้วงหลังด้วยขุนช้างเป็นศัตรู	อุศล้าห้สู้รบรักษามันดงาน	6

พलयแก้ว - พิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 7 พलयแก้วแต่งงานกับนางพิม :
พलयแก้วขึ้นหานางพิม

การศึกก็ไม่เกรงไวรระวัง	แต่ห้วงหลังนี้เหลืออาลัยที่	7
จะเว้นว่างห่างรักทุกราตรี	เกือบปีไปแล้วจะกลับมา	8
กินนี้พี่ยังกอดประคองเจ้า	อีกสองวันจะเฝ้ารำกำสรดหา	9
หมอนข้างจะต่างผิวทุกเวลา	รำลึกถึงก็จะคว่ำมาแอบอิง	10

พलयแก้ว - พิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 8 พलयแก้วถูกเกณฑ์ทัพ : พलयแก้วสั่งหอ

จะเดินไปได้ฤาถึงเชียงทอง	จะพึงพองสองเท้าพอนั้นน่ม	11
จะระบมบอบบางทั้งกลางริม	อกพิมนี้จะพึงด้วยผิวรัก	12

ใครจะช่วยบ่งหนามที่เหน็บเนื้อ	เมื่อน้ำไหลเหลือเพียงอกหัก	1
ไปด้วยจะได้ช่วยพอบ่งซัก	อนาถนักพ้อไปนอนอยู่กลางไพร	2

พิมพ์ิลาลัย - หลายแก้ว ขุนช้างขุนแผน ตอน 8 หลายแก้วถูกเกณฑ์ทัพ : หลายแก้วสั่งหอ

ไอพ้อหลายสายสวาทของน้องเอ๋ย	ไม่เคยเลยจะห่างเหินห่าง	3
มานอนหอด้วยน้องสองเวลา	พ้อเคยพาพิมพ์ุติไรวอน	4
นั่นนี้ซึ้งสัพยอก	ยั่วหยอกมิใคร่ให้ไปไกลหมอน	5
แขนซ้ายเคยให้เมื่อยหนุนนอน	เห็นเมื่อยร้อนพ้อก็หักกระพือลม	6
พูดพลอดกอดจูบมิใคร่นอน	ซ้อนคางเมื่อยเซแล้วเสียผม	7
จนรุ่งรางสางสายไม่วายชม	แสนภิรมย์รักน้องไม่นอนไกล	8
ไม่พลิกกายบ่าหน้าออกไปจาก	จะออกปากว่าเหนียวนิดหามีไม่	9
แนบนางข้างเคียงด้วยเจือใจ	พ้อไปใครจะกอดให้พินอน	10
จะกินข้าวนั่งเคล้าอยู่คอยท่า	ให้พินมานั่งกินด้วยกันก่อน	11
ครั้นเมื่อยไม่นอนพร้อมพ้อยอมวอน	ปั้นป้อนปลอบปลื้มประโลมใจ	12
เห็นเขาเป็นสัวเมียกันมาหนัก	จะรักเหมือนพ้อรักพินหามีไม่	13
พ้อมาต้องเด็ดรักหักไป	หาไมจะได้ของรักไปเซยชม	14
เป็นจนจิตต์กลัวผิดไปไม่ได้	จนใจพ้อเอาไปแต่ผ้าห่ม	15
ในกลางไพรพ้อจะได้ประครองชม	สุดตรมอดดินอยู่เดียวตาย	16
เมื่อยจะนอนคนเดียวกระไรรอด	ใครจะกอดพินอนไม่หนาวหาย	17
เคยแอบแนบข้างไม่ว่างกาย	เมื่อยจะตายแล้วพ้อทูลกระหม่อมเมื่อย	18

พิมพ์ิลาลัย - หลายแก้ว ขุนช้างขุนแผน ตอน 8 หลายแก้วถูกเกณฑ์ทัพ : หลายแก้ว
สั่งหอ

สุดจิตจิตต์เจ็บด้วยจำจาก	วิบากกรรมจะทำอะไรได้	1
ไปไค้ผิวจะพาเจ้าพิมไป	สำราญไพรพรั่งพร้อมผกาบาน	2
เลือกเด็ดดอกชมภุชมิย์จิตต์	ที่สูงสอยมาให้ปลิดแซมประสาน	3
อาบน้ำให้สนุกในท้องธาร	ขึ้นม้าพาผ่านพนาลี	4
ถึงเห็นคเหี้ยมเห็นหน้าเจ้านั่งไกล	ชื่นใจกว่าจะถึงเชียงทองที่	5
ถ้าให้ลาวออกไล่ตะลุมตี	จะแต่งตัวพิมพ์ให้เป็นชาย	6

หลายแก้ว - พิมพ์ลาย ขุนช้างขุนแผน ตอน 8 หลายแก้วถูกเกณฑ์ทัพ : หลายแก้วสั่งหอ

พี่รักเจ้าลาวทองผ่องไสภา	ยิ่งกว่าร้อยรักผู้ใดใด	7
ถึงเมียพี่มีอยู่ก็อย่าพรัน	แต่เช่นน้องนิกนั้นอย่าสงไสย	8
ถนอมนวลให้ถ้วนทุกคนไป	ตามน้อยตามใหญ่ให้เสมอกัน	9

หลายแก้ว - ลาวทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 10 หลายแก้วได้นางลาวทอง : หลายแก้ว
ได้นางลาวทอง

แน้นหญิงอื่นหมิ่นแสนก็ทำเนา	จะชิงรักหักเอาพี่ไม่ว่า	10
นี้มาชิงเจ้าพิมพ์นมนวลตา	เหมือนมันแขวะควักคว่าเอาดวงใจ	11

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 13 หลายแก้วได้เป็นขุนแผน ขุนช้างได้นางวันทอง :
ขุนแผนสั่งให้ล้อมเรือนจะฆ่าขุนช้าง

วันทองหมองศรีมีแต่ทุกข์	ข้างขุนข้างเป็นสุขสำราญรื่น	1
รักนางพางเพียงจะกล้ำกลืน	หญิงอื่นหมิ่นแสนที่ไม่รัก	2
เงินทองไม่น้อยร้อยกระบุง	พี่ก็มุ่งจะให้เจ้าบุญหนัก	3
ไปไหนก็มีให้เจ้าเหนื่อยหนัก	พี่ก่อผิดรักต่างข้างพลาย	4

ขุนช้าง - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 13 พลายแก้วได้เป็นขุนแผน ขุนช้างได้นางวันทอง :
 ขุนช้างได้นางวันทองเป็นเมีย

จะจากอกเหมือนตกเมรุมาศ	จะกลิ้งตายกายขาดลงเป็นผี	5
กระดุกเย็นเช่นผงเจ้าอุลิส	สิ้นสินกรไม่ผ่อนทุกข์	6
เดือนแรมน้องจะแรมไปตามเดือน	เดือนขึ้นพื้นเพื่อนไม่มีสุข	7
จนสิ้นมิคสัญญีกลียุค	จะเฝ้าปลุกปล้ำไฟไม่เคลื่อนคลาย	8

ลาวทอง - ขุนแผน ขุนช้างขุนแผน ตอน 15 ขุนแผนต้องพราภานางลาวทอง :
 ราชาชาติไปเอาตัวนางลาวทอง

รักเมียเหมือนรักให้รักร้าง	ตั้งพี่วางเจ้าลงทะเลใหญ่	9
น้องเอ๋ยผลกระทบเราทำไว้	จะร้องให้ไปจนเลือดตากระเด็น	10
อกพี่อกน้องจะพองพัง	ใครจะหยั่งในทรวงมาลวงเห็น	11
รักษาตัวเถิดนะเจ้าทุกเข้าเย็น	เช่นชั่วฉันทออย่าได้ทำ	12

ขุนแผน - ลาวทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 15 ขุนแผนต้องพราภานางลาวทอง :
 ขุนแผนครวญ

ครานันนางแก้วกิริยา	เสนหาปลื้มใจไหลหลง	1
ความรักให้ระหวยงวยง	เอนแอบอ่อนลงด้วยความรัก	2
สะอึกสะอื้นอ่อนแล้วถอนใจ	น้ำตาไหลชกชกลงตกตัก	3
แคนใจที่มาไล่ข่มเหงนัก	แล้วจะลักวันทองไปเที่ยวไพร	4
ตัวท่านจะสำราญระริกริน	ข้านี้บ่กบคอยละห้อยให้	5
เพลินป่าห่อจะมาค่อปีไร	ขุนช้างก็จะไล่พาโลดี	6

แก้วกิริยา - ขุนแผน ขุนช้างขุนแผน ตอน 17 ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา :
ขุนแผนเข้าห้องนางแก้วกิริยา

ขุนแผนรับขวัญอยู่พรุ่งจิตต์	พี่หาลืมกึกความหลังไม	7
แสนส่งสารสุดสวาทเพียงซาใจ	นับแต่วันนี้ไปจนวันตาย	8

ขุนแผน - แก้วกิริยา ขุนช้างขุนแผน ตอน 17 ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา :
ขุนแผนเข้าห้องนางแก้วกิริยา

โอ้เจ้าวันทองของพี่เอ๋ย	ไม่เห็นเลยว่าจะเป็นเช่นนี้ได้	9
เสียยศเสียศักดิ์สักเท่าไร	ดังดวงแก้วไปได้กับวานร	10
กายอมจมฝุ่นแล้วเหวี่ยงฟัด	จะใคร่ตัดรูปรอยสักร้อยท่อน	11
ให้ทานแรงกาภินที่ดินดอน	พันฟ่อนอ้ายขุนช้างให้สาใจ	12

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 17 ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา :
ขุนแผนถึงเตียงขุนช้างนอนกับนางวันทอง

เจ้าลมนอนซ่อนพุ่มกระพุ่มคำ	เกิดใบบอนซ่อนน้ำที่ไรฝ้าย	1
พี่เคี้ยวหมากเจ้าอยากพี่ยังคาย	แขนซ้ายจอดแล้วเพราะหนุนนอน	2
เจ้ามาได้ตัวสัตว์มีทรัพย์มาก	มาลิมเรือนเพื่อนยากแต่เก่าก่อน	3
หลงเชิงขุนช้างข้างชะอ้อน	กอดท่อนซุงสักสำคัญคน	4

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 17 ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา :
ขุนแผนหอกับนางวันทอง

พี่หยอกเล่นนิดหนึ่งก็ไม่ได้	ใจน้อยนี้กะไรวันทองเอ๋ย	5
พี่รักใคร่พาไปจะชมเซย	อย่านึกเลยที่จะคืนให้ใครชม	6

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 18 ขุนแผนพานางวันทองหนี : นางวันทองสั่งเรือน

หม่อมเอ๋ยอย่าเพอเลอย่างเช่นนั้น	ไม่สิ้นวันดอกเจ้าจอมหม่อมขุนแผน	7
น้องจะหนีไปไหนในคงแดน	แสนรักสุดรักจึงหักมา	8
สู่ทั้งบ้านเรือนมาเพื่อนม้วย	เอออวยคือถึงมาถึงป่า	9
ความรักก็ประจักษ์อยู่แก่ตา	ช่างไม้อายเทวดาพฤษาไพร	10

วันทอง - ขุนแผน ขุนช้างขุนแผน ตอน 18 ขุนแผนพานางวันทองหนี : ขุนแผนกับ
นางวันทองพักอยู่ที่ท่าคันโท

เอาความรักหักหวอนอยู่รวนรี	ได้เสียที่ท่าอะไรไปตามเกิน	11
จะเคียงคู่ขุนแผนก็ไม่ได้	เขารักใคร่จริงจางไม่ห่างเกิน	12

ไปจากกันนานเข้าจะเพลิน	หมาง เหมินลูกเอียเซาก็มี	1
สู้ปากหน้ามาตามด้วยความรัก	ลอบลักเข้าป่าพากันหนี	2
ไม่กลัวความลามลูกคลุกคลี	เอาชีวิแกลน้องวันทองมา	3

วันทอง - ชุนแผน ขุนช้างขุนแผน ตอน 18 ชุนแผนพานางวันทองหนี : นางวันทอง
กรวญถึงตัว

เจ้ารักพี่เหมือนที่พี่รักน้อง	ก็จะลืมแสบท้องเหมือนเช่นพี่	4
สะเบียงติดมาแต่บ้านกาญจบุรี	เมื่อคืนนี้พี่ไปก็ลืมคิด	5
แต่พอไปได้แลเห็นหน้าน้อง	ที่แสบท้องนั้นก็หายไปเป็นปลิด	6
นึกแต่จะอิงแอบแนบชิด	ด้วยจิตต์รักไกรมีไคววาย	7
ให้อ้อมอกอ้อมใจไปในน้อง	พี่มาคั่นวันทองก็เหมือนหมาย	8
วันทองร้องชะง่างปรีราย	แยกกายไม่พ้อยเจ้าร้อยกล	9

ชุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 19 ชุนช้างตามนางวันทอง : ชุนแผนกลับมาหา
นางวันทอง

พระจันทร์จรแจ่มกระจ่างแจ้ง	ส่องแสงส่องชูดูไสว	10
นางแยมแยมข้มอยู่ริมไพร	เหมือนที่ไร่ฝ้ายพิมเจ้าข้มแยม	11
ซ่อนขู้ขู้ออร์ซร	เหมือนเราซ่อนเป็นขู้กล้วยแล้ม	12
ซ่อนกลิ่นส่งกลิ่นประทุ้นแถม	เหมือนกลิ่นแก้มโถมยงเมื่อส่งตัว	13
เล็บมือนางกางกลีบกะทัดรัด	เหมือนมือเจ้าปรนนิบัติพิศวีฬ	14
บานเย็นบานสะพรั่ง ฝั่งสระบัว	เหมือนเย็นเข้าเข้าขั้วอยู่กับน้อง	15
มลิวันพันระกำขึ้นแถมจาก	ได้สามวันกรรมพราดไปจากข้อง	16

จำปีเคียงโคกระย้าผกากรอง

พี่โคกเส้าเผ้าตรองกว่าสองปี

1

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 19 ขุนช้างตามนางวันทอง : ขุนแผนชมตง

ชมอื่นก็ไม่ขึ้นเหมือนชมเจ้า สบายหายเปลี่ยวเปล่าเมื่อยามสาม 2

ดวงเดือนเลื่อนลงลับตงราม คาวตกต่ำตามเมื่อรุ่งฟ้า 3

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 19 ขุนช้างตามนางวันทอง : ขุนแผนชมตง

ดูเห็นว่าน้องนี้มีรักเจ้า จึงมาเผ้านึกเน้นเช่นเงี้ยว 4

เว้นแต่ไม่กลืนไว้อย่างเดียว เจ้าโกรธแล้วก็เหี่ยวจะคอยพาล 5

วันทอง - ขุนแผน ขุนช้างขุนแผน ตอน 20 ขุนช้างฟ้องว่าขุนแผนเป็นกบฏ : ขุนแผน
กลับไปหานางวันทอง

ก็นับบัวห้วเดียวจะให้ข้า อนิจาตัวหม่อมจะยอมอด 6

หม่อมไม่มีฉันที้ก็จะงค บัวไม่หมดดอกเจ้าเผ้าเสียตาย 7

วันทอง - ขุนแผน ขุนช้างขุนแผน ตอน 21 ขุนแผนลู่แก่โทษ : ขุนแผนครวญสงสาร
นางวันทอง

ไอ้แสนสุขสวาทิของพี่เอ๋ย	อย่าคิดเลยพี่หาเป็นเช่นนั้นไม่	1
อันแก้วเจ้าเท่าเทียมกับดวงใจ	สิ้นสงไสยแล้วเจ้าอย่าเสียคาง	2
พี่รักเจ้าเท่ากับเมื่อแรกรัก	ด้วยประจักษ์เห็นใจไม่กินแหนง	3
สิ่งใดมิได้ระวางแคลง	พี่จะแจ้งจริงเจ้าอย่าเศร้าใจ	4

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 21 ขุนแผนลูกแก้วโทะ : ขุนแผนครวญสงสาร
นางวันทอง

พี่รักเจ้าผู้เอาชีวิตแลก	ถึงจะแตกครั้งนี้พี่ไม่ว่า	5
จะแก้ไขมิให้น้องต้องอาญา	ก็หน้าไปเกิดเจ้าอย่าเศร้าใจ	6

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 21 ขุนแผนลูกแก้วโทะ : พระพิຈิตร์รับเลี้ยง
ขุนแผนนางวันทอง

ยากเย็นจำเป็นต้องจำไป	จะตายเป็นเป็นกะไรให้รู้ที่	7
น้องมิได้อาไลยก์ชีวี	เมื่อมิโปรดปราณก็ตายไป	8
น้องกลัวสิ่งเดียวแลพ่อเจ้า	จะขึ้นเอาส่งให้ขุนช้างใหม่	9
ไม่ทนอายตายเสียยังเต็มใจ	ว่าพลางสะอื้นให้อยู่ไปมา	10

วันทอง - ขุนแผน ขุนช้างขุนแผน ตอน 21 ขุนแผนลูกแก้วโทะ : พระพิຈิตร์รับเลี้ยงขุนแผน
นางวันทอง

อันจะส่งเจ้าไปให้ขุนช้าง	ที่จะติดตามนางหาวางไม้	1
จะฆ่ามันมิให้ทันได้เจ้าไป	อย่าเสียใจจงระงับดับโศกา	2

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 21 ขุนแผนลู่แก่โทษ • พระพิรุณรับเลี้ยงขุนแผน
นางวันทอง

ขุนช้างตีใจด้วยไถ่เลี้ยง	สรวลกลอดวันทองไม่แห้ว	3
โอ้อวดเจ้าโฉมเจ็ดเลศปาง	ไปครองปรยางเกิดเทพลิลิต	4
สมบัติมอบครอบครองให้น้องสิ้น	พี่คือโสภณท้าวยักษ์	5
อันมนุษย์พี่น้องทั้งสอง รา	ถึงว่าขุนแผนที่ติดคุก	6

ขุนช้าง - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 23 ขุนแผนติดคุก : ขุนช้างฉุนนางวันทอง
ไปสู่พรหม

ประจวบอุปประครองน้องแก้ว	พี่มาแล้วจึงคลายหายหม่นหมอง	7
แต่พี่เฝ้าคิดถึงกะเนิ่นน้อง	ใจปองมิได้คลาดขาดสักวัน	8
ถึงยามกินสินรศหมดโอชา	ครั้นเวลาหลับไปก็ฝัน	9
ถ้าไม่เกรงพระองค์ผู้ทรงธรรม	จะผลุนผลันกลับมาเสียช้านาน	10
เดชะบุญของเรานะเจ้าพี่	มิใช่ได้กลับมาถึงบ้าน	11
มารู้ข่าวว่าเจ้าไม่เบิกบาน	พี่รำคาญกลุ่มอูรามาดำเข้า	12
เมื่อนั่งอยู่หน้าเรือนเหมือนกับบ้า	เฝ้าแลมาแลไปไม่เห็นเจ้า	13
พี่มาดหมายตายเป็นก็ทำเนา	คงจะเข้ามาหาในราตรี	14

พลายงาม - ศรีมาลา ขุนช้างขุนแผน ตอน 31 ขุนแผนพลายงามยกทัพกลับ :
พลายงามขึ้นหานางศรีมาลา

เป็นสัจย์จริงหญิงอื่นในแดนไตร	ทั้งลาวไทยไม่เคยไปคบค้า	1
แต่จากไปใจพื่ออยู่ที่น้อง	หมั่นหมองเศร้าสร้อยละห้อยหา	2
ถึงเห็นลาวก็ไม่วันทูหน้าตา	เห็นแต่รูปศรีมาลาประจำใจ	3

พलयงม - ศรีมาลา ขุนช้างขุนแผน ตอน 31 ขุนแผนพलयงมยกทัพกลับ :
พलयงมขึ้นหานางศรีมาลา

โอเจ้าแก้วแววตาของพี่เอ๋ย	เจ้าหลับไหลกะไรเลยเป็นหนักหนา	4
ตั้งนึมน้องหมองใจไม่นำพา	ฤชัคเคื่องคิดว้าที่ทอดทิ้ง	5
ความรักหนักหน่วงทรวงสวาท	พี่ไม่กลาดคลายรักแต่สักสิ่ง	6
เผชิญเป็นวิปริตพิศิตจริง	จะนอนนิ่งถือโทษโกรธอยู่ไย	7

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 35 ขุนช้างถวายเป็นฎีกา : ขุนแผนเข้าหา
นางวันทอง

ที่จริงใจถึงไปอยู่เรือนอื่น	จงคิดคืนที่หม่อมเป็นแม่นมั่น	8
ด้วยรักลูกรักผัวยังพัวพัน	คราวนั้นก็ไปอยู่เพราะจำใจ	9
แค้นคิดด้วยมิตรไม่รักเลย	ยามมีที่เขยเฉยเสียได้	10
เสียแรงร่วมทุกข์ยากกันกลางไพร	กินผลไม้กำข้าวทุกเพลางาย	11
พอได้ก็มีสุขลิ้มทุกซีก	ก็เพราะหากหม่อมมีสิ่งที่เหมาะสม	12
ว่านักก็เครื่องเคื่องระคาย	เอ็นดูน้องอย่าให้อายเขาอีกเลย	13

วันทอง - ขุนแผน ขุนช้างขุนแผน ตอน 35 ขุนช้างถวายเป็นฎีกา : ขุนแผนเข้าหา
นางวันทอง

อาลัยเจ้าเท่ากับดวงชีวิต	คิดจะหนีไปตามเอาเจ้ากลับ	1
เกรงจะพากันผิดเข้าติดทับ	แต่ขยับอยู่จนได้ไปเยี่ยงอินทร์	2
กลับมาหมายว่าจะไปตาม	หอเจ้าไวยเป็นความก็ค้างสิ้น	3
หวั่นใครได้แก่นในแผ่นดิน	ไม่เคียดค้นเท่าพี่กับวันทอง	4

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 35 ขุนช้างถวายฎีกา : ขุนแผนเข้าหา
นางวันทอง

พี่ผิดที่ฮ่มมาดูแลโทษ	จะคุมโกรธคุมกันไปถึงไหน	5
ความรักพี่ยังรักระงมใจ	อย่าตัดไม้ตรีตรึงให้คร่อมตาย	6

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 35 ขุนช้างถวายฎีกา : ขุนแผนเข้าหา
นางวันทอง

คนอื่นหมิ่นแสนก็คุ้มรอ	ขอรักคนเดียวไม่คุ้มได้	7
จำเพาะเด็ดดวงจิตต์ปลิดเอาไป	ช่างกะไรพื้นที่จะป้องกัน	8

ขุนแผน - วันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 36 ม่านางวันทอง : ขุนแผนทรวญกับ
นางวันทอง

ถ้าโปรดปรานประทานซึ่งชีวา	พระจะทรงปรารณาที่เมืองใด	9
แขกฝรั่งลาวลือถามอุยพะมา	จะผูกคอมันมาถวายให้	10-

จะขอแต่วันทองที่ต้อใจ เป็นไรก็ตามแต่เวรเรา 1

ขุนแผน - วันทอง - ขุนช้างขุนแผน ตอน 36 ฆ่านางวันทอง : ขุนแผนครวญกับ
นางวันทอง

โอ้ว่าแก้วแววตาของพี่เอย อย่างนี้กลืนพิฬาคือเป็นเช่นนี้ไม 2

พี่รักเจ้าพี่เหี้ยมกับดวงใจ มิได้ว้ายรักสักเวลา 3

พระไวย - สร้อยฟ้า ขุนช้างขุนแผน ตอน 37 นางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ : พระไวยไปหา
นางสร้อยฟ้า

บทละครนอก

ไกรทอง

คิดพลางทางเรียกวิมาลา เข้ามาแล้วแจ้งแถลงไข 4

พี่รักนางพางเพียงจะกลืนไว้ หมายถึงจะไม่จากกันตั้งวันตาย 5

แต่จนใจที่จะอยู่ในคุกหา เวทมนต์เรียนมาจะเสื่อมหาย 6

จำเป็นจำไม่ใจเสียกาย ไม่เคยขาดกลาตกลายสักเวลา 7

ทอเชิญดวงใจไปด้วยพี่ เป็นที่สนิทเสน่หา 8

พี่จะเลี้ยงเจ้าเป็นภรรยา แก้วดาอย่าละห้อยน้อยใจ 9

ไกรทอง - วิมาลา ไกรทอง ตอน 1 นางวิมาลาตามไกรทองมาจากถ้ำ

เจ้าเอ๋ยเจ้าพี่	ไม่พอที่จะพะวงสงสัย	1
ไฉ่จะกล่าวแก้งแสงใส่ไคล้	สิ่งไรมิจริงไม่เจรจา	2
พี่เป็นมนุษย์สุดวิสัย	จะอยู่ในที่กุหา	3
นี้มาได้ด้วยฤทธิวิทยา	แน้นประมาทไม่เข้าจะบรรลีย์	4
ถ้าอยู่ได้ไม่ร้างห่างห้อง	จริงจริงนะน้องอย่าสงสัย	5
จะลตเลี้ยวเบี้ยวบิดตะกุกไป	เหมือนเจ้าไม่เมตตาปราณี	6
น้อยหรือรักเจ้าสักเท่าพ้อม	ยังไม่ยอมพร้อมใจไปด้วยพี่	7

ไกรทอง - วิมาลา ไกรทอง ตอน 1 นางวิมาลาตามไกรทองมาจากถ้ำ

ฉวยจุดฉายผ้าเจ้าไกรทอง	จะทิ้งน้องเสียแล้วหรือไหน	8
น้องได้ว้าหรือจะมีไป	จึงมาตัดอาลัยโคลกลา	9
พ่อเจ้าไปไหนจะไปด้วย	ถึงชีวิตจะม้วยก็ไม่ว่า	10

วิมาลา - ไกรทอง ไกรทอง ตอน 1 นางวิมาลาตามไกรทองมาจากถ้ำ

พ่อเจ้าประคุณของเมียเอ๋ย	กรรมสิ่งใดเคยมาซัดให้	11
เจ้าพาเมียมาไม่เห็นไร	จะจำใจจำจากพรากกัน	12
สุดรักสุดรู้ไม่อยู่ได้	สุดใจเหลือที่จะอดกลั้น	13

วิมาลา - ไกรทอง ไกรทอง ตอน 1 นางวิมาลาตามไกรทองมาจากถ้ำ

เขารูมกันตีค่าข้าอิงอ้อ	ตาเจ้าบอดไปหรือไม่เห็นสิ้น	1
เหตุว่ารักแล้วก็หาบิน	ซึ่งแล้วดมดินให้ไ้โรมทรุด	2
ได้เอียงแล้วกระไรให้จนลุ่ม	ได้ข้มแล้วกระไรให้สูงสุด	3
จับได้ไหนนั่นข้อพิรุณ	ที่หุจจริตกนออกใจ	4

วิมาลา - ไกรทอง ไกรทอง ตอน 2 ไกรทองตามนางวิมาลากลับไปดำ

กาวิ

พี่รักใคร่ในองค์นางเยาว์	แม้จะเปรียบเทียบเท่าดวงใจ	5
อย่าใสก นักพักตร์น้องจะหมองศรี	เจ้าฝันหนานี้จะบอกให้	6
พระขรรค์นี้พี่ฝังชีวิตไว้	ใครลักเข้าเผาไฟจะมรณา	7
ความจริงบอกเจ้าไม้อำพราง	อย่าพูดมากปากสว่างฟังพี่ว่า	8
เห็นประจักษ์แจ้งแล้วหรือแก้วตา	พี่รักเจ้ายิ่งกว่าชีवालัย	9

กาวิ - จันทสุดา กาวิ ตอน 1 ท้าวสันบุราชหานาง สมหอม

ยิ่งคิดยิ่งแค้นแน่นใจ	มันไ้สนักหนาน่าเสียดสับ	10
อกเมียดังพระเมรุเอนทับ	แต่นั่งนับคืนวันจะบรรลััย	11

จันทสุดา - กาวิ กาวิ ตอน 2 ท้าวสันบุราชชูปตัว

ถึงจะมีเมียอื่นสักหมื่นแสน	หาจามงอนอ้อนแอ้นเหมือนเจ้าไม่	1
ทั้งระแบบแยบยลกลไล	ยังต้องจิตคิดใจไม่ลืมเลย	2

กาวิ (สันบุราช) - คันทมาลี กาวิ ตอน 3 นางคันทมาลีขึ้นฝ้า

ความกำหนดสตรีกับบุรุษ	ไม่รู้สุดสิ้นลงที่ตรงไหน	3
จะอดสูทราญอายุใคร	เจ้ากับพี่มิไ้ไม่คุ้นเคย	4
เมื่อครั้งยังแกอยู่ด้วยกัน	พี่ก็หมั่นเย็บเย็บไม่เชือนเฉย	5
เดี๋ยวนี้ก็มีไข้จะละเลย	นวลละอองน้องเอ๋ยอย่าทุกซ່อน	6

กาวิ (สันบุราช) - คันทมาลี กาวิ ตอน 3 นางคันทมาลีขึ้นฝ้า

ปลื้มเอิบปลื้มใจ	พี่รักใคร่ผูกพันพันเพื้อ	7
นึกแต่จะอิงแอบแนบเนื้อ	แม้มิเชื้อโฉมตรูคอยดูเอา	8
ไว้จะสร้างสมทบทกลเกลื่อน	ถึงได้ใหม่ก็ไม่เหมือนเมื่อก่อน	9
ทั้งแกก็จริงยังพริ้งเพรา	สาวแสนแพเจ้าไม่เท่าเทียม	10
พี่ต้องจิตคิดใจอยู่หนักหนา	จึงลงมาถึงเรือนเขื่อนเยี่ยม	11

กาวิ (สันบุราช) - คันทมาลี กาวิ ตอน 3 นางคันทมาลีขึ้นฝ้า

รามเกียรติ์

น้องเอยน้องแก้ว	เห็นแล้วว่าเจ้ารักพี่หนักหนา	1
แม่นไม่มีราชกิจคิดตัวมา	พี่ยาหรือจะห่างร้างรัก	2
นี่สุดที่จะคิดฝันผ่อน	ที่อวรวัดึกเพียงอกหัก	3
จะอยู่ทมโลมเลลาเยาวลักขณ์	ช้านักกักลัวราชอาชญา	4
จำเป็นจำนิราศคลาดแล้ว	พี่จะลาก่อนแล้วนางมัจฉา	5
แม่นสำเร็จเสร็จจรดในลงกา	จะกลับมาหาน้องในนที	6

หนุมาน - สู้พรรณมัจฉา รามเกียรติ์ เล่ม 1 หนุมานจับนางสูลพรรณมัจฉา

สุดเอยสุดสวาท	ใช้ว่าพี่จะขาดเส่นหา	7
แม่นมิตติราชการพระผ่านฟ้า	ไม่นิราศคลาดไกลจากถ้ำทอง	8
จะรัตรึงคลึงเกล้าเฝ้าเชยขึ้น	ไม่ปรารภนาหาอื่นให้เป็นสอง	9
นี่จำจิตจำใจจำไกลน้อง	ด้วยจะต้องสงครามตามยักษ์มาร	10

หนุมาน - วานรินทร์ รามเกียรติ์ เล่ม 2 หนุมานเข้าห้องนางวานรินทร์

เข็ดขลนนางพลางว่า	แก้วตาอย่าวิโยคโศกศัลย์	11
กุศลเราร่วมสร้างไว้อย่างนั้น	จึงจำพรากจากกันไปทั้งรัก	12

หนุมาน - วานรินทร์ รามเกียรติ์ เล่ม 2 หนุมานเข้าห้องนางวานรินทร์

สาวเอยสาวสวรรค์	ความผูกพันรักที่จะมีไหน	1
แม่นม้วยชีวิตบรรลือ	พี่ไมไกลเจ้าเขาวมาลัย	2
น้อยหรือสิบสามปีเข้านี้แล้ว	พี่ผ่องแผ้วปรีดีเปรมเกษมศานต์	3
จะเชยชมโฉมยงนงคราญ	ให้สำราญเรีงรื่นทุกคืนวัน	4

หนูมาน (ทศกัณฐ์) - มณฑิรา รามเกียรติ์ เล่ม 2 หนูมานทำลายพิษน้ำทิพย์

พี่ผู้ทำสงครามข้ามสมุทร	สัประยุทธ์ผลาญยักษ์ศึกชัย	5
แสนยากป้อมชีวิตจะบรรลือ	เพราะจะใคร่พบองค์นงคราญ	6

พระราม - สีดา รามเกียรติ์ เล่ม 3 พิเภกเบิกนางสีดามาเฝ้าพระราม

น้องเอยน้องแก้ว	เหมือนม้วยแล้วกลับเป็นมาเห็นหน้า	7
เมื่อพลัดพรากจากเจ้าที่ใครรา	พี่เฝ้ากาป้อมชีวิตจะบรรลือ	8
กับพระน้องสองคนเที่ยวค้นค้น	โศกาลัยเสาะหาในป่าใหญ่	9
พบพระสหายจึงแจ้งใจ	แล้วก็ไถ่รำรงค์ของนงนุช	10
จึงตามหามาถึงเมืองขีดขิน	ได้โยธาพานรินทร์นับสมุทร	11
กียกทัพขับพลรบรุก	มายงยุทธยักษะร้ายวายชีวิต	12
จึงได้เจ้าเขาวมาลัยมาร่วมห้อง	ที่ขุนช่องก่อยกลายสบายจิต	13

พระราม - สีดา รามเกียรติ์ เล่ม 3 นางสีดาลุยไฟ

โฉมเอาโฉมเฉลา	ยุพเยาว์ยอดฟ้าจะหาไหน	1
อย่าเพ่อเคื่องชดัดดอาลัย	ที่จริงใจจะเล่าให้เจ้าฟัง	2
พี่รักนางพางเพียงชีวา	เป็นเพราะเหตุเวรมาแต่หนหลัง	3
เผอิญให้หันหันไม่ทันยัง	มิใช่จะชิงชิงโฉมครู	4
อันโทษพี่นี้ผิดเป็นพันนั้	น้องรักชดัดกันก็ควรอยู่	5
ได้ผิดหลังครั้งเดียวจงเอ็นดู	จะรับเจ้าเข้าไปสู่พารา	6
พี่นี้จนตายวายชีวิต	ไม่ทำให้เคื่องจิตขนิษฐา	7
ด้อยย่ำคำมั่นพี่สัญญา	เจ้าอย่ากินแหนงแคลงใจ	8

พระราม - สีดา รวมเกียรติ เล่ม 3 พระรามพบนางสีดา

น้องเอยน้องรัก	อนิจจาไม่ประจักษ์ในใจพี่	9
ความสัตย์ทุกสิ่งจริงกระนี้	ไม่ควรที่จะสลัดตักเชื้อใย	10
ถึงจะมีเมียใหม่ไม่เหมือนเจ้า	ตายแล้วเกิดเล่าไม่หาได้	11
เคยร่วมสุขร่วมทุกข์ร่วมใจ	ร่วมลำบากยากไร้วัยกันมา	12
จงกิดถึงความดีของพี่บ้าง	พอจะกลบลบล้างโทษา	13
ได้ผิดแล้วแล้วไปบ้างเกิดรา	ขอเชิญแก้วแววตาไปธานี	14
ถ้าแม่นมิเป็นใจไปด้วยกัน	เจ้าจงเอาพระขรรค์นี้พันพี่	15
ให้สิ้นบุญสิ้นกรรมกันวันนี้	ก็จะลามาตรีบรรลัยไป	16

พระราม - สีดา รวมเกียรติ เล่ม 3 พระรามพบนางสีดา

เจ้าเอยเจ้าพี่	ทั้งนี้เพราะรักดวงสมร	17
เมื่อตามไปงอนจ้อขอโทษกรรม	บังอรก็สลัดตักไมตรี	18

พี่จึงคิดอ่านเป็นมารยา	หวังว่าจะได้พบกับโฉมศรี	1
ขอเชิญองค์นางลักษณกนิ	อยู่ครอบครองบุรีกับพี่ยา	2
เจ้าจงเคลื่อนกลายหายไกรธ	ยกโทษข้าเถิดชนิษฐา	3
ซึ่งได้ผิดพลั้งแต่หลังมา	สาวสวรรค์ขวัญตาอย่าถือใจ	4
แต่ก่อนผลกรรมนำสนอง	จึงได้ความเคืองข้องหมองไหม้	5
บัดนี้สิ้นเวรกรรมที่ทำไว้	เป็นกุศลส่งให้เราแล้ว	6

พระราม - สีดา รามเกียรติ์ เล่ม 3 พระรามเกี่ยวนางสีดา

เจ้าเอ๋ยเจ้าพี่	มารศรีผู้ยอดเสนาหา	7
หยุดก่อนแก้วตา	อย่าเพ้อจรรจรัล	8
แน้นไม่ปราณี	พี่จะอาสัญ	9
ว่าพลางทรงธรรม	กางกั้นกัลยา	10

พระราม - สีดา รามเกียรติ์ เล่ม 3 พระรามเกี่ยวนางสีดา

ดวงเอยเจ้าดวงสมร	ฟังคำพี่ก่อนนางโฉมศรี	11
ความรักเหว	ดังดวงชีวัน	12
ว่าพลางภูวนาย	ไฉนนางสาวสวรรค์	13
กระซิกติดพัน	เวียนระวันไปมา	14

พระราม - สีดา รามเกียรติ์ เล่ม 3 พระรามเกี่ยวนางสีดา

อิเหนา

สุดที่พี่ยาจะจากไป	ความรักหนักใจแสนทวี	1
จะไกรอยู่สู่สมทราสมสงวน	ณอนนวนลให้ห้อมใจพี่	2

อิเหนา - จินตะหรา อิเหนา เล่ม 6 พี่เลี้ยงนางจินตะหราทูลท้าวหมั่นหย้า

พระจะไปคาหาปราบข้าศึก	ฤาว่ามาถึงคู่ตุนาหงัน	3
ด้วยสงครามในจิตรยังคิดพัน	จึงบิดผันทจนาไม้อาไลย	4
ไหนพระผ่านฟ้าสัญญาณ้อง	จะปกป้องครองความพิสมัย	5
ไม่นิราถแรมร้างห่างไกล	จนบรรลอมอคม้วยไปด้วยกัน	6

จินตะหรา - อิเหนา อิเหนา เล่ม 10 อิเหนาลานางจินตะหรา

ซึ่งสัญญาว่าไว้กับนวน้อง	จะคงครองไมตรีไม่หนีหน่าย	7
มิได้แกลังกลอกกลับอัปปราย	อย่าสงกว่าจะวายคล้ายรัก	8
จะจำจากโฉมเฉลาเขาวเรศ	เพราะเกรงเดชบิดรทรงหักหงส์	9
ขอความงามแคลงกินแหนงนัย	ด้วยเจ้าไม่ประจักษ์ที่จริงใจ	10

อิเหนา - จินตะหรา อิเหนา เล่ม 10 อิเหนาลานางจินตะหรา

แล้วว่าอนิจจาความรัก	พึงประจักษ์ตั้งสายน้ำไหล	11
คงแต่จะเชียวเป็นเกลียวไป	ที่ไหนเลยจะไหลคืนมา	12

สตรีใดในพิภพจวบแดน	ไม่มีใครได้แก่นเหมือนอกข้า	1
ด้วยไฟรักให้เกินภักตรา	จะมีแต่เวทนาเป็นเนืองนิตย์	2
โอ้อ้วน่าเสียดายตัวนัก	เพราะเชื้อสิ้นหลงรักจึงข้าจิต	3
จะออกซื้อฤทธีไปทั่วทิศ	เมื่อพลั้งคิดผิดแล้วจะโทษใคร	4
เสียแรงหวังฝังฝากชีวี	พระจะมีเมตตาก็กหาไม่	5
หมายบำเพ็ญจะรีบเสด็จไป	ก็รู้เท่าเข้าใจในทวนอง	6

จินตะหรา - อิเหนา อิเหนา เล่ม 10 อิเหนาลานางจินตะหรา

อันศุขว่านุชบว่างามนัก	จะดีกว่าน้องรักนั้นหาไม่	7
นี้จำเป็นจึงจำจากไป	เพราะกลัวไภยพระราชาบิดา	8
แม่นเสียดายหากเสียวงศ์	อภัยถึงองค์คือสัณเฑียร	9
เจ้ากับพี่ก็จะมีแต่นินทา	แก้วตาจงดำรงให้ตรัยตรง	10

อิเหนา - จินตะหรา อิเหนา เล่ม 10 อิเหนาลานางจินตะหรา

ได้ฟังบาทบงสุ์พระทรงเดช	ดังฉัตรแก้วกันเกษเกษี	11
ฤจะซ้ำจำจากพระภูมิ	ครั้งนี้จะบ้ายหน้าไปหาใคร	12
จะกินแต่น้ำตาล่างอาหาร	ทนทุกข์ทรมานหม่นไหม้	13
ชรอยเวรกรรมได้ทำไว้	จึงจำให้ได้ความเวทนา	14

มาหารัศมีและสะการวาทิ - อิเหนา อิเหนา เล่ม 10 อิเหนาลานางมาหารัศมี-
นางสะการวาทิ

เชื้อชลาพลางทางภิปราย	เจ้าสายสุดที่รักจงหักใจ	1
จำเป็นจำร้างห่างน้องแก้ว	เป็นกรรมของเราแล้วจะทำไฉน	2
พี่นี้ใครจะจากไป	แต่จุนใจด้วยกิจการขงค	3

อิเหนา - มหายารัศมีและสะการวาทิ อิเหนา เล่ม 10 อิเหนวลานางมหายารัศมี
นางสะการวาทิ

สายสมรนอนเฝ้าที่จะกล่อม	เจ้างามจริงพริ้งพร้อมตั้งเลขา	4
นวลละอองผ่องภักตร์โสภา	ตั้งจันทราทรงกลดหมคมลทิน	5
งามเนตรดั่งเนตรมฤคมาศ	งามขนงวงวาดคั่นคันทีลป	6
อรชรอ่อนแอ้นดั่งกินริน	หวังถวิลไม่เว้นวายเอย	7

อิเหนา - บุษบา อิเหนา เล่ม 17 จรกากับลำส่วออกตามนางบุษบา

โอ้อ่าโฉมเฉลาเขวาลักษณ์	น่าจะจริงประจักษ์เหมือนฝัน	8
พลางชบภักตราจาบัลย์	รับทัญบังอรแล้วถอนใจ	9
ให้ประหว้นพริ้งจิตรแสนทวิ	เหมือนจะชิงยาหยีฟิไปได้	10
แน่นเจ้าพรากรจากอกวันใด	จะแบหลาบรโรยไปตามน้อง	11

อิเหนา - บุษบา อิเหนา เล่ม 17 จรกากับลำส่วไปถึงพลับพลาอิเหนา

สรวมสอตกอดประคับไว้กับทรวง	เจ้าดวงยิหวาอย่าโหยให้	1
ครั้งนี้เป็นกรรมจะจำไกล	ถึงพี่ไปไม่ฮ้านานนัก	2
พระอุ้มน้องประคองขึ้นบนเพลลา	พี่แสนทุกข์ด้วยเจ้าเพียงอกหัก	3
แต่อาวรณ์ถอนจิตแล้วพิศพิศตร	เหมือนจะไกลน้องรักสักร้อยปี	4

อิเหนา - บุชบา อิเหนา เล่ม 17 จรกกับลำสาไปถึงพลับพลอิเหนา

ไหนนั่นสัญญาพาให้	ว่าจะครองไม่ตรีไม่หนีหน่าย	5
อันดื้อย่ำคำมั่นบรรยาย	ไม่รู้เลยว่าจะกลายเป็นมารยา	6
จะไปแก่งไสยที่ในเมือง	ดูจะไปแก้เคื่องจิณ...	
แม่นพระเสด็จไกลคลา		

บุชบา - อิเหนา อิเหนา

พี่รักเจ้าเท่าเทียมชีวิต	อย่า...	
มิให้เสียคำมั่นสัญญา	วนิดาอย่าแค้น	
พี่ทำการหาญหักเพราะรักบุช	ถึงสิ้นสุดชีวิตไม่คิดขาม	
ได้สมปรารถนาพยายาม	แล้วจะทิ้งใจงามเสียฉันใด	12
ครั้นพี่มิไปในครั้งนี้	จะสมข่าวบุรีเขาสงไสย	13
จำเป็นจะลากลาไกล	แต่ใจไม่พราจากนวลน้อง	14

อิเหนา - บุชบา อิเหนา เล่ม 17 อิเหนาเข้าไปแก่งไสยในเมืองดาหา

เสน่ห์นุสสุตใจจะไคลคลา	ตั้งอุราจะแตกกายวายชีวี	1
พระวิโชคโศกศัลย์กรรแสงสั่ง	โหมยงจงฟังคำนี้	2
พอเสร็จแก่งไสยในธานี	จะคืนศิริรับร้อนไม่อนใจ	3

อิเหนา - บุชบา อิเหนา เล่ม 17 อิเหนาเข้าไปแก่งไสยในเมืองดาหา

พระจะชกน้องไว้ผู้เดียวนี้	เหมือนแกล้งดัดไม้ตรีให้เสื่อมสูญ	4
อยู่หลังตั้งแต่จะอาคูล	เพิ่มทุกข์ทิวาถึงภูมิ	5
พระจะพรากจากไปอย่าให้ช้า	พอเย็นลงจงมาให้ดังนี้	6
เมื่อนมัสสัณญาพาที	น้องนี้จะแผลลาลาตาย	7

บุชบา - อิเหนา อิเหนา เล่ม 17 อิเหนาเข้าไปแก่งไสยในเมืองดาหา

ไก่อ้นกระชั้นเสียงดูเหว้าแว่ว	รุ่งรางสว่างแล้ว ณ แก้วฟ้า	8
จำใจจำพรากจากจรัส	โหมตรูอยู่จึ่งตีที่ขอลา	9
นึกนิงถึงฝันยังพรุนใจ	เหมือนจะไม่ได้คืนมาเห็นหน้า	10
พระแฉ่งขึ้นฝันใจไคลคลา	เสด็จมาจากแท่นบรรทมใน	11
ให้กำสรดระทกระทวยองค์	มิใคร่เคียดำรงไปได้	12
เหลียวหลังสั่งความนางทราวมไว	พระมิใคร่จะนิราศคลาคลา	13
แต่ทอดถอนดูไทยอาไลยนัก	ยังเป็นห่วงห่วงหนักเสนา	14
เห็นโหมยงทรงโศกโศกา	พระกลับมาสรวมสอคกอดไว้	15
จุมพิตชิดเชยปรางทอง	แล้วปลอบว่านวลน้องอย่างร้องไห้	16
จงกลืนกลืนกรรแสงโศกาโดย	ฟ้าไม่ช้าจะมามลัน	17

อิเหนา - บุชบา อิเหนา เล่ม 17 อิเหนาเข้าไปแก่งไสยในเมืองดาหา

เสียแรงน้องจ่านองจงจิตร	จะสู้ม้วยชีวิตหากคิดไม่	1
ถึงว่าทุ่งกว้างทางไกล	จะตามไปไม่อยู่ไยดี	2

กระราหวัน - ย่าหรีน อิเหนา เล่ม 28 ย่าหรีนพานางกระราหวันหนีกลับมาเมือง
กาหลัง

ที่นี่เห็นประจักษ์ว่ารักจริง	ยอดยิ่งหญิงอื่นไม่หาได้	3
เจ้าอย่าละห้อยน้อยใจ	พี่จะพาทรมไวไกลคลา	4

ย่าหรีน - กระราหวัน อิเหนา เล่ม 28 ย่าหรีนพานางกระราหวันหนีกลับมาเมือง
กาหลัง

ที่นี่เห็นประจักษ์ว่ารักดี	มารศรีครองตัวไว้ท่า	5
เคชะความสัจเราสองรา	เหวมาช่วยพยาบาล	6
ไม่มีอันตรายระคายองค์	จนพบโฉมของยอดสงสาร	7
มาทแน้นชีวันบรรลุลาย	แต่จะรู้เหตุการณ์ ก็ไม่มี	8
เวราสิ่งไรซึ่งได้สร้าง	จึงมาจร้างเราสองศรี	9
ได้ชื่นชมสมสุขด้วยเหว	แต่สองราตรีมาจจากัน	10
เคชะเราได้ปะตาปา	อย่า ให้รู้คลาคลาตั้งอาสัณ	11
เกิดไหนจงได้ครองกัน	ให้รักร่วมชีวันจนบรรลุลาย	12
ถึงม้วยดินส้นภพบัดนี้	อย่ารู้ม้วยไมตรีพิศมัย	13
เวรใดอย่าทำให้จำไกล	เหมือนชาตินี้ที่ได้เวทนา	14

บันหี - แอหนัง อิเหนา เล่ม 29 บันหีรู้ว่านางบุษบาเป็นแอหนัง

เมื่อรู้ว่าลมพาเจ้าหายไป	พี่เพียงบรรลไยด้วยโฉมศรี	1
แต่สลับขบลงถึงสามที	สมประดีเดือดค้นแคล	2
จะนั่งนอนอวรณ์ฉวีลา	กินแต่น้ำตาต่างอาหาร	3
เที่ยวทุกเดือนถ้ารำราร	สืบข่าวเยาวมาลย์ทุกเวียงไชย	4
สุดคิดแล้วจึงปะตาปา	ปราณนาขอพบเจ้าจงได้	5
ครั้นประสบดวงยิหวาฮาใจ	ให้พระวงสงไสยด้วยเป็นชาย	6
เมื่อหายไปแต่หญิงสามคน	นี้เห็นมีวีรพลมากมาย	7
จึงตามดูระแบบแยบคาย	เจ้าก็แก้งอุบายให้แคลงไป	8
แต่จำขึ้นขึ้นเล่นอยู่เป็นนิจ	พาจิตรให้คลายที่หม่นไหม้	9
ถึงจะชมหญิงอื่นไม่ชื่นใจ	มิได้ลืมทรมไวยสักเวลา	10

บันทึก - แอหน่ง อิเหนา เล่ม 29 สิกขี

สุดเอ๋ยสุดสวาสัก	บุษนาไม่เหินหวัอกพี่	11
รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวี	จงปราณีพี่บ้างนางน้องรัก	12

อิเหนา - จินตะหรา อิเหนา เล่ม 35 อิเหนาไปหานางจินตะหรา

นั่งแบบแอบซิดสกิดสเกา	นี่แน่เจ้าจริงจังดังพี่ว่า	13
พี่รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวา	แต่ว่าศนาอาภัพกลับเหมือนปูน	14
อุส่าห์มางอนง้อที่ซัดผิด	ยังเป็นอนบิตจะไห้ไมตรีสุญ	15
อย่าเคืองขัดตัดใจให้อาดูร	จงเพิ่มภูลปติพิพทกำหนดใน	16

อิเหนา - จินตะหรา อิเหนา เล่ม 35 อิเหนาไปหานางจินตะหราหนที่สอง

ตัวพี่ไปใจหนึ่งถึงนงคราญ	พี่ว่าชานทั้งนี้มีแต่จริง	1
กันแต่ขับไล่ไปทีเดียว	เจ้าหยิบข้าข้าเขียวเจียวยอดมิ่ง	2
เสียแรงไถ้องนอนวอนวัง	เฝ้าแต่ชิงชิงพี่ไปทีเดียว	3

อิเหนา - จินตะหรา อิเหนา เล่ม 35 นางจินตะหราไม่ยอมตีด้วยอีก

พี่ออกมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงเจ้า	ยุพเหว้ามาระคางชนางหนี	4
ความผิดนิตหนึ่งก็ไม่มี	ทำให้พี่พางเพียงมรณา	5
อกเอ๋ยไหนเลยจะพบเจ้า	ให้ร้อนเราแต่ดินถวิลหา	6

สียะตรา - วิยะดา อิเหนา เล่ม 36 สียะตราตามนางวิยะดา

ถึงจะมีที่อื่นสักหนึ่งแสน	ไม่เหมือนแม่น้พุ่มพวงดวงยิหวา	7
พลาถกอดเกยเขยชมภิรมยา	เกษมสันต์हरราชพาที	8

อิเหนา - บุษบา อิเหนา เล่ม 36 ท้าวหมันยาเรียกนางจินตะหราไปสั่งสอน

แต่น้องรักศักดิ์คำเหมือนน้ำมาก	ขึ้นท่อมปากสุดที่จะทูลเจลดย	9
อย่าลบล้างซึ่งดาบภิปราศเปรย	น้องก็เกษเป็นข้ามาช้านาน	10
เหมือนเขาเปรียบเทียบความเมื่อยามรัก	แต่น้ำ ผักคัมขมก็ขมหวาน	11
ถึงยามยิตจิดกร่อยทั้งอ้อยคาล	เคยโปรดปรานเปรี้ยวแค้นรู้เต็มใจ	12

จินตะหรา - อิเหนา อิเหนา เล่ม 36 อิเหนาตีกับนางจินตะหรา

ตอนที่ ๑

โหวรรักในขณะที่ขายหญิงพลัดพรากจากกัน

กาพย์เห่เรือ

เห่ชมเครื่องควา

มัทหมั่นแกงแก้วตา	หอมยี่หร่ารสร้อนแรง	1
ชายใดได้กลิ่นแกง	แรงอยากให้ไฟค้นหา	2
ก้อยกึ่งปรุงประพั้น	วงถึงล้นคั่นแด่โดย	3
รสทิพย์หยิบมาโปรย	จุจกเปรียบเทียบพันขวัญ	4
เหลือน้ำหมูป่าต้ม	แกงข้าวส้มใส่ระกำ	5
รอยแฉ่งแห่งความขำ	ข้าทรวงเศร้าเจ้าตราครดอม	6
เห็นห่อหมกทรวงเศร้า	รุ่มรุ่มเร้าคือไฟพอน	7
เจ็บไกลใจอาวรณ์	ร้อนรุ่มรุ่มกลุ้มกลางทรวง	8
รังนกนึ่งน้ำซด	โอชะรสกว่าทองปวง	9
นกพรากจากรังรวง	เหมือนเรียมร้างห่างห้องหวน	10
โตปลาเสแสร้งว่า	ดูจวจากกระบิดกระบวน	11
ใบโสกบอกโศกครวญ	ให้พี่เศร้าเจ้าดวงใจ	12
ผักโหมเชื้อเพราะพร้อง	เป็นโหมน้องดูโหมไหน	13
ผักหวานชานทรวงใน	ใครครวญรักผักหวานนาง	14

เห่ชมผลไม้

ผลชีกแซ่หม่อน	หอมตระหลบล้ำเหลือหวาน	15
รสไหนไม่เปรียบปาน	หวานเหลือแล้วแก้วกลอยใจ	16
ผลจากเจ้าลอยแก้ว	บอกความแล้วจากจำเป็น	17
จากช้าน้ำตากระเด็น	เป็นทุกข์หาหนานวลแดง	18

เพิ่มเครื่องหวาน

สังขยาน้ำไข่มุน	เคยมี	1
แกมกับเข้าเหนียวสี	โสกยอม	2
เป็นนัยนำวาที	สมรแม่ มาแม่	3
แถลงว่าโศกเสมอพ้อม	เพียบแอ้อกอร	4
สังขยาน้ำตั้งไข่	เข้าเหนียวใส่สีโสกแดง	5
เป็นนัยไม่เกลือบแคลง	แจ้งว่าเจ้าเสรำโศกเหลือ	6
ล่ำเจียกซื้อขนม	นึกโฉมฉมหอมชวยไซย	7
ไกลกลั่นดินแดโดย	โหยให้หาบุหงางาม	8
ขนมผิงผิงผัวร้อน	เพียงไฟพอนพอกทรวงใน	9
ร้อนนักรักแรมไกล	เมื่อไรเห็นจะเย็นทรวง	10
ทองหยอดทอดสนิท	ทองม้วนมิดคึกความหลัง	11
สองปีสองปีคั้ง	แต่ล่ำฟั่งสองต่อสอง	12
งามจริงงามงกฏ	ใส่ชื่อดุมงกฏทอง	13
เรียมรำคำนึ่งปอง	สอ้งน้องนินเกลยล	14

✓ เทรวญเข้ากับนักชัฏกษั

เห็นนวลครวญครุ่นคิด	กำเรบจิตต์วาทวันไหว	15
ไม่ได้ก็จะไป	โอบเอวอ้อมพุ่มพวงพยุง	16
เซ่งแซ่เสียงเกรี	ปานเรียมตีทรวงประหาร	17
พาทยม้องถ้องกังวาล	สารดุน้องร้องเรียมเรียม	18
เรียมเตร่ตรวจทุกช่อง	ไม่เห็นน้องเนื่อนวลจันทร์	19
ว่าวันคืนแสน	หันเห็นทำฮึงช้าโยน	20

หาคำขำขามปลาย	เห็นารายณ์เร่ร้างอาวรณ์	1
อยู่ใกล้จะใคร่จร	ไปรับเจ้าเกล้ากลองมา	2
เดือนแรมเหมือนเวียนข้าง	เรื่องรักร้างแรมขนิษฐา	3
แรมสแรมพจนนา	แรมเห็นหน้านั่งนอนแรม	4

✓ เทพเจ้าเซ็น

คอลเดือนมหารำเจ้า	เซ็นปี ใหม่แม่	5
มะหง่นประปรานทวี	เทวสให้	6
ห่อนเห็นมึงมารกรี	เสมอสีห์ มานา	7
เรียบลูปอกไล่ไล่	คู่ช่อนทรวงเซ็น	8
มหารำเรียนคอยเกร่า	ไม่เห็นเจ้าเศร้าเสียใจ	9
ลูปอกโอ้อาลัย	ลาดคล้ากำสรวลเซ็น	10

ขุนช้างขุนแผน

กรรมหันฟี่แล้วแก้วฟี่เรื่อน	เจ้านับวันแล้วจะเลื่อนเป็นปีไป	11
สุดคิดฟี่แล้วแก้วฟี่เอ๋ย	ฟี่ไหนเลยจะได้คืนไปรักใคร่	12
เป็นวิบากจะจากเจ้าจำไกล	สุดใจด้วยต้องอาญาตาย	13

ขุนไกรรำฟึงถึงทองประศรี ขุนช้างขุนแผน ตอน 2 เรื่องพ่อขุนช้างขุนแผน : สมเด็จ
พระพันวาให้ประหารชีวิตขุนไกร

พินน้อยแสนละห้อยถึงพลายแก้ว	ลวงหลายวันแล้วไม่เห็นหาย	1
ครวญเศร้าเฝ้ากำแพงล้ากราย	ปรึกษาสายทองที่ผู้ปรีชา	2
เจ้าพลายแก้วไปแล้วหาไม่	หลายวันหายไปไม่เห็นหน้า	3
น้องเสียใจครันที่สัญญา	ความเค็มที่ว่าเห็นกลับกลาย	4
จะโทษแต่พี่ก็มีได้	โศกใจของน้องนี้ยากง่าย	5
ไปเชื่อคำที่เพราะเราราย	ซ้ำหลงรูปเจ้าพลายจึงเสียรัก	6

พินพิลาไลย - สายทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 5 ขุนช้างชวนนางพิน : นางพินครวญถึง
เงรแก้ว

แสนเศร้าสุดโศกด้วยสงสาร	ออกสะท้อนให้ระทมสะท้อนดอน	7
เป็นห่วงพินนี้มน้องอนาทร	ดังหนึ่งตรัสเสียบเสียอยู่ในทรวง	8

เงรแก้วรำพึงถึงพินพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 6 พลายแก้วเข้าห้องนายสายทอง :
พลายแก้วปลอบนางพิน

ในจิตตึกคิดแต่ทางสุพรรณ	โศกสลดถึงน้องให้หมองใจ	9
โอเจ้าพินผู้เพื่อนวิเวก	ปานนี้เจ้าจะเศร้ากำสรดให้	10
จะหมองศรีเพราะพี่นี้จากไกล	เหลืออาลัยแล้วเจ้าพินของพี่เลย	11

พลายแก้วรำพึงถึงพินพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 7 พลายแก้วแต่งงานกับนางพิน :
พลายแก้วไปถึงเมืองกาญจนบุรี

เจ้าพลายแก้วแว่วหาวาตะนิโย	วิเวกโวยวิเวกประหวั่นหวัง	12
ลูกน้อยเหนียวแน่นบนกิ่งรัง	เหมือนพินที่เจ้าสั่งแต่แรกมา	13
เห็นค้างเกียนนางอยู่ข้างคู่	พิศดูเตือนใจอาลัยหา	14

เหมือนพินน้อยแนบนั่งฟังเจรจา

เจ้าแก้วดาป่านจะนี้จะอย่างไร

1

พลายแก้วรำพึงถึงพินพิลาไลย

ขุนช้างขุนแผน ตอน 7

พลายแก้วแต่งงานกับนางพิน :

พลายแก้วอนนางทองประศรี

ให้ไปขอนางพิน

ลัดลวงนจรสวรรค์คนดง

ตัดทางหางตามน้ำไม้

2

ร่มรื่นพันพรรณคอกไม้

เจ้าพลายละห้อยให้ถึงเมียรัก

3

โอเจ้าพินนั้นนวลของพลายแก้ว

จะซ่อนทรวงหนักแล้วเพียงอกหัก

4

มาส่งที่กลับไปอาไฉนนัก

คูผิวพักตร์พินเผือกไม่พาที

5

มาด้วยจะชี้ให้ร่วมเล่น

ในคงเย็นยามยากมากับพี่

6

สารพัดรุกขชาติสอาดดี

สกุณิจับรังอยู่จวบแจ

7

พลายแก้วรำพึงถึงพินพิลาไลย

ขุนช้างขุนแผน ตอน 9

พลายแก้วยกทัพ : พลายแก้วยกทัพ

นกเขาจับช้อยอยู่เคียงคู่

ผิวมาอยู่ไกลเจ้าพินเสียเหลือแหล่

8

กับแควทำรังบนต้นแก

พี่ห่างเหินมาเดินไพร

9

กระดุมภูจิกพวงชมพูเทศ

สังเกตเหมือนผ้าชมพูพิสมัย

10

พยอมหอมหวลมาชวนใจ

เหมือนกลิ่นสะไบเจ้ายังติดมา

11

หอมกลิ่นบุบผาติศาสดง

เหมือนกลิ่นแก้วที่หลงตะลึงหา

12

นกแก้วจับแก้วแจ้วเจรจา

เวทนาน้องจะพูดกับพี่ใด

13

นกขมิ้นบินจับต้นมะเดื่อ

โอว่าเนื้อจะหมองไม่ผ่องใส

14

จะเมินหมางขมิ้นทาระอาใจ

โอเจ้าพินพิลาไลยของผิวอา

15

พิศพรรณพฤกษามาตามทาง

มะปรางเปรี้ยวกับนางหิ้งซ้ายขวา

16

อินพรมนมสวรรค์จันทน์คณา

พี่จนกระแจะจันทน์ทาทุกอย่างไป

17

เห็นกระทุ่มพุ่มไม้ระบัดตั้ง

เหมือนผมหิมเจ้าสะพรุ้งเพราไสว

18

เปล่าจิดคักคึกเย็นยะเยือกใจ

สักเมื่อไรจะได้พบเจ้าพี่อา

1

หลายแก้วรำพึงถึงพิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 9 หลายแก้วยกทัพ : หลายแก้วยกทัพ

ครั้นเกินดงลงธารละหานหิน

น้ำรินแลลาดสะอาดใส

2

กรวดกระจายพรายเม็ดเป็นมูลไป

โอ้พิมพิลาไลยของพี่อา

3

มาด้วยผิวจะเก็บก้อนกรวดให้

ที่ซบใจพี่จะเก็บให้หนักหนา

4

กรีดเล็บเก็บเลนละออตา

อนิจจาเนื้อคู่เจ้าอยู่ไกล

5

ของเข้าเจ้ามกรักของเล่น

เห็นอะไรงามงามแล้วไม่ได้

6

ถ้ามาด้วยผิวแล้วในแนวไพร

จะนั่งรอมมาลัยบนหลังช้าง

7

จะห้อยหอมล้อมรอบสัประคับ

เป็นสร้อยสนแซมประดับสกล้าง

8

คิดคิดไม่วายเสียคายนาง

เจ้าแนบข้างของแก้วไม่แวนมา

9

หลายแก้วรำพึงถึงพิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 9 หลายแก้วยกทัพ : หลายแก้วยกทัพ

เวลาตึกเดือนส่องผ่องแผ้ว

เจ้าหลายแก้วนึกถึงถึงเคหา

10

บ้านนี้พินนมน้องของพี่อา

จะละห้อยคอยท่าทุกคืนวัน

11

ถ้ามีรับสั่งมาให้หาทัพ

จะได้กลับไปชมภิรมย์ขวัญ

12

การศึกก็สำเร็จเสร็จสิ้น

นี่อีกสักกี่วันจะไถ่ไป

13

หลายแก้วรำพึงถึงพิมพิลาไลย ขุนช้างขุนแผน ตอน 10 หลายแก้วได้นางลาวทอง :

นางลาวทองพานหลายแก้ว

ไปวัดเจติยหลวง

ไอ้พ่อร่วมห้องของเมียเอ๋ย

ไม่ควรเลยที่จะพราดไปจากห้อง

14

ตัวตายหายเสียงอยู่เชียงทอง

ตัวของน้องนี่ก็งดา

15

อาภัพเกิดมาชะตาชั่ว	มีตัวประเดี้ยวหนึ่งก็เป็นหมาย	1
จะเอาผิดกรีกอตามพ่อพลาย	หมายเกิดชาติใหม่ได้พบกัน	2
โอ้อ้อเจ้าประคุณของวันทอง	พ่อทิ้งเรือนทิ้งห้องไปสู่สวรรค์	3
หึงเมียเสียรักทุกสิ่งอัน	แต่เปลวไฟไหม้หันจะพาดดา	4

วันทองรำพึงถึงพลายแก้ว ขุนช้างขุนแผน ตอน 11 นางพิมเปลี่ยนชื่อวันทอง ขุนช้างลงว่า
 พลายแก้วตาย : นางศรีประจันพา
 นางวันทองกลับมาบ้าน

พระพายปายมา เวลาเด็ก	รำลึกถึงพินน้อยละห้อยหวาน	5
ปานจนี้แก้วพี่จะคอยครวญ	ฤาจะจวนเจิบไซ้ก็ไม่รู้	6,

ขุนแผนรำพึงถึงวันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 13 พลายแก้วได้เป็นขุนแผน ขุนช้างได้
 นางวันทอง : ขุนแผนกลับมาบ้าน

เสียแรงน้องครองตัวไม่มัวหมอง	คังแวนทองส่องสว่างพระเวหา	7
ดูงไข่ฝังไว้ในศิลา	อุตสาห์ซ่อนเร้นหึงเรือดไร	8
แต่พระพายมิได้ช้ายมาพัดคอง	ตัวน้องราภิหาจะมี	9
สงวนตัวท่าผัวไว้เท่าไร	พอได้พบผัวก็เกิดความ	10

วันทองรำพึงถึงขุนแผน ขุนช้างขุนแผน ตอน 13 พลายแก้วได้เป็นขุนแผน ขุนช้างได้
 นางวันทอง : ขุนแผนวิวาทกับ
 นางวันทอง

เจ้าประคุณทูลหัวของเมียแก้ว	ลับแล้วเข้าเย็นหาเห็นไม	11
พ่อเพื่อนกินเพื่อนนอนแต่ก่อนไร	เพื่อนใช้เพื่อสุขทุกเวลา	12

แต่รักพึ่งจักทะเลาะกัน	พ่อกับน้องรีบลงไปหา	1
พ่อกับน้องหมายครองแต่ก่อนมา	เพราะอ้อมาริษยามันกาดี	2

วันทองรำพึงถึงขุนแผน ขุนช้างขุนแผน ตอน 13 พลายแก้วได้เป็นขุนแผน ขุนช้างได้

นางวันทอง : นางวันทองจะผูกคอตาย

เพลากลางคืนสะอื้นอ้อน	จะหลับนอนขุ่นข้องยิ่งหมองศรี	3
พลิกกลับก็ไม่ว่างสนทนิต	สักก็ปีลาวทองน้องจะมา	4
ไฉนเรไรร้องอยู่ริมเรือน	สะเทือนจิตต์คิดถึงที่โน่นป่า	5
จำเดิมแต่ไฉนน้องลาวทองมา	พี่ชื้อชวนแก้วตาให้ชมไพร	6
อกเอ๋ยไม่เคยจะจากน้อง	ส่งสารห้อยเยือกเย็นหาเห็นไม	7
ที่นอนหมอนน้องหมองมัวไป	ดูลาวทองน้องใช้จึงขุ่นมัว	8
อจกลับกันมากกว่าปีแล้ว	น้องแก้วจะรำพึงคิดถึงผิว	9
หมอนข้างขวางกลิ้งไปไกลตัว	ถึงผิวเมียเราพราไปจากกัน	10
เครื่องแป้งแห้งหอมไม่มีติด	กันจงบ่องบิถักแตกสิ้น	11
มุ้งกางค้ำงาคลงพาดพัน	น้ำมันสั่นกลิ่นตระหลบเจ้าอบปรุ่ง	12
เจ็บใจทั้งใครยิ่งด้วยปิ่นพิช	กะนึ่งคิดคร่ำครวญจจจจจ	13
ปานละนี้ลาวทองน้องอยู่กรุง	จะสะอื้นตันตั้งแต่ไถ่กา	14

ขุนแผนรำพึงถึงลาวทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 17 ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา :
ขุนแผนครวญแก่นขุนช้าง

เย็นจ่าน้ำค้างค้ำงาไปไพร	จากเมียเสียใจไม่เล็งเห็น	15
โอ้น้ำค้างเหมือนนางน้ำตากระเด็น	เข้าเย็นยามนอนจะนอนนิก	16
ยามกินก็จะกินแต่น้ำตา	เผื่อกรวญคร่ำรำหาเวลาตีก	17
จะแสนคิดเข้าคำเฝ้ารำลึก	ตรึกแล้วเคืองขุ่นให้มุ่นใจ	18

ขุนแผนรำพึงถึงลาวทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 17 ขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ได้นางแก้วกิริยา :
ขุนแผนครวญแก่นขุนช้าง

จะกล่าวถึงเจ้าจอมหม่อมขุนช้าง	นอนกรางอยู่ในห้องให้หมองศรี	1
แต่วันทองจากไปไต่เกือกปี	ไม่มีเพื่อนนอนสะท้อนทุกข์	2
มิได้นอนก่อนคืนสิ้นสะดุ้ง	ใกล้รุ่งก่อนไก่ไม่พักปลุก	3
กระทั่งถูกผูกหมอนเหมือนไฟลุก	แต่เวียนจุกประจวบวันคืน	4

ขุนช้างรำพึงถึงวันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 22 ขุนแผนชะนะความขุนช้าง :
ขุนแผนเข้าเฝ้า

โอ้ว่าศรีมาลาแก้วตาพี่	ปานนี้จะเส่ร่าเฝ้าโหยหวน	5
เหมือนใจพี่ที่นึกคะนังนวล	ใครจะชวนโฉมฉายให้คลายใจ	6

พลายงามรำพึงถึงศรีมาลา ขุนช้างขุนแผน ตอน 28 พลายงามไฉนนางศรีมาลา :
พลายงามหลงนางศรีมาลา

โอ้ว่าเจ้าวันทองน้องแก้ว	จะลืมพี่เสียแล้วกรรมนี้	7
ด้วยเลิสร้างห่านานเสียเต็มที	ปานนี้จะหลงบุญอายุขุนช้าง	8
ๆว่ายังมีจิตคิดคะนัง	นึกถึงเพื่อนยากที่จากบ้าง	9
พี่คิดถึงเข้าเย็นไม่เว้นวาท	รำพึงพลาถอนใจอยู่ไปมา	10

ขุนแผนรำพึงถึงวันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 28 พลายงามไฉนนางศรีมาลา : ขุนแผน
ครวญถึงนางวันทอง

โอ้พ่อร่มโพธิ์เคี้ยวของเมียแก้ว	พ่อตายแล้วเมียเห็นจะเป็นผี	11
อันจะหาน้ำใจในบุรี	เห็นสิ้นคืออยู่เพียงพ่อโพธิ์ทอง	12
แต่อยู่มาสิบห้าสิบหกปี	คำน้อยหนึ่งไม่มีให้เมียหมอง	13
เมื่อคลอคลุกหนูนหลังนั่งประคอง	เห็นเมียร้องพ่อก็รำพึงไรวอน	14

เมื่อคราวเมียเจ็บไข้ไม่กินข้าว	พอนั่งเฝ้าเคียงคอยตะบอยป้อน	1
เห็นเมียไม่หลับใหลก็ไม่นอน	ครั้นหน้าร้อนพอกัฬักระพือลม	2
นำหนาวหนาวเล่นตลอดอก	พอกอดกักให้น้องช้อนผ้าห่ม	3
ครั้นหน้าฝนฝนฝอยลงพรอยพรหม	ให้อยู่ร่มปิครอบหน้าค่างเรือน	4
อันชายใดในฝันบัดนี้	การรักเมียแล้วไม่มีเสมอเหมือน	5
ถึงรูปชั่วใจชั่วงดั่งดวงเดือน	นี้กรรมเตือนให้ตามเมียมาตาย	6

วันทองรำพันถึงขุนช้าง ขุนช้างขุนแผน ตอน 33 แต่งงานพระไวย : นางวันทองครวญถึง
ขุนช้าง

คิดคะนึ่งถึงมิตรแต่ก่อนเก่า	นิจจาเจ้าเห็นห่างร้างพิศมัย	7
ถึงสองครั้งดังแต่พรากรจากพี่ไป	ดังเกิดใจจากร้างก็ราวกัน	8

ขุนแผนรำพึงถึงวันทอง ขุนช้างขุนแผน ตอน 35 ขุนช้างถวายฎีกา : ขุนแผนเข้าหา
นางวันทอง

คิดถึงผู้คิดถึงตัวจะตกยาก	จะจำจากเปลี่ยนจิตใจคิดหวนไหว	9
คิดถึงเคยขึ้นกับหมื่นไว	ยิ่งคิดไปเพียงจะดันสิ้นชีวิต	10
นางแข็งขันกลืนโศกกำสรดไว้	จะอยู่เข้าไม่ได้ด้วยกลัวผิด	11
เพราะโทษทัณฑ์ตัวนั้นถึง ชีวิต	ต้องจำจิตจ้ำจางจะพราหายไป	12

สร้อยฟ้ารำพึงถึงพระไวย ขุนช้างขุนแผน ตอน 42 นางสร้อยฟ้าศรีมาลาลุยไฟ :
นางสร้อยฟ้าสั่งเรือน

รื้อคิดความหลังด้วยยังรัก	ส่งสารนังนางน้องเจ้าทองไผ่	13
จะลำบากยากเย็นเข็ญใจ	ต้องเดินดงพงไพรไกลกันดาร	14

ไฉนเสียงร้องให้ไปแจ้วแจ้ว	สนั่นแนวกงาน่าสงสาร	1
โอ้อวกรรมเราทำแต่ก่อนกาล	มาประหารให้กำจัดจึงพลัดพราย	2
แน้นไม้เกรงอาญาฝ่าซูลี	โชนแก้วพี่จะจากไปง่ายง่าย	3
ถึงเจ้าผิดก็ยังคิดแสนเสียดาย	โอ้อวสายสุกสงวนไม่ควรเป็น	4

พระไวยรำพึงถึงสร้อยฟ้า ขุนช้างขุนแผน ตอน 42 นางสร้อยฟ้าศรีมาลาลุยไฟ :
นางสร้อยฟ้าออกจากเมือง

โคลงนิราศนรินทร์

แถลงปางบาราตห้อง	โหยครวญ	5
เสนาะเสนห์กำสรวล	สั่งแก้ว	6
โอบองค์ผอูนอวล	वलกลโชนฐ์ อรเอย	7
ยามหนึ่งฤดูแล้งแล้ว	กลาดคล้ายชวบปี	8
+ รอยบุญเราร่วมพ้อง ^{บุรุษ}	พบกัน	9
บาปแบ่งสองห้าพัน	เท่าสร้าง	10
เพรงพราดสัคว์จำผืน	พลัดภู์ เขาฤ	11
บุญร่วมบาปจำร้าง	นุชร้างเรียมไกล	12
จำใจจากแม่เปลื้อง	ปลิดอก อรเอย	13
เชื่อว่าแก่เดี่ยวยก	แยกได้	14
สองซีกแล่งทรวงตก	แตกภาค ออกแม่	15
ภาคฟ้าไปหนึ่งไว้	แนบเนียนวลถนอม	16
ไอศรีเสาวลักษณ์ล้ำ	แลโลม โลกเอย	17
แม้ว่ามีกิ่งโพยม	ยื่น หล้า	18
แขวนขวัญชูชฎโคม	แมกแมษ ไวแม่	19
ก็คบบึงฟ้า	ฝากน้องนางเดียว	20

โฉมควรจักฝากฟ้า	ฤๅดิน ฤๅ	1
เกรงเทพไถ้ธรินทร์	ลอบกล้า	2
ฝากลมเลื่อนโฉมบิน	บนเกล้า นะแม่	3
ลมจะพาเร่ยกเข้า	ชอกเนื้อเรียมสงวน	4
ฝากอุมาสมรแม่แล	ลักษมี เล่านา	5
ทราบส่วนมฤจจักรี ฝากนาง	เกลือกใกล้	6
เรียมกิดจบจนตรี	โลกล่วง แล้วแม่	7
โฉมฝากใจแม่ได้	ยิ่งด้วยใครครอง	8
บรรจดรัดหมอนมานั่ง	เตียงสมร	9
เตียงช่วยเตือนนุชนอน	แท่นน้อง	10
ลูกโฉมแม่จักร	จากมาน มาแสด	11
มานอย่าเบิกบังห้อง	หับให้คอยหน	12
เรียมจากจักเน็นน้อง	จงเนา นะแม่	13
ศรีสวัสดิ์ก็เหอญเขาว	อย่าก่อน	14
อำนาจสัดยี่สองเรา	กินร่วม กันแม่	15
การณรงคราการร่อน	เร่งแล้วเรียมลา	16
ลงเรือเรือเลื่อนคว้าง	ขวัญสว แดแม่	17
ทรุดนั่งถอนใจปลิว	อกว่า	18
เหลียวหลังพิหวากหวี	ใจวาก	19
แลสิ่งสบหน้าหน้า	แม่หน้าเอ็นดู	20
ออกจากคลองชุกข้าม	กรรไ	21
เรือวิ่งอกว่าใจ	หวาดขว้า	22
เด็ดแต่กิ่งเด็ดใบ	บัวแบ่ง มาแม่	23
จากแต่อกใจปล้ำ	เปลี่ยนไว้ในนาง	24

บรรลุลาวาสแจ้ง
แจ้งจากจงอาราม
เวรานุเวรตาม
วานวัดแจ้งใจผู้

ค. ๒๕๖๖ วรรณกรรม

มาคลองบางกอกกลุ่ม
ถาม กอกหนองใน
แสนโรคเท่าไรไร
เจ็บรักแรมรสกล้า

วัดหงส์เหินราชร้าง
เรียนนิราเรื่อนสาย
หงส์ทรงสี่ไม้ตรัศผาย
จะสั่งสารนุชคล้อย

จากมามาแล้วคำ
บางยี่เรือราพอาจ
เรือแข่งช่วยพานาง
บางบับรับคำคล้อง

มาค่านด่าน บั ร้อง
คาหลังคาเหลวปัก
คาเรียนหลังปลัดัก
ไฟค่านดับแกไหม้

นางนองปลาน้ำไล้
ไหลเลห์ชลลอบปราย
แสนโศกสั่งสารปาง
นาสิกเรียนขับน้ำ

บางขุนเทียนถิ่นบ้าน
เทียนว่าเทียนแสงสี
เย็นยามพระสุริยลี
เทียนแม่จุกจักเข้า

เจ็บกาม 1
พระรู้ 2
คัดสวาท แลฤๅ 3
จากข้าสงวนโฉม 4

กลางใจ 5
อกข้า 6
กอกรู้ ราแม่ 7
กอกร้อยฤๅคลาย 8

รังควาย นามแฮ 9
สวาทสร้อย 10
พรหมโลก แลฤๅ 11
กลาดท้าวไปหัน 12

ลำบาง 13
พี่พร้อง 14
เมียงม่าน มานา 15
กลัววณน้ำตากล 16

เรียนพิล พลเลย 17
ปิดไว้ 18
ดวงย่าน 19
มอคม้วยฤๅมี 20

ลบบาง 21
แม่กล้า 22
จากพี่ ปลอบแม่ 23
เนตรหน้านางนอง 24

นามมี เล่น ต้าพัน 25
สว่างเหี้ย 26
ลาโลก ลงแม่ 27
ผู้หองหาใคร 28

ปานนี้มาในขันน้อย	นงพาล พี่เอย	1
เก็บเกศอุกรอมมาลัย	มาศห้อย	2
ปรุจันหนจอกทองธาร	ประทีน หาดๆ	3
นอนนั่งตามแสงถ้อย	ทุกข์พร้องความเกร	4
คิดไปใจป่วนปัม	จักคิน	5
ใจหนึ่งเกรงราชสิน	ชมคร้าม	6
ใจหนึ่งป่วนปานบิน	ปักปอด ทรวงนา	7
ใจเจ็บผินใจห้าม	ห่อนเจ้าเห็นใจ	8
มิตรใจเรียมจอกเจ้า	จักคิด ถึงๆ	9
จากแม่เจ็บเสมอจิต	พี่บ้าง	10
ฤทธิมมลายปลิด	แปลนสวาท	11
จำพี่โหยให้ร้าง	ถ้าเข้าข้าง่าย	12
ไปศึกสุดมั่งม้วย	หมายเป็น ตายเลย	13
ศูนย์ชีพไหนนุชเห็น	หากลี้	14
อรเอยลับหลังเอ็น	คูนัก นะแม่	15
โอ้อะไกลกันก็	เข็ญใช้จักสม	16
เรียมมามาแกล่ไกล	บางบอน	17
ถนัดหนึ่งบอนเสียดซอน	ซ่านไต้	18
จากมาพี่คายสขร	เสมอขึ้น เรียมเอย	19
แรมรสกามาใหม่	ตากต้องทรวงคาย	20
บทกกลกล่อมแก้ว	กับแตร	21
กรตระกองนุชแปร	ปรับเนื้อ	22
ลานโลมวิไลแดง	พระมุน ออกเอย	23
จำนรราสเกื้อ	กกแก้วกับทรวง	24
หัวกระบืออกบินทรราพร้าว	รณรงค์ แลๆ	25
ตัดกบาลกระบือดง	เด็กห้วน	26
สืบเกียรติพรพิถง	คำเล่า แลแม่	27
เสมอพี่เด็กสมรคิน	ชาดด้วยคมเวร	28

มาคลองโคกเต่าตั้ง	ใจฉงาย	1
ตัวเต่าผู้มีหมาย	โกกอ้าง	2
เจ็บอกฟ้อวนอาย	ออกปาก ไค้ๆ	3
กินคิกโกวขัวร้าง	อยู่เรนแรมเกษม	4
ทำจิ้นจิ้นจอดฉ่า	ลอยตาม ไค้ๆ	5
จิ้นช่วยจำใจความ	ข้าวร้อน	6
เยี่ยวมึงแม่มาตาม	เดือนเร่ง ราแม่	7
จนบุรีบเรียมซ้อน	เคร่าฉ่าจิ้นกอย	8
บ้านบ่อน้ำบกแห้ง	ไม่เห็น	9
บ่อนตรคงซังเป็น	เลือกได้	10
อ้าโถมแม่แบบเบญ	จลั๊กษณ์ เรียมเอย	11
มาขับอัสสุชลให้	พี่แล้วจักลา	12
นายวางใครแหวะรุ่ง	เป็นทาง	13
ปองบ่อไปปองนาง	ป่วยไซ้	14
นามขวางไขว่หนา	ในอก อีกแม่	15
ใครบ่งดูเขาได้	เท่านี้องนางถอน	16
สามสิบสองคคคัง	เวียนวง	17
คิดว่าดินหลังหลง	ทุกเลี้ยว	18
บังเจนิยน์ไฉนบง	พักตร์แม่ เห็นๆ	19
แลทะลึงลิ้มเคี้ยว	ขบค้ำงคำสลา	20
มาคลองย่านชื้อซ้ำ	พิทวง	21
ชื่อตลอดย่านเตียวตรง	รวครว	22
ใจคิกคู้ครองคง	รักแม่ นะแม่	23
ไปตลอดเลขพลั่ว	พลัดน้อมมาไกล	24
เห็นจากจากแจกก้าน	แกมระกำ	25
ฉนั้ระกำกรรมจำ	จากป้า	26
بابโคที่ไททำ	แพนเท่า ราแม่	27
จากแต่คาบนี้หน้า	พี่น้องคงถนอม	28

เรียนจากอุจจับข้าว
รินซึ่งพลจานจำ
หยิบกับกระยากำ
เห็นอุหายหอบแห่น

ปรานีอยู่อยู่เหี่ยว
เย็นแม่เยี่ยมจักเห็น
ครวญหาที่ใครเป็น
สไบที่เปลี่ยนจักบ้อง

แลใดงอนจากเดียว
สอซึ่งตาเรียนแสง
จวบจันทร์แจ่มโลกแปลง
หวนว่ามยุแม่ฝัน

ธมแซ่คิดใจหน้า *ในบท*
เดือนคำหนึ่งกลาง
พิมพ์หักตร์แม่เพ็ญปราง
ซักว่าแซ่ไซ่แย้ม

วิเวกดูเหว้าก้อง
กระว่าวเสียงนกนึล
พลิกพลอบเปล้าใจทิก
ปลูกที่อุเรียนร้อง

ไอ้ควงคาเรศค้อย
ดับคั้งดวงอ้ากลับ
ยวาลาจะลาลับ
หลับ ๆ ตื่นตรอมละห้อย

เรือมารุ่ง บรู
ตื่นแต่ตาใจฝัน
แปดยามย่ำแดเย็น
นอนนั่งลุกยืนข้าย

เต็มคำ หนึ่งเลย	1
เนื่องกัน	2
กิดแม่ กอຍแม่	3
อกข้างกายถิ่น	4
เยียบเย็น	5
แด่ห้อง	6
สอปลอบ แม่เคย	7
ปิดหน้านางโหย	8
ลับแสง	9
หัวพื้น	10
มาเปลี่ยน	11
เยียมฟ้าหาเรียน	12
นวลนาง	13
ค่ายแค้น	14
จักเปรียบ ใดเลย	15
ยิ่งขี้มอัสสร	16
คงคิก แล้วแฮ	17
บุรพร้อง	18
ถามแม่ ไหนแม่	19
เรียกเจ้าไปขาน	20
เกือบดับ	21
บุพร้อย	22
บุรพี่ แหมงเออ	23
อยู่ห้องหนหลัง	24
คืนวัน	25
กลับคล้าย	26
แทนท่อม โมงแม่	27
ยิ่งร้อนเรียนวี	28

แม่กลองกลอง บ่ได้	ยีนดั่ง	1
ร้าวแต่กรประนัง	หนึ่งค้อน	2
ทรวงพี่แต่เพียงหนึ่ง	ชิงขอบ กลองเอย	3
กลอง บ่ ซ้อนเรียงซ้อน	อกแค้นคะนึ่งโถม	4
ออกจากปากน่านาน	นองพราย	5
อรรณพพิศาลสาย	กว้างกว้าง	6
จากนางยังตนตาย	ทีหนึ่ง นะแม่	7
เพียรจักทอดตัวขวาง	ชีพไว้กลางาน	8
สรวลเสียงพระสมุทรครืน	ครวญคะนอง	9
คลื่นก็กลิ้งกลายฟอง	เพื่องพื้น	10
คาลทรวงป่วงกามกอง	กลอยสมุทร แม่เช่า	11
ออกโอษฐ์ออกโอยสะอื้น	อ่าวอ้ออลเวง	12
เรียนวอนทေးแม่แม่น	เมขลา	13
แบวเขียรเขียรรา	เร่งเจ้า	14
นางสมุทรเรียกมา	เทอญแม่ มาแม่	15
หันที่เรือเรียนเต้า	กลิ่นเต็นตากทรวง	16
บ้านแหลมเรือพี่เลี้ยว	คลองจร	17
ระลึกลมแหลมฝร	เนตรน้อง	18
เสียวทรวงพี่โอयर	อกแตก คายแม่	19
สุดสอตสายเนตรต้อง	แม่คงตากอย	20
เห็นตะบูนรอยบันต้น	คัตรอน	21
ยังแต่ตอตะบูนทอน	กึ่งกลิ้ง	22
เจียนใจพี่ชาคจร	จากสวาท มาแม่	23
ทอนทอนไมตรีหึ่ง	ทอควั้ววังเวง	24
ดูไต่ไปเท่าด้วย	ดวงพักตร์ แม่เลย	25
โถมแม่ขึ้นใจจัก	หล่อหล่ม	26
มาเดียวพี่ดักถัก	ใจจอก แม่แม่	27
เรือแล่นผายผันกัม	พักตร์ให้หาศรี	28

ดื่บดิงคั้งคค้อย	โอชหวาน วายแม่	1
อ้อยแม่เจียนผจจจจ	จอกแก้ว	2
ของเคียงซ่อมสอคพาน	รอร่วม เจ้าจุ	3
รสยั้งอำมฤตแล้ว	ระลึกลิ้นหวานเอง	4
พิศพานจามแจ่มเจ้า	เบญจรงค์ รัตน์เออย	5
โหย บ่ เห็นอนงัก	นึ่งน้อม	6
นพนิคเน่งนางผจ	จักมอบ มาจุ	7
จากรักจากรสพร้อม	ไพร่ใช้ชายเกียง	8
อยู่เรือนจักเพื่อนพร้อง	ความโกร	9
รสรักแรมกะโค	ดอกคว	10
เรียมหมองแม่พาใจ	คล้ายเทวน	11
หมองสมรุษเรียมกลัว	กล่อมเจ้าเอาใจ	12
บำราศรสสีหน้า	แหหาย	13
โหยครหนรกาย	กำใหม่	14
รัวร์วราคราวพาย	เรือเร่ง แรงแม่	15
ทันดีทุกเล่มไหล	หล่อเด่นคามผอย	16
ถึงเพชรบุเรศเข้า	ขุนพล	17
กรีทัพยกโดยสลด	มารกเค้า	18
ธงทองพิศลอมบน	โบกเรียก พลแม่	19
เรียมเรียกรสรักเรา	เร้น้องในทรง	20
ออกทัพเอาฤกษ์เรา	ปืนไฟ	21
ปืนประกายกุมไ	จีจิม	22
เพลิงรากลุ่งกลางใจ	เจียวเจ็บ อกเอย	23
ทรงพิบตรทุกปี	ปวดคัวยปืนถาม	24
ทุกตรอกเรียมตรวจหน้า	ชาคนาง เคียวแม่	25
จบจรหลาดแลทาง	หัวคัว	26
จบหญิงจ่ายของกลาง	ถนนเกลื่อน	27
เหียมธลีหาสหัว	อรข้างเคียวเดิน	28

ถึงสุรอำชร์อุ่มห้อง	เวหา หนเอย	1
คิตอรแมกเมฆมา	กลัดไว้	2
ดูเขาชรอ้าอา	ดูรเทวษ	3
เป็นชร์อุ่มฟ้าใช้	ชว่น้องนางตรอม	4
สุริยาวโยกฟ้า	ฝนเซย	5
บุปผชาติรำเพยเผย	กลั่นไกล	6
เผยหอมเลื่อนสมรเผย	หาฟี ดูแม่	7
ฉานพุดกัฬรางเพราะไม้	ปากกั้นไปมี	8
ทัพใต้ทัพตั้งป่า	เป็นเรือน	9
จากนุชมานอนเคื่อน	ต่างไถ	10
ตรอมตายแต่จักเยื่อน	กั้นยาก แลแม่	11
เรือน ฤ เห็นเห็นไม้	ป่าไม้เป็นเรือน	12
ราตรีครวญกายม้อง	ชานขาม ใจเอย	13
เกราะกระพือเพิงยาม	รุ่งเร้า	14
กระเวนกระวนกาม	กวนอก ฟีนา	15
รันระคมแคเข้า	กุ่ม้องกระแดที	16
เกณนิทรอรนุมนื้อ	แนบเรียม	17
เคาะกะโกไคเลียม	ลอคเคลัน	18
นาสาสุบรสเทียม	ปรางมาศ	19
ส่องสนุกถ้วนเหลัน	เล่ห์นฤลิ้ม	20
เคศโอรฐ์แอบโอรฐ์อ่อน	เอาใจ	21
กำอ่อนวอนอาลัย	ล่อเกล้า	22
นับเคื่อนเลื่อนปีไป	ไกลมึง นะแม่	23
เขี้ยวอยู่หนหลังเฟร้า	สวาทแล้วไกรโถม	24
ออกทัพละถันเข้า	ไพรเขี้ยว	25
ละแม่เตียวมาเตียว	ควนร้าง	26
สายดาต่อเต็มเกลียว	มากล่อม ไกลแม่	27
เวระใดเราสร้าง	ขัดให้ทันเห็น	28

ห้วยขมิ้นกิดขมิ้นเจ้า	เกยตัง	1
กวดสกนธสีทรง	ไสรจ้อง	2
เรียมจากจักโศกทรง	เสาวภาคย์ เพื่อดู	3
ขมิ้นจะวายวันทอง	แต่งเนียนางสนาน	4
อำพิวการะเกดเกลี้ยง	เกลานวล แฉ่งเอย	5
เรียมกะไคเชยชวน	ชิดเกล้า	6
อ้ออรกลิ่นเกดหวาน	หอมหื่น ภูเอย	7
กิดภิรมย์รสเกล้า	กลั่นกลั้วไกลฉม	8
ยกมามาทำขำ	แขวงปราณ	9
ปราณประหลาดลมพาน	พี่ช้อง	10
แลว่านุชพรหมาน	หมองสิ่ง ไคแม่	11
ทุกข์โรคหรือจักร้อง	รำไห่หาเรียม	12
ถึงสามร้อยยอดเงื่อม	งำทะเล	13
ทะเลจะหลากลมเห	หาดขัว	14
สามร้อยคิริเท	หีบอก เส้าฤ	15
ใจจะปล้ำสุดปล้ำ	เสน่ห็น้องหนักทรง	16
โศกแดงน้ามทั้งถ้าว	โศกง ใจฤ	17
โศกสนนือศวรองค์	อยู่เกล้า	18
พระมาดอาจจักปลง	ปลิดเทวข ราช่อ	19
สองจากพระเป็นเจ้า	ช่วยให้กินสม	20
แลระบัดลาดทั้งทอง	ทิวพฤกษ์	21
มลักเห็นหมุ่มฤก	กรุ่นคร้าม	22
หวังหาคู่แนบนิค	นุชนาฏ เรียมเอย	23
กิดเมื่อมาสมรห้าม	พี่ห้ามหวงโฉม	24
นางทรายจามเรารู้	รักขน	25
กือบุษสงวนงามตน	แต่น้อย	26
คายองคอบตายล	ยวนเนตร นางเอย	27
โฉมแม่บาคตาย้อย	อยู่พุ้นจันใจ	28

ขุนพาฬพิชัยเกล้า	พยัคฆ์	1
สารสู่สาวกชลี	แหล่งเหลน	2
ปวงสัตว์เพรียกไพรีศรี	สังวาส	3
สังเวชสมรมาวัน	พี่เว้นวายชม	4
เนื้อเบื่อนาเนกล้า	หลายพรรณ	5
ล่าแหล่งลิมเกลี้ยงวัน	แหวะเว้น	6
ไพรีพุกษ์เจียบเชียบคล้อย	โศกแม่	7
แสนสัตว์ซบเซาเรน	ช่วยร้อนเรียมตรอม	8
ลมลงโถมลาดไม้	กฤษณา	9
โอบอกนาสาหา	กลืนตอง	10
รอยอร่ามพิศตรา	ตากตรอก ลมดู	11
พากลิ่นกลอยมาซ้อง	คำไม้หอมเหมือน	12
หวนหอมการะเกดเกลี้ยง	เกล้าชม เจ้าๆ	13
อินทนิลคือแข่งคม	เนตรแต้ม	14
นมนางอับอายนม	นุชนาฏ พี่เอย	15
ปรางเปล่งเพรียกกิ่งแก้ม	อ่อนข้ากราวชม	16
จำปาจำเปรียบเนื้อ	นางสวรรค์ ภูเอย	17
ศรีสุมาลัยพรรณ	พิศแพ้	18
ซ้องนางคลี่ระส่ายสร	สลายเซ็น	19
คือนุชสนานกายแก้	เกศแก้วกันไร	20
สาวหยุดหยุดข้างช้า	หวังชัก ชวนแม่	21
รักใช้รักแรมรัก	สุครุ	22
นางแย้มจะยลพักตร์	ดูพบ พานเลย	23
ซ่อนกลิ่นกลอยซ่อนชู้	มือบัวใจฉวีล	24
ขานางพิศภาคแพ้	พิมพ์เพล่า นุชนา	25
กลกล่อมสองปลื้เยาว์	ยาครเยื้อง	26
เล็บนางเล็บนุชเภา	บอกถึง พี่ดู	27
หลงบัดเล็บนางเปลื้อง	ปลาบเนื้อเรียมขนาง	28

พะยอมตึกเขาวแม่แย้ม	ยินดี	1
สี่เสียดกือทรงสี่	เสียดกือ	2
ชิงชั้นเจกในที	เบ็งเกี้ยว กายแม่	3
หว่าก้งวอนนางก้อน	เกียดแกล้งเป็นาล	4
นกแก้วจับกั้งแก้ว นก - นก	กอดคอน	5
กลที่กอดแก้วนอน	แบบเนื่อ	6
นางกวัจนกวัจน	จับกวั ไกวแม่	7
หลงว่ากร นุชเกือ	กวัให้เรียมตาม	8
นางนวลจับแมกไม้	นางนวล	9
นวลนุชแบบเรียมควร	คู่เกล้า	10
เบญจวรรณจับวัลย์ทวน	พันโอบ ไม้แม่	11
แล้วว่าวัลย์กรแก้ว	กอดอ้อมเอววัลย์	12
โนรีสี่ปากยอม	ระยับแดง	13
นกขะมีนชมพู่แสง	เสดผ้า	14
ปนแปลกนิกนางแปลง	สไบเปลี่ยน	15
เป็นหม่มเสดสีฟ้า	ฝ้ายเข้าเคยชม	16
แขกเต้าตามคู่เต้า ส. ชู	แขกสมร มาจุ	17
ตามข่าวนุชแห่งจร	จับไม้	18
สัควาส้วาอน	วานหน้อย นกเอย	19
บอกสมรเรียมให้ให้	ช้วน้องมาแดง	20
เสนาะเสียงสู่โนกร้อง	ระงมวัน	21
สาธิกามาบัน	เหยื่อป้อน	22
นางนกระสรวลสันต์	สมเสพ	23
กือนุชแบบโอษฐ์อ่อน	แอบให้เรียมโลม	24
เรียมเมิลโมเรศเกล้า	โมรี	25
นางมยุรขวนที	ยั่วเข้า	26
เจกโถมแม่มั่งสี	เสาวภาถ์ ญเอย	27
แลนกลอนนิกเจ้า	ฟัดันโดยงู	28

ยกมาออกอ่าวน้ำ	นามนาง รมนา	1
นาง บ่ เห็นเห็นบาง	เปล่าเก๊รา	2
ฉมนางช่ไผ่ปราง	สมรฝั่ง กูเอ๋ย	3
ดินเห็นหอมฟ้าเรา	รินร่างอภิรมย์	4
นางรรมเชก่ร้าง	รรมยา	5
กล่ฟ้จากเจียนกา	เมก่ม้วย	6
ฤาหากแม่มาয়া	พิโยกหยอก เรียมฤา	7
มาแม่สำราญด้วย	พี่น้องนางรรม	8
นางสะพานสะพาดพัน	สะพานทอง	9
ฤาสะพานสุวรรณรอง	รับเจ้า	10
อ้าโถมแม่มาจลอง	พิม้หมาก นี้อา	11
รอยร่อนเหนือบัวบัว	แบบเนี่ยนพคุณ	12
นางสะพานสะพาดพัน	ทองปาง ก่อนแ่	13
รอยสะแสงพระสุราง	ร่อนกลุ้ม	14
ระลึกโถมแม่แบบบาง	บัวมาศ กูเอ๋ย	15
กวรแผ่แผ่นทองหุ้ม	ห่อไว้หวังสงวน	16
เห็นขามสาวบัวตัน	เคียงกัน	17
สาวบัวปลูกสำคัญ	กูสร้าง	18
เสมอเรียมร่วมรักขวัญ	เมืองมิ่ง แม่อา	19
สองประสิทธิ์สิทธิ์อ้าง	ปลูกไว้กลางใจ	20
ยกมาออกใหม่	ทรมาน	21
ถึงที่นามละหาน	อู่แห่ง	22
บุษเอ๋ยจักหาवार	ทาออก พี่แม่	23
อู่ก็แล้งชลแล้ง	ออกแล้งจิมาย	24
หมอนเจ้าเขาเทพไท้	สถิตสิ่ง	25
กิดูเขนยอรอิง	ร่วมร้าง	26
เขนยทองทอดกายหิง	พูนทวน ฤาแม่	27
นอนจะแนบเขนยข้าง	กูเนื้อเรียมฉนอม	28

ลองในจักจั่นแจ้ว	ใจร้าว ร้าวแม่	1
ชะนีรำไหยหาตัว	ผ่าวไล่	2
ดวงเดียวแตกแต่ตัว	คกบ่า ชัญแม่	3
จากสมรพิมาให้	แห่งห้องชะนีโหย	4
รอยกรรมมาแบ่งแก้ว	กับสกนฉี ภูเอย	5
ขวัญคู่อยู่รยาคน	ต่างร้าง	6
ไอดวงทิพย์สุมน	ทามาศ แม่เอย	7
บุญที่สมส่องสร้าง	จักสิ้นอายุยัง	8
ควีควีออกควากคว้าง	ลมลอย แลแม่	9
ถอยแต่ใจจากถอย	ทัพข้า	10
หศพิศทอดตากอย	ขวัญเนตร พี่เอย	11
เอาสไบนุชต่างหน้า	แนบเนื้อแทนนาง	12
พระลบสุริยเลี้ยว	ไศลลา โลกเอย	13
ทุกทิศประมัวมา	มืดแล้ว	14
เนตรหนึ่งว่ายนภา	เพียงเมฆ	15
เนตรหนึ่งตรวจใครแผ้ว	แต่หน้าหล้าหาสมร	16
โพธิ์สลับโพธิ์เทให้	เทพา น่อๆ	17
เอาพระโสมผของยา	สวาทผู้	18
อาราธน์พระเวยา	รักษ์เร่ง ราฟ่อ	19
เชิญช่วยนาสมรู้	รสน้องแรมนาน	20
ลับยักซ์ลับเขาวัวให้	เรียมหา แม่แสบ	21
ถูอสุรพาลพา	แหวะแว่น	22
ลับหลังพี่ลับตา	แสนโหยชั้น	23
รำลึกลับนุชเร็น	ร่วมรู้ในใจ	24
ยกมาเมืองแม่น้ำ	ใจหมอง	25
เมืองก็ศูนย์กลสอง	สวาทร้าง	26
ขวัญเมืองอยู่เมืองกรอง	ใจเถร่า พี่ๆ	27
ถูที่จากมาค้ำ	ชวนแล้วนางดิษ	28

อุ่สะเภพาณิซให้	ใบคลา	1
หูกซึ่พืพนเกตรา	เลื้อนโล	2
จากสมรแม่เสมอมา	กลางสมุทร	3
แล บ ่ เห็นตระหลังโอ	อกกว้างกลางชล	4
หนองบัวบกช้อย	ชูชวน ชื่นเอย	5
บัวต้งบัวนุชอวล	อ่อนน้า	6
กระบอกพิพพิศภาควน	กาเมถิ ภูเอย	7
ภูมเรศแรมรสกล้า	กลีบฟ้ากาไฉน	8
ผาเผยพู่ฟางน้ำ	ฝอยฝน	9
คือสุรารายโรยชล	ช่วยร้อน	10
สาครรวมสร้งสนธิ	ไกลที่ แก้วแม่	11
อ้าแม่เอยจักอ้น	อาบน้าตาแทน	12
คันถายคันฉ่องน้อย	เสนียดบาง พี่เอย	13
จากจะลิมเสยสาง	สระแก้ว	14
โศกเสยสิ่งสำอาง	อายโอ ฤแม่	15
พิกตรจะผัดผจงเกล้า	เชี่ยมแย้มแกลคอย	16
หลัดหลัดพลัดพรากแก้ว	กานดา พี่เอย	17
สัวแต่ตัวเรียมมา	ตกไร	18
ขวัญแหวนอยู่ขวัญตา	หูกเมื่อ	19
เรียมร่ำไยฟ้าไย	แก่นพร้องรำพัน	20
ลงอุ่งแก่งตุมตง	โศกา	21
แสนตุมตวงชลนา	พี่พัน	22
กลืนโศกสุคอกอา	ดูรเหวษ วายเลย	23
ขับแต่สายเนตรลัน	ดูร้อนจนเย็น	24
อุลาตืออกให้	หาไกร	25
นามจึงปรากฏใน	แก่งนี้	26
เจ็บจากที่เจ็บใจ	เจ็บยิ่ง เจ็บๆ	27
เจ็บ บ ่ ปานอุล	ลาดช่อนทรวงกรวญ	28

ส่งสัยด้วยแก่งแก้ว	ส่งสาร	1
จากสิ่งใดใคราญ	ร่นร้อง	2
แก่งเกิดวิการคาล	ตุจอก พี่ๆ	3
เรียมกัโศกาก้อง	แก่งแก้วกันแสง	4
เดินทางพลางพี่ให้	โหยหวน	5
ถึงแก่งน่านางครวญ	กรุ่นขึ้น	6
อ้าแม่จกกำสรวล	เสมอแก่ง นีๆ	7
ดูว่าโศกสมรกลัน	เหวห้านาเรียมถึง	8
ดับถึงปากร่วมน้ำ	ตะนึ่งนาง	9
ถาข่าวไปปากพราง	พี่พร้อง	10
อรมาท่าหลงทาง	จนอยู่	11
ปากร่วมวานปากร้อง	เรียกเจ้ามาจร	12
ถึงตระนาวตระหน้าข้า	ส่งสาร อรเอย	13
จรศึกโศกมานาน	เนินข้า	14
เดินคงท่งทางละหาน	หิมเวถ	15
สารสิ่งทุกหย่อนหญ้า	ย่านน้ำลานาง	16
แสนศึกแสนสาสตร์ซ้อง	แสนพัน มาแม่	17
สุดแต่เวทยากัน	สินไว้	18
ศึกทรวงพี่สุดผจญ	ใจขู่ โศกแม่	19
จักฤทธิ์ยาใจได้	ชีพด้วยนางเดียว	20
* รอยโฉมบุษเปลี่ยนปั้น	เป็นทรวง พี่ๆ	21
ดูแม่เป็นมณีดวง	เนกรด้วย	22
จับจิตพี่จึงดวง	เต็มทรวง รักแฉ่	23
ดับชีพเกิดใหม่ม้วย	แผ่นหล้า ฤาสิม	24
บวงเทพทุกเดือนฉ้า	มณฑล ทวีปเอย	25
ยกแต่สองหัตถ์ตน	ต่างเบื้อ	26
ขอกินร่วมวิมล	มาโนชญ์ เรียมนา	27
แสดงสดับโศกเหงัย	เจียบสิ้นสุดสวรค์	28

พันนครภูวนาถตั้ง	คาระวัง ไคฮา	1
พักตร์สี่แปดโสฬัง	อิน้อ	2
กฤษณนิทรเลอหลัง	นากลับ ฤาหม่อ	3
สองพิโยครำรื้อ	เทพท้าวท่าเหมิน	4
นิทานนิเทศท้าว	องค์ใด ก็ดี	5
ทุเรศแรมสมรไท	ท้าวร้าง	6
แสนทวนเท่าไรไป	ปานอก พี่เอย	7
ปวงประสพคู่ค้าง	แก่ช้านานกิน	8
กำสรวลศรีปราชญ์รื่อง	เพรงกาล ด. ทุเรศของคู่แท้ 5 มากกว่าคู่ศก	9
จากจุฬาลักษณ์ลาญ	สวาทแล้ว	10
ทวาทศมาสสาร	สามทวน ด้วิลแด	11
ยกหักกลางเกศแก้ว	กิ่งร้อนทรวงเรียม	12
ชายาเขาวงกตผู้	โฉมสรวล ค พี่เอย	13
รอนว่าอินทรพรหมสรรค์	เสกแสงรัง	14
เลือกลักษณ์ละอันบัน	เป็นรูป นุชฤา	15
มอบมิ่งสมรมาแก้ง	พี่กลืนใจตาย	16
เปรมปรางปรุงรูปฟ้า	อรवल ใจเอย	17
จูบ ฤ จางหอมหวาน	ละห้อย	18
โฉมทิพย์สุดคนธรร	จากพี่ เจียวแม่	19
ถนอมนิเภามือน้อย	จิตเจ้าจากไหน	20
แว่วแว่วเสาวณีน้อง	นางทรง เสียงฤา	21
สรวลกระซิกโสฬพะวง	ว่าเจ้า	22
กล้ายคล้ายคำเนินหงส์	หาพี่ ฤาแม่	23
อ้าไช้อรเรียมเสวรา	ซบหน้ากันแสง	24
พวงจาวเจ็ดแจ่มแก้ว	จักรพรรดิ พี่เอย	25
สมเสมอสมรรัตน์	แห่งแท้	26
จำเรียวจำเราสวัสดี	สั่งวาส	27
เล็งเลียบบินฟ้าแท้	ภพนี้ฤาหา	28

สาวสวรรค์เสฟสวัสดวัน	เทวินทร์	1
พรหมภักษัทธิพิบัติพัน	งอกง้วน	2
จักรพรรดิรวมนารินทร์	รัตนนาฏ	3
สามเสฟพิพิลาญลวัน	เลห์นองเรียมเกษม	4
จากเจ็บบึงโรคเร้า	ริงสกนธ์	5
แสบเสียดชุมขนจน	อกค้ำน	6
ยาหาประทับทน	ทานเทวษ ไค้ฎา	7
แรงรับเหลือแรงค้ำน	พีแพ่แรงโรย	8
ฤดูระด้าวร้อน	แคนไคร	9
ลามผ่าวพฤษหฺรอกใบ	หล่นแล้ง	10
ทรวงฟ้าผ่าเผาโดน	นะนาฏ เรียมเอย	11
ยังยั้งทินกรแจ้ง	จวบสิ้นศูนย์กัลป์	12
นทีสี่สมุทรม้วย	หมดสาญ	13
ติมิ้งกล่มังกรนาศผาย	ผาคส้อน	14
หยาดเหมพิรุณหาย	เหือดโลก แล้งแม่	15
แรมราศแสนร้อร้อน	ฤ เฒ่าเรียมทน	16
ฤดูเดือนเมษย้อย	หยาดเผลียง	17
ไซมสาครณิศเพียง	เพียบน้ำ	18
ชระมัวท่วทิศเอียง	อากาศ	19
อกแผ่นดินฟ้าคล้า	อุกหลุมทรวงคัลย์	20
อุทโฆษรามสุรขว้าง	ขวานจวาง	21
พรายมณีเมฆล้นาง	ล่อไหล	22
อัมพรอุทรคราง	เรียมครำ กรวญแม่	23
เสียงสุดเสียงฟ้าให้	กรุ่นคั่นครางตาย	24
ฤดูลมชระล่องเนื่อ	หนาวโค เปரியเลข	25
อกฟ้าเือกเย็นไกล	กอดเกี้ยว	26
พันผินพัสดราไป	ปานกั้ง กรแม่	27
อุณอัคคีเสื่อเสียว	ชีกนัวนางผม	28

ลมพัดก็อพิษต้อง	ตากทรวง	1
หนาวกรุมในดวง	จิตข้า	2
โถมแม่พิลลพวง	มาเผล่ ภูเอย	3
มือแม่วีเดียวล้า	ยิ่งล้ำมพาน	4
เสียงอกเทออกอ้าง	อวดองก์ อรเอย	5
เมรุชูปสมุทรดินลง	เลขแต้ม	6
อากาศจกงานผาง	จารึก พอๆ	7
โถมแม่หยาดฟ้ายับ	อยู่ร้อนๆเห็น	8
ตราบทุนกิริช	ขาดสลาย แลแม่	9
รัก บ่ หายตราบหาย	หกฟ้า	10
สุริยจันทร์ชจาย	จากโลก ไปๆ	11
ไฟแล่นอ้างสีหล้า	หอนล่างอาลัย	12
รำร่ำรำเรื่อร้าง	แรมนวล นาฏๆ	13
เสนาะสนั่นกนกรวญ	กรุ่นฟ้า	14
สารสั่งฟ้ากำสรวล	แสนเสน่ห้ นุชเอย	15
ควรแม่ไวค่างหน้า	ที่พูนภายหลัง	16

โคลงนิราศพระยาตรัง

จากมาเรือล่องน้ำ	เนตรไทร	17
เวรุวิบัติกรรมใด	ที่สร้าง	18
แรงบาปจึงจูงไกล	สมรมึง ภูเอย	19
แรงที่เคี้ยวสุดมล้าง	จากกร้อยแรงกรรม	20
ถึงวัดสามปี่มั่ง	อาไฉย	21
คิดแม่ปลื้มใจ	จักขวิ	22
นับวันจะคอยไกร	กรวญปลอบ นางนา	23
โอ้ที่ปลื้มกลับปล้า	เปลี่ยนร้อนมาเรียม	24

วัดทองทองอร่ามเพียง	ถวิลวาท	1
เรียบเรียงทุกซ่ญวาท	ละห้อย	2
หวั่นจิตรคึกแหวนสาย	สวาทิพี มาฤา	3
อ้าแม่ออกจากถ้อย	ส่งให้เรียนนา	4
เรียนมามาลูควัว	ดาวคนอง แล้วแฮ	5
เบอญเทพย่นำสารสนอง	ท้าวเจ้า	6
ควานามคนองหมอง	ดาวฤกษ์ บนนา	7
คืออยู่คอกออย่าเฝ้า	โคกร้อนรุมดวิล	8
วัดราชบุรณะเปื่อง	บุญใจร ทำนา	9
นามราชฤาธาทีใด	สืบสร้าง	10
อ้าแม่นิโหไฉน	นนะนาฏ เรียมเอย	11
เหมือนรายให้เรียนร้าง	ไปรู้วันสม	12
ดับถึงบาง ผึงย่ำ	วัชฎงัก	13
แลบเห็นผิงลง	ถิ่นถ้อง	14
อกเรียนนิราจ	จิตรจ่อ กิ่งนา	15
แลบเห็นผิงน้อง	ถูกล่ายนามบาง	16
ถึงวัดคอกไม้มั่ง	เมิลหา	17
หวดกลืนพานักครา	รวดเร้า	18
ฤาจะมีรศบุพผา	พรรณชาติ ไคเลย	19
เจกคอกมลิเจ้า	พี่ร้างกลืนขจร	20
ถึงลัดจักลัดหน้า	เรือจร	21
ลัดก็กลับเป็นดอน	ปีกไว้	22
ตรงใจที่อวรณ์	ส่งสวาทิ แม่แม่	23
เรียงก็ปัดภักตร์ให้	รำช้าลานาง	24
โลมแม่ถอครุบไว้	ในคา พี่ฤา	25
รศโชนูโบกนาสา	ทราบซ้ำ	26
ถนัดเสียงนาฏสาวนา	เสนาะโสด อยู่แม่	27
ตรงที่กายเรียนปล้ำ	ปลอบห้วงรศสมร	28

โอ้โอละพื้หม้าย	มัวเมา มิดแฮ	1
จิตรที่เฒ่าเหลือเฒ่า	โง่คนแล้ว	2
จากนางคั่งคกเขา	เมรุหลาค ลงเอย	3
สู่สจะส่อดกาแล้ว	แผ่นฟ้าดินหา	4
ส่อดโส่อกทุกกำเข้า	อคนสู ตัวเอย	5
เพียงพิกลกายดู	คั่งนี้	6
อกนางกับอกกู	เหมือนตั่ง นีๆ	7
ดูว่านุชแยมชื	ริ เหล้นกลใด	8
เจ็บเรียมสุดหอบหัว	หาบหาม แม่ฮ่า	9
ยอกซึ่งหนามเอาหนาม	แสะเสี้ยน	10
บ่งพิศม์ที่จากความ	เจ็บแม่ แต่แม่	11
ดูจะเป้งใจเพี้ยน	พิ่วครอมตาย	12
ถึงแถวแนวบ้านช่อง	นन्हรี	13
เรียมก็เมิลพฤษฏี	หมู่ไม้	14
พิศพิงพุ่มส่ดศรี	เหลืองโส่ด แม่เอย	15
เรียมก็ไ้ไ้ไ้	ช่วยไ้ใจครอม	16
สำมะโรงสำเหนียกไม้	บวกบาง	17
บอกวิโยคเขาวนาง	เนื่องน้อง	18
เห็นว่าลกระเหว้งพลาง	ลาญสวากิ แม่่นา	19
เจียบตั่งเคหาห้อง	ที่ร้างแรมเกษม	20
มาถึงนานชื้อคั่ง	จากแคง แ้วแม่	21
จากบ่นางเรียมส่ยง	ส่ยบหน้า	22
แคงเคื่อตเนตรแจกส่ยง	ส่ายเนตร นางนา	23
จากบ่ปานจากข้า	ขึ้นซ้ารศใจ	24
เรียมมาถึงท่ากั่ง	นที	25
นามชื้อบางกาวิ	หนึ่งนั้น	26
เห็นบางพรวงวาริ	แปลนเปือก ตมแฮ	27
คลองรากแปลนเกลือกกลัน	พิ่วกลบาง	28

อิงค่านกาลเคือดตัน	แกสมร	1
เมืองสมุทรปราการกร	ก่อสร้าง	2
เพลิงค่านที่สุ่มซอน	เรื่องโรจ	3
ร้อนไปปานรกร้าง	ยั้งร้านเพลิงสุ่ม	4
กิดเกียงสารศเบื่อง	บัวปราง เจ้านา	5
นอนกระชังใจกราง	กรั้นแก่น	6
นางเอยจักสระสาาง	โศกสิ่ง ใดเลย	7
บรรทุกทุกยี่เรียมแน้น	อกแล้วดูเห็น	8
เจ็บจันทกินเรศกรัน	ครวญคราง	9
สรสอดเสียบอรภางค้	เมื่อน้วย	10
ตราตรงกระหน่ำปาง	ปวดขอก ทรวงแม่	11
เจ็บไปปานเจ็บก้วย	ที่ร้อนเรียมเลย	12
พิโยคจากยศแก้ว	กามา กูเอย	13
เรียมกระสันโศกหา	แม่เว้น	14
น้ำเนตรที่ดวงดา	ตกลร่ำ วันแม่	15
ทรวงยังกาลเคือกเค้น	ตากร้อนพันแสง	16
นาพิกานูชี่เอ้ย	บอกยาม	17
ทรายรินไรยตาม	ช้องน้อย	18
ประเหลินุชบอกความ	ในย่า ยามแม่	19
ทรายตั้งสายเนตรยอก	หยาดน้ำตาเรียม	20
รุ่งแหลมฟ้าผ่าฟืน	แหลมดิน	21
สายสุชลโรยริน	นรางพราง	22
เจ็บจิตรเพื่อกนฉิน	จากสวาติ แม่แม่	23
ณัดตั้งขวานฟ้าขว้าง	ชื่อไว้ญาหาย	24
ปากน้ำดุกั้งน้ำ	เนตรเรียม แม่อา	25
เก็บกัเก็บสมรเทียม	เทียบน้ำ	26
ตากตากระห่่องเดรียม	คอยแม่ มาดู	27
ฟายสุชลปนซ้ำ	เช่นน้ำเต็มไหล	28

กันหนทอด้งด้ว	คูฉล	1
ส่ายค้งส่ายใจยล	แยบยู้	2
เรียมพรางแม่แก้วนกล	กายพี	3
เหมือนสนุนุญรู้	หยั่งรู้ใจเรียม	4
กรเข้มต้งต่อแถม	ตาลม	5
กลเนตรนุชเมียงคม	ควยค้อน	6
ดาเรียมสอด้ประสม	ส่ายเนตร นางนา	7
พิศมย้งศรเข้มย่อน	ยอกย่อนทรวงชาย	8
ส่ายแสงสุริเยศได้	นาที	9
พอประจวบอมดี	ส่งท้าย	10
นางงานจุคลดดี	เพลาชัก จ้อนา	11
ใบสับัดโบกย้าย	พีย้ายใจกระสัน	12
ตกภูกเสียงกลั่นก้าน	ครวญฟอง	13
อกพีเหียงหังพอง	พุก้า	14
ภูเอยจักกิ้นครอง	นุชเมื่อ ไคเลย	15
นับแต่วันจักข้า	โศกซ้ำกรวญหา	16
เห็นเกาะบุรพทิศทอง	ชลวี	17
เกาะชื้อสี่ซังดี	อกให้	18
แสดงเหตุยูลศรี	เสาวภาคย์ เรียมเอย	19
เกรงจักบากใจได้	อื่นแล้วข้งเรียม	20
สมมุขซิบแย้งหน้า	นวลแซ แม่ๆ	21
กิดเมื่อยามนุชแปร	ประหน้า	22
อิงองกัแอบเกลแล	เมียงมาย	23
หมายว่ามุนนางถ้า	พิด้ารับขวัญ	24
มลักเห็นเกาะไผ่เตร้า	โศกตรอม ใจเอย	25
ไผ่ผอมเรียมผอม	ไผ่เตร้า	26
งอกงายร่นเรียงจอม	ผาผาด คัดแม่	27
ริมร่นโถมนุชเข้า	ชัวเข้ายวนใจ	28

เกาะสั้มกลม่วงน้อง	นางผาน	1
จัดประจวงงาน	เรียบเป็น	2
พิศผลพีแลลาญ	ลุงสวาคิ	3
คิดซึ่งรศมิดัน	ตุจได้ขิมผล	4
ลมหงหนาวสุดไซ้	อกจวอด อกเอย	5
เรือแล่นคมหอบหวน	ห้วงน้ำ	6
อมโอบนรศก่าชวน	ชมพี	7
ลมหกระสันเสียวซ้ำ	ช่านซ้ำทรวงหนาว	8
รฤกรอุ้นอัน	ององค์ ฟ้าอา	9
โหยตระชักชิตอนงค์	เนื่องเนือ	10
ชลเลอลาลง	ลมหลาด อกเอย	11
โอ้วาอุ้นญาเสื่อ	เปรียบเนือนางเกียว	12
ถึงปราณนุชพีให้	โหยหา	13
ปราณประจักษ์ในนา	ลิกเสร้าง	14
บอกนางพิพเรียมภา	นุชพี แคว้แอ	15
เร็วแม่มามาเจ้า	ส่งน้อยนางเอย	16
มากลเขาเขตรแคว้น	ชลธี แม่ฮา	17
นามชื่อโลกเขาดี	หลอกเหลัน	18
ละลอกเพียบพรายตี	ฟองฟาก	19
โคลงซึ่งเรือเรียมเต้	ตราบเท้าอึ้งกัก	20
ทยานใจใจได้	เหมือนใจ ภูเอย	21
แลจบที่เทินไสล	เดือนดำ	22
สอคนตรหัดนาใน	ภักตร์แม่ วายเอย	23
แลบแทนนุชคำ	คั้งแก้ทรวงขนาง	24
ร่ำฝากทุกย่านน้ำ	แนวสินธุ์	25
อาจรเมียลทุกขนิ	ซึ่งร้อน	26
แรมนางสู่รางค้อนทร์	สามโลกย์ แรมฤ	27
รอยนิรารศซ้อน	พีไ้วเดียวโถม	28

ถึงสามร้อยยอดไอ้	อาวรณ์	1
สุดสิ่งสุดโศกสมร	สุดเฟร้า	2
สุดยอดยี่งสิงขร	สูงสุด นางเอย	3
สุดยอดรักรักเจ้า	ยิ่งร้อยพันทวี	4
เห็นเขามองไล่หวิว	หวาดทรวง	5
ไอ้แม่โถมงามพวง	ภูฟ้า	6
เขามองไล่แลดวง	ภักตร์แผ่น ศาแม่	7
เหมือนผีเมืมดวงหน้า	นุบเว้เวียนหนี	8
เมืองใหม่ไร่ดินร้าง	แรมคน	9
เริ่มก็แรมนุชทน	เทวดาเฟร้า	10
ฤาอยุธยาจมน	จำอยู่	11
เพียงฟ้าบาราศเกล้า	กลาสน้องมาไกล	12
เค็กรวาทเขาเขตรชน	สินธุ	13
วาฬช่วยบอกว่ากู	กับน้อง	14
แม่ขวัญก็พิงกูด	กันยาก แล้วแฮ	15
วาฬรับคำร้อง	ร่ำให้กังวาฬ	16
อำนาจความสัจตั้ง	ต่อสมร ภูเอย	17
ทรวงทุเรศไฟฟอน	ฟาดฟุ้ง	18
อรรณพเทพยสาคร	ควรแม่ ราแม่	19
วักซึ่งชลธารทั้ง	ทำน้ามาทรวง	20
ละลิมรสเกล้าเกล้า	โกษา	21
กอบแต่ชลพิศพา	ทาบท้อง	22
ปู้นอนกระยาอา	ดูริม ภูเอย	23
เหียนระคายเคืองช่อง	ปิดหน้ากันแสง	24
ประจิงอรรถก้อม	ดูเคียว เจ้าบา	25
หลงสะเทินพิศเหลียว	เหลือบเกร้า	26
ระหวยระทดเสียว	สายสวาคี ครัวญแม่	27
เฉวียงซึ่งกรกำเก้า	ถอดหน้าเกียงขนง	28

แสงเทียนสายส่งส่อง	แสงเดือน	1
กาลกระเวนใจเหมือน	จักบ้า	2
คิดภักตร์บ่วายเดือน	ดวงหวิบ รักแม่	3
ละพี่เมาน้ำหน้า	คำเข้ากินยาม	4
สาครครวญร้องหวน	หวากทรง แม่ฮา	5
เรียมรำสืบสารสรวง	สอบไซ้	6
เสนอโศกพี่จาดวง	มาโนศ เรียมเจย	7
มาแม่ฮาใจให้	พี่น้องยาใจ	8
เทรววงกลับเกลือกกลิ้ง	มองหน หาแม่	9
อุอรินทรยล	ยอชู้	10
อาทวนาฏจากตน	พราภพี่ เอาแม่	11
เคียงชีสามาสู้	โศกคั่นเคียวสยร	12
ลมพานาเวศหว่าย	ถับถึง	13
เขาชื่อนางรำพึง	อญน	14
อามแม่จักคำนึง	นิกเลห์ เขาอุ	15
เรียมก็รำพึงอื่น	อกซ้ำเจกเขา	16
มลักเห็นเกาะหลูเส้า	แสนคล้อย อกเอย	17
ภูคังกนเจาะพัน	เจาะรุ่ง	18
เจกวันเมื่อจากขวัญ	เนตรนาฏ เรียมนา	19
เจ็บตลอดทรวงสอด้ง	ดุกพันเกาะสม	20
มานวัง ฟังเลห์ขอม	แดงกล ชาคนา	21
เห็นผิงสายสินธุ์ชล	เนตรชั้น	22
วังเวงวิเวกน	ทุกขเวท ราแม่	23
คิดกนังนางกน	มานให้กรวญหา	24
อุเขนยทวยเทพยท้าว	องคไค นาพ่อ	25
มาสถิตยส์ถานใน	ที่นี้	26
พระเอยนุชเจียรไกล	จากสวาคิ ภูเอย	27
เชิญนิมจิตรชี	ช่องให้กินสม	28

เกาะเวียงวังราชนี้	เยียงจน	1
แลบยลวังยล	หนึ่งน้อย	2
ฤาวังราชวิมล	ในที่ นีน้า	3
กลที่แกลงแม่ร้อย	ซึ่งเจ้าแกลงเรียม	4
ถึงแหลมไทรย้อยย่ำ	อึ้งงัก	5
ฤาพระไทรฤทธิดงค์	เอกนี้	6
กุมโถมอิรุทธทรง	ส่มเสพย์ ท่านฤา	7
เชิญช่วยพาเราลี้	ลาถ้องนางนอน	8
เห็นหอมรมฝั่งไม้	ในส่วน นีน้า	9
หวลว่ากลกลั่นนวล	แน่น้อง	10
กาหลงพี่หลงหวล	หาสวาคี แม่แม่	11
ลืมนละเลงหลงร้อง	เรียกให้หาสมร	12
มาลูดีมาลูตัว	คลทรวง	13
อวลกลั่นคันธปวงดวง	คอกไม้	14
โถมหอมแม่หอมหวง	เหศวาคี พี่น้า	15
มาลูดีทรวงไว	เฟื่องฟุ้งแทนนาง	16
นิลบุลนิลเนตรน้อง	นิลพราย	17
นพมณีนิลอาย	เนตรน้อง	18
เห็นนิลบุบผาชาย	นีกเนตร นางนา	19
บุชจะส่ายเนตรต้อง	กอบต้องชายใด	20
ซ่อนซู้ซ่อนกลั่นขึ้น	นามไกร ไม้เอย	21
รักพี่รักส่ายใจ	ยิ่งรู้	22
อ้าโถมแม่กลใด	ฤาทราบ กลเลข	23
เกรงคั่งจอกไม่รู้	ชื่อแท้เรียมแทนง	24
กางเขนนางนกตัว	ไคนา	25
จับไศกส่งสารา	ข้าวขึ้น	26
ดูหรุ่นชวาจา	สารสั่ง นกฤา	27
นกกบคอบคำนัน	นั่งแล้วลาเรียม	28

นกแก้วรักแก้วเช่น	เรียมรัก	1
โฉมแม่คือแก้วจก	บุษ	2
เบญจวรรณตั้งวันชัก	ชวนชื่น	3
แก้วพี่เอยจก	สับแล้วแลสมร	4
สุริยาลาโลกย์เรา	รดทรง	5
เมินพิมานเลอลง	ลวงแล้ว	6
อกเรียมตระถึงหลง	หาสวาคี แม่นา	7
ดูเหว่าขึ้นเสียงแจ้ว	ว่าเจ้าสั่งสาร	8
เหือบเห็นสุริเยศส่อง	สบฉาย แสงนา	9
ฤสุริยบังกาย	แม่ไว้	10
ฉายโฉมอุพายาย	ลีลาศ มาๆ	11
ร้องเรียกนุบใจใจ	แม่เร้นเรียมโย	12
ชะนีโกนกก้อง	ภาคดง	13
หุยวิเวกเสียงหลง	ละห้อย	14
ยามเย็นพี่เองค	อกเปลี่ยว เปล่านา	15
มาแม่เพื่อนเรียมน้อย	หนึ่งแล้วจึงไป	16
ประหวัดประเวศน้อง	ในสน หยาแม่	17
เกยแนบภาชนะชล	จอกจิม	18
ยามกินพี่เคยหน	หาอร เจ้านา	19
จับแต่รศแล้วลิ้ม	ลวงแก่นเคื่องทรง	20
บุญใดเรียมนุชสร้าง	มานำ สมๆ	21
บาปสิ่งใดทนอจ่า	จากเจ้า	22
ผายพี่ไปเคื่องกำ	ใดแม่ หนึ่งเลข	23
อกพี่ร้อนผ่าวเผ้า	กริ่งน้องเคื่องเรียม	24
ปางโฉมราเมณ้าว	ศรทรง	25
แผลงราพวายปีพ้อง	แหลกหลู	26
เสร็จศึกสีกาดง	กินบาท พระนา	27
ศึกที่ทรงเรียมสู้	รบแพ้ๆถอย	28

หนังสือกรทเริ่มร้าง	แรมสมร	1
โฉมนาฏเมรีจร	จากห้อง	2
ยังเขตรฝั่งสาคร	คงภักตร นางแม่	3
กวรอนงคณฉนวน	นึ่งให้กรวญหา	4
สี่กรรอนยุทธสัน	รกรินทร์	5
เสด็จเสด็จบรรทมสินธุ์	สมุทน์	6
ลักษมีอรรคยุพิน	โดยเสด็จ พระนา	7
รอยว่านุชแก่งกลั่น	กลับให้ชายเชิญ	8
ปางหลานกฤษณเจ้า	จากองค์	9
ศรีอุษาเยาวอนงค	แน่นน้อย	10
พลันถิ่นสู่สมทรง	ยุพราป แม่แม่	11
เรียมจะพลันสมสร้อย	เสพยเจ้าปางโต	12
กรีปราชณิราดท้าว	จุลาลักษณ์	13
รำเร่องรำรักทุก	น่านกว้าง	14
ทวาทศมาตศักดิ์	สามปราช รังแฮ	15
ยังไปป่านเรียมร้าง	รำให้หาสมร	16
เออองก้อมเรศท้าว	จิตรภักตร พ่อฮา	17
โฉมแม่ยังเขาวนักร	ใหญ่หน้า	18
เขี้ยวองค์ราที่ไตรจักร	จกเส้นห์ นางพ่อ	19
ฝากแม่ใส่หีบฟ้า	ซ่อนไว้ทวีปพรหม	20
นุชเอยแต่พี่ร้อง	กรวญนึ่ง ถึงแม่	21
แน่นว่าเหวบ่อปึง	หุบแห่ง	22
รุมรับสูลพิง	เพ็ญเพียบ แล้วแฮ	23
สายพรมโลกย์แล้ง	ไปแล้วเทวศเรียม	24
อสุรินทรมานุกัน	เคียงสุวรรณ์ แม่ฮา	25
เวหาถ่อาดูรดูร	มีดคลุ้ม	26
ทีศานุทิศปุน	ปวงเมฆ มัวแม่	27
มัวมีดแสนทุกขหุ้ม	ที่ไว้ปองเสมอ	28

เจ็บจากเจ็บเนื้อเจ็บ	มุมน ฝัน	1
คู่จะยาเยียวจน	จวบรู้	2
หยิบยาจกยาคน	ตอบเจ็บ ได้เลย	3
เว้นแต่ยาใจผู้	ขึ้นเนื้อเรียมหาย	4
รำพรรณรำอาจอ้าง	ออกวงศ์ อร่อย	5
เข้าระคนทรงลง	รำไว้	6
สารสมุทรสมรณ	คำพี่ แทนแม่	7
ยามเมื่อนอนจักได้	กล่อมเข้าแทนนาง	8

บทละครนอก

ไกรทอง

คิดถึงวิมาลาถึงอวารณ	ทุกซักรัณรำไรไปมา	9
ให้ผลุดกลูกผลุดนั่งคลั่งเคลิ้มจิต	สำคัญคิดว่าอยู่ในภูหา	10
งวยงงหลงเรียกวิมาลา	ขึ้นมาหนึ่งด้วยพี่ชาย	11
สัพพอกหยอกหยุดคลุ้มหมอนข้าง	นึกว่านางพลางพลอดกอดกาย	12
ประคองขึ้นอุ้มแอบเป็นแอบกาย	แย้มยิ้มพริ้มพรายสบายใจ	13
นั่งพิณพิศพิศดูรู้ว่าหมอน	ก็กลับกลิ้งนั่งนอนดอนใจใหญ่	14

ไกรทองรำพึงถึงวิมาลา ไกรทอง ตอน 2 ไกรทองตามนางวิมาลากลับไปถ้ำ

ไชยเชษฐ

ความรักหักห้ามไม่ไหว	แสนเสียดายไม่กลั่นน้ำตาได้	15
นี่เห็นว่าเวรกรรมได้ทำไว้	จึงเกิดเชยเป็นไปถึงเพียงนี้	16

เสียทีเพียรพากล่ำปากกาย	ปิ่นจะตายเพราะมึงมารศรี	1
ได้สมสองครองกันพอครบปี	จะมาจากอกพี่ไปทิ้งรัก	2

ไผ่เชษฐารำไปถึงสุวิญญา ไผ่เชษฐ์ ตอน 1 นางสุวิญญาถูกขี้ใบไล่

คิดกะนึ่งถึงโฉมสุวิญญา	ให้มีความเมตตาอาลัยนัก	3
แต่เจ้าพลัดพรากจากบุรี	ที่นี้วิตกเพียงอกหัก	4
จากเมียเสียหังพระลูกรัก	ทรงศักดิ์รัฐจวนกรวยคราง	5

ไผ่เชษฐารำไปถึงสุวิญญา ไผ่เชษฐ์ ตอน 2 พระไผ่เชษฐ์ตามนางสุวิญญา

พระเสด็จเข้าไปในไพรพฤกษ์	กะนึ่งนึกถึงเจ้ายอดเสนาหา	6
พลาญปมรุกขชาติคาบกา	บ้างทรงผลศภาอรศรี	7
หอมหวานอวลอบมารวยริน	กลัวกลิ่นเหมือนกลิ่นดวงสมร	8
พระผันแปรแลเห็นพิปากร	บ้างบินร่อนเรียกคู่บ้างจับลอย	9
เบญจวรรณจับวัลย์พันอุโลก	ดิววันวิโยคที่ไถกสร้อย	10
กระดิ่งจับไม้กระดิ่งลอย	เหมือนขี้ใบไล่สาวน้อยให้กลาถแล้ว	11
นกหว้าจับไม้ขานางนอน	เหมือนน้องวอนว่าพี่อยู่แจ้วแจ้ว	12
นกกระแตเห็นได้กับน้องแมว	เหมือนน้องกลัวได้เต้าตางวีอาร์	13
เป็นพลาญบางกะนึ่งถึงเมียรัก	พระทรงศักดิ์เสด็จร่ายละหอยหา	14
ไผ่เลศหนูไม้สกุณา	รีบเร่งอาปางจรัส	15

ไผ่เชษฐารำไปถึงสุวิญญา ไผ่เชษฐ์ ตอน 2 พระไผ่เชษฐ์ตามนางสุวิญญา

พระแน่นนอนทอดทอนใจใหญ่	คิดใคร่กรวยไปอุทัยหาย	16
กูขี้ใบเมียเสียรู้โอแสนร้าย	มันอุบายพูดหื้อล่อลวง	17
พอจุกจิกคิดกลับสืขับแล้ว	ตั้งดวงแก้วตกลงไปเลหลวง	18
น้อยใจเจ็บขี้ใบระกำทรง	มันแก้งัดเค็ดเอาดวงชีวิตไป	19

แต่จากมึงเมียขวัญวันนี้	ตัวจะมีความสุขก็หาไม่	1
เจ้าก็คิดถึงพี่บ้างหรืออย่างไร	หรือจะแค้นเคืองใจไม่ไยดี	2

ไผ่เชษฐ์รำพึงถึงสุวิญชา ไผ่เชษฐ์ ตอน 2 พระไผ่เชษฐ์ตามนางสุวิญชา

โอ้อ่านิจจาเจ้าประจัญ	ยังการุญรักเมียอยู่หนักหนา	3
อุตสาห์สู้พยายามตามมา	ทนทุกข์เวทนาถึงเพียงนี้	4
พระบิดากริ้วโกรธกาตโทษทัณฑ์	พ่อไม่กลัวชีวิตจะเป็นผี	5
เมื่อกลับมาก็น่าปราณี	กร็นคิดไปอีกทีก็สาใจ	6

สุวิญชารำพึงถึงไผ่เชษฐ์ ไผ่เชษฐ์ ตอน 3 พระไผ่เชษฐ์เข้าเฝ้าท้าวสิงหล

เพลงขาวนรินทร์อิน

โฉมสุคนธ์ธารทิพย์ประทีนหอม		7
อุสาวสุรางค์แรมฟ้ามาแปลงปลอม	อุนางจอมไกรลาสจำแลงลง	8
มาโฉมโลกให้พี่เลี้ยงลานสวาท	ประหลาดบาดตาแลตะลึงหลง	9
ควรแต่สุวรรณวาคให้ข่มทรง	เกลือกจะคงจรจากพินานจันทร์	10
พี่หมายน้องดูลองปาริชาติ	มณฑาไทเทวราชในสวนสวรรค์	11
หากนิเวศน์สุราลัยสืโลกัน	จะไผ่ฝันดอกฟ้าสู่มาลัย	12
แสนรักหักให้แสนวิตก	สุดอกที่จะเอื้อมอาจหาญ	13
กัวยเกรงเคยศึกคาวจกรม้หวาน	เพื่อมณานทิพย์สถิตถึงเทวรินทร์	14
แต่ไฟจิตที่เป็นจอมสุธาภ	หวังประสมมณฑาทองปองฉวีล	15
กนแต่ราญรณรงกัวยองค้ออินทร์	อมรินทร์ยังไม่อัปารารอน	16
ถ้าพี่มีเคยได้กัวยไฟจิต	ถึงสิ้นฤทธิไม่สิ้นรักแรงสมร	17
จะดับจิตลงด้วยจักร์กำจายจร	สักพันท่อนฟ้าไม่ถอยซึ่งหทัย	18

แนนนารีนีคูกริมย์รัก	จะสมถักคี่สิบสุขไม่รู้สุข	1
อันสตรืออยู่เคียวเปลี่ยวอาตุร	ฤจะกลุยศเพียงภิญญเอย	2

เพลงยาวพระยากริ่ง

แสนทุกข์สุดทุกข์ครั้งนี้เอย

ไม่ห่างหายคลายเทวสักรวันเลย	ฤมาเปรยแปรได้ไม่อาลัย	3
ไม่เล้งหลังเลยเมื่อครั้งจะเริ่มรัก	ก็ประจักษ์อยู่ในจิตแล้วคิดไฉน	4
เพราะจำจิตคอกจึงจะบำราศไกล	เป็นไรจึงไม่กินคิดเมื่อกราวกรอง	5
นิจจามิตรซึ่งมาคิดสละได้	ฤหน้าใจด้วยว่าชาตอาลัยสนอง	6
อันความรักก็ประจักษ์ว่าใจปอง	กวรฤน่องแกลังมาหน้าฤทัยกัน	7
เมื่อแรกรักฤจะรักไม่จากได้	นี่เพราะไกลฤจึงเร่งเสน่หั้น	8
เสียตายจิตจุกคิดไม่เว้นวัน	มีแต่ฝันหน้าไม้คริตรอง	9
โงนใจจึงใจไม่คิดบ้าง	ฤาใจจางว่าไม่ควรประคองถนอม	10
เห็นคำสักรักกลัวพักตร์จะพลอยมอบ	อย่าอาวหาความเลขนะเจ้าไม่เข้าการ	11
ไฉ่แต่จะนานไม่มีขึ้น	ทิวาคินแต่จะทอฤทัยถวน	12
จึงสอนใจว่าใจเอยอย่าอาวรณ์	จงฝันผ่อนฝันพักตร์อย่าวนำพา	13
แนนฟังคำแล้วอย่ารำรำพันรัก	จงเจียมศักดิ์เกิดที่นัยวาสนา	14
ถ้าหมายมั่นเห็นจะพลันชีวาตา	ดูลูวาก็ยังให้ฤทัยกะนึ่ง	15
เมื่อเขาขึ้นได้อันไม่กินหลัง	ใจนี้ยังแต่ฝ้าครีกรำลึกถึง	16
แสนรักแสนหนักอาลัยตะลึง	แสนรำพึงเพิ่มเพทนนาน	17
อันทุกข์ทั้งครีภพจบสกล	ก็ไม่เท่าที่พิพทสวาทหวาม	18
ไม่ว่างวายคลายเทวสักรักยาม	คังศรรามข้าทรวงสักแสนที่	19
ถึงต้องคิดป้ทรวงคณารายณราฤทธิ	ไม่เจ็บจิตเท่าเจ้าเจื่อนอารมณ์นี้	20
แสนทูลทนเทวไม่วายทวิ	คังมณิซอกข้าเหลี่ยมระทม	21
แต่พูดเล่นเป็นประหนึ่งจะไม่รู้	กรันนึ่งดูฟังไปก็เห็นสม	22
		23

เราขามิตรหวังจิตไว้คอยชม	ยิ่งระทมทรวงร้าวอุระพา	1
เห็นสุดคติสุดฤทธิด้วยสุดรัก	สุดคนที่จะเสี่ยงวาสนา	2
สุดร้อนสุดนิรันดร์เจตนา	ถึงแผ่นดินท่ามกลางชล	3
คะนึ่งน้องตั้งปองปทุมเมศ	ในขอบเขตมัจฉินท์สระสนาน	4
แสนลำบากยากที่พันทรมาน	เพราะไม่หาญที่จะหักมาชมชู	5
เขยสร้อยเสาวคนธ์โกมลมาศ	เมื่อลมลาดเพราะลอบเลียบอยู่	6
แต่ไกลไกลก็จะลักแลดู	แมลงภูร่อนร้องแต่เวียนซ้าย	7
ถ้าเพาะไค้เหมือนเหรัญคัยักษ์	เห็นจะหักไค้สะดวงโดยง่าย	8
นี้สุดเอื้อมที่จะเอื้อมอาจกราย	ปี่มจะวายชีพเพราะฉวิลมัว	9
เชิฐรักอารมณ์ภริมย์รัก	เชิฐสมักรหมายขวัญน้อมขวัญ	10
เชิฐสมานการโดยกระบวนบรรพ	วานอย่าผันหาเจียรังเกียจกาย	11
เชิฐเขื่อนเกิดอย่าถือประยูรยศ	เชิฐประชิดมุ่งมากให้เหมือนหมาย	12
ขอเชิฐน้องสร้อยเส้นให้สาวทชาย	กว่าจะวายทำลายชีพปลดปลง	13
อย่าล้อเล่นเช่นมณีเมขลา	ให้อสุรารามสุรพะวงหลง	14
หลงไล่ไปด้วยใจจวนจงก	พิทวงหวังคู่ประคองเคียง	15
ซึ่งใจที่ไม่เจียมใจสงวน		16
ซึ่งหน้าทีหน้ามาหมองนวล	เออก็ควรฤมาวิธีให้เร่งตรอม	17
ไม่เจียมตนเลยว่าตนนี้ต่ำศักดิ์	มารรักที่ไม่ควรประคองถนอม	18
หมายใจอยู่ว่าใจอยู่ในจอม	มีแต่หม่อมหน้าม้อยให้อัประมาณ	19
ไม่รู้ฤว่าประยูรวิหกหงส์	ฉวิลลงโฉมพัศน์ที่สถาน	20
ไม่ร่วมชาติจากาตระกุลกาฬ	โอ้ประมาณเหมือนอกจรรกา	21
ต่ำศักดิ์ฤมารักวงที่เทเวศร์	ให้ผิดเพศคุณาหงันอัสสุหยา	22
เหมือนนิเหนาเสาวภาคย์กับบุษบา	เออสาสึที่ใจไม่เจียมใจ	23
ไม่เจียมตนฤว่าตนเป็นหิ้งห้อย	มาหิวรอยตามแสงพระสุริย์ฉาน	24
ท่านเหมือนพลอยเพชรรัตนีฉเวลา	ตัวนี้ปานปูนปักฤควรปอง	25
มาหมายแก้วจอมจุลจักรพรรดิ	ให้เลื่อมสวัสดีรัศมีมณีนม	26

เป็นน้อยใจด้วยว่าใจไม่ตรึงตรอง	ใจที่จ้องหงองห้ามยิ่งพยายามใจ	1
คนกระต่ายถามหาหมายจิตจง	มางวองงอยู่ด้วยแสงศศิไซ	2
เมื่อจันทร์แจ่มแต้มตัวกระต่ายใน	วงเป็นไรกระต่ายไม่หมายชม	3
ไหนใจจึงจะไม่เห็นด้วย	ใจจะม้วยเสียแล้วฤๅเพราะมุ่งหมาย	4
เอ็นดูใจเดือดอย่าให้ใจสละอาย	เอ็นดูกายเดือดที่เอื้อมจนสุดมือ	5
แต่ห้ามห้ามก็ไม่ห่าง ถวิลเหือด	จนผิวเผือดผอมแล้วไม่เห็นฤๅ	6
จะตายโยที่มีให้คำคนฤๅ	จะรื้อรักเดือดอย่ารักให้เหนื่อยนาน	7
หาดีไม่ไหนเล่าเขาว่ารัก	พิสมัยหนักก็มักได้หมายสมาน	8
ย่อมทนทุกข์อยู่ทุกทีวาวาร	แสนรำคาญเคียงคิดไม่ขาดตรอม	9
จะยืนเกินคำเนิ่นนงนอนที่ไหน	ก็ตั้งใจแต่จะคืนถวิลหวน	10
จนสิ้นเพียรภาวนาพยายาม	จนลืมหวนเวียนรายการตน	11
ยามกินลืมหวนอาหารรส	ลืมหวนคณับกินวันจวน	12
แต่เนิ่นนงกลับเกลือกสกัน	ไม่หลับจนจวนท่มสักรินวัน	13
นี้แหละใจจะไม่ฟังใจเจียร	รื้อรักอยู่ไม่รักชื่อว่าสญ	14
จงรักกายเดือดอย่าหมาย	จิ... ปลกประยูรวงศ์	15
แมนเรื่องฤทธิเหมือนวิยาจร		16
พันหัดจะประปีสำลือรอง		17
แสนสงวนมิให้ต้องละอองลม		18
วัดตาเวียนวงจะประทับ		19
จะแนบไว้ในอุราทุกนาที่	อันราทมิให้ปนระคนพาล	20
นี้สุดยอดที่จะปากอารมณ์ถวิล	ทั้งเค้นคินแล้วก็ขลาดไม่อาจหาญ	21
ตั้งแต่ทนทเวษย้าระกำนาน	ก็นับวาวายปีพนินราทวา	22
เบญสนองในคลองแสนหิมาตร	กำนิงคิกอยู่ในฤทัยสงวน	23
ถ้ารับรักแล้วอย่ารักให้เรรวน	วานอย่าม้วนสวาทไว้ให้เนิ่นนาน	24
เบญรุ่มอารมณ์ภริมย์รัก	ให้สมกักก็สมสวาทในมาศฐาน	25
อย่าแหงนรักเลยว่ารักจะพลันราน	สดับสวารแล้วอย่ากิดระแวงแกล้ง	26

รามเกียรติ์

ไออินิจจาสีดาเอ๋ย	โฉนเลยมาม้วยสังขาร	1
เสียแรงที่พยายามตามมา	จนถึง ผังมหาสาคร	2
หมายจะฆ่าโคตรวงศ์พงศ์ยักษ์	เพราะกลัวความรักความเสียตายเป็นสมร	3
ยังมีพันทำการราญรอน	มาม้วยมรณานำอาลัย	4

พระรามรำพันถึงสีดา รามเกียรติ์ เล่ม 1 นางลอย

ใจจิตที่เพียงขาด	พระเยาวราชมาบรรณา	5
ไอไออนุภา	อนาถนักประจักษ์ใจ	6
พระลักษมณ์เล็งลานเทวษ	พระชลเนตรเชอหลังไหล	7
โศกสองภวไฉน	พระหฤทัยเธอพันเพื่อน	8
พระน้องเอยเสียคายนัก	พระวรพักตร์ตั้งดวงเดือน	9
หาไหนจะได้เหมือน	ไม่มีแล้วในโลกลี	10
นาคแมนจะหากวาง	วิเชียรฉวางเท่ากิริ	11
หาดวงพระสุริย์ศรี	ก็จะไต่จุกังใจ	12
จะหาโฉมให้เหมือนบุษ	จนสุดฟ้าสู่ราลัย	13
ตายแล้วและเกิดใหม่	ไม่ได้เหมือนเจ้าณฤมล	14

พระรามรำพันถึงสีดา คำพากย์รามเกียรติ์ ภาพนางลอย

พระน้องเอยแต่จากเจ้า	ทุกค่ำเข้าและยามเย็น	15
ยามเสวยที่เคยเห็น	ไม่เห็นเจ้าเราเฝ้าภา	16
จะประมวลเทวษไว้	พระชลนัยน์ที่โหยหา	17
กินฟ้าและยมนา	ไม่เท่าเทียมที่เรียมครอม	18
ทุกข์ทับเหือดหาย	พระวรกายก็ชุ่มผอม	19
ทุกข์เท่าที่ฝัตรอม	แต่ก่อนเก่าบ่เท่ากัน	20

อันทุกษีศรีครั้งนี้	เป็นสฤคที่จจะร่ำพัน	1
พางเพียงจะอาสัญ	พระชนมชีพปี้วา	2

พระรามาพันถึงสิดา คำพากย์รามเกียรติ์ ภาพนางลอย

พระคุณเอ๋ยแต่เมียพาง	นิราสร้างพระองค์ไป	3
ตั้งแต่จะโหยไห้	ไม่วายเว้นแต่สักรวัน	4
หวังจะฟังคดีข่าว	ทุกคำเข้ากันแสงสัลย	5
คอยองค์พระทรงธรรม	จะตามมาถึงเมืองมาร	6

สิดารำพันถึงพระราม คำพากย์รามเกียรติ์ ภาพเอรารวัน

เพราะรักเมียสู่เสียกาย	กับน้องชายผู้ส่ายสมร	7
ดมทางในสาคร	มาต่อต้านสงครามชั้น	8

สิดารำพันถึงพระราม คำพากย์รามเกียรติ์ ภาพเอรารวัน

สิ้นบุญพระคุณแล้ว	เมียแก้วจะอยู่ไย	9
เสวยสวรรค์ไปนโค	จะตามเสด็จพระภูบาล	10
สนองคุณพระราม	กว่าจะสิ้นอวสาน	11
ความสัดยเป็นประธาน	จะสืบสร้างพระบารมี	12

สิดารำพันถึงพระราม คำพากย์รามเกียรติ์ ภาพเอรารวัน

อิเหนา

โอ้ว่าเจ้าดวงยิหวา	ปานนี้จะกรำครวญหวนหา	1
ใครจะปลอมโถมงามสามสุดา	แต่พอพาใจเศร้าบ้านเทากลาย	2
ส่งสารน้ำคำที่พร่ำสั่ง	คิดถึงความหลังแล้วใจหาย	3
ครวญพลาททางกำสรดระทดกาย	แล้วคิดอาวพวกพลงนตรี	4
จึงชักม่านทองทั้งสี่ทิศ	ดังจะปิดบังแสงสุริยศรี	5
ลมหวนอวลกลิ่นสุมาลี	เหมือนกลิ่นผ้ายาหยีซึ่งเปลี่ยนมา	6
แว่วเสียงสำเนียงบุหร่งร้อง	ว่าเสียงสามนัมน้องเสนหา	7
พระแยมเยิ้มม่านทองหัตถ์นา	เห็นแต่ป่าพุ่มไม้ใบบัง	8
เอนองค์ลงอิงพิงเขนย	กรเกลย่ำยักตรอวิลหวัง	9
รศกรร้อนรนพันกำลัง	กลไยไพลหลังลงพรั่งพราย	10

อิเหนารำพึงถึงสามนาง อิเหนา เล่ม 10 อิเหนายกจากเมืองหมันหยา

ว่าพลาททางชมคณานก	โสนผกจับไม้อิงมี	11
เบญจวรรณจันวัดศาลี	เหมือนวันที่ไกลสามสุดามา	12
นางนวลจับนางนวลนอน	เหมือนที่แนบนวลสมรจินตะหรา	13
จากะพรากจับจากจันรรจา	เหมือนจากนางสการะวาตี	14
แขกเต้าจับเต้าร้างร้อง	เหมือนร้างห้องมาหยาภิรมย์	15
นกแก้วจับแก้วพาที	เหมือนแก้วพิ้งสามสิ่งความมา	16
ตระเวนไพรร้อนร้องตระเวนไพร	เหมือนเวรใดให้ราศเสนหา	17
เต้าโหมงจับโหมงอยู่เอกา	เหมือนพินับโหมงมาเมื่อไกลนาง	18
คับแฉงจับแฉงสั่นไฉยเดียว	เหมือนเปลวเปลี่ยวคับใจในไพรกว้าง	19
ชมวิหคณกไม้ไปตามทาง	คณิงนางพลาทริบโยธี	20

อิเหนารำพึงถึงสามนาง อิเหนา เล่ม 10 อิเหนายกจากเมืองหมันหยา

ชีวมโกสุมภ์ประทุมาศ	ขาวแดงเคียรภาพระหลาดหลาย	21
ดูกันขานกลีบคลี่กลาย	เกสรร่วงรายเรณุนวล	22
เหล่าระเด่นเล่นน้ำในสระนั้น	ยัมแย้มหยอกกันเกษนสรวล	23
พระทรงฤทธิจักกระแสนรันจวน	คณิงนวลโถมงามสามสุดา	24
บุษบงส่งรศรวขริน	หอมลม้ายกล้ายกลืนจินตะหรา	25

ดวลวันลงสรงคงคา	เมื่อไปฉาปนกิจไอยกี	1
เห็นหม่อมจ้าวว่ายคล้ายคล้า	เหมือนเจ้าว่ายแหวกน้ำหนีผี	2
โหยหวนครวญคร่ำถึงเทวี	ภูมิเสร้างสร้อยกำสรตพร	3

อิเหนารำพึงถึงสามนาง อิเหนา เล่ม 11 อิเหนาสรงสนาน

พระสุริยาสายัณห์สิ้นแสง	ศศิธรแจ่มแจ้งเวหา	4
พระศุเดือนเหมือนพิวภักตรา	ระเด่นจินตะหรายาใจ	5
โอ้ว่าเจ้าดวงยิหวาพี่	อนิจาปานนี้จะเป็นไฉน	6
จะตั้งแต่อวธรณ์ร้อนฤทัย	คร่ำครวญหวนไห้ไม่เว้นวัน	7
สรงส่วยเลขศุขจะทุกข์ร้อน	ยามนอนจะวิโยคโศกคล้อย	8
ใครจะปลอมจรรโลงวิไลวรรณ	ให้แสงกรรแสงเสร้างโศกา	9
จะได้แต่ปรับทุกข์กันทั้งสาม	จะนับวันคืนยามคอยหา	10
อกเอ๋ยจำใจไกลสุดา	เพราะต้องมาปราบราชไพร่	11
บัดนี้การศึกก็เสร็จสรรพ	พี่จะเร่งรีบกลับไปสมศรี	12
พระควรครวญคร่ำกำสรตแสนทวี	คิดอยู่แต่ที่จะคลาไคล	13

อิเหนารำพึงถึงสามนาง อิเหนา เล่ม 11 อิเหนาสรงสนาน

ม้วยหลับแล้วกลับผวาตื่น	คิดแต่จะคืนไปหมั้นหย่า	14
ปานนี้โฉมงามสามสุดา	จะละห้อยคอยท่าทุกคืนวัน	15
เวลาศึกเดือนตกนกร้อง	ระวังไพรไกก้องกระชั้นขึ้น	16
เสียงดุเหว่าเร้าเรียกหากัน	ฟังหวั่นว่าเสียงทรมานไวย	17
พระลูกขึ้นเหลือบแลยะเง้าหา	เจ้าตามมาร้องเรียกฤาไฉน	18
ลมช่วยรวยรยศสุมาโลย	หอมเหมือนกลิ่นสไบบังอร	19

อิเหนารำพึงถึงสามนาง อิเหนา เล่ม 12 จรลงยกกองทัพไปช่วยเมืองคาหา

ครั้นถึงเบึงผาสดาหมั่น	พระทรงฤทธิ์พิศพรหมพฤษา	1
บ้างออกดอกดวงพวงผกา	รุกขชาติคาชศาสรพัน	2
พี่ปลูกไว้หวังว่าจะพาเจ้า	โฉมเจลามาลเล่นสดาหมั่น	3
เจ้ามาอยู่ถ้ำทองใต้สองวัน	ยังมีพื้นที่จะพามาชมเฉย	4
ชรอยกรรมจำพรากรให้จากไป	จะผอนผ่นฉิ้นไคผอกเอ๋ย	5
แม่นเขามิสงไสยไม่ไปเลย	จะอยู่เฉยชมแก้วกัลยา	6
หอมกลิ่นกล้วยไม้ที่ใกล้ทาง	เหมือนกลิ่นสไบบางชนิษฐา	7
พระเปลี่ยนเปล้าเส้าสร้อยวิญญา	เหลียวดูอุหาให้จำบัลย์	8

อิเหนารำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 17 อิเหนาเข้าไปแก้ส่งไสยในเมืองดาหา

เดินทางกลางป่าพนาเวถ์	ภูวเรศรียจวนหวนหา	9
ให้คณิงถึงแก้วกัลยา	พระราชาทุกชั้นนักหนักรวง	10
เหลืออบอุหมุ่บุหร่งในคงดอน	ไม่รื่องร่อนจับเจ้าเหงาจ่วง	11
อันมิ่งไม้ที่ออกดอกดวง	ก็โรยร่วงเหี่ยวแห้งไม้แบ่งบาน	12
ฝูงเนื้อลิมฉิ้นกินระบัด	โลกระึงรังตัดมาน่าจวน	13
เหมือนจะหลอข่าวยักหักทวน	พระเห็นเหตุเภทพาลก็หลาใจ	14
ร้อนระงมลมแล้งไม้พานพัด	เจียบส่งคืบไม้ก็ไม้ไหว	15
พวงอุบะคันหยงที่ทรงไป	ก็ขาดตกลงในกลางทาง	16
ไม้ใหญ่ข้างยุงสูงระหง	ไม้ต้องลมล้มลงมาขัดขวาง	17
อัศจรรย์วันนี้ประหลาดลาง	เดินทางแต่ก่อนบ่หอนมี	18

อิเหนารำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 17 อิเหนาเข้าไปแก้ส่งไสยในเมืองดาหา

เดินเวเเดินทาง	ตามหว่างรุกชชาติเชิงผา	1
พิศพรณึ่งไม่นานา	ร่มร้นรดิยาเรียงราย	2
บ้างแผ่ดดอกออกช่ออรชร	บ้างแบ่งบานเกสรแย้มขยาย	3
หอมหวานอวลกลิ่นอบอาย	คล้ายคล้ายเหมือนเมื่ออยู่ถ้าทอง	4
แน่นได้ดวงยิหวามาด้วยพี่	จะชวนพี่ปรีดีเปรมเกษมสอง	5
เห็นการะเกดสีเหลืองเรืองรอง	เหมือนผิวเนียน้องที่ตองใจ	6
พระเหลือบแลดูดอกสร้อยฟ้า	ยื่นย้อยระย้างามไสว	7
เหมือนสร้อยห้อยมวนางทราญไว	ญาน้องน้อยห้อยไว้กระมังนา	8
จะให้รู้ว่าอยู่ที่ป่านี	ให้พี่มาติดตามหา	9
เห็นเล็บนางบานตระการตา	เหมือนนะชาธิหาของเรียมเอษ	10
ภูมรินบินร่อนเร่หา	ชมรศมาลาอันผายเผย	11
เหมือนพี่เตร่เร่ตามเจ้าทราญชัย	ไม่รู้เลยว่าจะไปแห่งใด	12

บันหิร่าพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 18 บันหิยักพลเที่ยวตามหานางบุษบา

ปานฉนี้จะอยู่แห่งใด	ท่าไหนจึงจะรู้ณอกเอ้ย	13
ญูเทวาพานองไปชมเฉย	ใครเลยจะบอกเหตุร้ายดี	14
ส่องกรพระช้อนอร่า	ชรอยเวรกรรมของพี่	15
ได้สมน้องแต่ส่องรัตรี	ญามิ่งมารศรีมาจากไป	16

บันหิร่าพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 18 บันหิยักพลเที่ยวตามหานางบุษบา

เดินเอยเดินทาง	ตามหว่างแนวเนินถึงขร	1
พฤษาสองข้างที่ทางจร	บางรบตีใบอ่อนออกผกา	2
ปริงปรางวางต้นผลตก	คณานกจับจิกเป็นภักษา	3
ลดาวัลย์พันพุ่มอัมพา	สาวหุคย้อยระย้ายมโดย	4
มะสังรังเรียงเคียงขนานาง	ยุงยางพยอมหอมโหย	5
วายุพัดสับักโบกโบย	เกสรร่วงโรยโปรยปราย	6
หอมกลิ่นถวิลถึงบุษบา	อนิจจำร้างเพราะนางหาย	7
สร้อยเส้าเปล่าเปลี่ยวอยู่เดียวดาย	ผลางเร่งผลนิกายจรจรัส	8

บันทึกรำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 19 บันทึกกลับจากเกาะมะละกา

ทอดองค์ลงกับที่บรรจฐรณ์	เราร้อนร้อจวนหวนไห้	9
คิดถึงบุษบายิ่งอาไโดย	เที่ยวหาแห่งใดไม่พานพบ	10
พระเนนอนนอนจิตรเจ็บใจ	หึงบกเรือเหินไต้ก็ไปจบ	11
จนสิ้นแค้นมละกามหาระณพ	ไม่พานพบพินิตาดวงจันทร์	12
ฤๅธร่อยเทวาพาน้อง	ไปสู่ห้องวิมานเมืองสวรรค์	13
ฤๅสิ่งสัคว์พักมาในอารัญ	หาไปทักคั่นให้บรรโลย	14
จึงสูญสิ้นป้อระบือนาม	จะมีใครบอกความก็หาไม่	15
แน้นตายก็จะตายตามไป	ไม่อยู่ให้หนักพันพสุธา	16

บันทึกรำพึงถึงบุษบา อิเหนา เล่ม 19 บันทึกกลับจากเกาะมะละกา

โอ้วว่าปานนี้พระพี่เจ้า	จะโศกเศร้าร้อจวนหวนหา	17
ตั้งแต่ไปแก่งไสยมา	ไม่เห็นชนิษฐาในถ้ำทอง	18
พระจะแสนโศกสร้อยละห้อยให้	ร้อนราษฤไทยหม่นหมอง	19
จะค้นค้นค้นคว้าเที่ยวหาน้อง	ทุกประเทศเดือนท้องพนาลี	20
อกเอยทำไฉนจะได้รู้	ว่าน้องอยู่ประมอดันกรุงศรี	21

แม่น้ำโครทูลแดงแจ้จศี	เห็นที่จะรับมาด้วยอาไลย	1
ฤๅสุคติที่จะติดตามหา	จะสิ้นสมจินตะหาฤๅไหน	2
หิ้งน้องไว้เดียวเปลี่ยใจ	ว่าพลางรำให้ไปมา	3

อุณากรรณรำพึงถึงอิเหนา อิเหนา เล่ม 19 ปันหยีบวชเป็นฤๅษี

เดินทางพลางคิดพิศวง	ให้คั่นถึงองค์พระเชษฐา	4
แกลังพื้นสมประดีทำปรีดา	ชมพรหมพฤชาในอารัญ	5
บุหรธ่องก้องดงส่งเสียง	บ้างจับไม้มายเมียงผินผิน	6
จากกะพรากจับเจ้าเหงางัน	ถวิลวันพระพรากจากไป	7
แฉ่นเกล้าเกล้าเคียงเรียงคู่	ร่วมภริมย์สมสู่ตามวิสัย	8
ให้ช่วยเขินเมินภักตร์ลอาใจ	เขินชมมิ่งไม้نانา	9
สาวหยุดยมโดยล้าควนดง	ลมส่งหอมซาบนาสา	10
เหมือนกลิ่นข้าโเบพระพี่ยา	ซึ่งเปลี่ยนไว้เมื่อลาไปธานี	11

อุณากรรณรำพึงถึงอิเหนา อิเหนา เล่ม 19 อุณากรรณยกพลออกตามอิเหนา

เดินเอชเดินทาง	ตามหว่างโครกเตรินเนินไศล	12
พลางประพาศพิศพรหมมิ่งไม้	ระบัดใบบังแสงสุริยน	13
เขี้ยวฉุ่มอ่อนแก่แลสลับ	บ้างผลิดอกออกรับฤดูฝน	14
บ้างชุมห่มห่อเสาวกนฉี	ทรงผลสุกห้ามงามงอน	15
สร้อยพ้ามหาหงษ์ส่งกลิ่นเกลี้ยง	รังเรียงล้าควนหวนหอม	16
สาวหยุดย้อยระย้าคำค้อม	เหนียวน้อมเต็ดได้ไถลรถทรง	17
พี่เลี้ยงเก็บดอกไม้ใส่พานทอง	มาถวายพระน้องต้องประสงค์	18
ประคุดกดอกพวงร่วงลง	ลมส่งกลิ่นกลบตระหลบไป	19
ชมพลางทางคั่นถึงเชษฐา	ปานฉนี้พี่ยาจะอยู่ไหน	20

อุณากรรณรำพึงถึงอิเหนา อิเหนา เล่ม 20 อุณากรรณพบปันหยี

เข้าในพนมพนาวัน	พลาจพิณิจพิศพรณพฤชา	1
ให้วังเวงพระไทยไปมา	ศรีกตราเสราสร้อยละห้อยใจ	2
ฟังสำเนียงเสียงวิหคูก้อง	บ้างร้องตันชานในป่าใหญ่	3
บ้างจับพฤษาคำคบไม้	บ้างใช้ปีกหางบ้าง ฝนกัน	4
กลางคัวมายเมียงเคียงคู่	บ้างเกล้ากันอยู่เกษมสันต์	5
บ้างจิกผลไม้มาป้อนปัน	ลูกน้อยยื่นเรื้อยร้องก้องดง	6
ฝนพลาจทางเร่งพลากร	สัจจรไนไนไพรระหง	7
เสด็จมาเหนือราษรทรง	ยั้งคำนิ่งถึงองค์ภูวไนย	8

อุณากรรณรำพึงถึงอิเหนา อิเหนา เล่ม 24 อุณากรรณยกออกจากเมืองกาหลัง

บทที่ 3

ลักษณะแห่งโहारรัก

โहारรักในวรรณคดีมีการเปรียบเทียบหลายลักษณะ แล้วแต่ความนึกคิดของกวี กวีมิได้มีเจตนาที่จะใช้โहारอุปมาอุปไมยอย่างหนึ่งอย่างใดโดยเฉพาะ แต่กวีสร้างสรรค์โहारให้เหมาะสมแก่เนื้อเรื่อง ความรู้สึก และลีลาของตัวละคร เพื่อให้เกิดความกระจำแจ้งในโहारนั้น ในขณะเดียวกันก็ให้ความไพเราะทำให้เกิดอารมณ์ร่วม เป็น

นิจาไม่วេทนาสีกาฬี	ดูวันนี้เผลอมองคำนึงหมาย
รักพี่มิไคมีอารมณ์คลาย	พี่สายทองตั้งน้องเสียกลางทาง
เค็ดปลียังมีเชื้อใยเยื่อ	ไคมาพี่งแล้วก็เผลอฉันไว้อย่าง
ไคพี่มเยอๆจะเลยทั้งพี่นาง	ก็เหมือนอย่างหวานว่าวลงในดิน
ถึงน้ำท่าฟ้าฝนจะแห้งแล้ง	อย่านึกแหม่งว่าจะสูญเสียหมดสิ้น
แต่ขึ้นชื่อว่าตัวมิไคกิน	นาหกผกิดมิไคเป็นทาน
ถ้าหม่อมพี่มีคุณแก่ฉันเจ้า	เห็นจะเปล่าเจียวดูน้องมาอยู่บ้าน
คงจะแนแนคุณพี่มิไคนาน	ให้สวามเสงอิมผู้เป็นนวล
เงินทองของกินสิ้นทั้งนั้น	จะแบ่งปันคนละครึ่งพอถึงส่วน
ปรานีน้องสายทองช่วยหักปาก	พอไคพี่มจะประจวบยุสนับนมา
ถ้วนวังตั้งให้พี่สายทอง	แต่สักเพื่องหนึ่งน้องไคขอว่า
คำลงพี่จงสนทนา	ถึงเวลาบิดาบาตจะคอยฟัง

ขุนช้างขุนแผน

โहारข้างต้นนี้ เผลอแล้วใช้แสดงความรักของตนที่มีต่อนางนิมพิลาไลย และในขณะเดียวกันก็กล่าวถึงนางสายทองโดยการเปรียบเทียบอย่างลึกซึ้ง ลักษณะของโहारที่ไคแสดงให้เห็นว่าเผลอแล้วเป็นผู้มีความสามารถในการใช้คารมในชั้นเจ้าวจิตใจผู้อื่นได้ดียิ่ง ข้อความที่พรรณนาทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่อง ความรู้สึก ลีลาของตัวละครในเรื่องอย่างชัดเจน

ตอนที่ 2

โหวตารักในขณะที่ชายหญิงอยู่ร่วมกัน

โวหารรักบางบทสร้างจินตนาการที่มีลักษณะเด่นเพียงอย่างเดียว กล่าวคือมีเนื้อความของโวหารลักษณะใดลักษณะหนึ่งเท่านั้น ดังตัวอย่าง

เอียงอกเพ ออกอ้าง	อวคองค์ อรเวย
เมรุซบสมุทรดินลง	เลศแต้ม
อากาศจักจวนผจง	จารึก พอๆ
โถมเมฆยาคฟ้าแย้ม	อยู่ร้อนๆเห็น
ตราบขุนทริชัน	ซากสลาย แลแม่
รักบ่หายตราบหาย	หกฟ้า
สุริยจันทร์ชจาย	จากโลก ไปๆ
ไฟแล่นล้างสีหล้า	หอนล้างอาลัย
	<u>โคลงนิราศนรินทร์</u>

โคลง 2 บทนี้เป็นโวหารอิพจน์ กล่าวคือเปรียบเทียบถึงความรักที่มีต่อนางอันเป็นที่รักว่ามีมากเกินกว่าที่จะหาสิ่งใดมาพรรณนาถึงความรักนั้นได้ ตลอดจนความมั่นคงของความรักอีกด้วย

โวหารบางบทให้ภาพพจน์หลายอย่าง โวหารดังกล่าวจึงมีลักษณะของโวหารกรบททุกลักษณะ คือ โวหารโดยตรง โวหารอุปมา โวหารอุปลักษณ์ โวหารอิพจน์ และโวหารบุกลาธิษฐาน แต่บางบทก็มิได้ครบทุกลักษณะ จึงได้จำแนกเนื้อความตามลักษณะของโวหารนั้น และจัดรวมโวหารลักษณะที่เหมือนกันไว้ด้วยกัน เช่น

อุสะเภานาณิณี	ใบคลา
ทุกขีพพันเกตรา	เลื่อนโล
จากสมรแม่เสมอณา	กลางสมุทร
แลบเห็นตระหลังไฉ	ออกกว้างกลางชล
	<u>โคลงนิราศนรินทร์</u>

โคลง 2 บาทแรกแสดงให้เห็นถึงความทุกข์ (อันเนื่องมาจากความรัก) ที่มีมากยิ่งขึ้นกว่า ความเร็วของสำเนาที่ได้ออกจากอุ เป็นไวยาหารอิพจน์ในบาทที่ 3 และที่ 4 พรรณนาถึงความทุกข์ (อันเนื่องมาจากความรัก) ที่ต้องจากนางว่าเสมือนกับลอยเจว้งคว้างอยู่กลางมหาสมุทรไม่สามารถ มองเห็นตลิ่งได้ กวีบรรยายถึงความหว่าเหว่เดียวดายที่ต้องจากนาง จัดเป็นไวยาหารอุปมา

สำหรับไวยาหารรักทั้งบทที่มีเนื้อความต่อเนื่องกัน จะพิจารณาอยู่ในลักษณะใดก็ได้เกินกว่า หนึ่งลักษณะ ได้จัดแยกไว้ในทุกลักษณะ เช่น

เดินทางกลางป่าพงาเวศ	ภูเรศริณจวนหวนหา
ให้กึ่งถึงแก้วกัลยา	พระราสาทุกข์นักหนักทรวง
เหลือบคู้หมู่พวงใบตองคอง	ไฉเร่องรอนจับเจ้าเหงาว่าง
อันมีงไม้อ้อออกดอกดวง	ก็โรยร่วงเหี่ยวแห้งไม่แบ่งบาน
ฝูงเนื้อลิมดินกินระบัด	โคกระหิงว้างตัดมานาฉาน
เหมือนจะทูลข่าวขัดหัดทาน	พระเห็นเหตุเภทพาลกลัวหลากใจ
ร้อนระงมลมแล้งไม่พานพัก	เจ็บสัจดีใบไม้ก็ไหม้ไหมว
พวงอุบะตันหยงที่ทรงไป	ก็ขาดตกลงในกลางทาง
ไม้ใหญ่อย่างสูงสูงระหง	ไม่ต้องล้มล้มลงมาขัดขวาง
อัศจรรย์วันนี้ประหลาดกลาง	เดินทาง เต็ก่อนบ่หอนมี

อุพินา

ไวยาหารนี้พิจารณาได้ทั้ง 2 ลักษณะว่า เป็นเหตุการณ์ตามปกติวิสัย หรือเป็นภาพ ลวงตา เนื่องจากความทุกข์ที่มีอยู่ทำให้เห็นสภาพของธรรมชาติเป็นไปต่าง ๆ นานา จึงจัดแยกไว้ ทั้งไวยาหารโดยตรงและไวยาหารบุคลาธิษฐาน

ไวยาหารที่ให้ภาพพจน์หลายอย่างนี้ บางบทให้ภาพพจน์ลักษณะใดลักษณะหนึ่งมากกว่า อีกแบบหนึ่งซึ่งแฝงอยู่ จึงถือภาพพจน์ที่มีลักษณะเด่นกว่าเป็นสำคัญ ดังตัวอย่าง

ใบเรื้องรศพจมานสารศรี	ว่ามีสาระบันหยีสูกาหรจ
แสนสวาดิมาดหมายพระธิดา	แต่ริญจวนหวนหาไม่เว้นวั
เมื่อสมโภชอรไทยนั้นได้เห็น	เป็นสองครึ่งทิ้งไปเล่นสาดนันท

ยิ่งอวธรร้อนใจจาบัลย์	ครวญไกรไผ่ผืนทุกเวลา
อกเอียงจนจิตคิดขัดสน	ด้วยเป็นคนบุญน้อยวาสนา
เหมือนกระต่ายหมายจันทร์	อันสูงสุดสายตาอยู่เต็มไกล
แน้มมิได้สมสนิหไม่จิตขาม	จะสู้ม้วยด้วยความพิศมัย
โฉมยงจงเห็นที่จริงใจ	อย่าสลดควาโลยให้ว่าตาย

อิเหนา

เพลงยาวข้างต้นเป็นโวหารอุปมาและโวหารอริพจน์ แต่โดยส่วนรวมมีน้ำหนักเป็น
โวหารอริพจน์มากกว่า จึงจัดเป็นโวหารอริพจน์เท่านั้น

ในการจำแนกโวหารรักดังกล่าวได้นำมาเรียงตามลำดับอักษรแบบพจนานุกรม
พร้อมทั้งใส่เลขหน้า เลขบันทึกที่โวหารนั้นปรากฏอยู่ ดังตัวอย่าง

รักน้องกลางหนิหัตถ์	อย่างนั้น้องไม่ถือว่ารักน้อง	5 : 10
หมายความว่าโวหารบทนี้อยู่ในหน้า 5 บันทึก 10		

แต่แลพบสบตาเฝื่อนมาถึง	พี่เหมือนหนึ่งกับปลาเข้าติดข้อง	
ทูนร้อนรักริงคะนึ่งปอง	ถ้าเจ้าไม่ปรองคองก็ถ้าตาย	27 : 8-9

หมายความว่าโวหารบทนี้อยู่ในหน้า 27 บันทึกที่ 8 และ 9

สำหรับโวหารที่มีต่อเนื่องกันก็ไป ให้เครื่องหมาย - เชื่อมระหว่างหน้า ดังตัวอย่างเช่น
130 : 19-131 • 1-2 หมายความว่าโวหารบทนี้อยู่ในหน้า 130 ตั้งแต่บันทึกที่ 19 เป็นต้นไป
และมีต่อในหน้า 131 บันทึก 1 และ 2 อีกด้วย

ดังนั้นการเรียงลำดับเนื้อหาของบทที่ 3 นี้ จึงเรียงโวหารรักเป็น 5 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1	โวหารโดยตรง	
ตอนที่ 2	โวหารอุปมา	(Simile)
ตอนที่ 3	โวหารอุปลักษณ์	(Metaphor)
ตอนที่ 4	โวหารอริพจน์	(Hyperbole)
ตอนที่ 5	โวหารบุคลาธิษฐาน	(Personification)

ตอนที่ 1

อาหารโดยตรง

ก็นับว่าหัวเดียวจะให้ข้า	อนิจาตัวหม่อมจะยอมอด	67 : 6
ก็ย่อมรู้อยู่กับใจด้วยกัน ว่าพี่แสนพิศวาสวนิดา	ซึ่งชาวภูเรปันแลหมันหย่า พยายามตามมาถึงธานี	41 : 8-9
กระดาษบางต่างแผ่นสุวรรณบัฏ จำลองลอกลายหัตถ์ให้พิศนา	ประจักษ์คิดเขียนคำเส่นหา ไว้ต่างหน้าจนอมตอบไฉตรมี	130 : 11-12
การศึกก็ไม่หนีกระไวระวัง จะเว้นว่างห่างรักทุกราตรี	แต่ห่วงหลังนี้เหลืออาลัยที่ เกือบปีไปแล้วจะกลับมา	60 : 7-8
เกราะกระพือเพลิงขาม กระเวนกระวนกาม	รุ่งเร้า กวนอก ฟีนา	106 : 14-15
เกาะซื่อสิจังดี แสดงเหตุยบลศรี เกรงจักบากใจได้	อกให้ เสาวภาคย์ เรียมเอย อื่นแล้วซึ่งเรียม	120 : 18-20
กุศลเราพร้อมสร้างไว้อย่างนั้น	จึงจำพราดจากกันไปทิ้งรัก	76 : 12
ขอเชิญดวงใจไปด้วยพี่ พี่จะเลี้ยงเจ้าเป็นภรรยา	เป็นที่สนิทดเส่นหา แก้วตาอย่าละห้อยน้อยใจ	72 : 8-9
ขอเชิญองค์นงลักษณ์กนิณี	อยู่ครอบครองบุรีกับพี่ยา	79 : 2
แขกฝรั่งลาวคือฤๅมอญพะม่า จะขอแต่วันทองที่ดวงใจ	จะผูกคอมันมาถวายให้ เป็นไรก็ตามแต่เรา	71 : 10, 72 : 1
ครั้งนี้เป็นกรรมจะจำไกล	ถึงพี่ไปไม่ช้านานนัก	83 : 2

ความกำหนัดสตรีกับบุรุษ จะอดสูร่ายอายุใคร	ไม่รู้สิ้นสุดลงที่ตรงไหน เจ้ากับพี่มิใช่ไม้อื่นเคย	75 : 3-4
ความจนถึงนุชสุดอาลัย	กรวญไกรกรุ่นคิดยังติดตา	52 : 13
ความรักที่ยังรักระงมใจ	อย่า คัดไมตรีตรึงให้ตรอมตาย	71 : 6
ความรักรุ่มจิตรพิศวง	จนลืมองค์ลิมอายนางโฉมศรี	43 : 3
ความรักหนักหน่วงพรวงสวาทิ	พี่ไม่คลาดคลายรักแต่สักสิ่ง	70 : 6
ความรักหักห้ามมิไผ่หาย นี่เนื้อว่าเวรกรรมได้ทำไว้	แสนเสียกายไม่กลั้นน้ำตาได้ จึงเกิดเชยเป็นไปถึงเพียงนี้	127 : 15-16
คำบุราณท่านยอมว่าไว้ จะรังเกียจ คียดจันท์กันไยเล่า	มิตรจิตมิตรใจกระไรน้อง บุญเราเคยภิรมย์สมสอง	31 : 10-11
คิดคิดไม่วายเสียคายนาง	เจ้าแนบข้างของแก้วไม่วามา	93 : 9
คิดถึงบุษบาถึงอาลัย พระแน่นอนถอนจิตรเจ็บใจ จนสิ้นแค้นมละกามหาระณพ	เพี้ยวหาแห่งใดไม่พานพบ หึงบกเรือเหินไต้ก็ไปจบ ไม่พานพบพินิจดวงจันทร์	140 : 10-12
คิดแม่ปลื้มใจใจ นับวันจะคอยไกร	จักขวิ กรวญพลอบ นางนา	116 : 22-23
แค้นคิดด้วยมิตรไม่รักเลย	ยามมีที่เซยเฉยเสียได้	70 : 10
จะจากเจ้าพี่เสร้างไปเจียน้อง		59 : 5

จะจำจากโฉมเฉลาเขาวเรศ	เพราะเกรงเดชพิตรงศ์ทรงศักดิ์	80 : 9
จะเดินไปไถ่ญาติเชิงทอง จะระบมบอบบางทั้งกลางริม	จะพึงหองสองเท้าพื่อนี้มม อกพินนี้จะพึงด้วยศักร	60 : 11-12
จะทำไฉนดี ณ อกเอ๋ย	จะได้ไซยชมชิดพิศมัย	53 : 17
จะทุกข์ถึงคณิงนางไม่วางเว้น	ด้วยจำเป็นจำใจไกลคลา	37 : 4
จะทูลขอก็เห็นยังกรักราค	ใจจะขาดเพราะเสียสายสมร	33 : 1
จะพึงหักยักว่าสารพัน	ไม่เคยเห็นกระถ่ายจันทร์เป็นสองตัว	15 : 15
จะรักเจ้าตราบเท่าบรรลไยลาน		57 : 12
จะวนเวียนเพียรพูดให้ถึงปาก	ก็สุดยากเชิงหักสักรศมาน	26 : 15
จะหมองศรีเพราะพินิจจากไกล	เหลืออาลัยแล้วเจ้าพิมของพี่เอย	91 : 11
จากนุชมานอนเดือน ครอมตายแต่จักเอน	ต่างได้ กันยาก แลแม่	106 : 10-11
จำใจจำพรากจากจรัส	โฉมตรูอยู่จดีพี่ขอลา	84 : 9
จำเป็นจำร้างห่างน้องแก้ว พินิจใครจะจากไป	เป็นกรรมของเราแล้วจะทำไฉน แต่จใจด้วยกิจการฉรังค์	82 : 2-3
เจ็บจากเจ็บเนื่องเนื้อ สุดจะยาเยียวจน	ชุมชน ฟินา จวบรู้	

หยิบยาจกยาตน
เว้นแต่ยาใจชู

ตอบเจ็บ ใจเฝือก
ขึ้นเนื้อเรียมหาย

127 : 1-4

เจ็บอกฟ้อวนอาย

ออกปาก ใจๆ

102 : 3

เจ้าหาเมียมมาไม่ทันไร
สุดรักสุดครุไม่อยู่ได้

จะจำใจจำจากพรากกัน
สุดใจเหลือที่จะอดกลั้น

73 : 12-13

เจ้าอายเหนียมเรียมโยนะเหว
หวังจะเสกสาวสวรงค์ขวัญเนตร

เสียแรงที่จงรักไปลักมา
เป็นเอกองค์อัครเสนาหา

32 : 12-13

เจ้าเอยเจ้าพี่
เมื่อตามไปงอนง้อขอโทษกรณี

ขืนนี้เพราะรักดวงสมร
บังอรก็สละตัดไมตรี

78 : 17-18

ใจคิดคู่ครองกง
ไปตลอดเลยหลัว

รักแม่ นะแม่
พลัดกัน้องมาไกล

102 : 23-24

ไหนใจจึงจะไม่เห็นด้วย
เอ็นดูใจเกิดอย่าให้ใจจะอาย
แต่ห้ามห้ามก็ไม่ห่างถวิลเหือด
จะตายไยที่มีให้คำคนๆ
หากไม่ไหนเล่าเชื่อว่ารัก
ยอมทนทุกข์ช้อยู่ทุกทิวาวาร

ใจจะม้วยเสียแล้วๆเพราะมุ่งหมาย
เอ็นดูกายใด ที่เฝือกจนสุดมือ
จนผิวเหือดหอมแล้วไม่เห็นๆ
จะรื้อรักเกิดอย่ารักให้เหนื่อยนาน
พิสมัยหนักก็มักได้หมายสมาน
แสนรำคาญเคียงคิดไม่ขาดตรอม

133 : 4-9

ชมพลาทางเร่งพลากร
เสกเจเหือราษรทรง

สัญญาไปในไพรระหง
ยิ่งคำนึงถึงองค์ภูวนาถ

142 : 7-8

ชรอยกรรมจำพรากให้จากไป
แน้นเขามิสงไสยไม่ไปเลย

จะผ่นผันฉนใด ฌ ออกเอย
จะอยู่เอยชมแก้วกัลยา

138 : 5-6

ชรอยวาสนาได้สร้างไว้	นเอยให้จงรักสมัคสมาน	36 : 4
ชรอยว่าบุพเพนิวาสา จะเป็นเพื่อนพิศวาสไม่วางศคลาย	จึงได้มาเล่าโลมโลมฉาย จะเพียงบิณฑิคาอายพิยาโย	50 : 12-13
ชวาลาจะลาลับ หลับฤตินทรอมละห้อย	นุชพี แหงเอย อยู่ห้องหนหลัง	103 : 23-24
ซึ่งใจที่ไม่เจียมใจสงวน		
ซึ่งหน้าทีหน้ามาหมองนวล ไม่เจียมตนเลยว่าคุณนี้ตัวกักดี หมายใจอยู่ว่าใจอยู่ในจอม	เออก็ควรฤมาวให้เร่งตรอม มารรักที่ไม่ควรประคองถนอม มีแต่หมอนหมอนมอยให้อัประมาณ	132 : 16-19
เชิญร่วมอารมณ์รัก อย่าแฉงรักเลยว่ารักจะพลันราน	ให้สมศักดิ์สมสวาทในมาศฐาน สดับสารแล้วอย่ากิดระแวงแดง	133 : 25-26
เชิญรักอารมณ์รัก เชิญสมานการโดยกระบวนบรรพ เชิญเขื่อนเกิดอย่าถือประยูรยศ	เชิญสมัครหมายขวัญน้อมทวัญ วานอย่าจันทาเกียดรังเกียจกาย เชิญประชิดมุ่งมาดให้เหมือนหมาย	132 : 10-12
เข้าเย็นเป็นทุกซทุกเวลา นอนหลับกลับเพื่อจะเมอมา ให้รู้ร้อนนอนนิ่งไม่เป็นสุข กอดหมอนนอนซมไม่ลืมตา อดเปรี้ยวอดหวานไม่พานไส้ ใครพูดจาวว่าไรไม่ได้ยิน	ไม่เห็นหน้าพินน้อยก็สร้อยเศร้า จนล่วงเข้าปลายเดือนไม่เคยเลื่อนกลา หลับแล้วรื้อดูขึ้นมิดหน้า ข้าวปลาไม่นี้จะอยากกิน อกใจตึกตึกนีกดวิล มัวดวิลถึงเจ้าพินพิลาไลย	21 : 14-19
ชะรอยบุญเราไซ้รั้งไต้เห็น	คือจะเป็นคู่ครองกระมังหนา	30 : 7
ชะรอยเป็นกุศลคลจิด	เคยภิรมย์สมสนิทเสนาหา	34 : 6

ซึ่งว่ารักนักร้อยมมกหน้า
อย่าพักลงโลมเล่มให้เห็นดี

จะเสื่อล้นลมชายก็ใช้ที่
เต็มที่จะรักสักกี่วัน

40 : 16-17

ดวงเดียวแต่ตัว
จากสมรพามาให้

ตกป่า ชฎแม่
แห่งห้องชะนีโหย

111 : 3-4

ก้วยสุดจะกลืนกลืนรักหนักอร่า
พีกไฉนแก้วนกว่าจันนิก
แก้กว่านี้ยังมีเป็นขี้เมีย

ขอขมาเถิดอย่าถือว่าพี่เมีย
ถึงร่วมรักครองกันนั้นไม่เสีย
วานอย่าห้ามให้ละเหี่ยละห้อยใจ

23 : 2-4

ได้ร่วมหมอนพี่จะซ้อนขึ้นชมชื่น

ทุกถ้ำคินมิให้ขาดเสนาหา

14 : 5-6

ตัวท่านจะสำราญระริกริน

สำนัณบดินถอยละห้อยให้

64 : 5

ตัวพี่ไปใจหนึ่งถึงนงครวญ

พี่ว่าขานทั้งนี้มีแต่จริง

87 : 1

ติดตามมาด้วยความรักน้อง

21 : 7

ตื่นแต่ตาใจฝัน
แปดยามขำแค้น
นอนนิ่งลุกขึ้นย้าย

กลับคล้าย
แทนท่ม โมงแม่
ซึ่งร้อนเรียมวี

103 : 26-28

แต่ความรักหนักหน่วงในดวงจิต

เป็นสุดที่พี่จะคิดผ่อนผัน

34 : 4

แต่คลังคลังมุ่มง่ามมาสามวัน
แต่ลองซ้อนนอนกอดหมอนข้างนิก
ท้อใจเปื่อยเบือนทีนอนร้อนภายใน

ให้ผูกพันถึงเจ้าพิมกระห่มใจ
เต็มตักนั่งเพื่อจนเหลือไหล
ครันหลับไปก็ละเมอเห่อถึงทิม

23 : 10-12

แต่จากมึงเมียขวัญจนวันนี้
เจ้าคิดถึงพี่บ้างหรืออย่างไร

พี่จะมีความสุขก็หาไม่
หรือจะแค้นเคืองใจไม่ไยดี

129 : 1-2

แต่ทออดอนฤไทยอาไลยนัก	ยิ่งเป็นห่วงห่วงหนักเสนาหา	84 : 14
แต่เฝ้าเปรมปรีมกระหึ่มใจ พระกรรมตรับนับห่มนาฬิกา	เหมือนพรั่งนี้จะได้ไปเห็นหน้า นั่งคอยเวลาจะคลาไคล	38 : 16-17
แต่พี่เฝ้ากิดถึงคะนึ่งน้อง ถึงยามกินส่นรตหมกโอบา	ใจปองมิได้คลาคลาตสัวัน ครั้นเวลาหลับไปก็ไผ่ฝัน	69 : 8-9
แต่วันเห็นโฉมเจ้าเยาวลักษณ์	ให้มิจิตรกิดรักเป็นหนักหนา	52 : 10
ถ้ามันคงปลงใจว่ารักแก้ว ขอฝากดวงจิตต์เจ้าจงเมตตา	แต่แล้วอย่าให้ห่างเสนาหา แต่ครั้งคราเดียวเกิดอย่าถือใจ	18 : 21-22
ถ้าหม่อมรักฉันแท้ไม่ทอดทิ้ง	อย่าควานอิงเชิงตให้งามหน้า	24 : 7
ถ้าอยู่ไฉ่ไร้ง้างห่างห้อง	จริงจริงนะน้องอย่าสงสัย	73 : 5
ถึงกลับไปก็ไม้อยู่ช้า จงเป็นมิตรไมตรีแต่ไป	จะคืนมาชมชิตพิศมัย ถึงไฉ่ภูนาหั้นกันมา	37 : 1-2
ถึงจะมีเมียก่อนสักนับร้อย	ก็เป็นน้อยแก้อยอดเสนาหา	48 : 5
ถึงจะม้วยชีวันอันคราย นี่เนื้อชรอยกรรมได้ทำไว้	ก็ไม่หมายว่าจะกินภารา จะจำไกลพุ่มพวงดวงยิหว่า	36 : 17-18
ถึงพี่นี้คำข้านันคาสักดี วาสนาเคยสร้างกับนางไว	แต่ใจเฝ้ารักที่สัดดีใหญ่ กลัวจะได้พึงเคืองกระษัตรา	50 : 14-15
ถึงมัจจาวานรเป็นคู่ครอง	ก็เห็นว่าหาต้องห้ามไฉ่	34 : 2

ถึงมิใช่ขลุ่ยขลุ่ย	เป็นบุญจึงได้เจ้าดวงตา	51 : 1
ถึงสักจกัลดหน้า ลัดก็กลับเป็นคอน ตรงใจพี่อวรณ์	เรื่อจร ปิดไว้ ส่งสวาทิ แม่แม่	117 : 21-23
ถึงเห็นคหเนื่อยเห็นหน้าเจ้านั่งไกล	ชื่นใจกว่าจะถึงเพียงทองที่	62 : 5
ที่จริงใจถึงไปอยู่เรือนอื่น ด้วยรักลูกรักพี่ยังพี่พัน	คงคิดคิดที่หม่อมเป็นแม่นมั่น กราวนั้นก็ไปอยู่เพราะจำใจ	70 : 8-9
ที่นี้เห็นประจักษ์ว่ารักพี่	มารศรีครองตัวไว้ท่า	85 : 5
นกขมิ้นแวววแสง ปนเปลวณิกนางแปลง เย็นห่มแสงสีฟ้า	แสงผ้า สไบเปลี่ยน ฝ่ายเข้าเคยชม	109 : 14-16
น้องจะหนีไปไหนในคงแค้น สู่ทั้งบ้านเรือนมาเพื่อนม้วย ความรักก็ประจักษ์อยู่แก่ตา	แสนรักสุดรักจึงหักมา เอออวยคือถึงมาถึงป่า ช่างไม้อายเหวตาพฤษาไพร	65 : 8-10
น้องเอ๋ยที่จะไปอย่าได้คิด พี่ไม่ลวงหลอกคอกน้อง	สิ้นชีวิตก็จะตายอยู่ในห้อง จะครอบครองเป็นคู่อยู่จนตาย	28 : 5-6
นับเดือนเลื่อนปีไป เขี้ยวอยู่หนหลังเศร้า	ไกลมิ่ง นะแม่ สวาทแล้วใครโถม	106 : 23-24
นี้กุศลหนหลังเราทั้งสอง เก็บดอกไม้ไหว้พระด้วยกันมา	เคยเป็นคู่ครองเสนาหา วาสนาทำไว้จึงได้น้อง	28 : 12-13

นี้สุดยอดที่จะบากอารมณ์วิล
ตั้งแต่ทนทวนช้ำระกำนาน

ทั้งเดินดินแล้วก็ฉลาดไม่อาจหาญ
ก็นับวารวายสีพันพิราทวา

133 : 21-22

บวงเทพทุกเกื้อนถ้ำ
ยกแค่สองหัตถ์คน
ขอคืนร่วมวิมล

มณฑล ทวีปเอย
ต่างเบียด
มานอนชู้ เรียมนา

113 : 25-27

บังเจนียนโชนบง
แลตะลึงลิ้มเคี้ยว

พักตร์แม่ เห็นๆ
พบถ้างคำสลา

102 : 19-20

บุญใดไต่ต้องประคองกาย

บาบิโกพรากสายสมรไกล

45 : 14

บุญใดเรียมบุญสร้าง
บาบสิ่งใดทอจ่า

มานำ สมญา
จากเจ้า

125 : 21-22

บุญที่จึงได้พบเจ้า

โฉมฉายเยาว์ยอดเสนหา

55 : 7

บุญหลังไต่สร้างมาปางใด

เพื่อจะให้จำเพาะพบประสบนาง

24 : 6

ประคุดคอกพวงร่วงลง
ชมพลางทางคึงถึงเขษรฐา

ลมส่งกลิ่นกลบตระหลบไป
ปานฉนี้พี่จะอยู่ไหน

141 : 19-20

ปราณีชู้ช้อยเหยา
เย็นเน่เยียมจักเห็น

เยียบเย็น
แต่ห้อง

103 : 5-6

ปานนี้มาโนชช้อย
เก็บเกศฎากรองมาลัย
ปรุจันท์นงจอกทองธาร
นอนนั่งตามแกลงถ้อย

นางพาล พี่เอย
มาถ้อย
ประทีน ทาฤฯ
ทุกขพร้อมความใคร

101 : 1-4

ปานนี้พินิจนั่งของพี่ยา	จะละห้อยคอยท่าทุกคืนวัน	93 : 11
ปลื้มเอยปลื้มใจ นึกแต่จะอิงแอบแนบเนื้อ	พี่รักใคร่ผูกพันพันเผื่อ แม่นมิเชื่อโจมตรคอยดูเอา	75 : 7-8
ไปเชื่อกำที่เพราะเราราย	ซ้ำหลงรูปเจ้าพลาญจึงเสียรัก	91 : 6
พระพายพายมาเวลาคึก ปานฉนี้แก้วพี่จะคอยครวญ	รำลึกถึงพินิจน้อยละห้อยหวาน ฤาญจวนเจิบไข้ก็ไม่รู้	94 : 5-6
พลิกกลับก็เผลอกลับสนิท	สักทีปิลาวทองน้องจะมา	95 : 4
พอพลบจะหลบมาโลมน้อง	ถึงแห่งห้วงน้ำหายโศกสอื้น	58 : 7
พี่คิดถึงทุกทิวาราตรี	จนวันนั้นนอนกลางวันฝันไป	31 : 8
พี่เดียวหมากเจ้าอยากพี่ยังคาย	แขนซ้ายคอดแล้วเพราะหมุนนอน	65 : 2
พี่จะขอฝากฝังไมตรีจิตร		51 : 7
พี่จะถนอมนวลรุ่งวณ้อง ไม่ทิ้งขว้างร้างรักแรมไกล	เป็นคู่ครองเชยชิดพิสมัย ดวงใจจงเมตตาปราณี	33 : 5-6
พี่จะรับทราบสงวนนวลน้อง	ไปเป็นคู่ครองของพี่	56 : 5
พี่จะอยู่สู้รักไม้อัฒม	มิใช่ลมลงน้องอย่าหมองใจ	24 : 4
พี่ติดตามมาด้วยความรักน้อง ตั้งแต่วันเทณายิ่งอาไลย	สายทองบอกบ้างฤหาไม้ ครวญใครมิได้เว้นอวรณ์วาย	16 : 13-14

พี่ตั้งใจสุจริตจิตจง แน้มมีสมถ์จิตรที่คิดไว้	ว่าจะเลี้ยงโฉมยงให้เป็นใหญ่ อันนางอื่นพี่ไม่ไยดี	41 : 4-5
พี่บนบวงเหวดมาดงววย ท่านเอนดูโฉมฉายกับพลาญงาม	จึงรอกด้วยเทพโหมได้ห้าม เพราะเห็นความรักพี่มีตอน้อง	27 : 6-7
พี่ผูกใจจึงไปดลจิตรเจ้า ขอเชิญดวงดอกฟ้าสู่มาลี	ให้โฉมนางนงเยาว์มาดังนี้ อยู่เป็นศรีนครเรศนิเวศน์วัง	32 : 10-11
พี่รักใคร่พาไปจะชมเชย	อย่านึกเลขที่จะคืนให้ใคร่ชม	65 : 6
พี่รักนุชสุจริตน้ำจิตรัก	ไม่หาญหักก่อนดอกแต่โดยได้	19 : 15
พี่รักเจ้าเท่ากับเมื่อแรกรัก	ด้วยประจักษ์เห็นใจไม่กินแหนง	68 : 3
พี่รับขวัญขวัญเนตรมาในสาร อย่าหนึ่งน้อยมนัสน้องหมอง ฤทัย	พจมานนิกรนวลที่ยื้อโฉน จงอภัยอย่าให้ผิดคิดระคน	130 : 15-16
พี่สู้แสนทรมานพยายาม	เพราะนางรูปงามทรมานชม	30 : 1
พี่แสนรักหักหาญมาหาน้อง		52 : 3
พี่หวังจะฝังฝากไมตรีจิตร ควรฤาควงฤไทยไม่เมตตา	รักร่วมสนิทเสน่หา แต่จะตอบวาทจากก็ไม่มี	39 : 15-16
พี่อุตส่าห์มาส่งถึงลังกา	หมายจะฝากเสน่หาอาลัย	33 : 7
เพราะรักเจ้าหนักหนาจึงกร่ายื้อ	ควรหรือแก้วตาไม่ช้รานี	31 : 7

เพราะรักเมื่อสูญเสียกาย อมทางในสาร	กับน้องชายผู้สายสมร มากอดด้านสงครามขึ้น	135 : 7-8
ไพร่พฤษ์เจียบเจียบค้อย แสนสั่วชบเซาเร้น	โศกแม่ ช่วยร้อนเรียมตรอม	108 : 7-8
มเหศวร่าเรียมกอยเกร่า ลูปอกโอ้อาลัย	ไม่เห็นเจ้าเศร้าเสียใจ ลาลคล้ำกำสรวลเซ็น	90 : 9-10
มอยหลับแล้วกลับผวาตื่น ปานนี้โงมงามสามสุตา	คิดแต่จะกินไปหมั้นหย่า จะละห้อยคอยท่าทุกคืนวัน	137 : 14-15
มาคลเขาเขตรแคว้น นามชื่อโฮลกเขาผี ละลอกเพรียบพรายตี โคลงซึ่งเรือเรียมเด่น	ยลชี แม่ฮา หลอกเหลน ฟองฟาก ตราบน้ำอัฐญ์	121 : 17-20
มาเดียวพี่ตักตัก	ใจจอก แม่แม่	104 : 27
มาพบพินแม่ไม่ซึ้งไม่เขื่อนทัก พบสายทองไคย่องจิงเจอร์จา พบพิศตรักรับจะหักเมื่อใส่บาตร มาพบกันวันนี้ไม่มีใคร	ยิ่งทุกชั้นนักแวงโหมนัสสา สิ่งถึงแก้วแนวตาก้อยคลายใจ ยังขยาดขยับนัยไม่หักได้ จะมอบไมตรีพินผู้มนวล	17 : 5-8
มาลองรักกับพี่จะดีกว่า	เถื่อกว่าจะลิมยักษ์รักถึงเล่า	35 : 6
มิใช่พี่นี้จะทำด้วยถึงช้าง	จะปลุกฝังโฉมของนางลักษณ์	32 : 3
มิรักน้องกันแต่แรกอย่ารักน้อง	ทำให้หมองแล้วจะเมินไม่มาหา	20 : 13

เมื่อสุดแสนเสนาหาไม่ว่าเล่น

หวังจะเป็นคู่รักสมรักสมาน

33 : 10

แน้นแผ่นดินสิ้นชายที่ทิ้งเสีย
พี่พลอยร้อนใจแทนทุกเวลา

อย่ามีคู่เลยจะดีกว่า
ฤว่าศنان้องจะต้องกัน

44 : 7-8

แน้นมิได้ศรีมาลาอย่าใจ
ความแต่บุญกรรมเกิดน้องแก้ว
ถ้าแน้นแก้วพี่มิเมตตา

ซึ่งจะไปเวียงใหม่อย่าสงกา
กนหลับแล้วจะลอบเข้าไปหา
ก็ตามแต่เวรเราจะเป็นไป

26 : 20-22

แน้นมิตติราชการพระผ่านฟ้า
จะรักรังคลึงเกล้าเผ่าเชยชื่น
นี้จำจิตจำใจจำไกลน้อง

ไม่นิราศคลาคลาจากผ้าทอง
ไม่ปราณนาหาอื่นให้เป็นสอง
ด้วยจะต้องสงครามตามยักเฆมาร

76 : 8-10

ไม่เป็นกินเป็นนอนแต่ร้อนรัก
มิได้มีความสบายมาหลายวัน

อกจะหักใจรัญจนบ่วนปั่น
แทบจะกลืนใจตายไม่วายคิด

22 : 9-10

ไม่เล็งหลังเลยเมื่อครั้งจะเริ่มรัก
เพราะจำจิตตอกจึงจะบ่ารากไกล
นิจจามิตรซึ่งมาคิดสละได้
อันความรักก็ประจักษ์ว่าใจปอง
เมื่อแรกรักฤจะรักไม่จากได้
เสียดาวยิตถุกิดไม่วैनวัน
โจนใจจึงใจไม่กิดบ้าง
เห็นคำสัดก็กลัวพิศตรจะพลอยมอม

ก็ประจักษ์อยู่ในจิตแล้วคิดโจน
เป็นไรจึงไม่กินคิดเมื่อคราวครอง
ฤหน้าใจด้วยว่าขาดอาลัยสนอง
ควรฤนั้นจงแก้งมาหน่ายฤทัยกัน
นี้เพราะไกลฤจึงเร่เสน่ห์หัน
มีแต่ผันหน้าไม่ตริตรอง
ฤใจจางว่าไม่ควรประครองณอม
อย่าออมความเลขนะเจ้าไม่เข้าการ

131 : 5-12

ยกมาออกอ่าวน้ำ
นางบ่เห็นเห็นบาง

นางนาง รมนา
เปล่าเศร้า

110 : 1-2

ยังมีได้สนิทเสนาหา
แน้นมิสมดังจิตที่คิดไว้

จะนิราศคลาคลากอะไรได้
ก็ไม่ไปภารากูเรบัน

35 : 14-15

ยามกินพี่เคยน จับแตรแล้วล้ม	หาอร เจ้านา ล่องแก่งเคียงทรวง	125 : 19-20
ยามเย็นที่เเเองค์ มาแม่เพื่อนเรียนน้อย	อกเปลี่ยว เปล่านา หนึ่งแล้วจึงไป	125 : 15-16
ยังแสนเสนาหาอาลัย จะผอนผ่นฉันใดนะอกเอ๋ย	เราร้อนฤไทยเกรี้ยวตรม จะได้เซย่วนวิกสนิทสนม	35 : 8-9
เย็นยามพระสุริยลี เหียนแมจุควักเข้า	ลาโลก ลงแม่ สู่ห้องหาใคร	100 : 27-28
✓ รักร้อนจิตรพิศวาส	ภูวนารดเส้าสร้อยละห้อยหวน	53 : 1
✓ รักร้อนรณพันกำลัง	ชลไนยไหลหลังลงพรั่งพราย	136 : 10
รอยกรรมมาแบ่งแก้ว ขวัญอยู่อุชฌายตน ไฉตวงทิพย์สุมณ บุญที่สมสองสร้าง	กับสภณัฏฐ์ ภูเษ ต่างร้าง ตามาถ แม่เอย จักสิ้นฤายัง	111 : 5-8
✓ ระหวชระทดเสียว	สายสวาคี กรวญแม่	122 : 27
✓ รักน้องกลางหนให้คนๆ	อย่างนั้นองไม่ถือว่ารักน้อง	20 : 2
รักน้องสีจะปองให้เป็นผล ไม่รักแต่งดอกจึงแก่งทำประจาน	กลางหนฤมารักทำหักหาญ มาส่วนรานรับได้แต่โดยใจ	19 : 11-12
✓ รักนางมิใคร่จะไกลได้		20 : 9

ร่ำร่ำร่ำคราวย หันดีทุกเล่มไห้	เรือเร่ง แรงแม่ หล่อเดินตามเขยอ	105 : 15-16
เรียบเคร่ตรงทุกช่อง ว่าหวนคืนแคยัน	ไม่เห็นน้องเนื่อนวลจันทร์ หันเห็นทำึงข้าโยน	89 : 19-20
เรียบย้งทุกซ่ๆวาย หวนจิตคิดแหวนสาย	ละห้อย สวาดีพี่ มาๆ	117 : 2-3
เรียบหมอมแม่พาใจ หมองสมรูปเรียบกลัว	กลายเทวษ กล่อมเจ้าเอาใจ	105 : 11-12
ลงเรือเรือเคลื่อนคว้าง ทรุดนั้งดอนใจปลิว	ขวัญลัว แลแม่ อกว่า	99 : 17-18
ละแม่เกี้ยวมาเคี้ยว สาเกตต่อเค็มเกลียว เวระโคเราสร้าง	ควนร้าง มากล่อม ไกลแม่ ซัดให้หันเห็น	106 : 26-28
ละดิมรสแก่กล้า กอบแต่ปลัดทิดหา ดูป้อนกระยาอา เหียนระคายเถืองช่อง	โกษา ทาบทอง ดูมิ่ง กุเอย ปิดหน้ากันแสง	122 : 21-24
๘ ฤาพิศภาษาน้องมิต้องใจ	เสนหาอาไลยเหมือนกัน	51 : 14
วังเวงวิเวกทน ติดนึ่งนางกัน	ทุกข์เทวศ ราแม่ ฆ่าให้กรวภูหา	123 : 23-24

ว่านิมิตนั้นวลกับสาวทอง ผู้ตายหมายจิตต์ไม่จิตจาง	เป็นสองสุดสาวทไม่แห้ว ซึ่งจะร้างแรมรักอย่ารำเพิง	22 : 5-6
าสนาสองราเราเคยดู จะสงวนชวนขึ้นทุกคืนวัน	โถมตรู่อ่าร้างเกยจเคียดฉั่น มิให้ยวัญเนตรช้องเกืองใจ	40 : 12-13
เวราสิ่งไรซึ่งได้สร้าง ได้ขึ้นปมสมสุขด้วยเทวี	จึงมาจร้างเราสองกรี แต่สองราตรีมาจากกัน	85 : 9-10
เวรวิบัติกรรมใด แรงบาปจึงจูงไกล แรงพี่เดียวสุขกลาง	พี่สร้าง สมรมึง ภูเวย จากร้อยแรงกรรม	116 : 18-20
โศกเสียตั้งสำอวง พักตร์จะผัดผจงเกล้า	อายโอ้ ฤาแม่ เชื่องแวม์เกลือกอย	112 : 15-16
สองกรพระข้อนอราร้า ได้สมน้องแต่สองรากรี	ครอธเวรากรรมของพี่ ฤาเม็งมารศรีมาจากไป	139 : 15-16
๘ สองจากพระเป็นเจ้า	ช่วยให้กินสม	107 : 20
๘ สองพิโยครำรื้อ	เทพท้าวอำเมิน	114 : 4
๘ สักเวรสมรมาเว้น	พี่เว้นวายปม	108 : 4
สายแสงสุริเยศได้ พอประจวบลมดี นางงานจุลลตถี ใบสับัดโยกย้าย	นาหิ ส่งท้าย เพลาบัก จันนา พี่ย้ายใจกระสัน	120 : 9-12

สารสมุทรสมร ยามเมื่อนอนจักได้	ถ้าพี่ แทนแม่ กล่อมข้าแทนนาง	127 : 7-8
สารสิ่งพี่กำสรวล ควรแผ้วไฉ่ต่างหน้า	แสนเสน่ห้ นุญเอย พี่พันภายหลัง	116 : 13-16
๘ สุกคิดจิตต์เจ็บด้วยจำจาก	วิชากรรมจะทำอะไรได้	62 : 1
สุกคิดพี่แล้วแก้วพี่เอย เป็นวิบากจะจากเจ้าจำไกล	พี่ไหนเลยจะได้คืนไปรักใคร่ สุดใจด้วยต้องอาญาตาย	90 : 12-13
๘ สุกคิดแล้วจึงปะตาปา	ปราณหาขอพบเจ้าจงได้	86 : 5
เสียแรงเจ้าปะตาปาหาความช้อบ พี่ก็ได้ปะตาปาช้านาน	หวังจะให้ประกอบเป็นแก่นสาร บุญนั้นบันดาลให้พบกัน	56 : 1-2
เสียแรงพี่พยายามตามมา หมายจะฆ่าโคตรวงศ์พงศ์ศักดิ์	จนถึงฝั่งมหาสมุทร เพราะความรักความเสียด้ายสายสมร	134 : 2-3
เสียแรงมาหาเจ้าสีเฝ้าซัซ ถึงจะหยิกจะตีกี่มิไป	อรามรักจักกลับกะไรได้ จะอยู่ให้เห็นจริงของพี่ชา	41 : 14-15
๘ เสียแรงรักเจ้าเฝ้าวิงวอน	จงอ่อนน้อมลงเถิดนางเฝ้า	47 : 20
แสนโศกสิ่งสารปาง นาสิกเรียมชันน้ำ	จากพี่ ปล่อยแม่ เนตรหน้านางนง	100 : 23-24
๘ แสนสวาดิมาทนายพระธิดา	แต่รัฐจวนหวอนหาไม่เว้นวัน	53 : 8
หม่อมรักไฉ่จันจักไม่รักตอบ รักตัวกลัวตายเสียตายนวล	จะลักลอบกลัวผิดสักพันส่วน สุดสงวนอยู่แล้วอย่าวอนเลย	24 : 9-10

หิบบกับกระษากำ เหียนฤหายหอบเหน็น	คิดแม่ กอยแม่ อกถ้างดาตื้น	103 : 3-4
ห้วยขม้นคิดขะม้นเจ้า กวดสกันธี่สี่สร้ง เรียมจากจักโสททรง	เกยผจง โสรวน้อง เสาวภาคัย เพื่อดฤ	107 : 1-3
✕ หอมกลิ่นดวิลถึงบุหบา	อนิจจาจำร้างเพราะนางหาย	140 : 7
✕ หัวอกใครได้แค้นในแผ่นดิน	ไม่เดือดคั้นเข้าฝักกับวันทอง	71 : 4
เห็นนวลครวญกรุ่นคิด ไปไค้ก็จะไป	กำเรบจิตต์วาวหวั่นไหว โอบเอวอ้อมพุ่มพวงพวง	89 : 15-16
✕ โหยบเห็นอนงัก	นั่งน้อม	105 : 6
ไถ่กันนี้ ถึงแก้วกัลยา เหลือบดูหมู่บุหรในดงคอน อันมิ่งไม้ที่ออกดอกดวง ฝูงเนื้อลิ้มดินกินระบัก เหมือนจะหล่นเข้าซัดหักทวน ร้อนระงมลมแล้งไม้พานหัก พวงอุบะต้นหยงที่พรงไป ไม้ใหญ่ข้างยุงสูงระหง อัศจรรย์วันนี้ประหลาดกลาง	พระราชาทุกชั้นนักหนาพร ไม่ร้องร่อนจับเจ้าเหงาเวง ก็โรยร่วงเหี่ยวแห้งไม้แบ่งบาน โคกระหิงว้างคึกคักมาน่าจวน พระเห็นเหตุเภทพาลก็หลากใจ เจียบสังคใบไม้ก็ไผ่ไหว ก็ขาดตกลงในกลางทาง ไม่ต้องลมล้มลงมาซัดขวาง เดินทางแต่ก่อนบ่หอนมี	138 : 10-18
✕ ไหนนั้นสัญญาพาที	ว่าจะครองไมตรีไม้นั้นหน่าย	83 : 5
ไหนพระผ่านฟ้าสัญญาน้อง ไม้นิราศแรมร้างทางไกล	จะปกป้องครองความพิศมัย จนบรรลอมอดม้วยไปด้วยกัน	80 : 5-6

✧ ออกเรียนนิราจ	จิตรจ่อ ผีงนา	117 : 15
✧ ออกเอ๋ยจะกิดฉันทิดี	จึงจะได้แก้วพี่มาพิสมัย	44 : 17
✧ ออกเอ๋ยจะกิดไฉนดี	จึงจะได้แก้วพี่มาพิสมัย	45 : 5
✧ ออกเอ๋ยจะแนะนำทำไฉน	จึงจะได้เซยชมสมศรี	53 : 3
ออกเอ๋ยจำใจไกลสุดา บัดนี้การเกิก็เสร็จสรรพ	เพราะต้องมาปราบราชไพร พี่จะเร่งรีบกลับไปสมศรี	137 : 11-12
✧ ออกข้าวตอกนะเจ้าชีวิตวาย	ไม่ตายดอกเพราะอดเสนาหา	20 : 7
✧ อนิจารักเจ้าแต่ฝ้าปลอม	ก็ไม่ตอบพจนาวาจา	47 : 14
อย่าชิงชังรังเกียจที่หนุ่มแก่ พี่จะเสกโฉมยงนงลักษณ์	จงร่วมแต่ขสดาบรรดาถักดี ให้เป็นเอกอัครเทวี	29 : 3-4
อย่าถือยศเลยว่ายิ่งประยูรศักดิ์ อย่าแหยงรักเลยว่ารักจะแรมราน ขอเชิญโอรสคู่ทองโอรสจูงจอม ขอฝากเนื้อพี่แนบเนียนวลจันทร์ ขอเชิญนครสบเนตรสักหน้อยบ้าง	อย่างถือยศเลยว่ายักตร์ไม่เพียงสมาน อย่านิ่งนานหมองเสน่ห์ให้เนิ่นวัน ขอฝากกรตรระทองชะโฉมสวรรค์ ขอฝากขวัญมอบขวัญนิยา ขอฝากปราศมาถ่มมอบกับนาสา	130 : 5-9
✧ อยู่ใกล้จะไกรจรร	ไปรับเจ้าเคล้ากลอมา	90 : 2
อรเอ๋ยลับหลังเอ็น ไอ้โอะไกลกันก็	ดูนั้ก นะแม่ เมื่อใช้จักสม	101 : 15-16
✧ อันความรักที่พี่รักเจ้าหนักยิ่ง	จริงจริงนะน้องอย่ากินแหนง	31 : 1
✧ อันความรักหนักแน่นในอกพี่	ข้อนี้เจ้าจะรู้ฤาหาไ	26 : 11

๘ ฉันจะส่งเจ้าไปให้ขุนช้าง	พี่จะติดตามนางหาวางไว้	69 : 1
๘ อันพี่น้องครองกันแลยังยืน	ไม่เสียเรือผู้อื่นตีหนักหนา	31 : 5
อันภาวบุษบาวางามนัก นี้จำเป็นจึงจำจากไป	จะดีกว่าน้องรักนั้นหาไม่ เพราะกลัวโทษพระราชาบิดา	81 : 7-8
อ้ากรกลืนเกลสหวาน คิดมิรู้รสเกล้า	หอมหื่น ภูเอย กลิ่นกล้วยไกลดม	107 : 7-8
อำนาจความสัตย์ตั้ง ทรวงทุเรศไฟฟอน อรรณพเทพยศาคร รักซึ่งชลธารหุ้ง	ต่อสมร ภูเอย ฟาดฟุ้ง ควรแม่ ราชแม่ हांหน้ามาทรวง	122 : 17-20
๘ ว่านางสัตย์สองเรา	กินร่วม ถิ่นแม่	99 : 15
อิงเซ่หม่อมแม่จะมาจับ จะกอดพินีนางไม้ห่างกาย	ผิดกับข้อยอยู่กับพี่ให้เสีย ตาแต่สายสุดสวาดิจะปรานี	21 : 10-11
เอาความรักหักจิตพี่ที่ติดกลัว เขื่อนขัณฑ์เจ้าพิณพิลาไลย	กระดกด้วยองค์เขื่องมานั่งใกล้ สอุงใจตัวแขงด้วยความวาย	16 : 11-12
เอาความรักหักหวนอยู่รวนรี จะเกือกขุ่นขุ่นแผนกไม้ได้	ได้เสียดทำกะไรไปตามเกิน เขารักใครจริงจังไม่ห่างเหิน	65 : 11-12
โอ้แต่นี้จะนานไม่มีขึ้น จึงสอนใจว่าใจเอยอย่าอวรรณ แน้นฟังคำแล้วอย่ารำรำพันรัก ถ้าหมายมั่นเห็นจะพลันชีวาตา เมื่อเขาขึ้นไต่ต้นไม้คืนหลัง แสนรักแสนหนักอาลัยจะถึง	ทิวากินแต่จะทอดดูหทัยดอน จงผันผอนพักตร์อย่าว่าพา จงเจียมศักดิ์เกิดที่น้อยวาสนา ดูลูวาก็ยังให้ดูหทัยกะบึง ใจนี้ยังแค้นฟ้าตรีกรำลึกถึง แสนรำพึงเพิ่มเพหนานาน	131 : 13-18

โอ้พร้อมห้องของเมียเอ๋ย ตัวตายหายเสี่ยงอยู่เพียงทอง	ไม่ควรเลยที่จะพรากไปจากห้อง ตัวของน้องนี้ก็ถึงตาย	93 : 14-15
โอ้ว่ากรรมเราทำแต่ก่อนกาล แน่นไม่ทรนงอาญาผ่าลูกลี	มาประหารให้กำจัดจึงพลัดพราย ไหนแก้วพี่จะจากไปง่ายง่าย	98 : 2-3
โอ้ว่าเจ้าดวงยิหว่า ใครจะปลดอบโหมงามสามสุคา สงสารน้ำคำที่หรัส	ปานนี้จะคร่ำครวญวนหา แต่พอหาใจเฝ้าบ้านเพาคลาย คิดถึงความหลังแล้วใจหาย	136 : 1-3
✓ โอ้ว่าเจ้าวันทองน้องแก้ว	จะวิมพีเสียแล้วกระมังนี้	96 : 7
✓ โอ้ว่าดวงยิหว่าของพี่เอ๋ย	เมื่อไรเลยจะได้ชมสมประสงค์	47 : 9
✓ โอ้ว่าน้ำเสียตายตัวนัก	เพราะเข็กลั่นทองรักจริงชั่วจิตร	81 . 3
โอ้ว่าปานนี้พระพี่เจ้า ตั้งแต่ไปแก้งไสยมา พระจะแสนโศกสร้อยละห้อยให้ จะคันคั่นคั่นกว่าที่ขวหาน้อง อกเอ๋ยทำไมจะได้รู้ แน่นใครทูลแกลงแจ้งคดี ฤาสุดคิดที่จะติดตามหา	จะโศกเศร้าร่ำจวนวนหา ไม่เห็นชนิษฐาในผ้าทอง ร้อนราชนฤไทยหม่นหมอง ทุกประเทศเดือนทองพนาลี ว่าน้องอยู่ประมอตันกรุงศรี เห็นทีจะรับมาด้วยอาโลย จะกินสมจินตะทราฎาไฉน	140 : 17-141 : 1-
โอ้ว่าอนิจจาเจ้าประคุณ อุตสาหัสพยายามตามมา	ยังการุญรักเมียอยู่หนักหนา ทนทุกข์เวทนาถึงเพียงนี้	129 : 3-4
✓ โอ้ว่ายาหยีของพี่เอ๋ย	เมื่อไรเลยจะได้ดังประสงค์	37 : 11

โอ้ว่ายาหยีของพี่เอ๋ย
ยังมีทันสู่สมภิรมยา

เมื่อไรเลยจะได้เห็นหน้า
เวราสิ่งใดให้ไกลกัน

38 : 9-10

โอ้แสนเสียดายสายสวาคี
จะอาไลยไยเล่าแก่ชีวี

ไม่สมมาดหมายมิ่งมารศรี
ชาตินี้มีได้ปิดสนิทนวล

45 : 19-20

ตอนที่ 2

โวหารอุปมา (Simile)

กระลุ่มภูจิกพวงชมพูเท
 พยอมหอมหวลมาชวนใจ
 หอมกลิ่นบุบผชาติดาดง
 นกแก้วจับแก้วแจ้วเจรจา
 นกขมิ้นบินจับต้นมะเดื่อ
 จะเม็นหมางขมิ้นทาระอาใจ
 พิศพรรณพุกนามาตามทาง
 อินพรมนมสวรรค์จันทน์คณา

ก้อยกึ่งปรุ้งประทีน
 รสทิพย์หยิบนาไพรย

เกาะเวียงวังราชนี้
 แลบลวงวังยล
 ฤๅวังรา'วิจล
 กอผีแดงแม่รวัย

เกาะสั้มกลม่วงน่อง
 จัดประจางวางงาน
 พัดผลผีแลลาญ
 กิดซึ่งรตมือคั้น

ชนมถึงผิงผ้าร้อน
 ร้อนนักรักแรมไกล

ชานางพิศภาคแพ
 กลกล่อมสองปลื้เข่า
 เล็บนางเล็บนุชเบา
 หลงบัดเล็บนางเปลื้อง

เขาชื่อนางรำฟิง
 อ้าแม่จักก่าฟิง
 เรียมก็รำฟิงอัน

สังเกดเหมือนผ้าไม่พูนีสับ
 เหมือนกลืนสะไบเจ้ายังติคมา
 เหมือนกลืนแก้มที่หลงตะลึงหา
 เวหนาน้องจะผูกกับผู้ใด
 โอ้อ้อเนื้อจะหมองไม้ผองใส
 โอ้อ้อเจ้าพิมพิลาไลยของตัวอา
 มะปรางเปรียบแก้มนางหงษ์ช้ายชวา
 ฟ้าจนกระแจะจันทน์ท่าทุกอ่าไป 92 : 10-17

วางถึงสิ้นคั่นแคโดย
 ฤๅจักเปรียบเทียบกันขวัญ 88 : 3-4

เชื่องงน
 หนึ่งน้อย
 ในที่ นี้นา
 ฝั่งเจ้าแดงเรียม 124 : 1-4

นางฟาน
 เรียบขึ้น
 ลุงสวาติ
 คุงไค้มีผล 121 : 1-4

เพียงไฟฟอนฟอกทรวงใน
 เมื่อไรเห็นจะเย็นทรวง 89 : 9-10

พิมพิเลลา นู่นา
 อาตฺรเยื้อง
 บอกกึ่ง ฝัฎ
 ปลาบเนื้อเรียมแขนง 108 : 25-28

อยู่นน
 นิกเลห์ เขาๆ
 ออกน้ำฝนเขา 123 : 14-16

เขามองไล่แลดวง
เหมือนผีเผลอมองหน้า

ภักตร์แผ่น ผาแผ่
นุญไว้เวียนหีบ

122 : 7-8

เขาย่อมว่าถ้ามีมิตรใจ
พี่รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวิต

แล้วคงไม่ว่าบ่ผู้มิตรจิต
นี้จะคิดฉันทให้เป็นการ

26 : 13-14

๘ ความรักเหว

กังดวงชีวัน

79 : 12

๙ ความรักมีแต่ชักกระตุ้นเตือน

พันเพือนดังจะกสั่งตั้งตามอง

25 : 15

กะนึ่งนึ่งคั่งบองปทุมเมศ
แสนลำบากยากที่พันทรมาณ
เปยสร้อยเสาวคนธ์โกมลมาศ
แต่ไกลไกลก็จะลักแลดู
ถ้าเหาะได้เหมือนเหินดักขันธ์
นี้สุดเอื้อมที่จะเอื้อมอาจกราย

ในขอบเขตมุขลินที่สระสนาน
เพราะไม่ว่าหยาบที่จะหักมาฉมู
เมื่อลมลาดเพราะลอบเลียบอยู่
แมลงภู่ร่อนร้องแต่เวียนฮาย
เห็นจะหักได้สะควกโดยง่าย
ปี่จะวายชีพเพราะดวลมั่ว

132 : 4-9

คิดคะนึ่งถึงโฉมสุวิธยา
แต่เจ้าพลัดพรากจากบุรี

ให้มีความเมตตาอาลัยนัก
พันวิศกเพียงอกหัก

128 : 3-4

คิดถึงเคยขึ้นกับหมื่นไวย

ยังคิดไปเพียงจะคืนสิ้นชีวิต

97 : 10

งามจริงงามงกฏ
เรียมร่ำคำนึ่งบอง

ใส่ถืออุจรงกฏทอง
ส้องนึ่งนึ่งนเคยยล

89 : 13-14

จวนจะได้สู่สมภิรมย์รัก
ลอบล้างกลางการภิเศกศรี

มีหมู่ปรปักษ์มาหักราน
ดังทรวงพี่จะแยกแตกฉาน

50 : 7-8

จวบจันทร์แจ่มโลกแปลง
หวนว่ามุขแม่พื้น

มาเปลี่ยน
เยียมฟ้าหาเรียม

103 : 11-12

จะคิดโฉนดดี ณ ออกเอ๋ย
พระเร่งร้อนรันทานใจ

จะได้เคยชมวิคพิศมัย
ดังเพลิงกาลผลาญไหม้ทั้งกายา 43 : 5-6

จะจากอกเหมือนตกละมุนา

จะกลิ้งตายกายขาดลงเป็นผี 63 : 5

จากนางตั้งตกละ
สุดจะสอจดตาแผ้ว

เมรุนลาด ลงเอ๋ย
แผ่นฟ้าดินหา 118 : 3-4

จากนางยั้งคนค้าย
เหียรจกทอดตัวว่าง

ทีหนึ่ง นะแม่
ชีพไว้วางวน 104 : 7-8

จากพมปืมพื้ตอ้งป็น

58 : 8

จากมาฟีกายสมร
แรมรสกามาไหม้

เสมอชีพ เรียมเอ๋ย
ตากค้องทรวงกาย 101 : 19-20

จากสมรแม่เสมอมา
แลบเห็นตระหลังไอ

กลางสมุทร
อกกว้างกลางกล 112 : 3-4

เจ้าจันทกนเรศกรีน
สรสอเสียบอรกาค
ตราตรงกระหน่ำปาง
เจ้าไปปานเจ้าค้วย

จรวญคราง
เมื่อม้วย
ปวคบอก ทรวงแม่
ที่ร้อนเรียมเลย 119 : 9-12

เจ้าจิตรเพื่อคนฉิน
ณคั่งทวนฟ้าชว่าง

จากสวากิ แม่แม่
ชื่อไว้วาหาย 119 : 23-24

เจ้าใจดังใครยงค้วยป็นพิษ

คะนึ่งกิดกรำจรวญจนจวนรุ่ง 95 : 13

เจ้ารักที่เหมือนที่พี่รักน้อง

ก็จะลืมสอต้องเหมือนเช่นพี่ 66 : 4

๘ ใจจิตพี่เพียงขาด

พระเขวราธมาธรรมา

134 : 5

ใจหนึ่งป่วนปวนปิ่น
ใจเจ็บผินใจห้าย

ปักปวด ทรวงนา
ห่อนเจ้าเห็นใจ

101 : 7-8

ดูใจได้คิดสัการแล้ว
ร้าวระย้าข้าจิตรเจ็บอุรา

ดังดวงแก้วตกต้องแผ่นดิน
ประหนึ่งว่าจะวายชีวี

43 : 7-8

๘ ซมอ้นก็ไม่ขึ้นเหมือน ซมเจ้า

สบายหายเปลี่ยวเปล่าเมื่อยามสาม

67 : 2

เซ่งแซ่เสียงเกร
พาหย์ม้องก้องกังวาล

ปานเรียบดีทรวงประหาร
สารดุดบ้องร้องเรียกเรียบ

89 : 17-18

๘ ค้วยความรักร้อนรึงตรึงใจ

ตั้งไฟกองกลุ้มสุมกาย

40 : 7

ดูความสุขเอนหาจลาจล
เหมือนตัวเก่าเส้าทรหดพิรุณนัก
เป็นยกทองต้องตาก้ออาไลย
กว่าจะได้ห่มบ่วงบ่ารุงกาย
กับอึ่งก็แพ่งแรงรารา
ประจงใส่หีบหอมถนอมไว้
จึงหยิบกลีด้วยเป็นที่คนนิยมน
ถึงผ้าอื่นผืนใหม่ได้มามาก
ขอลานวลจวนค่ำไม่ชื่นใจ

ร้อนรณก็พี่รักกำเริบใจ
จะซ้ำซึกเสียให้ขาดหาควรไม่
มิใช่ตาบัวปอกแลเมลิ้งจา
มิไปง่ายต่อตามกันหนักหนา
ถึงเก่าแล้วก็อู้ว่าหล่นอมซ่ม
เมื่อมีงานการใหญ่เป็นการสม
แล้วอบรมกลิ่นฟุ้งจรุงใจ
ก็บ่วงลากเสียดอกไม้ดีได้
หึงอาไลยลำบากจะจากน้อง

19 : 2-10

คูไหนไม่ซัดแต่สักอย่าง
พอแลลอคสอครบจับในตา

นี่คู่สร้างของเรากระมังหนา
ตั้งว่าเจ้าจะตัดเอาหทัยไทย

25 : 8-9

เค็ดปลียังมีซึ่งโยเยื่อ
ได้หิมเปียจะเลยทั้งพื้นาง

ได้ร ่าฟุ้งแล้วก็เฝือกันไว้บ้าง
ก็เหมือนอย่างหวานฉ่ำवलงในดิน

ถึงน้ำท่าฟ้าฝนจะแห้งแล้ง แต่ชั้นชั้วถึงว่าตัวมิได้กิน ถ้าหม่อมพี่มีคุณแก่ฉันเล่า คงจะแทนคุณพี่มิได้นาน	อย่านึกแหมงว่าจะสูญเสียหมดสิ้น นกหกผกผินได้เป็นทาน เห็นจะเปล่าเจียวฤๅน้องมาอยู่บ้าน ให้ส่มาเนเสมอพิณผู้มนวล	16 : 3-8
เดือนแรมเหมือนเรียมค้าง แรมรสแรมพจนา	เรื่องรักร้างแรมนิษฐา แรมเห็นหน้านี้งนอนแรม	90 : 3-4
แดงเคียดเนตรแจกแสง จากบ่ปานจากข้า	สายเนตร นางนา สิ้นซาร์สใจ	118 : 23-24
๕ ได้ฟังบาทหงส์พระทรงเดช	คังฉัตรแก้วกันเกษเกศี	81 : 11
ต้นหนทอดคิ่งคว่ำ สายตั่งสายใจชล เรียมพรางแม่แก้วนกล เหมือนสมุทรชูรู้	กูซอล แยบชู ลายสี หยั่งรู้ใจเรียม	120 : 1-4
แต่แลพบสบตาเมื่อมาถึง บุรณร้อนรักริงกะนึ่งปอง	พี่เหมือนหนึ่งกับปลามาติดข้อง ถ้าเจ้าไม่ปรองจ้องก็ดำตาย	27 : 8-9
แต่วันทองจากไปได้เกือบปี มิได้นอนก่อนกินตื่นสะดุ้ง กระทั้งถูกผูกหมอนเหมือนไฟลุก	ไม่มีเพื่อนนอนสะท่อนทุกข์ ใกล้รุ่งก่อนไก่อไม่พักปลุก แต่เวียนจุกประจวบวันวันคืน	96 : 2-4
โตปลาเสแสร้งว่า ใบสีกบอกสีกครวญ	ดูจวจากระบิคกระบวน ให้พี่เถร่าเจ้าดวงใจ	88 : 11-12
ฉนักระกำกรรมจำ บาบโคที่โททำ จากแต่กานนี้หน้า	จากข้า แทนเท่า ราแม่ พี่น้องลงฉนอม	102 : 26-28

ถ้าพี่มีเคยได้ตั้งไฟจิตร จะดับจิตรลงด้วยจักร์กำจายจร	ถึงสิ้นฤทธิ์ไม่สิ้นรักแรมสมร สักพันท่อนพี่ไม่ถอยซึ่งหทัย	129 : 17-18
๘ ถ้าร้างรักหักใจไปจากเจ้า	ทุกค่ำเช้าจะระทมดังตรมผี	28 : 1
ถึงแก่งนามนางครวญ อ้าแม่จักกำสรวล ญาว่าโศกสมรถล้น	กรุ่นนัย เสมอแก่ง นี้อา เทวธิดาเรียมถึง	113 : 6-8
๘ ถึงใกล้เหมือนใกล้กันหนักหนา	แก้วตาไม่เห็นอกพี่	56 : 19
๘ ถึงจะมีที่อื่นสักหมื่นแสน	ไม่เหมือนแน้นนุ่มพวงดวงยิหว่า	87 : 7
๘ ถึงจะมีเมียใหม่ไม่เหมือนเจ้า	กายแล้วเกิดเล่าไม่หาได้	78 : 11
ถึงต้องคิดป่ทรวงองค์นารายณ์วราฤทธิ์ แสนทูลทนเทวธิดาว่าอหวิ	ไม่เจ็บจิตเท่าเจ้าเจื่อนอารมณ์หนี ตั้งมณีนชอกข้าเหลี่ยมระทม	131 : 21-22
๘ ถึงสองครึ่งตั้งแต่พรางจากพี่ไป	ดังเค็ดใจจากร่างก็ราวกัน	97 : 8
ทหยานใจใจบ่ได้ แลจบที่เทินไสล สอดเนตรที่ตนาใบ แลบ่พบบุษย์คำ	เหมือนใจ ภูเอย เถื่อนดำ ภักตร์แม่ วายเลย กึ่งแค้นทรวงทนาง	121 : 21-24
ทรวงพี่แผ่เพียงหนึ่ง กลองบ่ข้อนเรียมซ้อน	ชิงขอบ กลองเอย อกแก่นจะนิงโถม	104 : 3-4
๘ ทราบดีทั้งสายเนตรน้อย	หยาดคนน้ำตาเรียม	119 : 20

ทอดองค์ลงกับที่บรรจรรณ
พระกรกำยวิลาศพาทภักตร์

ให้อาวรณ์วิคตเพียงอาหัก
ดวลถึงนงลักษณ์แล้วถอนใจ

53 : 15-16

๘ ท่านเหมือนพลอยเพชรรัตนชัชวาล

ตัวนี้ปานปูนปั้นฤาการปอง

132 : 25

ที่นอนน่องจะเย็นเมื่อยามหนาว
ดังพระกาลมาศลาญเอาชีวี

อกจะราวใจน่องจะหมองศรี
คังแต่น้ำตาจะนองตา

59 : 9-10

ที่นี่เสร็จสมอารมณ์นึก
ถึงจะได้นางฟ้าสุราลัย

คังเอน้ำอมฤตมารคให้
ไม่ตีใจเหมือนเจ้าเขาวมาลัย

29 : 1-2

ธงทองหัตถอมบน
เรียบเรียบกรสรักเรา

โบกเรียก นลแม่
เร่ร่อนในทรวง

105 : 19-20

นกแก้วจับกิ่งแก้ว
กลที่ทอดแก้วนอน

กอดกอน
แนบเนื้อ

109 : 5-6

นกแก้วรักแก้วเซบ
โถมเมคือแก้วจัก
เบญจวรรณตั้งวันซัก
แก้วพี่เอยจักลี

เรียมรัก
หุนี้
ชวนขึ้น
ลับแล้วแลสมร

125 : 1-4

๘ นกพรากรจากรังรวง

เหมือนเรียมร้างห่างห้องหวน

88 : 10

น้องเอยน้องแก้ว
เมื่อลัดพรากรจากเจ้าที่โครา

เหมือนม้วยแล้วกลับเป็นมาเห็นหน้า
พี่โสกาปืมชีวันจะบรรลัย

77 : 7-8

๘ น้อยหรือรักเจ้าสักเท่าพ้อม

ยังไม่ยอมพร้อมใจไปด้วยพี่

73 : 7

น้อยๆพูดจาช่างน่ารัก
ปืมจะกลืนขึ้นใจในวาที

เสนานักน้ำคำเจ้าเสียดสี
ส่งสารด้วยยังไม่มีคู่ภิรมย์

24 : 1-2

นางแหม่แหม่มอยู่ริมไพร
 ชื่อนั้ชู้ช้อรชร์
 ชื่อนกลั่นส่งกลิ่นประพันแถม
 เล็บมือนางกางกลีบกะทัดรัด
 บานเย็นบานสะพรั่ง ผั่งสรวัว

เหมือนที่ไร่ฝ่ายพิมเจ้าข้มแหม่ม
 เหมือนเราซ่อนเป็นชู้กุแฉล้ม
 เหมือนกลิ่นแก้วโถมยงเมื่อส่งตัว
 เหมือนมือเจ้าประณีตพิศวีฬ
 เหมือนเย็นเข้าเก้ายั่วอยู่กับน้อง 66 : 11-15

นางรรมมเขตร้าง
 กลที่จากเจียนกา

รรมยา
 เมศม์วย 110 : 5-6

นามขวางไขว่หนามขวาง
 ใครบ่งฤาเขาได้

ในอก อีกแม่
 เท้าน้องนางนอน 102 : 15-16

นิทานนิเทศหัว
 หุเรศแรมสมรไท
 แสนเทวษเท่าไรไป
 ปวงประสับกุด้าง

องค์โต กิติ
 ทานร้าง
 ปานอก พี่เอย
 แด่ชำนานคิน 114 : 5-8

บางสะพานสะพาดพัน
 รอยชะแสงชระดูราง
 ระลึกโฉมแม่แบบบาง
 กวระแผ่แผ่นทองหุ้ม

ทองปาง ก้อนแสด
 ร่อนกลิ่น
 บัวมาศ ภูเอย
 ห่อไว้หวังสงวน 110 : 13-16

บุษบงส่งรศรวริน
 ถวิลวันลงสรงคงคา
 เห็นหม่อมจลาว่ายคล้ายคล้า
 โทษหวนครวญคร่ำถึงเหว

หอมลมายคล้ายกลิ่นจินตะหรา
 เมื่อไปพาปนกิจไอยก
 เหมือนเจ้าว่ายแหวกน้ำหนีพี่
 ภูมิเศร้าสร้อยกำสรดทรง 136 : 25-137 : 1-3

เบญจวรรณจับวัลชาลี
 นางนวลจับนางนวลนอน
 จากระพราภจับจากจ่านรรจา

เหมือนวันพี่ไกลสามสุคตา
 เหมือนพี่แบบนวลสมจรจินตะหรา
 เหมือนจากนางสการะวาตี

แขกเต้าจับเต้าร้างร้อง
นกแก้วจับแก้วพาตี
ตระเวนไพรร้อนร้องตระเวนไพร
เค้าโหมงจับโหมงอยู่เฝ้า
คืบแคจับแคสั่นโคขเดียว
ชมวิหคนกไม่ไปตามทาง

เบญจวรรณจับวัลย์พวน
เล่าว่าวัลย์กรแก้ว

ปราณประหลาดลมมาน
เล่าว่านุพธรมาน
ทุกข์โรคหรือจักร้อง

ปากน้ำดุกตั้งน้ำ
เค็มก็เค็มสมรเทียม

ปางโหมมราเมศน์าว
แสดงราพวายชีพยลัง
เสด็จศึกสีดาทอง
ศึกที่ทรวงเรียบสู้

ปางหลานกฤษณเจ้า
ศรีอุษาเยาวอนงค์
พลันคืนสู่สมทรง
เรียบจะพลันสมสร้อย

เป็นกุศลคลึงคณิงหา
แสนทุกข์สุดทุกข์ระทมใจ

เป็นห่วงพินนิมน้องอนาทร

เหมือนร้างห้องมหาวิทยาลัย
เหมือนแก้วที่ทิ้งสามสิ่งความมา
เหมือนเวรใดให้โรศาเสนา
เหมือนฝันโหมงมาเฝ้าไกลนาง
เหมือนเปล่าเปลี่ยวคืบใจในไพรกว้าง
คณิงนางพลางรีบโยธี

พันโอบ ไม้มะ
กอดอ้อมเฝ้าวัลย์

พี่น้อง
หมองสิ่งใดแม่
รำให้หาเรียบ

เนตรเรียบ แม่ฮา
เทียบน้ำ

ศรทรง
แหลกหลัว
กินบาท พระนา
รบแพ้ฤทธอย

จางองค์
แน่นน้อย
ยุพราช แม่แม่
เสพยาเจ้าปางโค

จะอยู่ด้วยมารดานั้นไม่ได้
ดั่งกองไฟพอนฟอกอยู่พุ่มพิน

ดั่งหนึ่งสรเสียบเสียดอยู่ในทรวง

136 : 12-20

109 : 11-12

107 : 10-12

119 : 25-26

125 : 25-28

126 : 9-12

17 : 1-2

91 : 8

พลีญเปนเห็นประจักษ์ๆไม่เจ้า

หึ่งสองเรตังได้ตุนาห้งัน

56 : 3

พระดูเคือนเหมือนผิวภักตรา
โอ้ว่าเจ้าควงยิหว่าพี

ระเด่นวันตะหรายาใจ
อนิจาปานนี้จะเป็นไฉน

137 : 5-6

พระแสนรฤกตริกคณิง
ให้เราร้อนอุราจาบัลย์

ถวิลถึงบุษบาสาวสวรรค์
ตังเพลิงกัลป้อลามนสกลกาย

43 : 11-12

พระยั้งขึ้นชมโสมนัส
มีแต่เปรมปรีมกระหึ่มใจ

ในจิตรประคิพพิศมัย
ตังได้ส่วยสวรรค์ขึ้นฟ้า

43 : 1-2

พระวิโยคโศกเศร้าเปล่าเปลี่ยว
จนสายมือที่พระหัตถ์ก็พลัดลง
กระจำจแสงเทียนโคมส่อง
ลมพัดเพลิงดับอนธการ
กลิ่นล้าวนหอมเหมือนกลิ่นเจ้า
เคือนดับลับเมฆมืดไป
แว่วเสียงสำเนียงดูเหว้าร้อง

ตังมาเคียวลิวโลดคลึงหลง
จึงค่อยคงกินสมประคิตาล
เหมือนเมื่อน้องเลี้ยงเทียนอธิฐาน
ประมาณเหมือนต้อนค่างควาดับไฟ
ที่กลิ้งเกล้าชมชิตยังกิดได้
เหมือนมืดในวิหารบน giri
เหมือนเสียงน้องร้องทูลมะเคหวิ

46 : 5-11

พออุกจิตคิดกลับสืบแล้ว
น้อยใจเจ็บชำระกำทรวง

ดั่งดวงแก้วตกลงทะเลหลวง
มันแก้งเกิดเอาดวงชีวิตไป

128 : 17-18

พอสบเนตรให้สะท้านละลานจิตต์
อกอ่อนร้อนรุ่มดังสุ่มไฟ

ยั้งต่อตาก็ยังกิดพิศมัย
ไม้อยู่ได้นางก็ลาเข้ามาเรือน

25 : 12-13

พิศทรงสองสีไม่พิศอม
เหมือนแหวนทองแป้นน้ำที่ขำคม
แสงสุวรรณดบรเทาไม่เพราเพริศ
ดั่งหงส์ทองไร้นินชลิ
ดั่งพาราไร้นกก็เชือกเย็น

จะดูเพราพร้อมแต่บาทจนถึงผม
อันวงกลมกลับไร้เรือนมณี
ด้วยเรศร้างเรือนพลอยแล้วถอยศรี
ดั่งวาริไร้ปลาในสาคร
เทวษเว้นวายความสโมสร

‘สกุณียังรู้มีรังนอน สิทธิยังรู้มีคูหา ไบกยรณียังรู้มีสัตตบรรณ เมื่อนารมีคู่ภักดิ์รัก อันสตรียู่เดียวเปลี่ยววาทูร	ทิดากรย่อมอาศัยพนาวัน กินรายังรู้จนสระสวรรค์ ย่อมกระสันสงงามตามประยูร จะสมถักดีสับสนไม่รู้สูญ ฤาจะกลยศเพียงภิญโญเอย	130 : 19-131 : 1-2
พิศพรรณมิ่งไม้ไผ่นา บ้างผลัดดอกออกช่ออรชร หอมหวานอวลกลิ่นอบาย แนบได้ดวงยิหามาด้วยพี่ เห็นการะเกดสีเหลืองเรืองรอง พระเหลือบแลดูดอกสร้อยฟ้า เหมือนสร้อยห้อยมวนางพราหมโวย จะให้อรู้ว่าอยู่ที่ป่านี เห็นเล็บนางขานระการตา ภุมรินบินร่อนเร่หา เหมือนพี่เตร่เร่ตามเจ้าพราหมเซย	ร่มรื่นรดิยาเรียงราย บ้างแบ่งบานเกสรแย้มชยาย คล้ายคล้ายเหมือนเมื่ออยู่ถ้าทอง จะสวนชีปรีดีเปรมเกษมสอง เหมือนผิวเนียนองที่ทองใจ ยื่นย้อยระย้างามไสว ฤาจะน้อยห้อยไว้วาระมั่งนา ให้พี่มาติดตามหา เหมือนนระชายิหาวาของเรียมเอย ชมรสมาลาอันผายเผย ไม่รู้เลยว่าจะไปแห่งใด	139 : 2-12
พี่รักใคร่ในองค์นางเยาว์	แม้จะเปรียบเทียบเท่าดวงใจ	74 : 5
พี่รักเจ้าเท่าเทียมกับดวงใจ	มิได้วายรักสักเวลา	72 : 3
พี่รักเจ้าเท่าเทียมชีวิต	หมายมั่นในองค์นางลักษณ์	50 : 5
พี่รักเจ้าเท่าเทียมชีวิต	อย่าควรคิดว่าจะกินไปหมั้นพยา	83 : 9
พี่รักเจ้าเท่าเทียมชีวา	ไม่ประจักษ์ว่าจากก็จำจน	52 : 2
พี่รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวา	แต่ว่าถนอมอาภัพลับเหมือนปูน	86 : 14
พี่รักนางพางเพียงจะกลืนไว้	หมายจะไม่จากกันถ่วงวันตาย	72 : 5

พี่รักนางพ่างเพียงชีวา เผอิญให้หันหันไม้ทันยัง	เป็นเพราะเหตุเวราแต่หนหลัง มิใช่จะชิงชิงโฉมตรู	78 : 3-4
พี่รักนางพ่างเพียงชีวิต	หวังคิดจะประกอบตอบไมตรี	55 : 10
พี่แสนทุกข์ด้วยเจ้าเพียงอกหัก		83 : 3
พี่หมายน้องดุดองปาริชาติ	มณเฑาะไทรเวราณในส่วนสวรรค์	129 : 11
มลักเห็นเกาะหลุเสเรา ดูตั้งคนเงาะพัน เจกวันเมื่อจากขวัญ เจ็บตลอดทรวงสอ์	แสนกลีย อกเอย เจาะรู้ง เนตรนาฏ เรียมนา ดูจพินเกาะสม	123 : 17-20
มลักเห็นหม่มฤค หวังหาคู่แนบนิก กิดเมื่อมาสมรหาม	กรุ่นกร้าม นุชนาฏ เรียมเอย พี่ห้ามหวงโฉม	107 : 22-24
มิตรใจเรียมจอดเจ้า จากแม่เจ็บเสมจิด	จักกิด ถึงๆ พี่บ้าง	101 : 9-10
เมียน้ำอาโดยเหลือเพียงอกหัก		61 : 1
เมื่อความรักร้อนใจดังไฟกลบ เจ้าจะห้ามความอื่นไม่ขึ้นขัด	จะให้กล่นให้ทนกลใด อันจะห้ามประคิพพิทมิได้	42 : 4-5
เมื่อนั่งอยู่หน้าเรือนเหมือนกับบ้า พี่มาดหมายตายเป็นก็ทำเนา	เฝ้าแลมาแลไปไม่เห็นเจ้า คงจะเข้ามาหาในราตรี	69 : 13-14

เมื่อสมโภชอรไทยนนั้นได้เห็น
ยิ่งอวรณ์ร้อนใจจาบัลย์
อกเอ๋ยจนจิตคิดขัดสน
เหมือนกระต่ายหมายชมจันทร์

เป็นสองครึ่งซังไปเล่นสดาหมัน
กรวญใครไผ่ฝันทุกเวลา
ด้วยเป็นคนบุญน้อยวาสนา
อันสูงสุดสายตาอยู่เต็มไกล

53 : 9-12

เมืองใหม่ไร้นิรันธรา
เริ่มก็แรมนุชทน

แรมคน
เทวศเสรา

122 : 9-10

แน้นไม่มีราชกิจติดตัวมา
นี้สุดที่จะคิดผันผวน

ที่ยาหรือจะห่างร้างรัก
พี่อวรณ์วิตกเป็นโรกหัก

76 : 2-3

ไม่รู้ฎาว่าประยูรวิทหงส์
ไม่รวมชาติกาจกาตระกูลกาฬ
คำศักดิ์ญมารักวงที่เทวศ
เหมือนนิเณนาเสาวภาคย์กับบุษบา

ถวิลลงไข่มพัตร์นทีที่สถาน
โอ้ประมาณเหมือนอกจรรกา
ให้พิศเพศดูนาหงษ์นอสนุทยา
โอ้อสาสีที่ใจไม่เจียมใจ

132 : 20-23

ยกมาเมืองแม่น้ำ
เมืองก็ศูนย์กลสอง

ใจหมอง
สวาทว่าง

111 : 25-26

ยามนอนตาตื่นทั้งสี่ยาม
ร้อนโรตโศกเสียวอยู่เดียวดาย

ค้างไฟตามติดอยู่ไม่รู้หาย
แม้สบายอยู่ฤาประการใด

16 : 15-16

ขามเสวยเลียดถึงลิ้มเคี้ยว
ทำโลบจะได้เห็นกลยา
ขามสร่งไปสร่งสาคร
ร้อนทั้งภายนอกภายใน

หลงเหลียวชะเง้อแลหา
สักหน่อยหนึ่งราให้หาย
น้ำต้องกายร้อนดังเพลิงไหม้
มิได้มีสุขสักเวลา

44 : 11-14

เย็นจวนน้ำค้างค้างไปไพร
ไอน้ำค้างเหมือนนางน้ำตากระเด็น

จากเมื่อยเสียใจไม่เล็งเห็น
เข้าเย็นยามนอนจะนอนนึก

95 : 15-16

รอยบุญเราพร้อมพ้อง บาปแบ่งสองทำหัน เพรงพราภสัถว์จำผัน บุญร่วมบาปว่าร้าง	แหกกัน เท้าสร้าง พลัดคู่ เขาๆ นุชร้างเรียมไกล	98 : 9-12
๘ รักเจ้าเท่าดวงชีวา	เมื่อไม่เชื่อว่าจากก็จำจน	41 : 1
✓ รักเจ้าเท่าเทียบเปรียบดวงใจ		59 : 2
รักเจ้าเท่าเทียมชีวา	กระนั้นแล้วแก้วตาไม่ปราณี	47 : 16
๘ รักเจ้าเท่าเทียมชีวา	อนิจาไม่คิดปราณี	52 : 7
รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวิตร	กลัวจะเสียแรงคิดไม่เหมือนหมาย	15 : 2
รักเจ้าเท่าเทียมดวงชีวี	จงปราณีบ้างนางน้องรัก	86 : 12
๘ รักนางพ่างเพียงจะกล้ำกลืน		63 : 2
รักนางพ่างเพียงจะกล้ำกลืน	หญิงอื่นหมิ่นแสนไม่นำพา	14 : 4
๘ รักเมียเหมือนชักให้รักร้าง	ดังพี่วางเจ้าลงทะเลใหญ่	63 : 9
เรียมเมิลไมเรศเกล้า นางมยุรขวนยี่ เจกโฉมแม่มั่งสี แลนกลอนนิกเจ้า	โมรี ชั่วเข้า เสาวภาคย์ ภูเอย พี่ค้นโดยยง	109 : 25-28
เรียมรำสืบสารสรวง เสมอโศกพี่จากดวง มาแม่อย่าใจให้	สอบไ้ มาโนศ เรียมเอย พี่น้อยขำใจ	123 : 6-8

แรมนางสุรางค์อินทร์ รอนนिरารค์ซ้อน	สามโลกย์ แรมฤ ไฟไ้เดียวโถม	121 : 27-28
ลมหวนอวลกลิ่นสุมาลี แว่วเสียงสำเนียงบุหร่งร้อง	เหมือนกลิ่นฝ้ายาหยีซึ่งเปลี่ยนมา ว่าเสียงสามนึ่งน้องเสนาหา	136 : 6-7
ลมหวลอวลกลิ่นคอกปะหนั เห็นเล็บนางแบ่งบานตระการตา การเกิดลีเลื่องเรื่องเรื่อ เห็นชายฟ้าสีดาบนค้ำไ้ คุดอกสร้อยฟ้าระย้าย้อย ชมพลางถวิลหาอาวรณ์	คล้ายกันกับกลิ่นจินตะหรา เหมือนนขาโถมงามทราวมไย เหมือนผิวเนียนวลน้องผ่องใส เหมือนลม้ายชายสไบบังอร เหมือนสายสร้อยประดับทรวงดวงสมร พระเร่งรักคือศรรับมา	39 : 7-12
ลมโอษฐ์รศกำชวน ลมกระสันเสียวซ่า	ชมไฟ ชานฟ้าทรวงหนาว	121 : 7-8
แล้วว่าอนิจาความรัก ทิ้งแต่จะเชียวเป็นเกลียวไป	ทิ้งประจักษ์ตั้งสายน้ำไหล ที่ไหนเลยจะไหลคืนมา	80 : 11-12
ฤดูเดือนเมษย้อย โสมสาครณิศเพียง สระมัวทั่วทิศเอียง อกแผ่นดินฟ้าคล้า	หยาดเปลี่ยง เพียบแก้ว อากาศ กุ่มลุ่มทรวงสัลย์	115 : 17-20
ว่าน้องนี้มีจิตต์คิดรำพึง	ตั้งศรตรงทรวงไศกวิโยคคิด	26 : 2
วางช่วยบอกว่า เม้น้วยชีพจักดู วาเป็นรับกำร้อง	กับน้อง กันยาก แล้วแฮ รำให้ตั้งวาฟ	122 : 14-16

เวลาศึกเดือนคณกรร้อง
เสียงดุเหว่าเราเรียกหากัน
พระลูกขึ้นเหลือบแลชะเง้อหา
ลมช่วยรวยรศสุมาโลย

ระวังไพรไก่อ้องกระชั้นชั้น
ทั้งห้วนว่าเสียงทรมไวย
เจ้าตามมาร้องเรียกฤาไลน
หอมเหมื่อนกลิ่นสไบบังอร

137 : 16-19

แว้วแว้วเสาวณิตน้อง
สรวลกระซิกโสตพะวง
คล้ายคล้ายคำเนินหงส์
อ้าไธอร เรียมเส้า

นางทรง เสียงฤา
ว่าเจ้า
หาพี่ ฤาแม่
ซบหน้ากันแสง

114 : 21-24

ศรีปราชญ์นิราศท้าว
รำเรื่องรำรักทุก
หว่าทศมาศศึกก
ยังไปปานเรียมร้าง

จุลาลักษณ์
น่านกว้าง
สามปราช รังแซ
รำให้หาสมร

126 : 13-16

สมมุขขับแต่งหน้า
คิดเมื่อขามนุษแปร
อิงองค์แอบแกลแล
หมายว่ามุขนางดำ

นวลแชน แม่ฤา
ประหน้า
เมียงม่าย
พี่ถ้ำรับขวัญ

120 : 21-24

สรวลเสียงพระสมุทรครืน
คลื่นก็คลี่คลายฟอง
คาลทรวงป่วงกามกอง
ออกโอษฐ์ออกโอยสะอื้น

ครวญคะนอง
เฟื่องพิน
กลวยสมุทร แม่ฮา
อ้าวอ้ออลเวง

104 : 9-12

สอโตสีกทุกคำเข้า
เพียงพิกลกายดู
อกนางกับอกกู
ฤาว่านุษย์แย้มชี้

อศสุ ตัวเอย
ดั่งนี้
เหมือนดั่ง นีฤา
ริเหล้นกลใด

118 : 5-8

สังขยาหน้าไข่คุ่น
แกมกับเข้าเหนียวสี
เป็นนัยนำวาที
แสดงว่าโศกเสมอพ้อม

เคยมี
โศกย่อม
สมรแม่ มาแม่
เพียบแอ้อกอร

89 : 1-4

สังขยาหน้าตังไข่
เป็นนัยไม่เคลือบแคลง

เข้าเหนียวใส่สีโศกแสดง
แจ้งว่าเจ้าเสรำโศกเหลือ

89 : 5-6

สัตรีใดในพิภพจบแดน
ด้วยไฝรักให้เกินภักตรา

ไม่มีใครได้ค้นเหมือนอกข้า
จะมีแต่เวทนาเป็นเนื่องนิตย

81 : 1-2

สาวหยุดยมโดยล้าดวงคง
เหมือนกลืนเข้าโปะพระพิยา

ลมส่งหอมซาบนาสา
ซึ่งเปลี่ยนไวเมื่อลาไปธานี

141 : 10-11

สี่กรรอนยุทธสัน
เสร็จเสด็จบรรทมสินธุ์
สักขมื่อรรคยุพิน
รอยว่านุชแก่งกลั่น

รณรินทร์
สมุหน
โดยเสด็จ พระนา
กลับให้ชายเชิญ

126 : 5-8

เสมอพี่เด็ดสมรคืน

ขาดควยคมเวร

101 : 28

เสียแรงน้องครองตัวไม่มีหมอง
ดูจไข่ฝังไว้ในศิลา

ดั่งแวนทองส่องสว่างพระเวหา
อุดสำห้ซ่อนเร้นทั้งเรือดไร

94 : 7-8

แสงเทียนสายส่งส่อง
กาลกระเวนใจเหมือน
ติดภักตรบ่วายเดือน

แสงเดือน
จักบ้า
ดวงทวีป รักแม่

123 : 1-3

หนองบัวบกช้อย
บัวตึงบัวบุชอวล
กระบอกทิพย์ผกาหวาน
ภูมเรศแรมรสกล้ำ

ชูชวน ชื่นเอย
อ่อนน้า
กาเมศ ภูเอย
กลีบฟ้ายาไลน

112 : 5-8

หนึ่งองค์ทเริ่มร้าง
โถมนาฏเมรีจร
ยังเขตรฝั่งสาคร
กวรอนงคณช้อง

แรมสมร
จากห้อง
คงภักตร นางแม่
นิ่งให้ทรวญหา

126 : 1-4

หวดกลื่นพานพัตรา
ฤาษีศบุดา
เจกคอกมลใจ

รวดเร้า
พรรณชาติ ไคเลย
พี่ร้างกลื่นขจร

117 : 18-20

ห่อนเห็นมิ่งมารศรี
เรีกรณลุดอกไลไล

เสมอชีพ มานา
กู่ช่อนทรวงเซ็น

90 : 7-8

หอมกลื่นกล้วยไม้ที่ไกลทาง

เหมือนกลิ่นสไบบางชนิษฐา

138 : 7

หอมประทีนเหมือนกลิ่นทราวมไย
สกุณาพาทูเคียงบิน
โนรีเรียงหน้าบนคำคบ
นกขมันบินโผเข้าพงพี
สีชมพูเหมือนสีสไบบาง
นางนวลเล่นน้ำอยู่ในหนอง

ภูวไนยถวิลหาปรารภ
เหมือนเคียงภักตรักซิมที่พระศพ
เหมือนพี่แสร้งแกล้งกระทบอังษานาง
เหมือนเจ้าเดินหนีพี่ไปห่าง
ที่เปลี่ยนมากลางทางแทนองค์
เหมือนนวลน้องเมื่อสนานในสระสร้ง

38 : 2-7

หอมหวานอวลอบมารวยริน
พระผืนแพรแลเห็นทีชากกร
เบญจวรรณจับวัลย์พันอุโลก
กระดังงับไม้กระดังงอลอย
นกหว้าจับไม้ทนางนอน

กล้วยกลื่นเหมือนกลื่นดวงสมร
บ้างบินร่อนเรียกกู่บ้างจับคอย
ถวิลวันวิโยคที่โศกสร้อย
เหมือนขับไล่สาวน้อยให้คลาดแล้ว
เหมือนน้องวอนว่าพี่อยู่แล้วแล้ว

นกกะเด็นเต้นไต่ต้นซ้องแมว
ชมพลาทางคะนึ่งถึงเมียรัก

เห็นหอมรมศรีมิ่งไม้
หวลว่ากลกลิ่นนวล

เหตุว่ารักแล้วก็พาบิน
ได้เอียงแล้วกระไรให้จม่อม

เห็นขามสาวบ่าวตัน
สาวบ่าวปลูกสำคัญ
เสมอเรื่อยร่วมรักขวัญ
สองประสิทธิ์สัศย์อ้าง

เห็นเขาเป็นผิวเมี่ยมกันมาหนัก

เห็นค้างเคียงนางอยู่ข้างกู
เหมือนพินน้อยแนบนิ่งฟ้าเริงจา

เห็นตะบูนรอยบันตัน
ยังแต่คอคะบูนทอน
เจียนใจพี่ขาดจร
ทอนท่อนไม้ตรีหึง

เห็นนางนวลนิกนวลวนิดา
เบญจวรรณเหมือนวันเมื่อเข้าเฝ้า
นกกะแลแลลับพี่ขับครวญ
กระลุ่มภูจับเจ้าที่เขาใหญ่
แอนเกล้าเกล้าคู่บินมา
จากกะพรากจากรังเร่ร้าง
กรวญคณึ่งถึงยอดเขาวมาลัย

เหมือนน้องแก้วไต่เต้าตามวิฬาร
พระทรงศักดิ์เต้าสร้อยละห้อยหา 128 : 8-14

ในส่วน นั้นนา
แน่น้อง 124 : 9-10

ซึ่งแล้วณกินให้โถมทรุด
ได้ชมแล้วกระไรให้สูงที่สุด 74 : 2-3

เคียงกัน
คู่สร้าง
เมืองมิ่ง แม่ฤ
ปลูกไว้กลางใจ 110 : 17-20

จะรักเหมือนพอรักพินหาไม้ 61 : 13

พิศดูเดือนใจอาไลยหา
เจ้าแก้วตาปานจะนี้จะอย่างไร 91 : 14-92 : 1

ตัดรอน
กิ่งกลิ้ง
จากสวาท มาแม่
ทอดไ้ววังเวง 104 : 21-24

หวลภักตรา้องล่องนวล
ได้เห็นเจ้าต้องใจฤไทยหวาน
แลตามพรามสงวนจนลับตา
เหมือนเมื่อไปใช้บนบงกษา
เหมือนเกล้าเคียงกัลยาประคองพาน
เหมือนจากน้องมาในไพร่สาธิต
พลาแรงทวยหาญคลาไคล 46 : 14-20

เห็นบางพร่างวารี คลองรากแปลนเกลือกกลั่น	แปลนเปือก คมแฮ ฟ้าไว้กลบาง	118 : 27-28
เห็นศาลตระเว็จพลาง เจียบตั้งเคนาห้อง	ลาญสวาติ แม่นา ฟ้าร้างแรมเกษม	118 : 19-20
เห็นสุดคิดสุดฤทธิ์ด้วยสุดรัก สุดรอนสุดนิวรม์เจตนา	สุดนักรที่จะเสี่ยงวาสนา ตั้งแผ่นผาทุ่มทิ้งลงกลางชล	132 : 2-3
เหมือนเขาเปรียบเทียบความเมื่อยามรัก ถึงขามยิดจิดกร่อยทั้งอ้อยตาล	แต่น้ำฝักตันชมกัชมหวาน เคยโปรดปรานเปรี้ยวเค็มรู้เต็มใจ	87 : 11-12
เหมือนภุมรินบินร่อนระว้างเวียน	เคยเพียรขอให้ได้เกษมสม	130 : 3
เหมือนหญิงชายว่าจะตายด้วยกันได้	จะเห็นใจๆไม่จางไปข้างหน้า	18 : 12
เหลือรู้หนูป่าคัม รอยแจ้งแห่งความขำ	แกงข้าวต้มใส่ระกำ ข้าทรวงเสีราเจ้าตราครดอม	88 : 5-6
ให้ว้มอกอ้อมใจไปในน้อง	พี่มาค้มวันทองก็เหมือนหมาย	66 : 8
อกเมียดังพระเมรุเอนทับ	แต่นั่งนับคืนวันจะบรรลีย์	74 : 11
อกพี่เพียงพังพอง กูเอยจักกินครอง	พูซ้ำ นุชเมื่อ ไคเลย	120 : 14-15
อกเรียมตระลึงหลง ดูเหวว่าขึ้นเสียงแจ้ว	หาสวาติ แม่นา ว่าเจ้าสั่งสาร	125 : 7-8
อย่าหักพุดผันแปรแซ่เขื่อน ถึงยังมีลูกเจ้ายังเพราพริ้ง	จะหาไหนได้เหมือนหนึ่งนวลน้อง ยอดยิ่งหญิงอื่นไม่มีสอง	34 : 11-12

อย่าล่อเล่นเช่นมีเมขลา หลงไล่ไปด้วยใจจันทองค	ให้อสุรารามสูรพะวงหลง พิศวงหวังคู่ประคองเคียง	132 : 14-15
อรชรอ่อนแอ้นดั่งกินริน	หวังดวลไม้เว้นวายเอย	82 : 7
อวลกลิ่นคันธปวงควง โฉมหอมแม่หอมหวง มาลุดีทรวงไว	ดอกไม้ เหมสวาคี ฟีนา เฟื่องฟุ้งแทนนาง	124 : 14-16
อ้าแม่พิไทไลน เหมือนราชให้เริ่มร่าง	นะนาฏ เรียมเอย ไปรู้วันสม	117 : 11-12
อจกลับคืบมากกว่าปีแล้ว หมอนข้างขวางกลิ้งไปไกลตัว	น้องแก้วจะรำพึงคิดถึงผิว ดั่งผิวเมียเราพรากไปจากกัน	95 : 9-10
อันชายใดในพื้นปัดผี ถึงรูปชั่วใจช่วงดั่งดวงเดือน	การรักเมียแล้วไม่มีเสมอเหมือน นี้กรรมเดือนให้ตามเมียมาคอย	97 : 5-6
อันเณรน้อยเหมือนกระต่ายหมอกจันทน์ แค่ตรอมตรอมพอมร่างก็บางไป ได้อดคือนทร์และสิ้นสำเร็จตรม อินทราอุปมาเหมือนสายทอง มาฟังฟังถ้าไม่ฟังธุระน้อง	อยู่คินฤจะคืบขึ้นไปได้ ด้วยทางไกลกลางหาวเพื่อคราวปอง จะได้ชมกระต่ายสวรรค์จันทน์ผยอง พิน้องเหมือนกระต่ายในวงจันทน์ คงเป็นสองกระต่ายชมสมสวรรค์	15 : 6-10
อันตัวเจ้าเท่าเทียมกับดวงใจ	สิ้นสงไสยแล้วเจ้าอย่าเสียคแทง	68 : 2
อันอกของระเด่นมนตรี คล้ายระเด่นกับพระนุชบุษบา	เหมือนอกพื้นที่ไทรหา แต่ไม่มีจระกาจึงผิดกัน	27 : 1-2
อัปสรสุริยาจะรีบรุด โศกข้าน้ำตาลลงร่างพราย	ยิ่งระทดจะจากไปให้ใจหาย เสียคางดังใครลวงเอาดวงใจ	59 : 3-4

อาลัยเจ้าเท่ากับดวงชีวิตพี่		71 : 1
ไอ้เจ้าพินีนมวของพลาญแก้ว	จะซ่อนทรวงหนักแล้วเพียงอกหัก	92 : 4
ไอ้เจ้าวันทองของพี่เอ๋ย เสียศเสียศักดิ์สักรั่วไฉ	ไม่เห็นเลยว่าจะเป็นเช่นนี้ได้ ตั้งดวงแก้วไปไต่กับวานร	64 : 9-10
ไอ้ว่านวลน้องเจ้าของผม เกศหอมฟุ้งดังปรุงจันทน์	ถ้าได้ชมจะถนอมเป็นจอมขวัญ จะทรงโฉมโฉมพรรณนั้นใด	28 : 7-8
ไอ้ว่าพินีนมวของข้างเอ๋ย อกใจดังไฟเข้าฟอกฟอน รักใครไม่เหมือนพี่รักพิน งามรูปงามจริตกระบิกระบวน	เมื่อไรเลยจะได้เคียงอยู่เรียงหมอน พี่จะซ่อนตัวตายไม่วายครวญ เจ้างามพริ้งงามถึงงามดีถ้วน งามล้วนท่ามเจ้าสำอาง	22 : 1-4
ไอ้ว่าศรีมาลาแก้วคาพี่ เหมือนใจพี่ที่นึกกะนึ่งนวล	ปานจะนี้จะเสร้างเฝ้าโหยหวน ใครจะชวนโฉมฉายให้คลายใจ	96 : 5-6
ไอ้ว่าอนิจจาแก้วคาพี่ คงจะพากเพียรไปมิได้ไฉ	ครั้งนี้เห็นไม่ได้ดังใจหวัง ถึงเป็นเมียก็ช่างมันเป็นไร	23 : 7-8
ไอ้ว่าอุณาเสื่อ	เปรียบเนียนางเดียว	121 : 12

ตอนที่ 3

โวหารอุปสรรค (Metaphor)

ขอฝากใจร่วมใจจอมสุดา	ขอฝากชื่อว่าไว้เป็นคู่ชีวิตเดียว	130 : 10
ครานันนางแก้วกิริยา ความรักให้ระทวยงวองง	เสนาหาปลื้มใจไหลหลง เอนแอบอ่อนลงด้วยความรัก	64 : 1-2
จะไปแก้งไสยที่ในเมือง	ดูจะไปแก้งเกืองเมืองหมันหยง	83 : 7
จำนรราสเกือ	กกแก้วกับทรง	101 : 24
จำปาจำเปรียบเนื้อ ศรีสุมาลย์พรรณ	นางสุวรรณ กุเอย พิศแพ	108 : 17-18
เจ็บเรียมสุดหอบหัว ยอกซึ่งหนามเอาหนาม บ่งพิศพิ้งจากกลัว ดูจะเปี่ยงใจเพี้ยน	หาบหาม แฉ่ฉ่า แสะเสี้ยน เจ็บแม่ แต่แม่ พิ้งไฉตรวมตาย	118 : 9-12
ใจหายพอพลายมาจำจาก	อกจะครากเสียด้วยร่างเส้นฟ้า	59 : 7
โฉมแม่ดอกรูปไว้ รสโสมนโสมกนาสา ดนตรีเสียงนาฏเฝ้าวนา	ในตา พิศา ทราบซ้ำ เสนาะไสด อยู่แม่	117 : 25-27
ซ่อนผู้ซ่อนกลิ่นน รักพี่รักสายใจ	นารโคร ไฉเอย ยังผู้	124 : 21-22
ซึ่งจะให้ระงับดับอาวรณ์ เมื่อเป็นพิศพิ้งติดทรวงดวงแคยัน	สุดรักสุดรอนจะพอนผัน นับวันแต่ชีวิตจะวอดวาย	42 : 12-13
ซึ่งทำการหาญหักว่ารักใคร่	เกลือกสั้มจะไม่เป็นหวาน	48 : 17

เดือนแรมขงจะแรมไปตามเดือน	เดือนขึ้นพันเพือนไผ่มีสุข	63 : 7
ได้ฉมบิเคเข้าสนิหอข่างนี้แล้ว พี่จะมอบเสน่ห์ไว้ที่ไฉนาง	ขอเชิญแก้วกิริยาเมศตาบ้าง อย่าระคางข้องแก้มระกายเคียง	24 : 13-14
แต่พอไปได้แลเห็นหน้าน้อง นึกแต่จะอิงแอบแนบบิเค	ที่สลับห้องนั้นก็หายไปเป็นปลิด ด้วยจิตต์รักไกรมีไควาย	66 : 6-7
ถ้ารับรักแล้วอย่ารักให้เรรวน	วานอย่าม้วนสวาทไว้ให้เนิ่นนาน	123 : 24
ทศพิศทอดกวาดอย เอาสไบนุ่งต่างหน้า	ขวัญเนตร พี่เอ๋ย แนบเนียนขนนาง	111 : 11-12
ทองหยอดทอดสนิท สองปีสองปีคั้ง	ทองม้วนบิเคคิควางหวัง แต่ลำพังสองค้อสอง	39 : 11-12
ที่นอนน้องจะเย็นเมื่อขามหนาว	อกจะร้าวใจน้องจะหมองศรี	59 : 9
นางทรายจามเรศรู้ คือนุ้สงวนงามคน ตายองคอบตายล โถมแนบาคาย้อย	รักขน แต่น้อย ชวนเนตร นางเอ๋ย อยู่ชื่นฉินโค	107 : 25-28
นางเอยจักษระสา บรรทุกขั้วทุกขั้วเรียมแน้น	ไศกสิ่ง โศเคย อกแล้วฤาเห็น	119 : 7-8

นิลบลนิตเนตรน้อง นพณีนิลอาย เห็นนิลบุบผาชาย นุชจะส่ายเนตรต้อง	นิตพราย เนตรน้อง นีกเนตร นางนา ตอบต้องชายใด	124 : 17-20
นุชเวยจักษุหาราร อุกี้แล้งชลแล้ง	ทากอก พี่แม่ อกแล้งลืมงาย	110 : 23-24
บุญพี่กับนางไค้สร้างสม พื่ออยู่ถึงนอกฟ้าหิมพานต์	เคยภิรมย์ร่วมรักสมักรสมาน เวญ์บันดาลให้เพียวมา	30 : 11-12
ผลจากเจ้าลอยแก้ว จากช้ำน้ำตากระเด็น	บอกความแล้วจากจำเป็น เป็นทุกข์ท่าหน้าวอลแดง	88 : 17-18
ผักโถมเื่อเพราะพร่อง ผักหวานช้ำนทรวงใน	เป็นโถมเื่อเพราะพร่อง ใคร่ครวญรักผักหวานนาง	88 : 13-14
พระจะชัคน้องไว้ผู้เดียว อยู่หลังตั้งแต่จะวาจอร	เหมือนแกล้งคัตไมตรีให้เสื่อมสูญ เพิ่มกุสทุกข์เวศถึงภูมิ	84 : 4-5
พระจะไปคาพาปราบข้าศึก ด้วยสงครามโมจิตรยังติดพัน	ๆรำจิกถึงถู่ตุนาหงัน จึงบิตสันพานาไม้อาไลย	80 : 3-4
พ่อเพื่อนกินเพื่อนนอนแต่ก่อนไร	เพื่อนไซ้เพื่อนสุขทุกเวลา	94 : 12
พ่อมาต้องได้รักหักไป	ทำไมจะได้ของรักไปเขยชม	61 : 14

พะยอมคิดเขาวแม่แย้ม	ยินดี	
สีเสียดกือทรวงสี	เสียดข้อน	
ชิงชั้นเงาในที่	เชิงเกี่ยว กายแม่	
หวาดั่งวอนนางค้อน	เคียดแกลังเป็นกล	109 : 1-4
พี่จะหอบเสน่ห์หาไป	เหลืออาไลยที่จะทรมาน	20 : 10
* พี่ผูกใจจึงไปคลจิตเจ้า	ให้โฉมนางนงเขาวมาถึงนี้	
ขอเชิญดวงดอกฟ้าสู่มาลี	อยู่เป็นศรีนครเรศนิเวศน์วัง	32 : 10-11
เพลิงราศพลุ่งกลางใจ	เจียวเจ็บ อกเอย	
ทรวงพี่บรรทุทุกปี่ม	ปวดค้วยปิงาม	105 : 23-24
ขลิบเห็นเกาะไผ่เต็รา	โศกตรอน ใจเอย	
ไผ่บ่พอมเรียมพอม	ไผ่เต็รา	120 : 25-26
มัทหมั่นแกงแก้วตา	หอมยี่หรรสร้อนแรง	
ชายใดได้กลิ่นแกง	แรงอยากให้ไผ่ค้นหา	88 : 1-2
เมื่อยจะนอนคนเคียวกระไรรอด	ใครจะกอดพินอนไม่หนาวหาย	61 : 17
ไม่เจียมตนกว่าตนเป็นหิ้งห้อย	มาหิวรอยตามแสงพระสุริย์ฉาน	132 : 24
ไม่เห็นทุกข์ที่วิตกเพียงอกหัก	แสนรักสุดรักนี้หนักหนา	
แต่ร้อนรุ่มกลุ้มกลัดอยู่อ้อตรา	พึงพบพิพสุรยาใจ	41 : 12-13

* จัดเป็นโวหารโดยตรงด้วย เพราะเป็นการกล่าวอย่างชัดเจนว่า ด้วยความรักที่มี
 ต่อนางจึงคลใจให้นางมา จึงขอเชิญให้อยู่เป็นศรีแก่วังต่อไป ในกรณีนี้จัดเป็นอุปลักษณ์
 เพราะพิจารณาว่า ดวงดอกฟ้าสู่มาลี อันเป็นคำที่กล่าวเรียกแทนตัวนางด้วยความรักและยกย่อง

ขอกร่ายพาดคนลาตไว้
ดั่งสรตักดีปักทรวงตราตรึง

หวนหวนฤไทยดวลถึง
ปิ่นประหนึ่งจะสิ้นสมประดี

47 : 5-6

รอยโฉมบุษเปลี่ยนปิ่น
ฤาแม่เป็นมณีดวง

เป็นทรวง ที่ฤา
เนกรด้วย

113 : 21-22

ระลึกคมแหลมศร
เสียวทรวงที่ไอยอร

เนตรน้อง
อกแตก ตายแม่

104 : 18-19

รักพมพมรักพี่พลายแก้ว
นาหักตันโคนทิ้งทรมาน

รักแล้วปลุกรักมาหักหาญ
ไฉนรักก็จะรานไปแรมไกล

58 : 3-4

ล่ำเจียกชื่อชนม
ไกลกลั่นคั่นแคโดย

นิกโฉมลมระยช่วยไซย
ไทยให้หาบุหงางาม

89 : 7-8

ฤาเห็นว่าน้องนี้มีรักเจ้า
เว้นแต่ไม้กลั่นไว้อย่างเดียว

จึงมาเผ้านิดแน่นแค้นเชียว
เจ้าโกรธแล้วก็เดี๋ยวจะคอยพาล

67 : 4-5

วันนี้เห็นน้องต้องฤไทย
พี่ผูกใจจึงไปคลจิตรเจ้า

นิกอยู่ว่าจะโกรธเป็นไมตรี
พลอยให้ขวัญเข้ามาถึงนี้

51 : 10-11

เสน่หุ่บสุดใจจะไคลคลา

ดังอุราจะแตกตายวายชีวี

84 : 1

เสนาะเสียงสุโนกร้อง
สาธิตามาบัน
นางนกกระสรวลสันต์
คือบุษแบบโอบอุ้มอ่อน

ระงมวัช
เหี่ยวป้อน
สมเสพ
แอบให้เรียวโลม

109 : 21-24

เสียแรงหวัง ผึ่ง ผากชีวี
หมายบำเหน็จจะรีบเสด็จไป

พระจะมีเมตตาภิหาไม
ก็รู้เท่าเข้าใจในทำนอง

81 : 5-6

แสนศึกแสนสาส์นร้อง สุดแต่เวทยากัน ศึกทรวงพี่สุดผจญ จักยุทธยาใจได้	แสนหัน มาแม่ ชีฟัว ไวชู่ โสภแม่ ชีพัวนางเดียว	113 : 17-20
หมอนเจ้าเขาเทพไท กิดคู่เขนยอรวีง เขนยทองทอดกายฟิง นอนจะแนบเขนยช้าง	สติดสิ่ง ร่วมร้าง พูนเทวษ ญาแม่ คู่เนื้อเรียมถนอม	110 : 25-28
หวนหอมการะเกดเกลี้ยง อินทนิลคือแข่งคม	เกล้าผม เจ้าญา เนตรแต้ม	108 : 13-14
เห็นรุ่มรุ่มทรวงเศร้า เจ็บไกลใจอาวธ	รุ่มรุ่มเร้าคือไผ่ฟอน ร้อนรุ่มรุ่มกุ่มกลางทรวง	88 : 7-8
เหลือที่พี่จะโสโครกร้าง	ช่วยรักษافیบ่างพองหาย	27 : 10
ไอ้พ่อร่วมไผ่เตี้ยของเมียแก้ว อันจะหาน้ำใจในบุรี	พ่อตายแล้วเมียเห็นจะเป็นผี เห็นสั่นตืออยู่เพียงพ่อไผ่ทอง	96 : 11-12
ไอ้ว่าเจ้าโฉมเจดเลิศปาง สมบัติมอบครอบครองให้้องสัน	ไปครองปางเจดเทพลิลลา พี่คือโสภิตท้าวข้า	69 : 4-5

ตอนที่ 4

โหวารอจีพจน์ (Hyperbole)

กำสรวดศรีปราชญ์ร้อง
จากจุฬาลักษณ์ลาญ
ทวาทศมาสสาร
ยกหักกลางเกศแก้ว

เพรงกาล
สวาทแล้ว
สามเทวษ ถวิลแฮ
กิ่งร้อนทรวงเรียม 114 : 9-12

ขอเชิญน้องพร้องเสน่หส์วาทชาย

กว่าจะวางทอลายชีพลดปลง 132 : 13

คนอื่นหมิ่นแสนก็คุ้มรอด
จำเพาะเกิดดวงจิตต์ปลิดเอาไป

ยอดรักคนเดียวไม่คุ้มได้
ช่างกะไรพื้นที่จะป้องกัน 71 : 7-8

ครานันจิงโฉมเจ้าขุนช้าง
หลิกคว่ำคร่ำกรวยรยจวนใจ
ฟังเสียงกลิ้งกลมเมื่อเจ้าว่า
อรชรอ่อนแอ้นบนเฝ้าบาง

ละนิงนางนิทรหาลับไม้
โอ้แม่พิมพ์ลาไลยของขุนช้าง
วาจาแจ้วเจื้อยแจ้มกระจำง
หมื่นนางก็ไม่มีเหมือนนางเดียว 14 : 13-16

กิดถึงวิมลาลัยอวรณ์
ให้ผลุดกลูกตุนั่งคลั่งเกล็นจิต

ทุกซั่วนรำไรไปมา
สำคัญคิดว่าอยู่ในภูหา 127 : 9-10

เงินทองไม่น้อยร่อยกระบุง
ไปไหนก็ให้เจ้าเหนือบัก

พี่ก็มุ่งจะให้เจ้าบุญหนัก
ชื่ออัวรักต่างอ้างพลาย 63 : 3-4

จะกินแต่น้ำตาล่างอาหาร
จรรอยเวรกรรมได้ทำไว้

ทนทุกข์ทรมานหน่นไหม้
จึงจำให้ได้ความเวทนา 81 : 13-14

จะจากไปแทบใจเจียนจะขาด
แบ่งภาคได้จะแบ่งไว้เป็นเพื่อนกิน

แสนสวาทห้วงอยู่ไม่รู้สิ้น
นี้สุดสิ้นมิใช่ฤทธิระนารายณ์ 60 : 1-2

จะนับทุ่มโมงทำสารารส
ไม่อย่ากช้าวอยากคอยคลิดกิน

กำหนดไว้แต่ละวันรักพันหน
กว่าจะยลยื่นสารสมานเวย 130 : 17-18

จะนั่งนอนอาวรณ์ถวิลหา	กินแต่น้ำตาต่างอาหาร	86 : 3
จะฝากรักไปกว่าชีวาวาย	โฉมฉายอย่าสลัดตัดอาลัย	33 : 4
จะขึ้นเดินกำเนินนั่งนอนที่ไหน จนสิ้นเพียรภวานาพยายาม ขามกินลืมหินอาหารรส แต่บนอนนั่งกลิ้งกลับเกลือกสกันร้ นี่แหละใจจะไม่ฟังใจเจียวๆ จงรักกายเดือดอย่าหมายวงศ์เทวัญ	ก็ตั้งใจแต่จะคืนถวิลหา จนลืมหินความเรือนราชการตน ลืมหินกำหนดนับคืนวันจงน ไม่หลับจนจวบห่มรักคืนวัน จะรื้อรักอยู่ไม่รักชีวาสัย ที่เจ็ดฉันทมิได้แปลกประยูรวงศ์	133 : 10-15
จะเล่าให้เจ้าฟังแต่หลังมา เพราะหวังพิศมสวาทิทรามไว	ที่ทุกข์แทบเลือกตาจะหลั่งไหล สู้เอาชีวาไถยมาแลกรัก	40 : 2-3
จะเอามีดกรีดกอดตามพ่อพลาย	หมายเกิดชาติใหม่ได้พบกัน	94 : 2
จับจิตพี่จึงดวง ดับไฟเกิดใหม่ม้วย	เต็มเทวษ รักแค้น แผ่นหล้าๆลืมหิน	113 : 23-24
จากเจ็บยิ่งโรคเร่า แสบเสียดขุมขนจน ขาทาประทุพพ แรงรับเหลือแรงต้าน	รังสกลนร อกก้าน หวนเทวษ ได้ฤฯ พี่แพ้แรงโรย	115 : 5-8
จำใจจากแม่เปลื้อง เยียวว่าแค้นเดียวยก สองซีกแล่งทรวงตก ภาคพี่ไปหนึ่งไว้	ปลิดอก อรเอย แยกได้ แตกภาค ออกแม่ แนบเนียนวลกนอว	98 : 13-16
จำเป็นจะลาคลาไคล	แต่ใจไม่พรางจากนวลน้อง	83 : 14

เจ็บรักแรมรสกล้า	กอดร้อยๆกลาย	100 : 8
เจ้าก็ไม่ว่าเตตาปราณี เดิมทีได้ออกกว่าจาไว	อันชีวิที่จะคงอย่าสงไสย แน้นมิได้ไม่ว่ายไยดี	48 : 11-12
เจ้างามปลอดชอตรักของพลายแก้ว ที่สุต่ายไม่เสียดายแก่ชีวิ	ได้มาแล้วเมื่อย่าขับให้กลับหนี แก้วพ้อยาเพื่อพรำรำระรรณความ	21 : 1-2
เจ้าหยิกข่วนฟิ้ว้นแต่รอยเล็บ	ความรักจักเจ็บก็หาไม่	47 : 12
โฉมควรจักฝากฟ้า เกรงเทพไธธรณินทร์ ฝากลมเลื่อนโฉมบิน ลมจะชายปีกข้า	ฤกีน ตีๆ ลอบกล้า บนเคา นะแน ชอกเพื่อเรียมสงวน	99 : 1-4
ข้าฯเขาขอคู้ รยว่าอันพรหมสวรรค์ เลือกลักษณะอันบัน มอบสิ่งสมรมาแกลัง	โฉมสวรรค์ ที่เอย เสกสร้าง เป็นรูป บุณๆ ที่กลืนใจตาย	114 : 13-16
ไช้จะแกลังแต่งล่อแต่พอได้ ขอเป็นคู่อยู่กับน้องประดองนวล	ที่จริงใจนั้นแน้นสักแสนส่วน อย่ารัญจวนที่จะจากจะจิตจาง	17 : 9-10
ไช้จะสร้างสมทบกลบเกลื่อน ทั้งน้าก็จริงยังพริ้งเพรา	ถึงได้ไหมก็ไม่เหมือนเมียเก่า สาวแสนแพ้เจ้าไม่เท่าเทียม	75 : 9-10
ด้วยความรักหนักใจเสียเต็มที	จะทวีขึ้นทุกวันจนบรรลัย	26 : 18
เดอะเราได้ปะตาปา เกิดไหนจงได้ครองกัน	อย่าให้รู้กลาตกลาตั้งอาไญ ให้รักร่วมชีวันจนบรรลัย	85 : 11-12

เด็ดแต่ดั่งเกิดโย
จากแต่อกใจปล้ำ

บัวแบ่ง มาแม่
เปลี่ยนไว้ในนาง

99 : 23-24

ตราบนฤณกิริช
รักบ่หายตราบหาย
สุริยจันทร์ขาย
ไฟแล่นล้างสีหล้า

ซากสลาย แลแม่
หกฟ้า
จากโลก ไปๆ
ห่อนล้างอาลัย

116 : 9-12

ตาเรียมหลังชลตัก
ไฟดำนดับแต่ไหม้

ดวงย่าน
มอดม้วยๆมี

100 : 19-20

กาเรียมสวดประสม
พิณยั้งศรีเขมย่อน

สายเนตร นางนา
ยอกย่อนทรวงวาย

120 : 7-8

แต่จะขอออกปากฝากอาลัย

ด้วยหวังไว้วันกับกัลยา

33 : 17

แต่จากไปใจเฝ้าอยู่ที่น้อง
ถึงเห็นลาวก็ไม่รู้คูน้าตา

หม่นหมองเฝ้าร่ำร้อยละห้อยหา
เห็นแต่รูปศรีมาลาประจำใจ

70 : 2-3

แต่พระพามีได้ท่ายมาพัดต้อง
สงวนตัวท่าผัวไว้เท่าไร

ตัวน้องราศีหาไม่
พอไต่พบผัวก็เกิดความ

94 : 9-10

แต่แรกรักเพียงจักสู้ตายได้
จึงบูกบ่าฟาดงหงพิ

ประโลมใจกว่าจะตายไม่หน่ายหนี
เพราะไมตรีตรึงตรอมทุกเวลา

17 : 15-16

แต่อาวรณ์ถอนจิตรแล้วพิศพิศ

เหมือนจะไกลน้องรักสักร้อยปี

83 : 4

ถ้าเจ้าไม่ปราณีพี่ยอมตาย

ขอฝากกายไว้ในห้องของน้องรัก

28 : 4

ถึงจะมหมิงอื่นไม่ชื่นใจ

มิได้ลิ้มทราบไวยสักเวลา

86 : 10

ถึงจะมีเมียอื่นสักหมื่นแสน	หางามงอนอ้วนแอ้นเหมือนเจ้าไม้	75 : 1
ถึงจะอยู่ช่องห้วยหุบเหวผา	จะเสาะหาไปให้พบตำแหน่งเจ้า	14 : 11
ถึงเฝ้าจะเฝ้ากฤษณ์ที่เห็น	แหงเข้าจักเจ็บก็หาไม่	40 : 6
ถึงสรอ่าสรอู่ห้อง	เวหา หนอย	
คิดอรเมกเมมมา	กลัดไว้	
ดูเขาสรอ่า	ดูรเวษ	
เป็นสรอู่ฟ้าไผ่	ช้วน้องนางตรอม	106 : 1-4
ถึงชีวิตจะเจียนจากร่าง	จะอิงแอบแนบนางให้ได้	50 : 1
ถึงม้วยดินสิ้นภนปัดผี	อย่ารู้ม้วยไมตรีพิศมัย	85 : 13
ถึงลุ่มโลกก็ไถ่ลุ่มอาลัยลาน		130 : 4
ถึงสวมร้อยยอดโอ	อวรณ์	
สุดสิ่งสุดโศกสมร	สุดเศร้า	
สุดยอดยิ่งสิ่งขร	สูงสุด นางเอย	
สุดยอดรักกรักเจ้า	ยิ่งร้อยพันทวี	122 : 1-4
ทรวงพี่ผาวเผวไฉน	นะนาญ เรือเอย	
ยังยั้งทinkerแจ้ง	จวบสิ้นศูนย์ก้อปี	115 : 11-12
ทำไฉนจะไถ่แนบสนิทนาง	ขุนช้างจะทูลเหื่อเกศา	
จะคลึงเกล้าเผ้าเห็นเป็นอัครา	ข้าวปลาจะป้อนให้หล่อนกิน	
ยามเคินจะเชิญโถมเจ้าชีช้าง	ยามนอนจะให้นางหอมประพิน	
อาบน้ำจะทำสู่ห่ายริน	แผ่นดินมิให้ย่างระคางกาย	14 : 19-15 : 1

ที่นี่จนตายวายชีวิต	ไม่ทำให้เคืองจิตขนิษฐา	78 : 7
ที่นี่เห็นประจักษ์ว่ารักจริง	ยอดยิ่งหญิงอื่นไม่หาได้	85 : 3
ทุกตรอกเริ่มตรวจหน้า จบจรหลาดแลทาง จบหญิงว่ายของกลาง เก็บมธุลีทาสท้าว	ชาคนาง เดี่ยวแม่ หัวด้าว ถนนเลื่อน อรข้างเดียวเดิน	105 : 25-28
ทุกทิศระมัวมา เนตรหนึ่งว่ายนภา เนตรหนึ่งตรวจไตรแฉ้ว	มิดแล้ว เพียงเมฆ แผ่นหล้าหาสมร	111 : 14-16
เทพรวงกลับเกลือกกลิ้ง ฤาอรินทรชล อาทวานาฏจากคน เคียงขีสามาสู้	มองหน หาแม่ ยอดผู้ พราภพี่ เอาแม่ โศกคืนเดียวสมร	123 : 9-12
นี้สุดรู้สุดฤทธิจะคิดหมาย	แสนรักเสียตายดวงพิทวา	53 : 5
บุษเวยแต่พี่ร้อง แน่นว่าเหวบอบึง รุมรับสุชลพิง สายพรมโลกย์แล้ง	ครวญหนึ่ง ถึงแม่ หุบแห่ง เพ็ญเพียบ แล้วแฮ ไปแล้งเทวศเรียม	126 : 21-24
บ่อนेत्रกงซังเป็น อ้าโถมแม่แบบเบญ มาขับอัสสุชลให้	เลือนไล้ จลักษ์ณ์ เรียมเอย พี่แล้วจักลา	102 : 10-12

บางสะพานสะพานหิน	สะพานทอง	
ฤาสพานสุวรรณรอง	รับเจ้า	110 : 9-10
ปานฉนี้จะอยู่แห่งใด	ทำไฉนจึงจะรู้ณอกเวัย	
ฤาเหวพาน้องไปชมเวัย	ใครเลยจะบอกเหตุร้ายดี	139 : 13-14
เป็นบุพเพนิพาสวาสนา	จึงได้มาพบคู่ตุนาหงษ์	
ที่หวังจะฟังฝากชีวิต	อย่าเกืองคิดเกียจกันโกรธา	54 : 9-10
เปรมปรางปรุงรูปฟ้า	อรอวล ใจเออย	
จูบอุจางหอมหวาน	ละห้อย	
โฉมทิพย์สุดนครีศวร	จากพี่ เจียวแม่	
ถนอมนิเภามือน้อย	จิตเจ้าจากใจ	114 : 17-20
เป็นมนุษย์สุดครกิดถึงต่ำพื้น	จะฝ่าฝันเมฆมุ้งหมายไฉน	
แม้สุเมรุเอนหาให้เห็นใจ	พอใครได้จะเค็ดว่าชมดวง	130 : 1-2
ผลชิดแซ่หมอบ	หอมตระหลบจำเหลือหวาน	
รสไหนไม่เปรียบปาน	หวานเหลือแล้วแก้วกลอยใจ	88 : 15-16
ผิชอบก็จะมีด้วยความรัก	มิให้ใครประจักษ์เหตุผล	42 : 16
ฝากอุมาสมรแนบได้	ลักษมี เล่านา	
ทราบสวยมภูจักรี	เกดออกไกล	
เรียมกิดจบจนตรี	โลกล่วง แล้วแม่	
โฉมฝากใจแม่ได้	ยังด้วยใครกรอง	99 : 5-8
ฝ่ายพี่นี้จ้านงจใจ	หวังจะใครฝากพิพิวี	49 : 4

พระคุณเอยแต่เมืงห่าง
ตั้งแต่จะโหยไห้

หวังจะฟังคดีข่าว
คอยองค์พระทรงธรรม

พระจึงตั้งสัตย์อธิษฐาน
ขอให้ทราชมสงวนนวลน้อง

พระน้องเอยแต่จากเจ้า
ยามเสวยพี่เคยเห็น

จะประมวลงทวนไฉ่
ดินฟ้าและยมนา

พระน้องเอยเสียคายนัก
หาไหนจะได้เหมือน

พระลืมนั่งเวลาทรงเสวย
ความรักหนักทรวงแสนทวี

พวงจาวเจ็ดแฉกแก้ว
สมเสมอสมรรัตน

พันปีนพิศตราไป
อุ่นอัคคีเสื่อเรียว

พิโยคจากยศแก้ว
เริ่มกระสันโสกหา
น้ำเนตรที่ดวงตา
ทรวงยิ่งดาลเดือดเต้น

นิราสร้างพระองค์ไป
ไม่วายเว้นแต่สักวัน

ทุกค่ำเข้ากันแสงนวล
จะตามมาถึงเมืองมาร

แน้นบุญญาธิการเคยส่งสอง
เห็นรูปพี่เป็นทองต้องใจรัก

ทุกค่ำเข้าและยามเย็น
ไม่เห็นเจ้าเราโศกา

พระขณันท์ที่โหยหา
ไม่เท่าเทียมที่เรียมครอม

พระวรพักตร์ดังดวงเดือน
ไม่มีแล้วในโลกี

กรกอดเขนยอยู่ในที่
ภูมิเศร้าสร้อยลห้อยใจ

จักรพรรดิ พี่เอย
แท้งแท้

ปานกิ่ง กรแฉ่
สีกวีนางผจง

กามา ภูเอย
แฉ่แว่น
ตกพร่ำ วันแฉ่
ตากร้องพันแสง

135 : 3-6

30 : 5-6

134 : 15-18

134 : 9-10

36 : 12-13

114 : 25-26

115 : 27-28

119 : 13-16

พี่ทำการหาญหักเพราะรักนุช ได้สมปรารถนาพยายาม	ถึงสิ้นสุดชีวิตไม่คิดขาม แล้วจะทิ้งโฉมงามเสียจันทิ	83 : 11-12
พี่นี้เสนห์เจ้าเฝ้าชมเชย จนม้วยมุตสุดสิ้นชีวี	จะร่วมเรียงเชยไม่หน่ายหนี ก็ไม่ม้วยไมตรีที่ผูกพัน	54 : 11-12
พี่ตั้งจิตคิดจะฝากชีวา	กัลยากรรพมาถือใจ	47 : 11
พี่มีแต่คู่ตนาหจัน มิได้อาไลยกแก่ชีวา	จึงผูกพันสนิทเสนหา จึงได้กวางยิหวนมาหาใจ	55 : 1-2
พี่รักเจ้าลาวทองผ่องใสกา	ยิ่งกว่าร้อยรักผู้ใดใด	62 : 7
พี่รักเจ้าสุเอวชีวิตแลก	ก็จะแหกคกรงนี้พี่ไม่ว่า	68 : 5
พี่รักนิมปิ่นจะตีให้ตนกาย	พี่ง้วนวรายวันนี้ได้พบน้อง	18 : 16
พี่สู้ข้ามกงกามหาระณพ โฉมงามทรมสวาคีเพียงบาดตา	หวังจะพบนางต่างภาษา นางในเมืองชวาไม่เหมือนน้อง	51 : 5-6
พี่สู้ทำสงครามข้ามสมุทร แสนยากปิ่นขีวันจะบรรลือ	สัประยุทธ์ผลาญยักษ์ตักชัย เพราะจะใคร่ของคั่นคราญ	77 : 5-6
พี่หวังจะตั้งฝากไมตรีจิตร อันนางใดพี่ไม่ไยดี	กว่าชีวิตจะวายไม่หน่ายหนี มารตริตกลบไม่ไกลกัน	49 : 9-10
พี่อดอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงเจ้า ความผิดคิดหนึ่งก็ไม่มี	อุพบเขาวัวระคายนางหนี ทำให้พี่พางเพียงมรณา	87 : 4-5

ที่เอ็นดูช่วยชูให้้องขึ้น เหมือนยุบยี่พอย่ำให้รับถึงเรือนตาย	ให้คล้ายคินไศกแสนนั้นเสื่อมหาย เพชรหลายนี้ไม่หลังไม้เพลงคำ	15 : 12-13
เพลิงค่านที่สุ่มซ่อน ร้อนไปปานรกร้าง	เรื่องโรจน์ ยิ่งร้านเพลิงสุ่ม	119 : 3-4
มาพบพี่ก็เป็นที่สำคัญตรัน	ท้าหมายนั้นจะมอบป๊าวไลย	15 : 5
มาหมายแก้วจอมจุลจักรพรดิ เป็นนอใจควยว่าใจไม่ตริตรอง คนกระต่ายฤมาหมายจิตจง เมื่อจันทร์แจ่มแค้นตัวกระต่ายใน	ให้เสื่อมสวัศศีร์ศมีมณีหมอง ใจที่จงหองห่ามยิ่งหยาบใจ มางวยงงอยู่ด้วยแสงศศิไซ วงเป็นไรกระต่ายไม่หมายชม	132 : 26 - 133 : 1-3
มือแม่วีเดียวล้ำ	ยิ่งล้ำลพพาน	116 : 4
เมื่อเจ้าอยู่ด้วยอุณากรรณ อาไลยในองควนิดา	พินี้ผูกพันเสบหา ไม่เว้นสักเวลานานาที่	57 : 4-5
เมื่อตะกัฟวิตกปีกะไร	ถ้าบรรไลยพี่วายจะตายตาม	27 : 5
เมื่อรู้ว่าลพพาเจ้าหายไป	พี่เพียงบรรไลยด้วยโฉมศรี	86 : 1
แน้มมิได้เว่ยชมสมหมาย แต่พี่มีเมียนับพัน	จะสู้วายป๊าวอาสัณ ไม่เหมือนขวัญเนตรน้องต้องติดใจ	29 : 8-9
แน้มมิได้สมสันทไมกิดขาม	จะสู้ม้วยด้วยความพิศมัย	53 : 13
แน้มมิสมสัณญาพาที่	น้องนี้จะแบหลาลาตาย	84 : 7

แม่นเรื่องฤทธิ์เหมือนวิทยากร
 พันหัตถ์จะประชี้อำลักรง
 แสนสงวนมิให้ต้องละอองลม
 วิชาเวียงวังจะประดับ
 จะแนบไว้ในจรรยาทุกนาที

จะเซจรแหวกเมฆไปเมียงฉม
 จะประคองมือชูมาสู่สง
 จะวางฉมบนพื้นสุมาลี
 มิให้อับอวนแสงมณีสรี
 อันราศีมิให้ปนระคนพาล

133 : 16-20

แม่นรู้ว่าอยู่บุรีใด
 ไม่อาไฉยไฉติแก่ชีวิต

จะคามไปภิรมย์สมจันท
 ที่สุดรู้สุดฤทธิ์สุดอารมณ์

42 : 8-9

แม่นรู้ว่าอยู่บุรีใด
 ถึงจะเป็นกระไรก็ไม่ว่า

พี่จะไปติดตามเจ้ารามฉม
 แต่ให้ได้เห็นหน้าเจ้าของฉม

28 : 10-11

แม่นหญิงอื่นหื่นแสนก็ทำเนา
 นี่มาถึงเจ้าพมนี้มนวลตา

จะอิงรักหักเอาพี่ไม่ว่า
 เหมือนมันแกะกวักควาเอาดวงใจ

62 : 10-11

ยามกินก็จะกินแต่น้ำตา
 จะแสนกลเฝ้าคำเฝ้ารำลึก

เฝ้าครวญคร่ำหาเวลาตึก
 ตรึกแล้วเตือนชุ่นให้ชุ่มใจ

95 : 17-18

ยามกินก็กินแต่ขอลเนตร
 จะสู้สิ้นชีวาไม่อาไฉย

ร่ายจนครวญเทวโศกให้
 นองรักวงไถ่ปรีดา

54 : 5-6

รสรักรื้อทรวงแสนทวี

สุดที่จะหักห้ามความใใจ

49 : 8

ลับยักลับเขาวัวให้
 ฤาสุรพาลพา
 กับหลังพิลัดดา
 รำลึกลับบุเรณ

เรียนหา แม่แฮ
 แวะเวียน
 แสบโง้ง
 ร่วงรู้ในใจ

111 : 21-24

ฤๅสรอยเทวพาน้อง ฤๅสิงสัตว์พัดมาในอารัญ จิงสุญสิ้นนือระบือนาม แม้ตายก็จะตายตามไป	ไปสู่ห้องวิมานเมืองสวรรค์ พาไปชบขันให้บรรได จะมีใครบอกความก็หาไม่ ใจอยู่ให้หนักพันทิวา	140 : 13-16
ฤๅสาวสุรางค์แรมฟ้ามาแปลงปลอม มาโลมโลกให้พี่เลี้ยงลานสวาท	ฤๅนางจอมไกรลาสจำแลงลง ประหลาดบาดตาแลตะลึงหลง	129 : 8-9
สาครร่วมสรงสนธิ์ อ้าแม่เอยจักอ่อน	ไกลพี่ แล้วแม่ อาบน้ำตาแทน	112 : 11-12
สามร้อยยอดคิริเท ใจจะปล้ำสุดปล้ำ	หับวอก เล่าฤๅ เส้นห้องหนักทรวง	107 : 15-16
สาวเอยสาวสวรรค์ แม้นไม่ม้วยชีวันบรรลัย	ความผูกพันรักพี่จะมีไหน พี่เอยไกลเจ้าเขาวงกต	77 : 1-2
สันบุญพระคุณแล้ว เสวยสวรรค์ไปวันใด	เมียแก้วจะอยู่ไย จะตามเสด็จพระภูบาล	135 : 9-10
สุดที่พี่ยาจะจากไป	ความรักหนักใจแสนทวี	80 : 1
สู้บากหน้ามาตามด้วยความรัก ไม่กลัวความลาบลูกคลุกคลี	ลอบรักเจ้าป่าพากันหนี เหวออีวีแลกน้องวันทองมา	66 : 2-3
สู้หาญหักเพราะรักเทวี แม้นแหะทรวงดวงจิตที่ออกได้	ยากที่จะหยิบอย่างมาอ้างอิง จะประจักษ์แจ้งใจเจ้าทุกสิ่ง	48 : 8-9
สู้เอาปวีตรเข้าแลกรัก	หาญหักไม่กลัวตักไซย	57 : 8

เสียทีเพียรพากล่ำปากกาย ได้สมสองครองกันพอครบปี	ปิ่นจะตายเพราะมึงมารกรี จะมาจากอกที่ไปทิ้งรัก	128 : 1-2
เสียแรงน้องจ่านองจจิตร ถึงว่าทุ่งกว้างทางไกล	จะสู้ม้วยวิวัฒาคิดไม่ จะตามไปไม่อยู่ไยดี	85 : 1-2
เสียแรงพี่จจิตรพิศวาด ถึงปีวันบรรลอสวยไม่เสียตาย	เป็นนิ้งไม้ขาดที่หมาย สู่ตายจะอยู่เป็นคู่เกล้า	39 : 13-14
เสียแรงพี่พยายามด้วยความบาก มิได้คิดแก่ชีวิตจะวายชนม์	สู่ล่ำปากบูก่ำพนาสนธ์ หวังจะได้้นถมมาหาใจ	41 : 2-3
แสนคุ้มดวงยลนา กลืนไฟกลุ่ดอกอา	พี่พัน ดูรเวษ วายเลย	112 : 22-23
แสนทุกข์สุดทุกข์ครั้งนี้เอย		
ไม่ห่างหายคลายเทวษสักวันเลย	ฤมาเปรยแปรได้ไม่อาลัย	131 : 3-4
แสนรักหนักฟ้าสุธาสมุทร ไม่สูญเสียไกลจากจอมนารี	ริยศิริ	130 : 13-14
แสนรักหักให้แสนวิตก ด้วยเกรงเดรัจฉากจักรมมวณ	สุดอกท เมื่อมวทวน	129 : 13-14
แสนสงสารสุดสวาทเพียงซากใจ	นับแต่วันนี้ไปจนวันตาย	64 : 8
หงส์ทรงสี่พักตร์ผาย จะส่งสารบุปผาล้อย	พรหมโลก แดๆ กลาดท้าวไปพัน	100 : 11-12

หญิงอื่นหมิ่นแสบที่เกยเห็น ถ้าแน่นได้ร่วมรักสักอิติใจ	ก็หาจับใจเป็นเว่นนี้ไฉ่ จะตายไปก็ไม่คิดรักนึกเดียว	25 : 10-11
หญิงอื่นหมิ่นแสบพี่ไม่รัก		63 : 2
หลัดหลัดหลัดพรากแก้ว ลิวแต่ตัวเรียมมา ขวัญแขวนอยู่ขวัญตา เรียมรำไยฟ้าไต่	กานดา พี่เอย ตกไร้ ทุกเมื่อ แผ่นพร่องรำพัน	112 : 17-20
หยากเหมพิรุณหาย แรมราคะแสนร้อร้อน	เหือดโลก แล้งแม่ ฤเด้าเรียมทน	115 : 15-16
หยุดก่อนแก้วตา แน่นไม่ปราณี	อย่าเพ่อจรรจิด พี่จะอาวัญ	79 : 8-9
เห็นประจักษ์แจ้งแล้วหรือแก้วตา	พี่รักเจ้ายิ่งกว่าชีวาลัย	74 : 9
*เห็นสุดคิดสุดฤหวัด้วยสุดรัก สุดรอนสุดนิวรณ์เจตนา	สุดนึกที่จะเสี่ยงวาสนา ดังแผ่นผาทุ่มทิ้งลงกลางชล	132 : 2-3

* จัดเป็นโวหารอุปมาด้วย เพราะเป็นการเปรียบเทียบความไม่สมหวังของความรักว่า แม้จะใช้ความพยายามสักเท่าใดก็ตาม ไม่มีทางที่จะสมรักได้เช่นเดียวกับหินที่ทิ้งลงใต้น้ำ ย่อมจะจมดิ่งลงไปเท่านั้น ในกรณีนี้จัดเป็นอธิพจน์ เพราะเป็นการพรรณนาภาพหรืออารมณ์ที่เกินความเป็นจริง แต่โดยอารมณ์ ความรู้สึก อาจเป็นเช่นนั้นได้

เหลือนเห็นสุริเยศส่อง ฤๅสุริยบังกาย ฉายโฉมอุหาวาย ร้องเรียกนุชใจใจ	สบฉาย แสงนา แม่ไว้ ลีลาศ มาๆ แม่เร้นเรียวใบ	125 : 9-12
ให้ประวันหรรษ์จิตรแสนทวี แม่นเจ้าพรากจากอกวันใด	เหมือนจะจึงหาหมีไฟไปได้ จะแหหลาบรไรไปตามน้อง	82 : 10-11
อน้องสากนักร้องเป็นหญิง แม่นเป็นชายพ่อพลายเป็นสตรี	ต้องซ่อนรักหนักฝังอยู่กับที่ ถ้าวันนี้เป็นตายจะหมายไป	26 : 5-6
อกพี่อกน้องจะพองพัง	ใครจะหยั่งในพรวงมาลวงเห็น	63 : 11
อนิจจาแก้วตาว่างว่าได้ พี่กล้ำมาถึงตัวไม่กลัวตาย	ไม่เห็นใจๆว่ารักสมัครหมาย ก็เพราะรักโฉมฉายกว่าชีวิต	27 : 11-12
อย่าสงไสยที่ใจไม่สัจจา นี้สุดคิดที่จะปลิดให้ดูได้	แน้นแต่ถ้าอกได้จะให้ดู ถึงตัวไปใจพี่ก็ยังอยู่	60 : 4-5
อรุณทรมาณกัน เวหาศอาตุรดู ทิสานุทิศบุญ มัวมีดแสนทุกขหุ้ม	เกียงสุริย์ แม่ฮา มีดคลุม ปวงเมฆ มัวแม่ พี่ไว้ปองเสมอ	126 : 25-28
อ้อยแม่เจียนตจงาน ของเกียงข้อมสอดพาน รสยิ่งอำมฤตแล้ว	จอกแก้ว รองร่วม เจ้าๆ ระลึกลั่นหวานเอง	105 : 2-4
วันความที่พี่รักกลยา	ยิ่งกว่าดวงเนตรดวงใจ	42 : 1

อันความรักหนักแน่นแสนวิคก
พรหมินทร์อันทรจันทรสิ้นทงปวง
เชื้อเชื้อเมินหน้าไม่มาย่วย
เว้นแต่เจ้าเขาวงกตผู้ร่วมใจ

ระอาอกแทบเท่าภูเขาลวง
กับบงวงสิ้นฟ้าสุราไลย
เห็นคงม้วยไม่หมายผู้ใดได้
จะสลักเกลียวเพลงให้บันเทาลง 17 : 11-14

อันทุกข์ทงตริภพจบสก
ไม่ว่างวายคลายเทวสีกั้งขาม

ก็ไม่ว่าที่พิทน์ว่าทความ
ตั้งศรสามห้าทรวงสักแสนที 131 : 19-20

อันทุกข์ที่ครั้งนี้
พางเพียงจะอาศัย

เป็นสุดที่จะรำพัน
พระนมนวิพิวา 135 : 1-2

อุทโฆรามสุรชว่าง
พรามณิเมชนาง
อัมพรอุทรกราง
เสียงสุดเสียงฟ้าให้

ชวานฉวาง
ลอโหล
เรียมครำ ครวญแม่
กรุ่นคั่นกรางกาย 115 : 21-24

อุสสะเภพาณิยวิ
ทุกข์ที่พันเกตรา

ใบกลา
เลื่อนโล 112 : 1-2

เอดองค้อมเร่ท้าว
โฉมแม่ยังเยาว์นั้ก
เขี้ยวองค์ราชเตรีจักร
ฝากแม่ใส่หีบฟ้า

จักรภัตร พ่อชา
ใหญ่หน้า
จักเสนห์ นางท้อ
ซ่อนไว้ทวีปพรหม 126 : 17-20

เอียงวกเทวอกอ้าง
เมรุรูปสมุทรดินลง
อากาศจักจวนผจง
โฉมแม่หยาดฟ้าแย้ม

อวดวงถั วรเวย
เลขแตง
จารึก ขอฤฯ
อยู่ร้อนฤาเห็น 116 : 5-8

ไอ้ศรีเสาวลักษณ์ล้ำ
 แม่วามีกิ่งโพยม
 แขนงขวัญ 'ภูโถม
 ก็ดบ่มีกิ่งฟ้า

โอบองค์ผอูนวาล
 ยามหนึ่งฤาแล้วแล้ว

แลโลม โลกเวย
 ยืนหล้า
 แหมกเมฆ 'ไว้นง'
 ปากน้องนางเดียว

98 : 17-20

ออกโอรุ้ ธรเอย
 กลาดคล้ายชวบปี

98 : 7-8

ตอนที่ 5

โวหารบุคลาธิษฐาน (Personification)

กระสาวเสียงนกนิก
พลิกพลอบเปล้าใจทีก
ปลุกฟ้าฤาเรียนร้อง

บุษพร้อง
ถามแม่ ไหนแม่
เรียกเจ้าไปชาน

103 : 18-20

างเขนนางนกตัว
จับไต่กิ่งสสารา
ดูหรุ่นชวาจา
นกบ่ตอบคำนัน

ไคนา
ข้าวขึ้น
สารสั่ง นกฤา
นั่งแล้วลาเรียน

124 : 25-28

แก่งเกิดวิการดาล
เรียนก็ไต่กก้อง

ดูจอก ฟ้าฤา
แก่งแก้วกันแสง

113 : 3-4

แขกเต้าตามคู่เต้า
ถามข่าวบุชแห่งจร
สัควาสุวาวอน
บอกสมรเรียนให้ให้

แขกสมร มาฤา
จับไม้
วานหน้อย นกเอย
ช้วน้องมาแดง

109 : 17-20

คินนี้พี่ยังกอดประคองเจ้า
หมอนข้างจะต่างหัวทุกเวลา

อีกสองวันจะเสีร่ากำสรดหา
รำลึกถึงก็จะคว่ำมาแอบอิง

60 : 9-10

กลาต็อกให้
นามจิ้งปรางฎใน
เจ็บจากพี่เจ็บใจ
เจ็บบ่ปานกูสี้

หาใคร
แก่งนี้
เจ็บยิ่ง เจ็บฤา
ลาดช้อนทรวงคราง

112 : 25-28

เชอญเทพย่นำสารสนอง
ทาวนามคนองหมอง
คืออยู่คอกอย่าเศร้า

ข้าวเจ้า
ทาวฤกษ์ บนนา
โศกร้อนรุ่มถวิล

117 : 6-8

เคินตงห่งทางละหาน
สารสั่งทุกหย่อมหญ้า

หิมเวศ
ย่านน้ำลานาง

113 : 15-16

เพียงช่วยเตือนนุชนอน
ลูกโถมแม่จักร
มานอย่าเบิกบังห้อง

แท่นน้อง
จากมาน มาแฮ
หับให้คอยหน

99 : 10-12

ถับถึงปากร่วมน้ำ
ถามข่าวไปปากพราง
อรมาท่าหลงทาง
ปากร่วมวานปากร้อง

กะนึ่งนาง
พี่พร้อง
ฉงนอยู่
เรียกเจ้ามาจร

113 : 9-12

ถึงปราณนุชพี่ให้
ปราณประจักษ์ในนา
บอกทางขึ้นเรียบลา
เร็วแม่มามาเจ้า

โหยหา
สีกเระ้า
นุชพี่ แล้วแฮ
ส่งข้อนางเอภ

121 : 13-16

ท่าจิ้นจิ้นจอดฉ้า
จิ้นช่วยจำใจความ
เขี้ยวมึงแม่มาตาม

คอยถาม ไกอๆ
ข่าวร้อน
เตือนเร่ง ราแม่

102 : 5-7

นางกวัจนกวัจจร
หลงว่ากรนุชเกื้อ

จับกวัก ไกวแม่
กวักให้เรียบตาม

109 : 7-8

บุปผาติรำเพยเผย
เผยหอมเลื่อนสมรเหย
ถามนฤกษ์พรางเพราะไม

กลืนไกล
หาพี่ ๆาแม่
ปากสิ้นไปมี

106 : 6-8

เริ่มมกัไฉ่ไฉ่

ช่วยไฉ่ใจตรอม

118 : 16

เริ่มวอนทเวะแม่เม้น
แบวีเสียรเบญรา

เมขลา
เร่งเจ้า

104 : 13-14

เรือแพ่งช่วยพานาง
บางบริบคำคล้อง

เมียงม่าน มาษา
คล่าวน้ำตาลลอ

100 : 15-16

ลอมลงโลมลาดไม้
โอบบอกลาสาหา
รอยอรรำฟ้าศตรา
พากลิ้นกลอยมาซ้อง

กฤษณา
กลืนท้อง
ตากตรอก สมญา
กำไม้หอมเหมือน

108 : 9-12

ฤาเชนยหวยเทพยท้าว
มาสดิศย์สดานใน
พระเวณนุชเจียรไกล
เชิญนิยมนจิตรนี้

วงกัไก นาพื่อ
ที่นี่
จากสวาคิ ภูเอย
ช่องให้กินสม

123 : 25-28

ฤาพระไตรฤทธิรงค์
อุ้มโถมอนิรุทธทรง
เชิญช่วยพาเราลี

เอกนี้
สมเสพย์ ท่านฤา
ลาตห้องนางนอน

124 : 6-8

เวรานูเวรตาม
วานวัดแจ้งใจชู

คัดสวาท แลฤา
จากข้าสงวนโฉม

100 : 3-4

สาวหยุดหยุดอย่างข้า
รักไม่รักแรมรัก
นางแย้มจะชลพักตร์
ซ่อนกลืนกลอยซ่อนนี้

หวังจัก เวณแ
สุดรู้
ฤาพบ พานเลย
ชื่อน้ำใจถวิล

108 : 21-24

* ใหนักถึงแก้วกัลยา
 เหลือบดูหมู่บุหรในคงคอน
 อันมิ่งไม้ที่ออกดอกดวง
 ฝูงเนื้อลิ้นดินกินระบัด
 เหมือนจะทูลข่าวขัดคัดทาน
 ร้อนระงมแล้งไม้พานพัต
 พวงอุบะต้นหยงที่ทรงไป
 ไม้ใหญ่อย่างสูงระหง
 อัสرارยวันนีประหลาดกลาง

พระราฯว่าทุกอันักหนักทรวง
 ไม้ร้องร่อนจับเจ้าเหงาว่าง
 ก็ไรยร่วงเพียวแห้งไม้แบ่งบาน
 โศกระหึงว้างตัดน่านาฉาน
 พระเห็นเหตุเภทพาลก็หลากใจ
 เจ็บสัจคใบไม้ก็ไม้ไหว
 ก็ขาดตกลงในกลางทาง
 ไม้ต้องล้มล้มลงมายึดขวาง
 เดินทางแต่ก่อนบ่พอนมี

138 : 10-18

อกเอ๋ยไม้เคยจะจากน้อง
 ที่นอนหมอนน้องหมองมัวไป

ส่งสารห้วงเอือกเกินหาเห็นไม้
 ฤดาวทองน้องไขจิ่งขุนมัว

95 : 7-8

อาราธน์พระเอยอา
 เชิญช่วยพาสมรู้

รักษ์เร่ง ราพ่อ
 รสน้องแรงนาท

111 : 19-20

* จัดเป็นโวหารโดยตรงด้วย เพราะเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติที่พืชและสัตว์
 อาจมีสภาพตามกาลตอนข้างต้น เนื่องจากความแห้งแล้งตามฤดูกาล ในกรณีที่เป็นบุคลา
 ธิษฐานนั้น เพราะพิจารณาว่า ความทุกข์กังวลทำให้เห็นสภาพของธรรมชาติเป็นไปไต่ต่าง ๆ นานา

การศึกษาแนวโน้มของลักษณะโวหารรัก

1. นำโวหารโดยตรง อุปมา อุปลักษณ์ อธิพจน์ และบุคลาธิษฐาน มาเจแนบโดยกำหนดหลักเกณฑ์ในการให้คะแนนดังนี้คือ ให้โวหารรักแต่ละลักษณะที่กล่าว จบความถี่หนึ่งมีความดีเป็น 1

2. หากำร้อยละของโวหารแต่ละลักษณะ ผลที่ได้จะเป็นเครื่องชี้ ลักษณะแนวโน้มของโวหารรักในวรรณคดีที่ได้ศึกษากันแล้วว่า ปรากฏโวหารลักษณะใด มากที่สุด และแต่ละลักษณะมีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงไร

ผลการจัดกระทำกับข้อมูลเป็นดังนี้ คือ

ลักษณะโวหาร	จำนวนความดี	ร้อยละ	น้ำหนักของความดี
โดยตรง	224	34.67	1
อุปมา (Simile)	193	29.88	2
อุปลักษณ์ (Metaphor)	55	8.51	4
อธิพจน์ (Hyperbole)	149	23.07	3
บุคลาธิษฐาน (Personification)	25	3.87	5
รวม	646	100.00	

จากตารางนี้แสดงว่าโวหารรักจากวรรณคดีไทยที่ได้ศึกษาทั้งหมดใช้ส่วน้นโดยตรงมากที่สุด คือ ร้อยละ 34.67 ของโวหารทั้งหมด สำหรับลักษณะโวหาร (Figures of speech) ที่กรนิยมนไ้มากเป็นอันดับแรกคือ อุปมา ถัดไปคือ อธิพจน์ อุปลักษณ์ ส่วนโวหาร บุคลาธิษฐานมีปรากฏอยู่น้อยที่สุดคือ ร้อยละ 3.87 ของโวหารทั้งหมด

บทที่ 4

บทย่อ สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาโหรารักษากวรวรรณคดีไทยประเภทร้อยกรองในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีจุดมุ่งหมายดังนี้คือ

1. เพื่อศึกษากันว่า รวบรวม โหรารักษากวรวรรณคดีไทยประเภทร้อยกรองในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และเป็นการริเริ่มผลิตหนังสืออ้างอิงประเภทอัญญาประเภท (Quotations)

2. เพื่อศึกษาลักษณะของโหรารักษากวและจำแนกโหราออกตามลักษณะต่าง ๆ รวมทั้งจัดทำพรรณานี้ต่าง ๆ เพื่อช่วยในการศึกษา

วิธีดำเนินการศึกษากันว่า

ผู้ศึกษาจำกัดขอบเขตการศึกษากันว่าโหรารักษากวรวรรณคดีไทยประเภทร้อยกรองเท่านั้น เพราะพิจารณาเห็นว่า โหราที่ใช้ในคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองมีมากและให้ความไพเราะ ลึกซึ้ง ตลอดจนความซาบซึ้งกินใจได้ดีกว่าคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว ดังนั้นจึงได้ดำเนินการศึกษาดังนี้

1. ศึกษาวรรณคดีไทยประเภทร้อยกรองในสมัยรัชกาลที่ 2
2. พิจารณาคัดเลือกโหราตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้
3. จัดแบ่งประเภทโหรารักษากวออกเป็น 3 ประเภทคือ
 - 3.1 โหรารักษากวในระยะที่ฝ่ายหญิงผูกสัจรักโกรธกัน
 - 3.2 โหรารักษากวในระยะที่ฝ่ายหญิง อยู่ร่วมกัน
 - 3.3 โหรารักษากวในระยะที่ฝ่ายหญิงพลัดพรากกัน

4. วิเคราะห์ลักษณะของโวหารรักว่า โวหารใดเป็นโวหารที่กวีใช้เพื่อสะท้อนความรู้สึกและความหมายของกวีให้แก่ผู้อ่าน โดยแบ่งตามเนื้อความของโวหารรักนั้น ๆ ดังนี้

4.1 โวหารโดยตรง

4.2 โวหารอุปมา (Simile)

4.3 โวหารอุปลักษณ์ (Metaphor)

4.4 โวหารอธิพจน์ (Hyperbole)

4.5 โวหารบุคลาธิษฐาน (Personification)

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำโวหารที่จำแนกออกตามลักษณะของโวหารดังกล่าวแล้ว มาหาอัตราส่วนร้อยละของโวหารแต่ละลักษณะ ให้โวหารรักแต่ละลักษณะที่กล่าวจบความครึ่งหนึ่งมีความดีเป็น 1

หาค่าร้อยละของโวหารรักที่ได้ศึกษาค้นคว้าแต่ละลักษณะ ผลที่ได้จะเป็นเครื่องชี้แนวโน้มของโวหารรักในวรรณคดีว่า ปรากฏโวหารลักษณะใดมากที่สุด และแต่ละลักษณะมีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด เพื่อสรุปผลการศึกษาโวหารรักจากวรรณคดีประเภทร้อยกรอง สมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

สรุปผลของการศึกษาค้นคว้า

ได้กำหนดขอบเขตค้นคว้าโวหารรักจากวรรณคดีไทยสมัยรัชกาลที่ 2 เป็นประเภทต่าง ๆ จำนวน 14 เล่มด้วยกัน ได้แก่

ประเภทกาพย์	ใช้	กาพย์เห่เรือของรัชกาลที่ 2
โคลงนิราศ	ใช้	โคลงนิราศนรินทร์และโคลงนิราศพระยาตรัง
บทพากย์โขน	ใช้	บทพากย์โขนเรื่องรามเกียรติ์ของรัชกาลที่ 2
บทละครนอก	ใช้	บทละครเรื่องไกรทอง กาวิ ไชยเชษฐ์ สังข์ทอง และสังข์ศิลป์ชัยของรัชกาลที่ 2
บทละครใน	ใช้	บทละครเรื่องรามเกียรติ์ และอิเหนาของรัชกาลที่ 2
เพลงยาว	ใช้	เพลงยาวของนายนรินทร์อิเบทร์ (อิน) และเพลงยาวพระยาตรัง

บทเสภา ไว้ เรื่องขุนช้างขุนแผนของรัชกาลที่ 2 และกวีร่วมสมัย

ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์โวหารแต่ละลักษณะแล้ว ปรากฏผลการใช้โวหารว่า

โวหารโดยตรง	คิดเป็นร้อยละ	34.67
โวหารอุปมา	คิดเป็นร้อยละ	29.83
โวหารอุปลักษณ์	คิดเป็นร้อยละ	8.51
โวหารอริพจน์	คิดเป็นร้อยละ	23.07
โวหารบุคลาธิษฐาน	คิดเป็นร้อยละ	3.87

อภิปรายผลการศึกษากันว่า

แนวโน้มของลักษณะโวหารรัก ปรากฏว่าใช้โวหารโดยตรงมากที่สุด คือร้อยละ 34.67 ของโวหารทั้งหมด อันดับถัดมาก็คือ โวหารอุปมา ร้อยละ 29.83 ของโวหารทั้งหมด โวหารบุคลาธิษฐานมีน้อยที่สุดคือ ร้อยละ 3.87 ของโวหารทั้งหมด ที่เป็นเช่นนี้เพราะโวหารโดยตรงเป็นโวหารที่เข้าถึงอารมณ์ของผู้อ่านได้ทันที และถึงแม้จะเป็นโวหารโดยตรง กวีก็ยังสามารถนำข้อความนั้นมากล่าวให้ไพเราะ ชุ่มฉ่ำได้ไม่แพ้โวหารอื่น ๆ ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งเป็นเรื่องชีวิตของงานสามัญ กวีใช้โวหารโดยตรงได้อย่างไพเราะ ก็นับยิ่งนัก ดังตัวอย่างตอนขุนแผนมีความพอใจนางแก้วกิริยาว่า

น้อยๆพูดจาอย่างน่ารัก	เสนาน้ำน้ากำเจ้าเสียสละ
ปิ่นจะกลืนปิ่นใจในวาที	ส่งสารด้วยยังไม่ถึงภูภิรมย์
แม้นชายใดได้อยู่เป็นคู่ครอง	จะแนบนิ่งเป็นอภิมิตรสม
ที่จะอยู่รู้รักไม่แรมชม	มิใช่ผลดวงน้องอย่าหลงใจ
อย่าว่าแต่เจ้ายากอยู่สืบห้า	ถึงห้าสิ่งก็หักมา ไหวได้
บุญหลังได้สร้างมาปางใด	เพิกขุให้จำเพาะพบประสบนาง

โวหารอุปมา เป็นโวหารที่กวีนิยมใช้ในอันคับรองลงมา ซึ่งคงเป็นเพราะกวีต้องการที่จะให้โวหารนั้นมีลักษณะเด่นชัด มีน้ำหนักของความ ตลอดจนมีภาพลึกลับยิ่งยั้ง การใช้โวหารโดยตรงย่อมไม่เป็นการเพียงพอที่จะให้ผู้อ่านเข้าใจในความต้องการที่ได้ ดังนั้นกวีจึงใช้โวหารอุปมา เปรียบเทียบกับสิ่งที่เข้าใจกันอยู่แล้วเพื่อความเด่นชัดของความตอนนั้น ๆ ดังตัวอย่างเรื่อง อิเหนา ตอนอิเหนาร่ำถึงบุษบา กวีได้เปรียบเทียบความโง่และความทุกข์ของอิเหนาไว้ดังนี้

จะคิดไหนดี ณ วณเอย	จะได้เอย ฆนดิพิศขัย
พระเร่งร้อนรันทหายาใจ	กึ่งเพลิงกลวผลาญไหม้ทั้งกายา
จุใจได้กิดสการแล้ว	ตั้งดวงแก้วตกต้องแผ่นนา
ร้าวระขำมีจักรเจ็บบุรา	ประหนึ่งว่าจะวายปีรี

โวหารอริพจน์ เป็นโวหารที่กวีใช้มากเป็นอันดับต่อมาจากโวหารอุปมา ซึ่งคงเป็นเพราะกวีต้องการพรรณนาให้ได้ภาพพจน์ที่สะท้อนความรู้สึกทางอารมณ์ของตน เช่น ความรัก ความอาลัยอย่างใหญ่หลวง จนแม้โวหารอุปมาก็เกรงว่าจะสะท้อนความรู้สึกนั้นไม่เพียงพอ การพรรณนาโวหารในเรื่องเรื่องนี้ ไม่ใช้โวหารชนิดใดคำใดไปกว่าโวหารอริพจน์ ดังตัวอย่างโคลงนิราศพระยาตรัง

ถึงสายร้อยยอดไธ	อาวรณ์
สุดสิ่งสุดใดกสมร	สุดเศร้า
สุดยอยิ่งสิ่งขร	สูงสูง นางเอย
สุดยอครรักเจ้า	ยิ่งร้อยพันทวี

โวหารอุปลักษณ์ กวีนิยมใช้มีปริมาณมากใกล้เคียงกับโวหารอริพจน์ ซึ่งคงเป็นเพราะกวีต้องการเน้นความหมายของคำให้ผู้อ่านเห็นภาพโดยไม่ต้องบรรยายให้มากกว่าออกไป คำ หรือวลี เพียงสั้น ๆ ให้ความหมายได้ลึกซึ้งยิ่งกว่าพรรณนาเสียอีก เช่น โคลงหนึ่งในนิราศพริบหรี่ ได้เปรียบเทียบการรักนวลสงวนกายของนางกับนางเนื้อทรายจามรีที่รักจนไวดังนี้

นางทรายจามเรารู้	รักจน
คือนุ้ยสงวนงามตน	แต่น้อย
ตายวงคอบตายด	ชวนเนตร นางเอย
โถมแนบาคตาย้อย	อยู่พุ้นพุ้นใด

สำหรับโวหารบุคลาธิษฐานนั้น พบว่ามีใช้น้อยสำหรับการศึกษาครั้งนี้ น่าจะพิจารณาได้ว่า วรรณคดีที่นำมาศึกษานั้นเป็นเรื่องของชีวิต ซึ่งมีทั้งรัก โลภ โกรธ หลง อันเป็นพื้นฐานทางอารมณ์ของมนุษย์ เมื่อภักดีต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจในอารมณ์เหล่านี้ โวหารโดยตรง โวหารอุปมา โวหารอธิพจน์ และโวหารอุปลักษณ์ก็สามารถถ่ายทอดความรู้สึกได้ดีอยู่แล้ว นอกจากนี้ต้องการโวหารเฉพาะแห่งเฉพาะที่จริง ๆ จึงนำบุคลาธิษฐานมาช่วยในการบรรยายเพื่อความเข้าใจขึ้นอีก โดยสะท้อนให้เห็นภาพชีวิตขึ้นมา ผลของการศึกษาจึงพบโวหารบุคลาธิษฐานเป็นจำนวนน้อย คือเพียงร้อยละ 3.87 ของโวหารทั้งหมด

ข้อเสนอแนะ

1. ควรจะได้มีการส่งเสริมการจัดทำหนังสือประเภทอัญประกาศ (Quotations) ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น รวบรวมคติ คำพังเพย สุภาษิต เพลงกล่อมเด็ก เพลงพื้นเมือง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นชาติว่าบ้าน บางครั้งอาจได้จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จดจำเล้าต่อกันมา หรือแม้ที่มีการรวบรวมไว้บ้างก็ยังขาดระเบียบวิธีการจัดรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่ และอำนวยความสะดวกในการค้นคว้าแก่ผู้สนใจ การรวบรวมสิ่งเหล่านี้จะเป็นการรักษามรดกของไทยไม่ให้สูญสิ้นไป

2. ควรจะได้มีการศึกษารวบรวมโวหารจากวรรณคดีสมัยอื่น ๆ หรือศึกษารวบรวมโวหารของกวีคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น ศึกษารวบรวมโวหารของสุนทรภู่ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ใช้ซึ่งต้องการศึกษากันว่าโวหารของสุนทรภู่โดยเฉพาะ หรือศึกษารวบรวมโวหารประเภทอื่น เป็นต้นว่า โวหารแสดงความรักและความเสียสละของแม่ที่มีต่อลูก

3. ควรจะได้มีการร่วมมือกันระหว่างผู้ชำนาญเฉพาะวิชาสาขาใดสาขาหนึ่ง และผู้จัดทำหนังสืออัญประกาศ (Quotations) เพื่อความถูกต้องในเนื้อหา รูปแบบ และลักษณะต่าง ๆ ในการพิมพ์ (Format) ทั้งนี้เพราะหนังสืออัญประกาศเป็นหนังสืออ้างอิงซึ่งผู้ใช้ต้องการคำตอบที่รวดเร็ว แม่นยำ การร่วมมือระหว่างผู้ชำนาญเฉพาะวิชาและผู้จัดทำหนังสืออัญประกาศมีความสมบูรณ์ทุกด้าน สนองความต้องการของผู้ใช้ได้เป็นอย่างดี.

กรรม

๐

ดรรชนีเรื่อง

ในการทำดรรชนีเรื่อง ผู้จัดทำได้จัดสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน เป็นต้นว่า ชื่อสัตว์ทุกชนิดจะอยู่ภายใต้หัวเรื่อง "สัตว์" ดังนั้นจึงมีหัวเรื่องประเภทต่าง ๆ ดังนี้คือ ดอกไม้ ต้นไม้ เทพปกรณัม นก สถานที่ สัตว์ อาหาร อสุรี และอาวุธ

กรรม 26:21, 36:18, 38:10, 48:13,
56:14, 58:10, 62:1, 63:10,
66:16, 72:1, 78:3, 79:5,
81:14, 88:2, 83:2, 85:9,
85:14, 90:11, 90:13, 98:2,
111:5, 116:20, 139:15

กรวด 93:3

กระจก 112:13

กระแจะจันทร์ 92:17

การช่วงชิง 27:3-4, 69:2, 71:10

การติดตาม 139:12

การพลัดพราก 38:9, 58:4, 59:5, 63:9,
73:12, 76:5, 88:10, 94:11-12
97:8, 98:2

การรอคอย 20:12, 38:17, 44:12, 47:
53:6, 64:5, 71:1-3, 83:8,
94:6, 94:7, 93:11, 95:4,
130:17, 135:6, 137:15

การให้อภัย 68:2, 71:5, 78:6, 78:14,
79:3, 86:15

กำสรวลศรีปราชญ์ 114:9, 126:13

กษินทร 82:7, 130:25

เกราะ 106:14

แก้ม 84:16, 92:12, 106:19, 108:16, 110:3

ขมิ้น 92:15, 107:1, 107:4

ข้าว 20:7, 21:17, 70:11

ความกระวนกระวายใจ 21:16, 23:10,
56:15-16, 56:19

ความกล้า 27:12, 40:8, 48:8, 48:17,
49:11, 66:3, 68:6, 83:11

ความขัดแย้ง 24:9-10, 65:11-12, 95:1,
101:5-8, 141:2

ความคิดถึง 31:8, 37:5, 38:12, 42:11, 44:15,
47:4-5, 52:13, 57:1, 59:8, 69:8,
86:3, 89:11, 95:18, 96:6, 96:10

ความงาม 14:16, 22:3-4, 30:3, 33:15,
34:12, 45:13, 50:4, 75:1, 75:10,
82:4, 134:13

ความจริงใจ 17:9, 19:15, 37:1, 41:4-7,
47:15, 49:4, 52:8-9, 53:14, 55:11,
63:2, 72:9, 76:9, 86:10, 87:1, 133:24

ความจำใจ 62:1, 72:7, 73:12, 76:5, 76:10,
76:12, 80:9, 81:8, 82:1-3, 83:14,
84:9, 88:17, 97:12, 98:13, 137:11

ความเจียมตัว 40:14, 131:15, 133:15

ความเศร้า 29:13-14

ความซื่อสัตย์ 70:1, 85:5, 99:15,
 135:12
 ความตั้งใจ 25:2, 27:8, 29:9,
 37:9, 51:10, 72:1,
 75:2, 75:11, 78:11,
 87:7
 ความตาย 27:5, 27:12, 36:17, 39:14,
 46:4, 50:11, 57:8, 61:18,
 73:10, 77:5-6, 83:11,
 85:1, 85:8, 135:2, 140:16
 ความต่ำต้อย 44:1, 50:14, 87:9,
 131:12, 132:18, 132:24
 ความทนถนอม 14:19, 15:1, 40:13,
 42:2, 61:6, 61:12, 63:4,
 97:1-5, 133:18
 ความทุกข์ 14:10, 17:2, 21:14, 37:4,
 37:10, 81:13, 83:3, 88:18,
 96:2, 131:3, 131:19,
 133:9, 134:20
 ความน้อยใจ 65:5, 70:10, 80:10
 ความประหม่า 16:10
 ความเป็นห่วง 60:1, 60:6, 60:7,
 60:11-12, 61:2, 69:12-14,
 84:14
 ความผิดหวัง 53:18, 70:10-12, 88:6

ความพยายาม 14:11, 16:13, 23:8, 28:10,
 30:1, 41:2, 41:9, 77:11, 83:12,
 128:1, 129:4, 134:2
 ความมั่งคั่ง 29:6, 32:6, 32:14, 56:6,
 63:3, 69:5
 ความมั่นคง 17:11, 31:5, 54:12, 70:9,
 71:6, 75:5, 75:9, 77:2, 80:8,
 85:3, 85:13, 94:10, 130:4,
 130:10, 133:26
 ความมีน้ำใจ 96:12
 ความไม่เหมาะสม 44:7, 45:18, 64:10
 ความยากลำบาก 70:11, 78:12
 ความร้อนใจ 22:9, 41:11, 42:4, 43:6,
 45:1, 49:8, 53:10, 87:6, 88:8
 ความลำเอียง 74:2-3, 87:11-12
 ความลุ่มหลง 14:13, 25:15, 36:12, 42:13,
 42:16, 43:4, 43:9, 44:11, 44:16,
 46:5, 65:3, 69:3-4, 91:6, 96:8,
 127:11
 ความโลภ 17:17, 18:23
 ความวิงวอน 32:2, 32:8-9, 74:5-7,
 71:5-6, 78:18, 86:15-16
 ความไว้วางใจ 74:8

ความเศร้าโศก 22:11, 28:14, 36:9
 37:5, 42:11, 43:10, 44:10,
 50:3, 53:2, 53:10, 54:5,
 55:4, 58:2, 59:4, 64:3,
 76:11, 82:9, 84:2, 84:12,
 84:17, 88:12, 89:4, 89:6,
 89:8, 90:8, 90:10, 91:2,
 91:9, 91:10, 134:8, 137:8

ความสงสาร 20:9, 24:2, 24:13,
 31:7, 33:6, 33:13, 34:3,
 39:16, 48:11, 64:8, 70:13,
 73:6, 86:12, 97:13

ความสับสน 29:1-2, 33:3, 38:16,
 43:1-2, 49:12, 52:15,
 77:13,

ความสุข 66:6-8, 67:2,

ความสูงศักดิ์ 40:15, 50:6, 81:2,
 132:4, 132:26

ความเสียใจ 95:15

ความเสียาย 23:6, 33:1, 43:7, 45:3,
 45:19, 53:5, 93:9, 127:15,
 131:10, 134:3

ความเสียสละ 65:9, 67:6-7

ความพลอกลวง 40:17, 81:3

ความหวังแทน 65:6

ความหอม 24:12, 28:8, 38:2, 38:14,
 39:7, 45:11, 46:9, 47:8,
 66:13, 89:7, 92:12, 136:25,
 137:19, 138:7, 140:7

ความเห็นใจ 68:3

ความอดทน 20:7, 23:2, 40:6, 41:15,
 47:12, 57:10, 77:6, 85:2,
 96:13

ความอบอุ่น 45:12, 61:17

ความอภัย 41:10, 42:15, 73:13, 81:9

ความอัปยศ 44:2, 65:4

ความอาลัย 20:10, 25:14, 37:8, 58:11-12
 60:7, 61:1, 71:1, 84:14,
 90:10, 91:11, 91:14, 92:5,
 128:3, 134:4, 141:1

ความอึ้งใจ 66:8

คำสัญญา 42:3, 48:6, 48:16, 78:8, 80:5,
 80:7, 83:5, 83:10, 91:4

ผู้สร้าง 25:8, 28:12, 30:7, 30:11, 36:4,
 40:12, 50:12, 50:15, 54:9, 56:4

จดหมาย 36:14, 44:1, 53:7, 129:7,
 130:1, 131:1, 132:1, 133:1

ฉัตรแก้ว 81:11

ชวา 51:6, 51:15

ฐั 23:4, 48:3, 66:12

ชำโบะ 36:20, 141:11

ควงแก้ว 43:7, 64:10, 128:18

ควงจันทร 15:6, 15:15, 15:17, 17:12,

20:16, 25:4, 46:10, 47:3,

53:12, 63:7, 66:10, 67:3,

82:5, 93:10, 97:6, 103:11,

103:13, 103:14, 103:16,

106:10, 116:11, 137:4

ควงดา 42:1

ควงอาทิตย์ 46:12, 56:7, 59:3, 103:9,

106:5, 115:12, 116:11, 125:5,

125:9, 132:24, 137:4

ดอกฟ้า 32:11, 40:15, 45:2, 129:12

ดอกไม้

กล้วยไม้ 138:7

การเกิด 39:9, 107:5, 108:13,

139:6

กาหลง 56:10, 124:11

กุหลาบ 56:9

แก้ว 56:9

ขจร 117:20

จำปา 56:11, 108:17

จำปี 67:1

จิบ 56:10

ชงโค 56:10

ช้องนาง 108:19

ช่อนกลี 66:12, 66:13, 108:24,
124:21

ช่อนชู้ ภูที่ ช่อนกลีน

นมนาง 108:15

นมสวรรค์ 56:11, 92:17

นางแย้ม 66:11, 108:23

บัว 66:15, 112:6, 124:17, 130:26,
132:4, 136:25

บานเย็น 66:15

บุษราค 56:11

ประจู่ 141:19

ประยงค์ 56:10

بيب 56:10

ผลากรอง 67:1

พิภุส 56:11

พุด 56:10

มะลิ 117:20

มะลิวัน 56:10, 66:16

มหาหงษ์ 56:9, 141:16

ยมไทย 140:4, 141:10

ยี่สุน 56:11

รัก 108:22

ลำเจียก 36:14, 39:7
 ลำควน 46:9, 141:10, 141:16
 เล็บนาง 39:8, 66:14, 108:27,
 139:10
 โศก 67:1
 สร้อยฟ้า 39:11, 56:9, 139:7
 141:16
 สารภี 56.11
 สาวหยุด 56:10, 108:21, 140:4,
 141:10, 141:17
 อินทนิล 108:14
 ดาว 67:3
 ครีภพ คูที่ โลกทั้งสาม
 ดุณาหงัน 36:2, 37:2, 40:10, 48:4,
 54:9, 55:1, 56:3, 80:3
 เตียง 99:9-10
 ไต้ 106:10
 ต้นไม้
 กระทุ่ม 92:18
 กฤษณา 108:9
 แก้ว 92:13, 136:16
 ขอย 92:8
 ขานาง 108:25, 140:5

แด 92:9, 136:19
 จันทน์ 28:8, 92:17
 จาก 66:16, 102:25, 136:14
 ช่มพู่ 92:10
 ช้องนางคลี่ 108:19
 ช้องแมว 128:13
 ชิงชัน 109:3
 ตะบูน 104:21
 เค้าร้าง 136:15
 เถาวัลย์ 128:10, 136:12
 ไทร 95:15
 นวนาง 108:15
 นางกวัก 109:7
 นางนวล 109:9, 136:13
 พยอม 92:11, 109:1, 140:5
 มะเดื่อ 92:14
 มะปราง 92:16, 108:16, 140:3
 มะปริง 140:3
 มะม่วง 140:4
 มะสัง 140:5
 โมง 136:18
 ยาง 138:17, 140:5
 ยุง 138:17, 140:5

ระกำ 66:16, 102:25-26

รัง 91:13, 140:5

ลดาวัลย์ 140:4

สีเสียด 109:2

หว่า 109:4

อินทนิล 108:14

อินทร์ 92:17

ถ้ำ 72:6, 73:3, 76:8, 84:3, 86:4

หรี 101:27

ทวาทศมาส 114:11, 126:15

ทวีปหงส์ 166:12

ทอง 14:17, 19:4, 25:1, 30:6,
30:9, 110:9, 110:13, 110:27

ทะเล 63:9, 107:14

เทพปกรณัม

นางเมขลา 104:13, 115:22,
132:14

พระกาฬ 59:10

พระไทร 65:10, 124:6

พระนารายณ์ 60:2, 99:6, 114:3,
125:25, 126:5, 131:20

พระพรหม 17:12, 100:11, 114:2,
114:14, 115:2, 126:17

พระลักษมี 99:5, 126:7

พระอินทร์ 15:8, 15:16, 17:12,
114:1, 114:14, 115:1,
129:16

พระอิศวร 99:6, 107:18, 129:8

พระอุมา 99:5

เทวดา 27:6, 30:12, 113:25, 115:1,
123:25, 139:14

เทียน 46:7, 100:26, 100:28

ไทย 70:1

ธง 105:19

นก

นกกระเต็น 128:13

นกกระลิง 128:11

นกกระลุมภู 46:17, 92:10

นกกระแด 46:16

นกกา 44:6, 45:18, 64:12,
132:21

นกยางเขน 124:25

นกแก้ว 92:13, 109:5, 125:1, 136:16
 นกขมิ้น 38:5, 92:14, 109:14
 นกเขา 92:8
 นกแขกเต้า 109:17, 136:15
 นกคัมแบ 92:9, 136:19
 นกค่างขาว 46:8
 นกเค้าแมว 136:18
 นกจากะพราร 136:14, 141:7
 นกจาก 46:19
 นกดูเหว่า 46:11, 103:17, 125:8, 137:17
 นกตระเวนไฟ 136:17
 นกนางกวัก 109:7
 นกนางนวล 38:7, 46:14, 109:9, 136:13
 นกนางแอ่น 16:18, 141:8
 นกไนรี 38:4, 109:13
 นกเบญจวรรณ 46:15, 109:11, 125:3, 128:10, 136:12
 นกเป็ด 56:12
 นกยูง 46:13, 109:25, 136:7, 138:11, 141:6

นกระวังไฟ 137:16
 นกสัตวา 109:19
 นกสาธิกา 109:22
 นกลี้นมพู 38:6, 109:14
 นกหว่า 128:12
 หงส์ 44:6, 45:18, 100:11, 130:22, 132:20
 นาฬิกาทราย 119:17
 นางเมรี 126:2
 นางอุษา 126:10
 น้ำค้าง 95:15
 น้ำทิพย์ 41:13
 น้ำฝน 16:5, 97:4, 106:5, 115:7
 ขาป 45:14, 98:10, 116:19, 125:2
 บุญ 24:6, 26:21, 28:12, 30:5, 30:7, 30:11, 31:11, 33:13, 34:6, 36:4, 40:14, 45:14, 51:1, 53:11, 55:7, 56:2, 57:7, 69:11, 76:12, 98:9, 111:8, 125:21
 บุพเพสันนิวาส คู่มือ กู้สร้าง
 แบทลา 82:11, 84:7
 ปะคาปา 56:1-2, 85:11, 86:5

ณ 28:7, 28:14, 92:18

ศา 18:4, 19:3, 92:10, 115:27

ไศ 120:26

หยา 71:10

พระกฤษณะ 126:9

พระรถ 126:1

พระวิฆเนศวร 111:18

พระอินทร์ 124:7

พระฤๅษี 38:1, 39:6, 56:7, 92:7

พวงมาลัย 30:8, 93:7, 101:2

พาน 46:18

ไฟ 22:2, 25:13, 40:7, 42:4, 43:6,
43:12, 44:9, 44:13, 46:2,
46:8, 88:7, 89:9, 94:3, 96:4,
116:12

มหาสมุทร 77:5, 104:9, 115:13

มอญ 71:10

มาน 47:2, 99:11-12,

เมฆ 106:2, 130:1

ยักษ์ ๑๑๓

โยบ 99:23

รพี 96:11

ระตู 48:19

รักเพาตวงใจ 59:2, 72:3, 79:12, 86:14

รักเพาตวงชีวิต 15:2, 26:14, 41:1, 52:7,
86:12

รุกขชาติ ๑๑๓

เรือแข่ง 100:15

ดอ 99:3, 116:1, 121:5, 123:13

ดาว 62:6, 70:1, 70:3, 71:10

เล็บ 21:5, 30:8, 39:8, 40:5, 47:12,
93:5, 108:27

โลกทั้งสาม 99:7

วิหาร 133:16

วิหาร 46:10

แว่นทอง 94:7

ฝรั่งอก 26:2, 47:6, 91:3

สดา 77:10

สดา 53:9, 138:1, 138:3

สถานที่

กาญจนบุรี 66:5
 กุเรปัน 35:15, 41:8
 แก่งตุ่ม, ตำบล 112:21
 แก้วส่งสาร, แก่ง 113:1
 ขามส่าวบัว, ตำบล 110:17
 เขานางรำพึง 123:14
 เขาพระสุเมรุ 63:5, 74:11,
 116:6, 118:3, 130:2
 เขาส่ามมุข 120:21
 เขาส่ามร้อยยอด 122:1
 เขามอนเจ้า 110:25
 ชีคชิน 77:11
 ชุต, คลอง 99:21
 กุ้งคดอ้อย, ตำบล 105:1
 คุลาต็อก, ตำบล 112:25
 โลกเต่า, คลอง 102:1
 โดแดง, ตำบล 107:17
 จากแดง, ตำบล 118:21
 ช้องนนทรี, ตำบล 118:13
 เขียงทอง 60:11, 62:5, 94:15
 เขียงใหม่ 26:20
 เขียงอินทร์ 71:2

ดอกไม้, วัด 117:17
 ด่าน 100:17, 119:1
 ดาวคนอง, ตำบล 117:5
 ดาหา 41:7, 80:3, 81:9
 ตระนาวศรี 113:13
 หลุ, เกาะ 123:17
 ทอง, วัด 117:1
 ท่าจีน 102:5
 นาขวาง, ตำบล 102:13
 นางนอง, ตำบล 100:21
 นางรม, ตำบล 110:5
 นางรม, อ่าว 110:1
 บางกก, ตำบล 101:21
 บางกอกใหญ่, คลอง 100:5
 บางขุนเทียน, ตำบล 100:25
 บางควี, ตำบล 118:26
 บางบอน, ตำบล 101:17
 บางผึ้ง, ตำบล 117:13
 บางยี่เรือ, ตำบล 100:14
 บางสะพาน, ตำบล 110:9
 บ้านบ่อ, ตำบล 102:9

บ้านแหลม 104:17
 ปราณบุรี 107:9, 121:13
 ปากน้ำ 104:5
 ปากรวมน้ำ, ตำบล 113:9
 ไร่, เกาะ 120:25
 เพชรบุรี 105:17
 โป๊ะสลัป, ตำบล 111:17
 มุขฉิม, สระ 132:4
 เมืองแม่น้ำ, ตำบล 111:25
 แม่กาอง 104:1
 ย่านซื่อ, กลอง 102:21
 ราชบุรณะ, วัด 117:9
 ไร่ฝ้าย 65:1, 66:11
 ลังกา 32:6, 32:14, 33:7
 ลับยัก, ตำบล 111:21
 วัดแจ้ง คูที่ อรุณราชวราราม, วัด
 เวียง, เกาะ 124:1
 สมุทรปราการ 119:2
 สมุทรสงคราม คูที่ แม่กลอง
 สมุทรสาคร คูที่ ท่าจีน

ไร่, เกาะ 121:1
 สามปลื้ม, วัด 116:21
 สามร้อยยอด, ตำบล 107:13
 สามะโรง, ตำบล 118:17
 สีช้าง, เกาะ 120:18
 สุพรรณบุรี 17:4, 91:9
 หงหาราม, วัด 100:9
 หมันหยา 36:6, 41:8, 48:15,
 83:7, 83:9
 ห้วยขมิ้น, ตำบล 107:1
 ห้วยกระบือ, ตำบล 101:25
 หิมพานต์ 30:12
 อรุณราชวราราม, วัด 100:1
 ทุ่งทะเล, ตำบล 112:1
 ทุ่งแห่ง, ตำบล 110:22
 สวรรคต^๘ทงหก 116:10
 ใต้ 14:17, 36:20, 38:6, 38:13
 39:10, 47:7, 92:11, 103:8
 111:12

สัตว์

กระต่าย 15:6-10, 15:14-16,
53:12, 103:14, 133:2,
133:3

กระหัง 138:13

ไก่ 14:12, 46:13, 58:6, 84:8,
96:3, 136:16,

ควาย 101:26

ค่าง 91:14

จิกจั่น 111:1

จามรี 107:25

ชะนี 91:12, 111:2, 125:13

ช้าง 14:21, 63:4, 93:7

เต่า 102:2

เนื้อ 108:5, 138:13

เนื้อทราย 82:6

ปลา 27:8, 34:2, 76:5

ผึ้ง 130:3

ม้า 39:12, 62:4, 128:15

เรไร 95:5

เรือด 94:8

ไร 94:8

ลองไน 111:1

วัว 107:17, 138:13

เสือ 108:1, 140:14

หังพ่อย 132:24

สาหร่ายน้ำ 80:11

สาหร่าย 39:11

สำลี 51:2, 133:17

สีหล้า คูที่ หรีปหงส์

สุภาชิตและคำพังเพย 15:16, 16:5, 18:4,
20:7, 31:5, 40:14, 40:16, 42:5,
42:16, 43:7, 44:7, 45:15, 53:12,
58:3, 65:1, 80:3, 80:11, 83:7,
98:9, 98:10, 131:2, 133:22

สุหร่าย 112:10

แสงจันทร์ คูที่ แสงเดือน

แสงเดือน 47:2, 58:10, 93:10, 106:10,
123:1,

แสงทอง 46:12, 58:11

แสงอาทิตย์ คูที่ แสงทอง

อสุร

หศกัณฐ์ 34:8, 34:13
 หัวไฟจิตราสูร 129:15, 129:17
 รามสูร 115:21, 132:14
 เหรันตยักษ์ 132:8
 อินทรชิต 34:9, 35:3

อาวุธ

กฤช 40:61
 ปืน 42:13, 58:8, 95:13,
 101:17, 105:21
 พระขรรค์ 74:7, 78:15
 ศร 26:2, 82:6

อาหารและผลไม้

ก้อยกุ่ม 88:3
 แกงขวสัสม 88:5
 ขนมหิง 89:9
 เช้าเหนียว 89:2, 89:5
 จามงกุฏ 89:13
 คัมหมูป่า 88:5
 ไตปลา 88:11

ทองม้วน 89:11

ทองหยอด 89:11

น้ำตาล 87:12

บอน 101:18

ผลจาก 88:17

ผลชิต 88:15

ผักโถม 88:13

ผักหวาน 88:14

ผักบัว 67:6

มงกุฎทอง 89:13

มะปราง 92:16

มัสหมัน 88:1

ระกำ 88:5

รังนก 88:9

ลำเจียก 89:7

สัสม 48:17

สังขยา 89:1, 89:5

อบเชย 24:12

อ้อย 87:12, 105:2

อุบะ 53:19, 138:16

เอ็นดู ดูที่ ความสงสาร

กรรมนี้ชื่อผู้แต่งและกรรมนี้ชื่อเรื่อง

ตรัง, พระยา

โคลงนิราศพระยาตรัง

116:17-127:1-8

เพลงยาว

131:3-133:1-26

นรินทร์วิเบศร์ (อิน), นาย

โคลงนิราศนรินทร์

98:5-116:1-16

เพลงยาว

129:7-131:1-2

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ

กาพย์เห่เรือ

88:1-90:1-10

ขุนช้างขุนแผน

14:1-28:1-6, 58:1-72:1-3,

90:11-98:1-4

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ

บทละครนอก

ไกรทอง

72:4-74:1-4, 127:9-14

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ

บทละครนอก

กาวิ

28:7-30:1-2, 74:5--75:1-11

ไชยเชษฐ

127:15-129:1-6

สัปดาห์ทอง

30: 3-14

สังข์ศิลป์ชัย

31:1-7

รามเกียรติ์

31:8-35:1-6, 76:1-79:1-14,

134:1-135:1-12

อิเหนา

35:7-57:1-14, 80:1-87:1-12,

136:1-142:1-8

ครรรชนีโวหารกินใจ

ก้นบ้นัวหิวเดียวจะให้ข้า	อนิจาตัวหมอนจะยอมอด	67 : 6
กลิ่นลำนวนหอมเหมือนกลิ่นเจ้า	ที่คิ่งเกล้าชมชิตยังคิดได้	46 : 9 ✓
การศึกก็ไม่เกรงไรวะวัง	แต่ห่วงหลังนี้เหลืออาไโดยที่	60 : 7
กำสรวลศรีปราศภูพร้อง	เพรงกาล	114 : 9
เก็บดอกไม้ไหวพระด้วยกันมา	วาสนาทำไว้จึงได้นอง	28 : 13
แก้กว่านี้ก็ยังมิเป็นผู้เมีย	วานอย่าห้ามให้ละเหี่ยละห้อยใจ	23 : 4
ของเข้าเจ้ามักรักของเล่น	เห็นอะไรงามงามแล้วไม่ได้	93 : 6
๑. ข้ากว่าแซ่ไซ้แซม	ยังยืมอัปสร	103 : 16
เขาจะอยู่ด้วยเราสักเท่าใด	เขาจะเห็นอะไรแก่น้องนี้	48 : 20 ✓
เขาย่อมว่าถ้ามีมิตรใจ	แล้วคงไม่สาบสูญมิตรจิตร	26 : 13
คนนี้แฉฉแล้วที่เราฝัน	รูปโฉมโฉมพรรณาพิศไม่	25 : 2
คนอื่นหมิ่นแสนก็คุ้มรอด	ขอครรักคนเดียวไม่คุ้มได้	71 : 7
ครานันนางแก้วกิริยา	เสนหาปลิ้มใจไหลหลง	64 : 1
ความกำหนัดศรกับบุรุษ	ไม่รู้สุดสิ้นลงที่ตรงไหน	75 : 3
ความรักก็ประจักษ์อยู่แก่ตา	ช่างไม่อายเทวคาพฤชาไพร	65 : 10

กะนิ้งน้องตั้งปองปทุมเมศ	ในขอบเขตจุลินที่สระสนาน	132 : 4
งามละม่อมพร้อมสืบทั้งอินทรี	นางในธรณีไม่มีเหมือน	30 : 3
จงรักกายเกิดอย่าหมายวงศ์เทวัญ	ที่เจตจันมิได้แปลกประยูรวงศ์	133 : 15
จนม้วยมุตสุดสิ้นชีวี	ก็ไม่ม้วยไมตรีที่ผูกพัน	54 : 12 ✓
จะกินข้าวนี้เกล้าอยู่คอยท่า	ให้พินม่านักกินด้วยกันก่อน	61 : 11
จะขอแตรวันทองที่ตองใจ	เป็นไรก็ตามแต่เวรเรา	72 : 1
จะจากไปแทบใจเจียนจะขาด	แสนสวาทหวังอยู่ไม่รู้สิ้น	60 : 1
จะเดินไปได้ฤฯถึงเชียงทอง	จะพึงพองสองเท้าพ่อนี้มม	60 : 11
จะไปแก่งไสยที่ในเมือง	ฤฯจะไปแก่งเคืองเมืองหมันหยา	83 : 7
จะสั่งสารนุชคล้อย	กลาดท้าวไปทัน	100 : 12 ①
จากนุชมานอนเดือน	ต่างได้	106 : 10 ②
จากมามาลือล้า	ลำบาง	100 : 13
เจ้ารักพี่เหมือนที่พี่รักน้อง	ก็จะลิมแสนทองเหมือนเช่นพี่	66 : 4
เจ้าลิมนอนช้อนพุ่มกระทุ่มดำ	เด็ดใบบอนชวนน้ำที่ไรฝ้าย	65 : 1
ใจหายพอพลายมาจำจาก	อกจะครากเสียด้วยร้างเสนาหา	59 : 7

ถูกใจได้ติดสีกาแล้ว	ดังดวงแก้วตกต้องแผ่นผ้า	43 : 7 ✓
โฉมควรจักฝากฟ้า	ฤาดีน ตีฤา	99 : 1 1
โฉมฝากใจแม่ได้	ยิ่งด้วยใครกรวง	99 : 8 1
โฉมแม่ดอกรูปไว้	ในตา พี่ฤา	117 : 25 2
โฉมใจจึงใจไม่คิดบ้าง	ฤาใจจางว่าไม่ควรประดวงอนอม	131 : 11
ชมอื่นก็ไม่ชื่นเหมือนชมเจ้า	สหายหายเปลี่ยวเปล่าเมื่อยามสาม	67 : 2
ชรอยกรรมจำพรากรให้จากไป	จะ ผ่อนผันจันใด ณ ออกเอ๋ย	138 : 5
ชรอยวาสนาได้สร้างไว้	พลึงให้จงรักสมัครสมาน	36 : 4 ✓
ชะรอยบุญเราไซ้จึงได้เห็น	ต่อจะเปื้อนคู่ครองกระมังหนา	30 : 7
ซึ่งใจที่ไม่เจียมใจสงวน	ซึ่งหน้าที่หน้าหมาหมองนวล	132 : 16-17
เชิญแก้วที่ประกอบให้ชอบชม	ถึงลุ่มโลกก็ไถ่อาวร้ายลาน	130 : 4
ซ่อนกลิ่นกลอยซ่อนผู้	ชื่อข้าใจถวิล	103 : 24 1.
ซึ่งว่ารักนัย่อมมักหน่าย	จะเขื่อนล้นลมชายก็ใช่ที่	40 : 16 ✓
ดังหงส์ทองไร้นั้นชลธี	ดังวาริไร้อาในสาคร	130 : 22
เด็ดแต่ดังเด็ดโย	บัวแบ่ง นาม	99 : 23 1

เดือนแรมน้องจะแรมไปตามเดือน	เดือนขึ้นพ้นเพื่อนไม่มีสุข	63 : 7
ได้ซึมซิดเข้าสนิทอย่างนี้แล้ว ที่จะมอบเสน่ห์ไว้ที่โนนาง	ขอเชิญแก้วกิริยาเมตตาบ้าง อย่าระคายช่องแก่นระคายเคือง	24 : 13-14
ได้ร่วมหมอนที่จะซ้อนขึ้นชมชื่น	ทุกกล่าวคืนมิให้ราคเส่นหา	14 : 5
ตนกระต่ายฤมาหมายจิตจง	มางวองงวอยู่ด้วยแสงสสิไซ	133 : 2
คราบทุนศิริช้น	ซาจสลาย แลแม่	116 : 9
ตัวเป็นโจรไพรแต่ใจตรง	ไม่จ่านงจรายหน้ายหนี	55 : 11 ✓
ติดตามมาด้วยความที่รักน้อง	กลัวจะหมองต้องเนื้อเจ้าจะเจ็บ	21 : 7
แต่จำอินขินเล่นอยู่เป็นนิจ	หาจิตรให้คลายที่หม่นไหม้	86 : 9
แต่พี่มีเมียมานับพัน	ไม่เหมือนขวัญเนตรน้องดวงตติใจ	29 : 9
แต่ลองซ้อนนอนกอดหมอนข้างนิก เหงื่อเปียกเปื้อนที่นอนร้อนภายใน	เต็มคิกนั่งเหวอนเหลอไหล กรันหลับไปก็ละเมอเพ้อถึงพิม	23 : 11-12
ณัฏฐะบองเสียดซอน	ซ่านไว้	101 : 18
ถ้าพี่มิเคยได้ตั้งไพจิตร	ถึงสิ้นฤทธิไ้สิ้นรักแรงสมร	129 : 17
ถ้าวินธราพา กระต่ายให้หายโศก	ทุกแหล่งโลกก็จะฉินว่าอินทร์ชั่ว	15 : 6
ถึงใกล้เหมือนใกล้กันหนักหนา	แก้วดาไม่เห็นอกพี่	56 : 19 ✓

ถึงจะเป็นอะไรก็ไม่ว่า	แต่ให้ได้เห็นหน้าเจ้าของผ	28 : 11
ถึงจะมีเมื่อก่อนสักนัยร้อย	ก็เป็นนัยแก่ขอดเสนาหา	48 : 5 ✓
ถึงจะมีเมื่อยใหม่ไม่เหมือนเจ้า	ตายแล้วเกิดเล่าไม่หาได้	73 : 11
ถึงเจ้าจะเอาจุฑที่พี่เหน็บ	แหงเจ้าจักเจ็บก็หาไม่	40 : 6 ✓
ถึงน้ำท่าฟ้าฝนจะแห้งแล้ง แต่ชั้นชั่วถึงว่าตัวมิได้กิน	อย่านึกแหม่งว่าจะสูญเสียหมดสิ้น นกหงส์ผกผันได้เป็นทาน	16 : 5-6
ถึงม้วยดินสิ้นภณบัดนี้	อย่ารู้ม้วยไมตรีพิสมัย	85 : 13
ถึงมัจฉาวานรเป็นคู่ครอง	ก็เห็นว่าหาต้องห้ามไม่	34 : 2
ถึงยามกินสิ้นรสหมกโอชา	กรั้นเวลาหลับไปก็ไผ่กัน	69 : 9
ถึงรูปชั่วใจชั่ววงศ์วงศ์เดือน	ก็กรรมเดือนให้ตามเมียนมาตาย	97 : 6
ถึงเห็นลาวก็รู้ดูหน้าตา	เห็นแต่รูปศรีมาลาประจำใจ	70 : 3
ทองหยอดทอดสนิท	ทองนัวมิดติดใจวามหลัง	89 : 11
ท่าไหนจะได้แนบสนิทนาง	ขุนช้างจะทูลเหนือเกล้า	14 : 19
ที่จริงใจถึงไปอยู่เรือนอื่น	คงคิดคืนที่หม่อมเป็นแผ่นมัน	70 : 8
ทุกขีฟั่นเฟอนิ	เลื่อนโล	112 : 2 / -
ฉรรมนาน้อยหน้าก็เจียมตัว	เห็นมีบุญก็กลัววาสนา	40 : 14 ✓

นกแก้วจับกิ่งแก้ว	กอดคอน	109 : 5	/.
นกเขาจับข่อยอยู่เคียงคู่	ผิวมาอยู่ไกลเจ้าพิมเสนเหลือแหล่	92 : 8	
นกพรากจากรังรวง	เหมือนเรียมร้างห่างห้องหวน	88 : 10	
น้อยอาพุดจาซ่านารัก	เสนานักน้ำกำเจ้าเสียดสี	24 : 1	
นางทรายจามเรศรู้	รักชน	107 : 25	/,
นางแย้มแย้มยิ้มอยู่ริมไพร	เหมือนที่ไร้ฝ้ายพิมเจ้ายิ้มแย้ม	66 : 11	
นางรมรมเยศร้าง	รมยา	110 : 5	
นี่เนื้อสรอยกรรมไถ่ทำไว้	จะจำไกลพุ่มพวงดวงยิหวา	36 : 18	
บางขุนเทียนดินบ้าน	นามมี	100 : 25	
บุญใดได้ต้องประลองกาย	บาบิพรากสายสมรไกล	45 : 14	
บุญใดเรียนนุชสร้าง	มานำ สมฤ	125 : 21	
ปวงประสບคู่ก้าง	แต่ช้านานกิน	114 : 8	)
ไปเชื่อกำที่เพราะเราราย	ซ้ำหลงรูปเจ้าพรายจึงเสียรัก	91 : 6	
ผิดชอบก็จะมีด้วยความรัก	มิให้ใครประจักษ์เหตุผล	42 : 16	
ฝากแม่ใส่หีบฟ้า	ซ่อนไว้หีบพรหม	126 : 20	2

ฝูงเนื้อลึงถิ่นกินระบัด	โคกระหิงว้างดักมาน่าฉาน	138 : 13	
พรหมินทร์อันทรจันทรสีนท่งปวง เรือเชญเนินหน้าไม้มาช่วย	ก๊บนบวงสิ้นฟ้าสุราไลย เห็นคงมัวอไม่หมายผู้ใดได้	17 : 12-13	
พระจะไปคาหาปราบข้าศึก	ฤร่าฤกถึงกู่ตุนาหงัน	80 : 3	
พวงจาวเจ็ดแจ่มแก้ว	จักรพรรดิ ฟ้าเอย	114 : 25	!
พอลูกจิตคิดกลับมือจับแล้ว	ตั้งดวงแก้วตกลงเฉลหลวง	128 : 17	
พอพลบจะหลบมาโลมน้อง	ถึงแห่งห้องให้หายโศกสะอื้น	58 : 7	
พ่อเพื่อนกินเพื่อนนอนแต่ก่อนไร	เพื่อนไ้เพื่อนสุขทุกเวลา	94 : 12	
พบสบนตรให้สะท้านละล่านจิตต์	ยิ่งต่อคากยิ่งคิดพิสมัย	25 : 12	
พิศทรงสองสีไม้ที่ผอม	จะดูเพราพร้อมแต่บาทจนถึงผม	130 : 19	
พี่ทำโดยสุจริตจิตรวาง	มิให้เสียสุริวงศ์อศัญญา	47 : 15	
พี่นบวงเหวดคงมาช่วย	จึงรอดด้วยเทพโหมได้ห้าม	27 : 6	
พี่รักใคร่พาไปจะชมเชย	อย่านึกเลยที่จะกินให้เริดชม	65 : 6	
พี่รักเจ้าเท่ากับเมื่อแรกรัก	ด้วยประจักษ์เห็นใจไม่กินแทนง	68 : 3	
พี่รักเจ้าลาวทองผ่องไสภา	ยิ่งกว่าร้อยรักผู้ใดใด	62 : 7	
พี่รักนางพางเพียงจะกลืนไว้	หมายจะไม่จากกันถึงวันตาย	72 : 5	

พื้ยู่ถึงนอกฟ้าหิมพานต์	เทวัญบันดาลให้เพี้ยวมา	30 : 12
มัทหมั่นแกงแก้วตา	หอมยี่พร่ำรสร้อนแรง	88 : 1
มาพบกันวันนี้ไม่มีกร	จะมอบในครีทิมผู้นี้เมฆวล	17 : 8
มาแผ่ยาใจให้	พี่น้องซาใจ	123 : 8 2
มาลองรักกับพี่จะดีกว่า	เกลือกกว่าจะสิ้นยักซ์รักถึงเล่า	35 : 6
มาดแม้นจะหาดวง หาดวงพระสุริย์ศรี	วิเชียรร่วงเท่าศิริ ก็จะได้จุจดังใจ	134 : 11-12
มิรักน้องก็แต่แรกอย่ารักน้อง	ทำให้หมองแล้วจะเมินไม่มาหา	20 : 13
มิวแผ่วเดียวล้า	ยิ่งล้าลงพาน	116 : 4 2
แม่กลองกลองบ่ได้	ยินดัง	104 : 1
แม้นเป็นชายพอพลายเป็นสตรี	ถ้าวันนี้เป็นตายจะหมายไป	26 : 6
แม้นแผ่นดินสิ้นชายที่พึงเชย	อย่ามีคู่เลยจะดีกว่า	44 : 7
แม้นมาทมิฬมุดสุดปราณ	ก็ดีกว่าทรมานไม่สมกิด	46 : 4
แม้นเสียจากหักเสียวงศ์	อัปยศถึงวงศ์สอหยา	81 : 9
ไม่เจียะตนฤว่าตนเป็นหึ่งห้อย	มาหิวรอยตามแสงพระสุริย์จาน	132 : 24
ไม่เป็นกินเป็นนอนแต่ร้อนรัก	อกจะหักใจรจวนจวนป่วนปั่น	22 : 9

ยากเย็นว่าเป็นต้องจวไป	จะตายเป็นเป็นกะไรให้รู้ที่	68 : 7
ยามนอนตาตื่นทั้งสี่ยาม	ตั้งไฟตามติดอยู่ไม่รู้หาย	16 : 15
รอยโณนุชเปลี่ยนป้น	เป็นทรวง พี่ดา	113 : 21 ๒,
รอยบุญเราพร้อมพ้อง	พบกัน	98 : 9 ๒
รักใครไม่เหมือนพี่รักพิม	เจ้าจามพริ้มงามถึงงามถี่ถ้วน	22 : 3
รักน้องกลางหนให้คนๆ	อย่างนั้นวงไม่ถือว่ารักน้อง	20 : 2
รักน้องสีจะปองให้เป็นผล	กลางหนๆมารักทำหักหาญ	19 : 11
รักพิมพิมรักพี่พลายแก้ว	รักแล้วปลุกรักมาหักหาญ	58 : 3
รักษาตัวเดิดหัวจะลาไป	ระวังภัยอย่าให้ผิดแก่คนพาล	59 : 6
เริ่มก็ใช้ไม้ไ้	ช่วยใจใจตรอม	118 : 16
แรงพี่เดียวสุดมล้าง	จากร้อยแรงกรรม	116 : 20
แรงรับเหคือแรงต้าน	พี่แพ้แรงโรย	115 : 8
ๆปางก่อนเราเคยพรากสัตว์	ให้คู่เกล้าเขาพลัดๆไหน	45 : 15
ๆพิศภาษาน้องมิต้องใจ	เสนาหาอาไโดยเหมือนกัน	51 : 14
ๆสาวสุรางค์แรมฟ้ามาแปลงปลอม	ๆนางจอมไกรลาสจำแสงลง	129 : 8
แล้วว่าอนิจจาความรัก	พี่งประจักษ์ตั้งสาขน้ำไหล	80 : 11

ว่าพลาทางชมคณานก	โศคนกจับไม้ยังมี	136 : 11
สองพิโยครำรื้อ	เทพท้าวทำเมิน	114 : 4
สัตว์ใดในพิภพจบแดน	ไม่มีใครได้แก่นเหมือนอกข้า	81 : 1
สายสมรนอนเกิดฝักจะกล่อม	เจ้างานจริงพริ้งพร้อมดังเลขา	82 : 4
สุดยอตรักรักเจ้า	ยิ่งร้อยพันทวี	122 : 4 2
เสียยศเสียศักดิ์สักเท่าไร	ดังดวงแก้วไปได้กับวานร	64 : 10
เสียงอุแว่วว่าเราเรียกหากัน	ฟังวันว่าเสียงทราวมไย	137 : 17
หม่อมรักใช้ฉันทักไม่รักตอบ	จะลักลอบกลัวผิดสักพันส่วน	24 : 9
หมายว่าขุนนางฉำ	พี่ถำรับขวัญ	120 : 24
หอมกลิ่นกล้วยไม้ที่ไกลทาง	เหมือนกลิ่นสไบบางชนิดรา	138 : 7
หอมประทีนเหมือนกลิ่นทราวมไย	ภูวนายถวิลหาปรารภ	38 : 2
ห้วงใครได้แก่นในแผ่นดิน	ไม้เคื่องคั่นเท่าพี่กับวันทอง	71 : 4
เหตุว่ารักแล้วก็พาบิน	ซึ่งแล้วถมดินให้ไทรมทรุด	74 : 2
เห็นเขาเป็นผิวเมี่ยมกันมาพนัก	จะรักเหมือนพ่อรักพิมพ์หามไม้	61 : 13
เห็นนางนวลเนียนวลวนิดา	นวลภักทราน้องลอลองนวล	46 : 14

เหมือนกระต่ายหมายชมจันทร์	อันสูงส่งสายตาอยู่เต็มไกล	53 : 12
เหมือนเขาเปรียบเทียบความเมื่อยามรัก	แต่น้ำ ผักต้มซมก็ซึมหวาน	87 : 11
เหมือนผ้าเก่าเศร้าทรุดพิรุณนัก เป็นยงทองต้องตาก้ออาลัย	จะซ้ำซึกเสียให้ขาดหาควรไม่ มิใช่ตาบวปอกแลเมลิ้งงา	19 : 3-4
อกฟ่อน้องจะพองพัง	ใครจะหยั่งในทรวงมาลวงเห็น	63 : 11
อดข้าวอดกะเจ้าชีวิตวาย	ไม่ตายดอกเพราะอดเล่นหา	20 : 7
อดเปรี้ยวอดหวานไม่พานไส้ ใครพูดจาวาไรไม่ได้ยิน	อกใจตึกตึกนึกถวิล มัวถวิลถึงเจ้าพิมพิลาไลย	21 : 18-19
อย่าครวญคร่ำรำพึงถึงพระราม	ถึงรูปงามก็จมนคนต่ำศักดิ์	32 : 4
อย่าชิงชังรังเกียจที่หนุ่มแก่	จงชมแต่ยศถาบรรดาศักดิ์	29 : 3
อย่าเลี้ยวลดทอลองให้ต้องแค้น	กลัวแต่แก่จะชนะหนุ่ม	29 : 14
อย่าสงไสยที่ใจไม่สัจจา	แน้นแผ่ผ้าอกได้จะให้ดู	60 : 4
อันความอภัยขออสุ	ชอบแต่จะอยู่กับตัวพี่	41 : 10
อันดอกไม้ให้พี่ที่กลางทาง	ได้ชมพลาจต่างภักตร์พิสมัย	52 : 12
อันทุกข์ทั้งตรีภพจบสกล	ก็ไม่เท่าที่พี่ทนสวาทหวาน	131 : 19
อันพี่น้องครองกันแล้วยังยิน	ไม่เสียเรือนผู้อื่นดีหนักหนา	31 : 5

อันอกของระเด่นมนตรี	เหมือนอกพี่ที่ไผ่หา	27 : 1	
อัศจรรย์วันนี้ประหลาดกลาง	เดินทางแต่ก่อนบ่ท่อนมี	138 : 18	
อาภันเกิดมาชะตาชั่ว	มีผิวประเดี้ยวหนึ่งก็เป็นหม้าย	94 : 1	
อินทราอุปมาเหมือนสายทอง	พิน้องเหมือนกระต่ายในวงจันทร์	15 : 9	
อุปมาเหมือนผ้าที่นุ่งห่ม	ชื่อใหม่ก็นิยมว่าเจ็ดจัน	18 : 4	
เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อรเอย	116 : 5	
ไอ้แต่นี้จะนานไม่มีขึ้น	ทิวาคืนแต่จะทอดดูหทัยดอน	131 : 13	
ไอ้พ่อพลายสายสวาทของน้องเอ๋ย	ไ้เคยเลยจะห่างเหินหา	61 : 3	
ไอ้ว่าเจ้าโฉมเจ็ดเลิศปาง	ไปครองปางเกิดเทพลิลา	69 : 4	
ไอ้ว่าอุณาเสื่อ	เปรียบเนียนางเคียว	121 : 12	2
ไอ้ศรีเสาวลักษณ์ล้ำ	แลโลม โลกเอย	98 : 17	/

ครรรชนีชื่อผู้กล่าวโวหาร

กาพย์เห่เรือ	ขุนแผน
พุดเล็กหล้านภาลัยฯ พระบาทสมเด็จพระ	เณรแก้ว - สายทอง
88:1-90:1-10	15:4-13, 16:1-8, 22:5-6
ขุนช้างขุนแผน	พลายแก้ว - พิมพิลาไลย
แก้วกิริยา - ขุนแผน	16:9-17:1-14, 18:16-19:1-10,
24:7-10, 64:1-6	19:13-15, 20:9-10, 21:1-11,
ขุนไกร รำพึงถึงทองประศรี	58:5-59:1-6, 60:1-10, 62:1-6,
90:11-13	พลายแก้วรำพึงถึงพิมพิลาไลย
ขุนช้าง	91:9-14, 92:1-93:1-13
ขุนช้างรำพึงถึงพิมพิลาไลย	พลายแก้ว - ลาวทอง
14:13-15:1-3, 21:12-22:1-4,	62:7-9
22:7-12, 23:5-8	พลายแก้ว - สายทอง
ขุนช้างรำพึงถึงวันทอง	23:1-4
23:9-12, 96:1-4	ขุนแผน - แก้วกิริยา
ขุนช้าง - วันทอง	24:1-6, 24:11-25:1, 64:7-8
63:1-4, 69:3-6	ขุนแผนรำพึงถึงลาวทอง
ขุนแผน	95:3-18
เณรแก้วรำพึงถึงพิมพิลาไลย	ขุนแผนรำพึงถึงวันทอง
14:1-2, 91:7-8	94:5-6, 96:7-10, 97:7-8

ขุนแผน

ขุนแผน - ลาวทอง

63:9-12

ขุนแผน - วันทอง

62:10-11, 64:9-65:1-6,

66:4-67, 1-3, 68:1-6,

69:1-2, 70:4-7, 71:1-72:1

พระไวย

พลายงามรำพึงถึงศรีมาลา

25:2-11, 26:7-27:1-4,

96:5-6

พลายงาม - ศรีมาลา

27:5-28:1-6, 69:7-70:1-3

พระไวยรำพึงถึงสร้อยฟ้า

97:13-98:1-4

พระไวย - สร้อยฟ้า

72:2-3

ลาวทอง - ขุนแผน

63:5-8

วันทอง

พินพิลาไลย - พลายแก้ว

17:15-18:1-15, 19:11-12,

20:1-8, 58:1-4, 59:7-10,

60:11-61:1-18

พินพิลาไลยรำพึงถึงพลายแก้ว

20:11-16

พินพิลาไลย - สายทอง

91:1-6

วันทองรำพึงถึงพลายแก้ว

93:14-94:1-4

วันทอง - ขุนแผน

65:7-66:1-3, 67:4-7,

68:7-10, 70:8-13

วันทองรำพึงถึงขุนช้าง

96:11-97:1-6

วันทองรำพึงถึงขุนแผน

94:7-95:1-2

กรีนมาลา รำฟ้างถึงปลายงาม

25:12-26:1-6

สร้อยฟ้า รำฟ้างถึงพระไวย

97:9-12

สายทอง - เนรแก้ว

15:14-17

โคลงนิราศ

ครั้ง, พระยา

116:17-127:1-8

นรินทร์เบตร์ (อิน), นาย

98:5-116:1-16

บทละครนอก

ไกรทอง

ไกรทอง

ไกรทอง - วิมาลา

72:4-73:1-7

บทละครนอก

ไกรทอง

ไกรทองรำฟ้างถึงวิมาลา

127:9-14

วิมาลา - ไกรทอง

73:8-74:1-4

กาวิ

กาวิ

กาวิ - จันท์สุดา

74:5-9

กาวิ (สันนุราช) - จันท์สุดา

30:1-2

กาวิ (สันนุราช) - กัณณมาลี

75:1-11

จันท์สุดา - กาวิ

74:10-11

สันนุราช

สันนุราช - จันทสุตา

28:12-29:1-14

สันนุราชรำพึงถึงจันทสุตา

28:7-11

ไฮยเชษฐ

ไฮยเชษฐ รำพึงถึงสุวิญชา

127:15-129:1-2

สุวิญชา รำพึงถึงไฮยเชษฐ

129:3-6

สังข์ทอง

เจ้าเงาะ

เจ้าเงาะ - รจนา

30:11-14

เจ้าเงาะรำพึงถึงรจนา

30:3-6

รจนา รำพึงถึงเจ้าเงาะ

30:7-10

สังข์ศิลป์ชัย

ศรีสันที - สุพรรณ

31:1-7

เพลงยาว

ตรึง , พระยา

131:3-133:1-26

นรินทรธิเบศร์ (อิน), นาย

129:7-131:1-2

รามเกียรติ์

ทศกัณฐ์

ทศกัณฐ์ - เบญกายน (สีดา)

32:8-14

ทศกัณฐ์ - สีดา

31:8-12:7

พระราม

พระรามรำพันถึงสีดา

134:1-135:1-2

พระราม

พระราม - สีดา

77:5-79:1-14

สีดา รำพันถึงพระราม

135:3-12

หนุมาน

หนุมาน - เบญกาย

33:1-11

หนุมาน - วานรินทร

34:4-5, 76:7-12

หนุมาน - สุพรรณมัจฉา

33:12-34:1-3, 76:1-6

หนุมาน - สุวรรณกัณฐมา

34:6-35:1-6

หนุมาน (ทศกัณฐ์) - มณโฑ

77:1-4

อิเหนา

จรรกา รำพึงถึงบุษบา

43:1-2, 50:2-11

จินตหรา - อิเหนา

40:14-7, 80:3-6, 80:11-81:1-

87:9-12

ดะราหวัน - ย่าหรีน

85:1-2

บุษบา

บุษบา - พี่เลี้ยง

48:17-49:1-2

บุษบา - อิเหนา

33:5-8, 84:4-7

อุณากรรณ - กุสุมา

52:3-11

อุณากรรณรำพึงถึงอิเหนา

140:17-142:1-8

มาหยารัศมีและสะการวาที - อีเหนา

81:11-14

วิทยาสะกำ

วิทยาสะกำ - กะหมันหระ

42:12-16

วิทยาสะกำรำพึงถึงบุษบา

42:6-11

สังคามาระตา

สังคามาระตา - กุสุมา

57:4-14

สังคามาระตารำพึงถึงกุสุมา

56:7-57:1-3

สังคามาระตา - หวันยิหวา

51:5-52:1-2

สียะตรา

สียะตรา - วิยะดา

87:4-6

สียะตรา

ข้าห์รัน - เกนหลง

54:3-55:1-6

ข้าห์รัน - คะราหวัน

55:7-14, 85:3-4

ข้าห์รันรำพึงถึงเกนหลง

53:15-54:1-2

อีเหนา

อีเหนา - จินตะหระ

39:13-40:1-13, 41:1-13,
80:1-2, 80:7-10, 81:7-10,
86:11-87:1-3

อีเหนา - ดาหยัน

46:1-4

อีเหนา - บุษบา

47:10-48:1-16, 49:3-50:1,
82:4-83:1-4, 83:9-84:1-3,
84:8-17, 87:7-8

อิเหนา

อิเหนา - มหาภารตมี

41:14-15

อิเหนา - มหาภารตมีและสะการวาตี

82:1-3

อิเหนา - สะการวาตี

42:1-5

อิเหนารำพึงถึงจินตะหรา

35:7-36:1-13, 37:3-39:1-12

อิเหนารำพึงถึงบุษบา

43:3-12, 44:9-45:1-20,

46:5-47:1-9, 138:1-18

อิเหนารำพึงถึงสามนาง (จินตะหรา
มหาภารตมีและสะการวาตี)

136:1-137:1-19

อิเหนา

บันหยี - กันจะหนา

50:12-51:1-4

บันหยีรำพึงถึงบุษบา

139:1-140:1-16

บันหยีรำพึงถึงสะการหนึ่งหรัค

53:1-6

บันหยี - แอหนัง

56:1-6, 85:5-86:1-10

สารอิเหนาถึงจินตะหรา

36:14-37:1-2

สารอิเหนาถึงบุษบา

44:1-3

สารบันหยีถึงสะการหนึ่งหรัค

53:7-14

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- ตรัง, พระยา "โคลงนิราศพระยาตรัง" ชุมนุมวรรณกรรมพระยาตรัง หน้า 1-22
พิมพ์ในงานศพ นางน้อม กรณิศร์สำรวจ 28 พฤศจิกายน 2507.
- ธิดา โพธิ์พุกกะ บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้าของห้องสมุดมหาวิทยาลัย
ในประเทศไทย หน้า 274 วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2515.
- นรินทร์เบ็ทร์ (อิน), นาย โคลงนิราศนรินทร์ พิมพ์ครั้งที่ 23 โรงพิมพ์คุรุสภา 2515,
78 หน้า.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. "ข้อสังเกตเรื่องวรรณคดีไทย" วารสารห้องสมุด 11: 214-237
กรกฎาคม - สิงหาคม 2510.
- พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ ขุนช้างขุนแผน โรงพิมพ์คุรุสภา 2508, 992 หน้า.
- _____ บทละครนอกเรื่อง คาวีและสังข์ศิลป์ชัย พิมพ์ในงานศพ นางจำปา วัฒนศิริโรจน์
21 พฤศจิกายน 2508.
- _____ บทละครนอกเรื่อง ไชยเชษฐ์ ไกรทอง มณีพิชัย โรงพิมพ์คุรุสภา 2511,
239 หน้า.
- _____ บทละครนอกเรื่อง รามเกียรติ์ เล่ม 1 โรงพิมพ์คุรุสภา 2510, 288 หน้า.
- _____ บทละครนอกเรื่อง รามเกียรติ์ เล่ม 2 โรงพิมพ์คุรุสภา 2510, 306 หน้า.
- _____ บทละครนอกเรื่อง รามเกียรติ์ เล่ม 3 โรงพิมพ์คุรุสภา 2510, 306 หน้า.
- _____ สังข์ทอง โรงพิมพ์สุทธินิสารการพิมพ์ 2508, 273 หน้า.
- _____ อิเหนา โรงพิมพ์คุรุสภา 2492, 1208 หน้า.

แย้ม ประพันธ์ทอง รสวรรณคดีไทย โรงพิมพ์ธรรมบรรณาการ 2502, 285 หน้า.

วากุ อลังการศาสตร์ ป.ศ. ศาสตร์ แปลและเรียบเรียง หน้า 37 ขหมานุกรณราชวิทยาลัย,
2500.

กิลปากร, กรม ประชุมภาพยี่เห่เรือ หน้า 16-24 พิมพ์ในงานศพ นางสาวประภา นัคพันธ์
27 พฤษภาคม 2505.

_____ เพลงยาวคารมเกา หน้า 90-93 พิมพ์ในงานศพ หลวงวรรณดลยบุญญาวัตร
16 ตุลาคม 2511.

สุนทรภู์ นิราศเมืองสุพรรณ หน้า 27 ไทยวัฒนาพานิช, 2510.

ห้องสมุดแห่งประเทศไทย, สมาคม หัวเรื่องสำหรับหนังสือภาษาไทย สมาคมห้องสมุดแห่ง
ประเทศไทย 2513, 243 หน้า.

Kaphan, Louis, "Reference Service in University and Special Libraries
Since 1900 College and Research Libraries 19 217, October,
1958

Shores, Louis, Basic Reference Books p 5 2nd ed , American Library
Association, Chicago, 1939